

Lekenrechtspraak in strafzaken in West-Europa

Colofon

Radboud Universiteit 2025

Auteurs: Dr. A. Pivaty (projectleider), Mr. H. Hübner, Dr. Mr. E.A.J. Nab, Prof. Dr. M. ter Voert
met bijdrage van Prof. Dr. P. Bovend'Eert en Mr. J. Kaal

Opdrachtgever: WODC

Inhoudsopgave

1	<i>Inleiding</i>	6
1.1	Achtergrond	6
1.2	Definities	8
1.3	Bestaand onderzoek naar vertrouwen in de rechtspraak	9
1.3.1	Mate van vertrouwen in de rechtspraak	9
1.3.2	Verklaringen voor vertrouwen in de rechtspraak	12
1.3.3	Opvattingen over lekenrechtspraak en relatie met vertrouwen	15
1.4	Lekenrechtspraak en democratie	18
1.4.1	Relatie tussen lekenrechtspraak en democratie	18
1.5	Probleemstelling en onderzoeksvragen	21
2	<i>Methodologie</i>	23
2.1	Inleiding	23
2.2	Deelvraag 1: rechtstheoretisch onderzoek	23
2.3	Deelvraag 2: verkennend landenonderzoek	23
2.4	Deelvraag 3: eerder empirisch onderzoek naar lekenrechtspraak, vertrouwen en democratische participatie	25
2.5	Deelvraag 4: verdiepend buitenlandonderzoek	27
2.6	Deelvraag 5: interviews met burgers in Nederland	29
3	<i>Rechtstheoretische argumenten voor en tegen lekenrechtspraak</i>	32
3.1	Inleiding	32
3.2	Democratische participatie	32
3.3	Toegankelijkheid en openbaarheid	34
3.4	Staatsmachtinperking en rechterlijke (on)afhankelijkheid	35
3.5	Kwaliteit van de rechterlijke beslissing	36
3.6	Rechts(on)zekerheid en rechterlijke (on)partijdigheid	40
3.7	Kosten	41
3.8	Rechtsculturele inbedding en draagvlak in de samenleving	43
3.9	Conclusie	45
4	<i>Verkennend onderzoek in diverse Europese landen</i>	47
4.1	Inleiding	47
4.2	Drie vormen van lekenrechtspraak: jury, gemengde panels en lekenmagistraten	48
4.2.1	Een globaal landenoverzicht	48
4.2.2	Recente ontwikkelingen	49
4.3	Variaties binnen de vormen en democratische participatie	50
4.3.1	Participatie	50

4.3.2	Deliberatie	54
4.3.3	Representativiteit.....	57
4.4	Conclusie.....	60
5	<i>Eerder empirisch onderzoek naar lekenrechtspraak, vertrouwen en democratische participatie.....</i>	63
5.1	Inleiding.....	63
5.2	Vertrouwen in de rechtspleging.....	63
5.2.1	Samenstelling en invloed van de jury.....	64
5.2.2	Vertrouwen na jurydeelname	65
5.2.3	Onvrede en steun voor andere stelsels.....	67
5.2.4	Vertrouwen op landniveau	68
5.3	Democratische participatie	69
5.3.1	Bereidheid tot deelname.....	70
5.3.2	Representativiteit.....	72
5.3.3	Deliberatie: interactie tussen juryleden en tussen lekenrechters en professionele rechters.....	75
5.3.4	Deelname aan rechtspraak als burgerschapsvorming	76
5.4	Conclusie.....	77
6	<i>Verdiepend onderzoek in België, Zweden en Engeland en Wales.....</i>	80
6.1	Introductie	80
6.2	Lekenrechtspraak in België: de jury	80
6.2.1	Inleiding.....	80
6.2.2	Recente wettelijke en beleidsontwikkelingen.....	86
6.2.3	Argumenten voor en tegen de jury.....	87
6.2.4	De jury en democratische participatie.....	93
6.2.5	De jury en vertrouwen in de rechtspraak.....	96
6.2.6	Deelconclusie.....	98
6.3	Lekenrechtspraak in Zweden: gemengde panels	99
6.3.1	Inleiding.....	99
6.3.2	Recente wettelijke en beleidsontwikkelingen.....	104
6.3.3	Argumenten voor en tegen gemengde panels	105
6.3.4	Gemengde panels en democratische participatie.....	108
6.3.5	Gemengde panels en vertrouwen in de rechtspraak.....	112
6.3.6	Deelconclusie.....	113
6.4	Lekenrechtspraak in Engeland: de lekenmagistraat	114
6.4.1	Inleiding.....	114
6.4.2	Recente wettelijke en beleidsontwikkelingen.....	118
6.4.3	Argumenten voor en tegen lekenmagistraten.....	122
6.4.4	Lekenmagistraten en democratische participatie.....	128
6.4.5	Lekenmagistraten en vertrouwen in de rechtspraak.....	131
6.4.6	Deelconclusie.....	133
7	<i>Nederlandse burgers over lekenrechtspraak</i>	134
7.1	Inleiding.....	134
7.2	Vertrouwen in de rechtspraak	134
7.3	Overwegingen over lekenrechtspraak.....	137
7.3.1	Objectiviteit en deskundigheid.....	137

7.3.2	Inzichten van burgers betrekken.....	138
7.3.3	Representativiteit.....	140
7.3.4	Leren over de rechtspraak.....	140
7.3.5	Duur en kosten van procedures.....	142
7.3.6	Vertrouwen in de rechtspraak.....	142
7.4	Opvattingen over specifieke vormen van lekenrechtspraak.....	144
7.4.1	Lekenmagistraten.....	144
7.4.2	Juryrechtspraak.....	145
7.4.3	Gemengd panel.....	145
7.4.4	Adviserend burgerpanel.....	146
7.5	Randvoorwaarden voor deelname en eigen bereidheid.....	146
7.6	Conclusie.....	148
8	Conclusie.....	150
8.1	Inleiding.....	150
8.2	Beantwoording deelvragen.....	150
8.2.1	Deelvraag 1: rechtstheoretisch onderzoek.....	150
8.2.2	Deelvraag 2: verkennend landenonderzoek.....	151
8.2.3	Deelvraag 3: eerder empirisch onderzoek naar lekenrechtspraak, vertrouwen en democratische participatie.....	153
8.2.4	Deelvraag 4: verdiepend buitenlandonderzoek.....	154
8.2.5	Deelvraag 5: interviews met burgers in Nederland.....	156
8.3	Nadere reflectie en conclusie.....	158
8.3.1	Lekenrechtspraak en democratische participatie.....	159
8.3.2	Lekenrechtspraak en het vertrouwen in de rechtspraak.....	161
8.3.3	Overkoepelende conclusies.....	164
8.3.4	Beperkingen en aanbevelingen voor vervolgonderzoek.....	171
	Literatuurlijst.....	173
Bijlage 1	Begeleidingscommissie.....	198
Bijlage 2	Interview topiclijst lekenrechters en voormalige juryleden.....	199
Bijlage 3	Topiclijst rechters bij jury's/lekenrechters.....	200
Bijlage 4	Informatieformulier interviews Nederland.....	201
Bijlage 5	Topiclijst interviews Nederland.....	202
Bijlage 6	Relevante wetgeving in onderzochte Europese landen.....	206
Bijlage 7	Dankwoord.....	209

1 Inleiding

Aanleiding voor dit onderzoek is een door de Tweede Kamer aangenomen motie van het Tweede Kamerlid Eerdmans, waarin wordt verzocht “in kaart te brengen welke vormen van lekenrechtspraak momenteel worden toegepast in andere West-Europese landen, en over de ervaringen en resultaten hieromtrent te rapporteren”.¹ De achterliggende gedachte is de in de motie opgenomen veronderstelling dat “vormen van lekenrechtspraak kunnen bijdragen aan het vertrouwen in en het begrip van de rechtspraak in Nederland.” De motie is op 13 december 2022 aangenomen. Op 27 maart 2023 heeft de toenmalige Minister voor Rechtsbescherming toegezegd dat hij een onderzoek zal instellen naar aanleiding van deze motie.² Het onderzoek betreft een inventarisatie van de verschillende vormen van lekenrechtspraak in West-Europa, met als doel een debat mogelijk te maken over de eventuele invoering van een vorm van lekenrechtspraak in het Nederlandse (straf)rechtssysteem.

1.1 Achtergrond

Nederland is een van de weinige landen in Europa die momenteel geen enkele vorm van lekenrechtspraak kent bij de berechting van commune strafzaken.³ De motie en de onderliggende onderzoeksvraag moeten daarom worden gezien tegen een achtergrond van een langer lopende discussie over de wenselijkheid van de invoering van lekenrechtspraak in Nederland met onder andere het doel om het vertrouwen van Nederlandse burgers in de (straf)rechtspraak te bevorderen.⁴ De invoering van lekenrechtspraak is namelijk al lange tijd onderwerp van politiek en academisch debat.⁵ In de jaren 1970 en 1980 zijn al suggesties gedaan om lekenrechtspraak in te voeren, maar deze voorstellen werden afgewezen met het argument dat men binnen de Nederlandse rechtstraditie veel vertrouwen heeft in een stelsel met enkel professionele rechters.⁶

De laatste decennia heeft deze discussie een nieuwe wending gekregen. Lekenrechtspraak wordt namelijk steeds vaker gezien als oplossing voor de gepercipieerde afstand tussen enerzijds de professionele rechtspraak, die door sommigen als gesloten en ondemocratisch wordt beschouwd, en anderzijds de ‘gewone burger,’ die zich steeds minder gehoord en begrepen door de rechterlijke ‘elite’ zou voelen.⁷ Er is dus bezorgdheid over een vermeend gebrek aan legitimiteit van de rechterlijke macht en de kloof tussen de professionele rechters en de samenleving.⁸ Hoewel het vertrouwen van Nederlandse bevolking in de rechtspraak traditioneel hoog is – en dit vertrouwen de laatste decennia zelfs is gestegen – heeft rond een kwart van de Nederlandse bevolking inderdaad weinig tot geen vertrouwen in de rechtspraak.⁹ In de media en in het publieke debat wordt daarnaast steeds vaker gesproken over de mogelijk schadelijke effecten van bijvoorbeeld straffen die onvoldoende hoog zouden zijn en het gebrek aan vertrouwen in de rechtspraak onder bepaalde groepen burgers.¹⁰ Dit onderwerp krijgt aandacht vanuit de politiek, de

¹ Kamerstuk II 2022/23, 29279, nr. 752.

² Kamerstukken 2022/23, 29 279, nr. 778.

³ Andere landen die geen lekenrechtspraak in commune strafzaken hebben zijn Cyprus, Letland, Litouwen, Luxemburg en Roemenië. Machura, Kutnjak Ivkovic & Hans 2024, p. 58. Ook Portugal kent geen vorm van lekenrechtspraak in strafzaken.

⁴ van Noorloos 2013, p. 482.

⁵ Voor een historische schets van deze discussie zie bijvoorbeeld: van Lent 2008, p. 37-44, 222-225; Bossers 1987.

⁶ Jansen 2011.

⁷ van Noorloos 2013, p. 482; de Roos 2006, p. 99.

⁸ Zie bijvoorbeeld de Groot-van Leeuwen 2005.

⁹ Zie bijvoorbeeld de tabel op ‘Vertrouwen in mensen en in organisaties; persoonskernmerken, 2012-2021’, cbs.nl, laatst bijgewerkt 31 juli 2023 (geraadpleegd op 20 december 2024).

¹⁰ Noyon 2023, p 36-37.

wetenschap en de rechtspraak zelf. Lekenrechtspraak zou, zo is de hoop, het wederzijdse begrip tussen burgers en rechters kunnen versterken en zo het vertrouwen van burgers in de rechtspraak vergroten.

De meest recente discussie over lekenrechtspraak is in de jaren 2000 gestart met verschillende wetenschappelijke publicaties waarin de mogelijke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak werden besproken.¹¹ Het argument van democratische participatie — namelijk dat lekenrechtspraak een vorm van burgerparticipatie is — werd daarbij regelmatig naar voren gebracht.¹² Daarnaast is ook in de politiek gedebatteerd over dit onderwerp. Zo stelde Tweede Kamerlid Eerdmans (destijds lid van Lijst Pim Fortuyn) al in 2006 de vraag of het mogelijk zou zijn om een Duits model van lekenrechtspraak (panels met daarin zowel professionele rechters als lekenrechters) te introduceren in de Nederlandse strafrechtspleging om het vertrouwen van de samenleving in de rechterlijke macht te bevorderen.¹³ Naar aanleiding van deze vraag verzocht de toenmalige Minister van Justitie aan prof. dr. De Roos om hier een wetenschappelijk advies over uit te brengen. De belangrijkste bevindingen van dat onderzoek waren destijds dat er geen overtuigend bewijs was dat lekenrechtspraak de (beroeps)rechters en de samenleving dichter bij elkaar zou brengen, noch dat dit met zekerheid de legitimiteit van het systeem van (straf)rechtspraak zou vergroten.¹⁴ Tevens stelde De Roos dat de invoering van een jury een te abrupte en onnodige breuk met de Nederlandse rechtsgeschiedenis en rechtscultuur zou inhouden. De invoering van gemengde panels met zowel lekenrechters als beroepsrechters (naar Duits model) zou volgens De Roos beter bij de Nederlandse rechtscultuur passen. Toch achtte hij ook de invoering daarvan niet dringend noodzakelijk, mede met het oog op de daarmee samenhangende kosten en gelet op het feit dat niet empirisch kon worden bevestigd dat dit daadwerkelijk het vertrouwen van de samenleving in de rechtspraak zou vergroten. De conclusie van De Roos werd overgenomen door de minister en zo kwam de toenmalige politieke discussie over de mogelijkheid om (elementen van) lekenrechtspraak in Nederland in te voeren tot stilstand.

Ondanks zijn over het algemeen negatieve advies erkende De Roos dat het argument van democratische participatie, dat in het buitenland wordt gebruikt om de al bestaande lekenrechtspraakstelsels te rechtvaardigen, meer dan alleen een symbolische of ideologische betekenis heeft. Die opvatting wordt gedeeld door andere auteurs, waaronder Bovend'Eert en Malsch.¹⁵ De Roos is echter sceptischer over de vraag of lekenrechtspraakstelsels daadwerkelijk democratische participatie bevorderen, gezien het feit dat professionele rechters binnen dergelijke stelsels het strafproces regelmatig alsnog domineren, de selectie van leken en jury's vaak geen goede afspiegeling van de bevolking vormt en doorgaans ook slechts een zeer gering aantal strafzaken door jury's wordt berecht.

De politieke discussie is in 2022 nieuw leven ingeblazen met de in de inleiding genoemde tweede motie van Eerdmans.¹⁶ Eerdmans is nu lijsttrekker van de politieke partij JA21, die pleit voor de invoering van lekenrechtspraak in Nederland “om het vertrouwen in de rechtspraak te versterken, rechterlijke uitspraken beter te laten aansluiten op het maatschappelijke klimaat en deze begrijpelijker te maken voor

¹¹ Bovend'Eert 2002a; Cleiren & De Roos 2002; Brants 2004; Groenhuijsen 2005.

¹² Bovend'Eert 2002a, p. 1700-1701; de Roos 2007.

¹³ Kamerstukken II 2005/06, 30300 VI, nr. 66, p. 8.

¹⁴ De Roos 2006.

¹⁵ Malsch 2009; Bovend'Eert 2002a; Bovend'Eert 2001.

¹⁶ Dit betekent niet dat er tussen 2006 en 2022 geen discussie is geweest over het vergroten van openbaarheid en betrokkenheid van burgers in de strafrechtspleging, al dan niet in de vorm van lekenrechtspraak. Hierover zijn meerdere wetenschappelijke publicaties en opiniestukken verschenen in die periode, zie bijvoorbeeld van Lent 2008; Malsch 2009; M. Malsch, 'Lekenrechtspraak: iets voor Nederland?', socialevraagstukken.nl, 13 september 2011; Malsch 2013; Malsch 2014; P. Langbroek, 'Rechtspraak die verbindt', blog.montaignecentre.com, 1 maart 2017.

gewone burgers.”¹⁷ Deze motie geeft aanleiding om (opnieuw) een inventarisatie te maken van de relevante praktijken uit andere West-Europese landen, met bijzondere aandacht voor het (vermeende) verband tussen lekenrechtspraak en democratische participatie en publiek vertrouwen in de rechtspraak. Deze inventarisatie zou het debat kunnen faciliteren over de mogelijke invoering van een vorm van lekenrechtspraak in het Nederlandse (straf)rechtssysteem.

Het onderwerp lekenrechtspraak in strafzaken staat ook in Europa en daarbuiten ter discussie. Zo staat de jury in veel landen in West-Europa onder vuur vanwege de vermeende hoge kosten en tijdsinvestering in juryzaken.¹⁸ Naast de gestelde gebrekkige efficiëntie heeft de kritiek ook betrekking op de kwaliteit en de legitimiteit van lekenrechtspraak. Met name dit laatste punt van legitimiteit is voor het onderhavige onderzoek van belang. Zo wordt in Duitsland en Scandinavië sinds enige tijd discussie gevoerd over het gebrek aan representativiteit van lekenrechters, hun (te) passieve rol en hun mogelijke politieke vooringenomenheid.¹⁹ Vanwege deze kritiek proberen diverse landen bestaande vormen van lekenrechtspraak te verbeteren. Zo worden in Duitsland en Denemarken publiekscampagnes gevoerd om burgers aan te sporen deel te nemen aan lekenrechtspraak.²⁰ Tevens wordt geprobeerd om meer lekenrechters met bijvoorbeeld een migratieachtergrond aan te trekken.²¹ Naast deze juridische ontwikkelingen zijn er de laatste jaren ook nieuwe empirische studies verricht naar het functioneren van (bepaalde vormen van) lekenrechtspraak en hun invloed op de democratie en het publieke vertrouwen in de rechtspraak. Het recente onderzoek betreft ook landen en gebieden buiten Europa als Japan, Taiwan of Argentinië, die recent hebben geëxperimenteerd met lekenrechtspraak in strafzaken.²²

1.2 Definities

We volgen in dit onderzoek de definitie van ‘lekenrechtspraak’ van De Roos, die lekenrechtspraak omschrijft als ‘de deelneming van burgers die geen juridische opleiding hebben genoten dan wel een andere specialistische kwalificatie bezitten.’²³ Een ‘lekenrechter’ is volgens de Voogt een burger zonder enige juridische opleiding, die deelneemt aan de berechting van strafzaken door advies te geven over, of te beslissen over de schuld en/of straf van de verdachte, al dan niet in samenwerking met professionele actoren.²⁴

Juryrechtspraak is de meest bekende vorm van lekenrechtspraak, maar er zijn ook andere vormen. Zo kunnen leken ook de positie van de rechter geheel overnemen (een lekenmagistraat, zie 4.2) of samen met de rechter beslissen over een strafzaak (een gemengd panel, zie 4.2). Vanuit juridisch oogpunt is overigens duidelijk dat bepaalde vormen van lekenrechtspraak niet kunnen worden ingevoerd in Nederland zonder grondwetswijziging. Artikel 116 lid 3 van de Grondwet houdt namelijk in dat aan de

¹⁷ JA21, ‘Law en Order’, www.ja21.nl (geraadpleegd op 20 december 2024).

¹⁸ Rousvoal (red.) 2023; Diamond & Salerno 2020.

¹⁹ Malsch 2009; Knutsson & Andersson 2015, p. 6-7; ‘Regierung beschließt Regeln zur Verfassungstreue von Schöffen [Government adopts rules to comply with Constitutional provisions on lay judges]’, Handelsblatt, 14 juli 2023.

²⁰ Lieber 2017; ‘Denmark launches a game about the development and future of the rule of law’, European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), <https://www.coe.int/en/web/cepej>, 25 oktober 2023 (geraadpleegd op 20 december 2024).

²¹ Machura & Rennig 2021; Justitsministeriets Forskningskontor, ‘Lægdommeres repræsentativitet (Representativiteit van lekenrechters)’, www.justitsministeriet.dk, 2020.

²² Zie o.a. Machura 2007; Bergoglio 2021; Yanase 2016; Fujita 2018; Johansen 2016; Chin 2019.

²³ De Roos 2006, p.7. Om deze reden zal de participatie van deskundigen die samen met rechters beslissen (vanuit hun professionele expertise) in bijzondere procedures, zoals in de penitentiaire kamer en militaire kamer het geval is (Hans 2008; Malsch 2009) niet worden meegenomen in dit onderzoek.

²⁴ De Voogt 2006.

rechtspraak slechts “mede” kan worden deelgenomen door personen die niet tot de rechterlijke macht behoren. Dit maakt lekenrechtspraak in de vorm van burgerparticipatie in samenspraak met een beroepsrechter mogelijk. Met het woord ‘mede’ is echter wel beoogd juryrechtspraak en lekenmagistraten²⁵ onmogelijk te maken, door vast te leggen dat rechtspraak nooit exclusief aan leken kan worden toebedeeld. Voor dit onderzoek is dat niet als een onoverkomelijk probleem gezien, enerzijds omdat de grondwet uiteraard kan worden gewijzigd als daarvoor voldoende steun bestaat en anderzijds omdat een systeem met gemengde panels (zie **Error! Reference source not found.**) wel mogelijk lijkt te zijn binnen het huidige grondwettelijk systeem, zolang een professionele rechter maar in alle beslissingen wordt betrokken.

1.3 Bestaand onderzoek naar vertrouwen in de rechtspraak

Een van de achterliggende gedachten achter de motie van Eerdmans is, zoals gezegd, dat ‘vormen van lekenrechtspraak kunnen bijdragen aan het vertrouwen in en het begrip van de rechtspraak in Nederland.’²⁶ Voor het bepalen van de focus van ons onderzoek, beschrijven we eerst wat er al bekend is vanuit empirisch onderzoek over vertrouwen in de rechtspraak in Nederland en opvattingen over lekenrechtspraak onder de bevolking. We bespreken achtereenvolgens in welke mate Nederlanders vertrouwen in de rechtspraak hebben (paragraaf 1.3.1), welke verklaringen worden gegeven voor verschillen in dat vertrouwen (paragraaf 1.3.2) en opvattingen van Nederlandse burgers over lekenrechtspraak en de relatie met vertrouwen in de rechtspraak (paragraaf 1.3.3).

1.3.1 Mate van vertrouwen in de rechtspraak

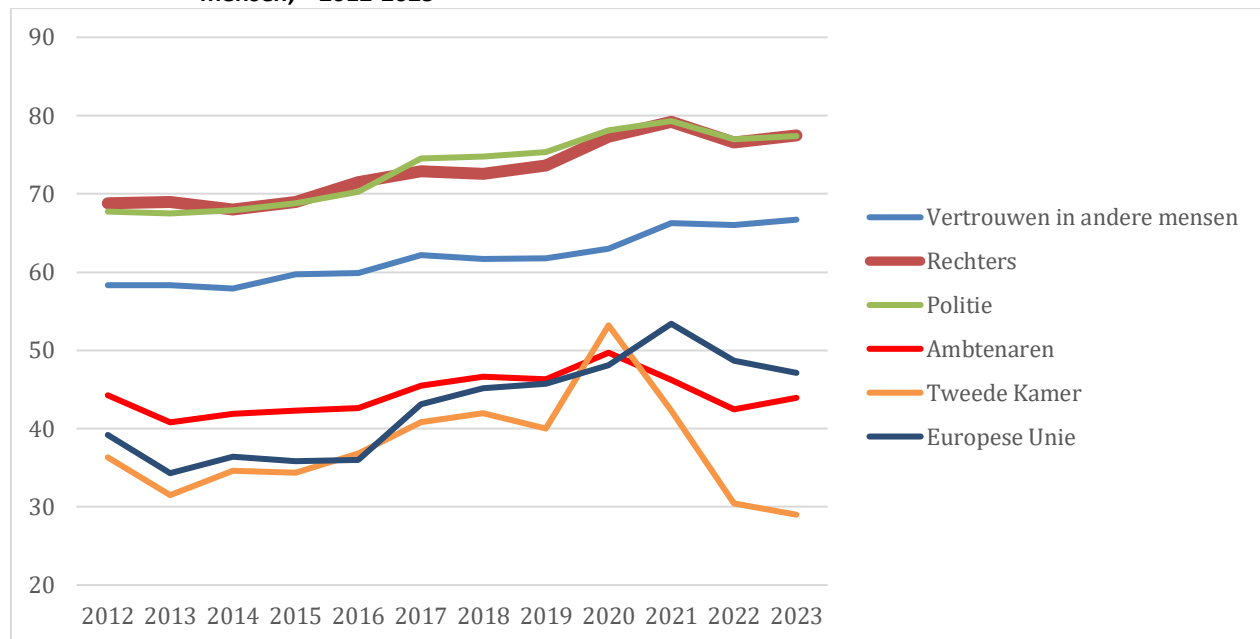
Het vertrouwen in de rechtspraak wordt in verschillende onderzoeken verschillend gemeten. Soms wordt gevraagd naar vertrouwen in rechters of de rechtspraak, soms naar vertrouwen in justitie of het rechtssysteem.²⁷ Dit kan leiden tot verschillende uitkomsten. Uit de laatste cijfers van het CBS blijkt dat het vertrouwen dat Nederlanders hebben in *rechters* de afgelopen tien jaar een stijgende trend laat zien (zie figuur 1.1).

²⁵ Lekenmagistraten zijn leken die alleen (zonder professionele rechters) rechtspreken, bijvoorbeeld *magistrates* in Engeland en Wales.

²⁶ *Kamerstukken II* 2022/23, 29279, nr. 752.

²⁷ Dekker & Van der Meer 2007.

Figuur 1.1 Percentage burgers van 18 jaar en ouder dat vertrouwen heeft in instituties en in andere mensen,²⁸ 2012-2023

Bron: CBS

In 2023 heeft 78 procent van de Nederlanders van 15 jaar en ouder ‘heel veel’ of ‘tamelijk veel’ vertrouwen in rechters, in 2012 was dat 69 procent.²⁹ Op de vraag 'Kunt u op een schaal van 0 tot 10 aangeven hoeveel vertrouwen u persoonlijk heeft in het *rechtssysteem*?', antwoordden Nederlandse burgers van 15 jaar en ouder gemiddeld met een 5,4 in 2002 en met een 6,6 in 2020.³⁰ Deze CBS-gegevens, maar ook andere onderzoeken laten zien dat het vertrouwen van Nederlanders in rechters of het rechtssysteem relatief hoog is in vergelijking met het vertrouwen in andere instituties en dat het vertrouwen - in vergelijking met jaren geleden - is toegenomen.³¹ Ook in vergelijking met andere landen scoort het vertrouwen in het Nederlandse rechtssysteem relatief hoog. Nederland zit met een gemiddeld rapportcijfer van 6,6 (op een schaal van 0 tot 10) op de vierde plaats van Europese landen waar dit onderzoek is uitgevoerd (zie figuur 1.2).³²

²⁸ Met vertrouwen in andere mensen wordt het vertrouwen in de medemens bedoeld.

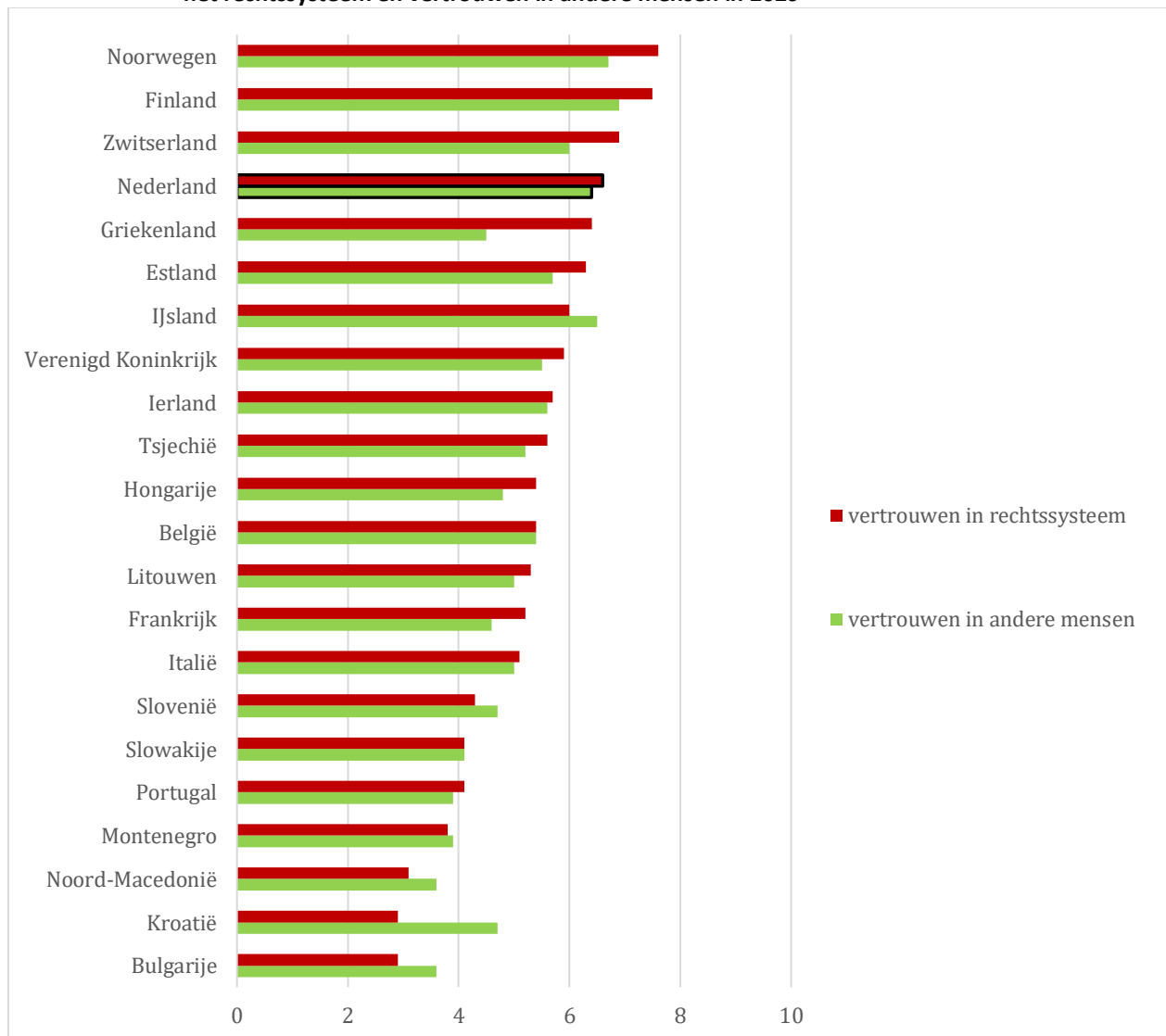
²⁹ Tabel op 'Vertrouwen in mensen en in organisaties; persoonskenmerken', cbs.nl, laatst bijgewerkt 1 mei 2024 (geraadpleegd op 20 december 2024); Er is gevraagd of de respondent heel veel, tamelijk veel, niet zo veel of helemaal geen vertrouwen in heeft. Personen die geen antwoord hebben gegeven, zijn buiten beschouwing gelaten.

³⁰ Tabel op 'Vertrouwen in mensen, recht en politiek; Europese vergelijking', cbs.nl, laatst bijgewerkt 29 maart 2024 (geraadpleegd op 20 december 2024).

³¹ Zie ook: Ter Voert & Hoekstra 2020.

³² Tabel op 'Vertrouwen in mensen, recht en politiek; Europese vergelijking', cbs.nl, laatst bijgewerkt 29 maart 2024 (geraadpleegd op 20 december 2024).

Figuur 1.2 Gemiddeld rapportcijfer (schaal 0-10) van burgers van 15 jaar en ouder over het vertrouwen in het rechtssysteem en vertrouwen in andere mensen in 2020

Bron: CBS op basis van European Social Survey.

Volgens Dekker weerspiegelen deze cijfers over vertrouwen in een institutie zowel de algemene tevredenheid van burgers met het rechtssysteem als hun perceptie van het functioneren ervan. Daarbij denken burgers bij rechters of het rechtssysteem vaak (vooral) aan het strafrecht, waarbij hun oordeel kan worden beïnvloed door de gehele strafrechtelijke keten, van de opsporing tot de tenuitvoerlegging van sancties. Ondanks deze kanttekening worden de cijfers als waardevol beschouwd, omdat ze informatie geven over het opinieklimaat waarin instellingen functioneren en ze als waarschuwing kunnen dienen bij trendmatige dalingen en toenemende concentraties van laag vertrouwen binnen bepaalde bevolkingsgroepen.³³

Een ander aandachtspunt bij het meten van vertrouwen in rechters of de rechtspraak is dat een aanzienlijke groep 'weet niet' kan antwoorden of de vraag niet beantwoordt. Dat geeft waarschijnlijk aan

³³ Dekker 2023, p. 55.

dat deze mensen er geen beeld bij hebben. In de bovenstaande CBS-gegevens zijn deze missende antwoorden buiten beschouwing gelaten en wordt niets gezegd over de omvang ervan. In de Geschilbeslechtingdelta-onderzoeken onder burgers en kleine bedrijven lopen de percentages van aantallen mensen die ‘weet niet’ antwoordden, uiteen van 14% bij burgers³⁴ tot 22% bij kleine bedrijven.³⁵ Het kan dus om aanzienlijke groepen in de samenleving gaan die blijkbaar geen oordeel hebben over het functioneren van de rechtspraak en (dus) buiten beschouwing worden gelaten in de statistieken. Dit sluit ook aan bij het gegeven dat lang niet alle mensen kunnen putten uit persoonlijke ervaringen om een oordeel te vellen. Zo blijkt in een onderzoek uit 2024 dat ruim driekwart van de bevolking geen enkele ervaring heeft met rechtszaken als partij, getuige, verdachte of slachtoffer.³⁶ Ook is het goed om voor ogen te houden dat het in de onderzoeken naar vertrouwen gaat om beelden van burgers van de rechtspraak en dat die niet altijd hoeven te kloppen met de werkelijkheid. Zo blijkt uit hetzelfde onderzoek uit 2024 dat 29% van de burgers denkt dat er in Nederland juryrechtspraak bestaat en is 59% er niet van op de hoogte dat er de laatste dertig jaar strenger wordt gestraft in Nederland.³⁷

1.3.2 Verklaringen voor vertrouwen in de rechtspraak

Dat het vertrouwen in de rechtspraak in Nederland relatief hoog is, neemt niet weg dat ongeveer een kwart van de bevolking weinig of geen vertrouwen in de rechtspraak heeft. Zoals hiervoor beschreven moet daarbij de kanttekening worden geplaatst dat het in deze onderzoeken onduidelijk is wat burgers precies onder ‘de rechtspraak’ verstaan. Voor de verklaring van het ‘weinig of geen vertrouwen’ hebben in de rechtspraak wordt vaak uitgegaan van de *onbehagenhypothese* en de *prestatiehypothese*.³⁸ De onbehagenhypothese gaat ervan uit dat specifieke uitingen van wantrouwen samenhangen met bepaalde (persoons)kenmerken van groepen en individuen met een laag vertrouwen, terwijl de prestatiehypothese de verklaring zoekt in hoe deze individuen of groepen de prestaties van de rechtspraak ervaren.

Volgens de onbehagenhypothese komt een laag vertrouwen in de rechtspraak voort uit een algemeen gevoel van bedreiging, kwetsbaarheid en hulpeloosheid, dat verschillende oorzaken kan hebben. Dit diffuse gevoel van onbehagen kan veroorzaakt zijn door ervaringen van sociale en economische marginalisering en kwetsbaarheid. Het kan ook voortkomen uit een onveilige opvoeding, waardoor individuen een bepaald basisvertrouwen in de medemens en instituties missen.³⁹ Hoe meer maatschappelijk en persoonlijk onbehagen mensen ervaren, hoe lager hun vertrouwen in instituties is. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat het vertrouwen in rechters of het rechtssysteem samenhangt met het vertrouwen in andere maatschappelijke instituties (institutioneel vertrouwen) en het vertrouwen dat burgers hebben in de medemens (sociaal vertrouwen). Een hoger vertrouwen in andere maatschappelijke instellingen (zoals de politie of ambtenaren) en de medemens hangt sterk samen met meer vertrouwen in de rechtspraak (zie ook figuur 1.1).⁴⁰ Het gevoel van onbehagen of kwetsbaarheid blijkt ook uit de samenhang met maatschappelijke achtergrondkenmerken van burgers, zoals opleidingsniveau, politieke voorkeur en leeftijd.⁴¹ Zo hebben mensen met een lager opleidingsniveau doorgaans minder vertrouwen

³⁴ Ter Voert & Hoekstra 2020, p. 182.

³⁵ Geurts & Ter Voert 2019, p. 42.

³⁶ Malsch, de Wit & de Bruin 2024.

³⁷ Malsch, de Wit & de Bruin 2024.

³⁸ Dekker & Van der Meer 2007.

³⁹ Peeters e.a. 2021.

⁴⁰ Dekker 2018.

⁴¹ Dekker & Van der Meer 2007; Dekker 2018; Ter Voert & Hoekstra 2020; Tabel op ‘Vertrouwen in mensen en in organisaties; persoonskenmerken’, cbs.nl, laatst bijgewerkt: 1 mei 2024 (geraadpleegd op 20 december 2024).

in de rechtspraak (en in andere instituties en de medemens) dan hoger opgeleiden. Het vertrouwen in rechters is ook lager bij ouderen⁴² en bij mensen met een politieke partijvoorkeur voor FvD en/of de PVV.⁴³

De *prestatiehypothese* gaat ervan uit dat betere prestaties van de rechtspraak leiden tot grotere tevredenheid bij de bevolking en vandaaruit tot meer vertrouwen.⁴⁴ Het gaat hierbij om hoe burgers die prestaties *ervaren*. Bij die prestaties kan gedacht worden aan de (ervaren) representativiteit, procedurele rechtvaardigheid en effectiviteit van de rechtspraak.⁴⁵ Bij representativiteit gaat het om de mate waarin burgers het gevoel hebben dat de rechtspraak hen vertegenwoordigt. Bij het tweede aspect – de procedurele rechtvaardigheid – gaat het om de mate waarin burgers het gevoel hebben dat ze op een rechtvaardige manier worden behandeld. Dat gevoel kunnen ze baseren meer algemene percepties over de (on)bevoordeeldheid van rechters⁴⁶ of op persoonlijke ervaringen met rechtszaken. Onderzoek wijst bijvoorbeeld uit dat als burgers zich tijdens rechtszaken gehoord en met respect behandeld voelen en ze rechters als deskundig, onafhankelijk en betrouwbaar ervaren, ze negatieve uitkomsten eerder accepteren en meer vertrouwen hebben in de rechtspraak.⁴⁷ Bij het derde aspect – de effectiviteit van rechtspraak – kan worden gedacht aan de mate waarin burgers uitspraken van rechters rechtvaardig vinden (de zogeheten distributieve rechtvaardigheid) of aan hun perceptie van andere prestaties, zoals doorlooptijden.

Burgers kunnen hun oordeel over de prestaties van de rechtspraak baseren op berichten uit de media, persoonlijke ervaringen of andere bronnen. Vaak wordt ook gewezen op de invloed van belangrijke gebeurtenissen, zoals spraakmakende rechtszaken of gevallen zoals de toeslagenaffaire, die breed worden uitgemeten in de media. De effecten van zaken in de media zijn in onderzoek lastig vast te stellen en wijzen vooralsnog eerder op een tijdelijk dan op een langdurig effect. Dezelfde informatie kan bovendien door verschillende groepen anders worden verwerkt.⁴⁸

In 2007 onderzochten Boutellier en Lünemann via panelgesprekken met diverse groepen burgers waar inbreuken op het vertrouwen vandaan komen. Dit onderzoek wijst op vier pijlers waarop het wantrouwen berust:

- de beleving dat de rechter in een ivoren toren leeft;
- onbegrijpelijke juridische procedures (bijvoorbeeld vormfouten waardoor daders hun straf ontlopen);
- onbegrijpelijke straffen (te hoog of juist te laag);
- kritiek op politie en justitie (bijvoorbeeld dat daders niet worden aangehouden of snel weer op straat staan).⁴⁹

Soortgelijke argumenten komen ook naar voren in de open antwoorden in het bevolkingsonderzoek Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB). In de vragenlijsten van 2012 en 2014 is burgers om toelichting gevraagd bij hun rapportcijfers voor vertrouwen in het rechtssysteem. Bij de onvoldoendes blijkt het vaak niet om persoonlijke ervaringen te gaan, maar gaat men af op berichtgeving in de media.

⁴² Tabel op 'Vertrouwen in mensen en in organisaties; persoonskenmerken', cbs.nl, laatst bijgewerkt: 1 mei 2024 (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁴³ Dekker 2018.

⁴⁴ Dekker, Maas-de Waal & Van der Meer 2004; Dekker & Van der Meer 2007.

⁴⁵ Peeters e.a. 2021.

⁴⁶ Klijn & Croes 2007.

⁴⁷ Grootelaar & Van den Bos 2018; Van den Bos 2023.

⁴⁸ Dekker & Van der Meer 2007, p. 47; Klijn & Croes 2012; Kleinnijenhuis, Van Atteveldt & Welbers 2012; Jonkers 2013.

⁴⁹ Boutellier & Lünemann 2007.

Bij negatieve oordelen is de hoofdboodschap dat straffen te licht of te kort zijn. Bronnen van ergernis zijn vervroegde vrijlating, disproportionaliteit van straffen (te lage straffen voor ernstige misdaden, te hoge straffen voor lichte overtredingen, zoals verkeersovertredingen), de perceptie dat daders meer aandacht krijgen dan slachtoffers, klassenjustitie, juridische missers en dwalingen en de traagheid van het rechtssysteem. Bij positieve oordelen noemen burgers vooral de onafhankelijkheid, onpartijdigheid, gelijke behandeling en deskundigheid van rechters.⁵⁰

In kwantitatief onderzoek wordt dit beeld maar deels bevestigd. Het bevestigt de bevinding dat vertrouwen in de rechtspraak vooral samenhangt met algemeen institutioneel vertrouwen en de opvatting dat rechters onbevooroordeeld zijn. Het beeld dat onvrede over de strafmaat een belangrijke rol speelt, wordt niet bevestigd in kwantitatief onderzoek. Het oordeel over de strafmaat blijkt amper een rol te spelen bij de verklaring van vertrouwen in de rechtspraak.⁵¹

Een ander kwalitatief onderzoek dat inzicht geeft in de oorzaken van wantrouwen is in 2021 verricht door het Verwey-Jonker Instituut. De onderzoekers interviewden Nederlanders die geen vertrouwen hebben in de instituties van de rechtsstaat, waaronder de rechtspraak. In dit onderzoek zijn alle democratische instituties samengenomen en wordt dus niet specifiek ingegaan op de rechtspraak. De onderzoekbevindingen wijzen op een gevoel van afstand tussen overheid en burgers dat onder deze groep leeft. De overheid zou te weinig begrijpen wat er leeft in de maatschappij en deze burgers voelen zich niet gehoord. Dit gevoel van afstand betreft zowel landelijke politici als rechters: zij worden gezien als onderdeel van een maatschappelijke elite, die in een andere realiteit leeft dan de meeste burgers.⁵² In de kwalitatieve onderzoeken zien we dus zowel steun voor de onbehagenhypothese als de prestatiehypothese. Beide hypothesen sluiten elkaar ook niet uit en zijn met elkaar verweven. Bij de prestatiehypothese gaat het immers ook om algemene percepties van burgers, die op hun beurt ook weer uit onbehagen kunnen voortkomen. De onbehagen- en prestatiehypothese zijn daarom moeilijk los van elkaar te toetsen in empirisch onderzoek.

Onderzoek naar verklaringen voor het dalen of stijgen van vertrouwen in de rechtspraak in Nederland over de jaren heeft nog weinig inzicht opgeleverd. Dit komt vooral doordat het onderzoek is uitgevoerd over een periode (1991-2004) waarin er geen duidelijke trend in vertrouwen was.⁵³ Vaak wordt verondersteld dat het vertrouwen in instituties redelijk stabiel is en niet onmiddellijk afneemt door een enkel incident dat tot ontevredenheid leidt. Op de lange termijn kan dat vertrouwen echter wel afhangen van het functioneren van een institutie. Ook kunnen in verschillende perioden andere eisen worden gesteld aan het functioneren van publieke instituties.⁵⁴

Gezien de constatering dat het vertrouwen van burgers in instituties redelijk stabiel is en een algeheel gevoel van onbehagen een belangrijke invloed heeft op dat vertrouwen, is het de vraag in hoeverre veranderingen in het rechtssysteem - zoals de introductie van lekenrechtspraak - het vertrouwen in de rechtspraak überhaupt kunnen beïnvloeden. Volgens Van den Bos bestaan er drie soorten reacties van mensen in relatie tot het vertrouwen in overheidsinstituties (waaronder de rechtspraak): mensen die zeker zijn dat ze de overheid niet kunnen vertrouwen (vooral vanwege hun eigen interne percepties); mensen die zeker weten dat ze de overheid wel kunnen vertrouwen; en mensen die twijfelen of onzeker zijn. Het is volgens Van den Bos met betrekking tot deze laatste categorie waar de overheid meer vertrouwen kan

⁵⁰ Dekker 2018.

⁵¹ Dekker & Van der Meer 2007; Klijn & Croes 2007.

⁵² Peeters e.a. 2021.

⁵³ Dekker & Van der Meer 2007.

⁵⁴ Van Noije & Putters 2017.

proberen te winnen.⁵⁵ Dit hangt ook samen met de zogeheten cognitieve starheid of onverschilligheid van mensen: het vermogen of de bereidheid om overtuigingen te veranderen. Mensen die rigide en onverschillig zijn waar het gaat om nieuwe informatie of ervaringen zijn minder geneigd hun eerdere overtuigingen bij te stellen op basis van informatie of ervaringen die tegen hun ideeën ingaan.⁵⁵

1.3.3 Opvattingen over lekenrechtspraak en relatie met vertrouwen

Naar de vraag of het bevorderen van burgerparticipatie binnen de rechtspraak - bijvoorbeeld door invoering van een vorm van lekenrechtspraak - het vertrouwen van burgers in de rechtspraak vergroot, is in Nederland weinig onderzoek gedaan. Dit is ook lastig te onderzoeken omdat Nederland geen lekenrechtspraak kent en burgers hier dus mogelijk geen of weinig beeld bij of ervaring mee hebben. Ten eerste beschrijven we hier daarom Nederlands onderzoek naar opvattingen over de wenselijkheid van lekenrechtspraak en vervolgens de visie van burgers op de relatie tussen lekenrechtspraak en vertrouwen. In 2006 onderzocht TNS NIPO via een enquête onder iets meer dan duizend Nederlanders of ze een vorm van burgerparticipatie in de rechtspraak wenselijk achten.⁵⁶ Op de vraag ‘in hoeverre bent u in het algemeen voor of juist tegen deelname van burgers aan de strafrechtspraak in Nederland?’ antwoordde 37% van de Nederlandse bevolking vóór te zijn en 39% tegen. Omdat bij deze laatste groep bovendien 20% helemaal tegen was, blijkt dat meer burgers tegen burgerparticipatie waren dan voor.

Daarnaast werd burgers met betrekking tot enkele specifieke vormen van lekenrechtspraak en burgerparticipatie gevraagd in hoeverre ze dit zouden zien zitten. De resultaten hiervan staan in figuur 1.3 weergegeven en laten zien dat lichtere vormen van participatie zoals deelname aan adviserende lekenpanels op meer draagvlak kunnen rekenen dan varianten van lekenrechtspraak waarbij burgers taken van de rechter (deels) overnemen. Respondenten die geen enkele vorm van burgerparticipatie wenselijk achtten, gaven als belangrijkste redenen dat de onafhankelijkheid van de rechtspraak in het geding kan komen en dat de rechtspraak het domein van rechters is en niet van burgers.

Figuur 1.3 Percentage burgers dat voor of tegen een vorm van burgerparticipatie in de rechtspraak is (N=1.065)

Bron: Koomen 2006

⁵⁵ Van den Bos 2011; Malsch, De Wit & De Bruin 2024.

⁵⁶ Koomen 2006.

In 2007 onderzochten Boutellier en Lünemann via kwalitatieve panelgesprekken met Nederlandse burgers of ze lekenrechtspraak, of burgerparticipatie in bredere zin, wenselijk vonden.⁵⁷ De auteurs lieten de precieze invulling van lekenrechtspraak daarbij aan hun participanten. Het beeld dat de deelnemers van lekenrechtspraak hadden, verschilde van een adviserende groep personen die – aan de hand van het dossier en de zitting – naast rechters een eigen oordeel vormen tot juryrechtspraak zoals zij dat op televisie zien, tot een vorm waarin een individuele leek bijgevoegd wordt aan de rechter(s). Deelnemers die vóór lekenrechtspraak waren, noemden verschillende argumenten. Ten eerste werd een meer-bekend-maakt-meer-bemind-argument genoemd: lekenrechtspraak kan het begrip en inzicht van burgers versterken in hoe het rechtssysteem werkt en hoe rechters optreden. Daarnaast werden argumenten genoemd die benadrukken dat het burgerperspectief de kwaliteit van de rechtspraak verhoogt: lekenrechtspraak kan de positie van slachtoffers of het standpunt van burgers beter voor het voetlicht brengen en uitspraken begrijpelijker maken. Tot slot werd gewezen op het lerend effect voor de rechtspraak zelf: lekenrechtspraak zou het inzicht van rechters in de maatschappij vergroten en rechters zouden meer zicht op andere lagen van de bevolking krijgen. Deelnemers die expliciet tegen lekenrechtspraak waren, noemden juist allerlei argumenten die de kwaliteit van de rechtspraak - en daarmee waarschijnlijk het vertrouwen - verlagen. Zo zou de objectiviteit in het geding kunnen komen. Burgers zouden te emotioneel zijn in de beoordeling van de zaak en groepsprocessen zouden bij een lekenjury kunnen domineren. Daarmee zou de rechtspraak inboeten aan autoriteit. Tevens waren tegenstanders bang voor willekeur, omdat burgers niet weten wat in soortgelijke zaken is opgelegd. De invoering van lekenrechtspraak kan bovendien tot gevolg hebben dat de bevolking de deskundigheid en objectiviteit van uitspraken in twijfel gaat trekken en kan zo het gezag van de rechter aantasten. Volgens de tegenstanders zou de rechtspraak dus eerder aan vertrouwen verliezen dan winnen bij invoering van lekenrechtspraak.

Klijn en Croes hebben in 2007 de gegevens van het hiervoor genoemde TNS NIPO-onderzoek gebruikt om de relatie tussen vertrouwen in de rechter en steun voor lekenparticipatie verder uit te diepen. Ze constateren dat mensen met minder vertrouwen in de rechter sterker voorstander zijn van invloed van burgers op de strafrechtspraak, maar ook dat het slechts een klein effect betreft. Het effect wordt groter als ze erbij betrekken welke verwachtingen burgers hebben van lekenparticipatie: naarmate burgers er meer van overtuigd zijn dat lekenrechtspraak bijdraagt aan verbetering van het rechtssysteem, door te zorgen voor minder fouten, kortere en goedkopere procedures, begrijpelijkere straffen en meer vertrouwen in rechters, is de steun voor lekeninvloed in de rechtspraak groter. Of burgers ook verwachten dat lekenparticipatie leidt tot meer veroordelingen en hogere straffen, speelt dan weer nauwelijks een rol bij hun steun voor lekenrechtspraak. De auteurs concluderen op basis daarvan dat steun voor lekenrechtspraak wel samenhangt met de wens het rechtssysteem te verbeteren, maar nauwelijks met een wens tot strenger straffen.⁵⁸

Vergelijkbare bevindingen volgen uit het onderzoek van Van Rossum e.a. naar voorkeuren van burgers ten aanzien van de wrakingsprocedure. In een online enquête legden ze respondenten verschillende opties voor inrichting van de wrakingsprocedure voor (beoordeling door rechters van een andere rechtbank, door rechters van een hogere instantie, door onafhankelijke juridische deskundigen, door onafhankelijke juridische deskundigen samen met een burger, of door enkel burgers), met de vraag wat die invulling zou betekenen voor hun vertrouwen in de rechtspraak. Waar voor modellen met enkel rechters of andere deskundigen deze steeds bij zo'n twee derde van de respondenten zou bijdragen aan vertrouwen (en bij minder dan 10 procent afbreuk zou doen aan vertrouwen), ligt dat bij het model met enkel burgers als

⁵⁷ Boutellier en Lünemann 2007.

⁵⁸ Klijn & Croes 2007, p. 99-100.

beoordelaars van een wrakingsverzoek anders. Daarover rapporteert namelijk 51 procent van de respondenten dat dat bij hen tot minder vertrouwen in de rechtspraak zou leiden.⁵⁹ Interessant is dat opnieuw ook het algemene vertrouwen in de rechtspleging een rol speelt: naarmate burgers meer vertrouwen hebben in het rechtsstelsel, zijn ze vaker tegen een lekenmodel voor beoordeling van wrakingsverzoeken en sterker voor beoordeling door rechters zelf.

Daarnaast zijn er Nederlandse studies geweest die onderzochten of leken inderdaad zwaarder straffen dan rechters. De resultaten geven geen eenduidig beeld. Een experimenteel onderzoek op basis van strafdossiers laat zien dat burgers lichter straffen naar mate ze over meer informatie beschikken van een zaak, maar nog altijd zwaarder straffen dan rechters.⁶⁰ In een onderzoek waarin burgers een 'schaduwrechtbank' vormden, straffen leken echter niet zwaarder. De hoofdvraag van dat onderzoek was of leken verschillend straffen dan rechters wanneer zij over precies dezelfde informatie als rechters beschikken – dat wil zeggen over het dossier en over de informatie die uit de zitting naar voren komt – en wanneer zij gedwongen worden om in panels van drie leden tot een gemeenschappelijk oordeel te komen. Leken bleken onder deze condities ongeveer even zwaar als rechters te straffen.⁶¹

Op basis van bovenstaande gegevens kunnen we concluderen dat het vertrouwen van Nederlandse burgers in de rechtspraak relatief hoog is. Dat neemt niet weg dat ongeveer een kwart van de Nederlanders weinig of geen vertrouwen heeft. Een laag vertrouwen in rechters of de rechtspraak hangt samen met een laag vertrouwen in instituties in het algemeen, een laag vertrouwen in de medemens en een lage waardering van de prestaties van de rechtspraak of het rechtssysteem. Dit lage vertrouwen komt vaker voor bij lager opgeleiden en ouderen. Dit alles wordt toegeschreven aan een algeheel gevoel van onbehagen en marginalisering en aan een lage waardering van prestaties van de rechtspraak (of het rechtssysteem in den brede) bij bepaalde groepen of individuen. Het vertrouwen van burgers in instituties is redelijk stabiel, maar zou op termijn kunnen veranderen door veranderingen in die gevoelens van onbehagen en andere percepties op het functioneren van de rechtspraak. Veranderingen in vertrouwen hangen echter ook af van de cognitieve starheid van individuen: het bijstellen van overtuigingen op basis van nieuwe informatie en ervaringen. Daarmee is het de vraag in hoeverre veranderingen in het rechtssysteem - zoals de introductie van lekenrechtspraak – het vertrouwen in de rechtspraak kunnen beïnvloeden.

Het onderzoek van Boutellier en Lünemann uit 2007 laat zien dat toen ruim een derde van de Nederlanders voor een vorm van burgerparticipatie in de rechtspraak was. De voorkeur ging vooral uit naar lichtere vormen van participatie zoals deelname aan adviserende lekenpanels en veel minder naar vormen waarbij burgers (mee)beslissen over de schuldvraag of de strafmaat. Tevens blijkt dat lekenparticipatie het vertrouwen in de rechtspraak van sommige burgers kan verhogen en van anderen juist verlagen. Uit het onderzoek wordt niet duidelijk welke voor- of nadelen burgers aan specifieke vormen van lekenrechtspraak (bijvoorbeeld jury of gemengd panel) toekennen, of ze hieraan mee zouden willen werken en wat dit voor hun vertrouwen in de rechtspraak zou betekenen. Diepgaande kennis over wat Nederlanders vinden van diverse vormen van lekenrechtspraak en wat die vormen betekenen voor hun vertrouwen in de rechtspraak is dus beperkt.

⁵⁹ Van Rossum, Tigchelaar & Ippel 2012, p. 116-117.

⁶⁰ De Keijser, van Koppen & Elffers 2006.

⁶¹ Wagenaar 2008, p. 58.

1.4 Lekenrechtspraak en democratie

Naast de eerdergenoemde relatie tussen lekenrechtspraak en vertrouwen wordt in dit onderzoek ook naar de relatie tussen lekenrechtspraak en democratie gekeken.⁶² Dit is belangrijk voor twee redenen. Ten eerste, omdat democratische participatie in de rechtspraak een belangrijke rechtstatelijke waarde is, die door het fenomeen lekenrechtspraak vertegenwoordigd wordt. Ten tweede, kan het vergroten van democratische participatie mogelijk een mechanisme zijn om het vertrouwen in de rechtspraak te bevorderen (zie 1.3.3). Democratie kan worden opgevat als een reeks collectieve besluitvormingsprocessen waarin degenen die tot de samenleving behoren een gelijke stem hebben in het bepalen van de regels die op hen van toepassing zijn.⁶³ In het politiek- en juridisch-normatief denken wordt lekenrechtspraak vaak geassocieerd met democratie, met name in liberale democratieën. Lekenparticipatie stelt burgers namelijk in staat om hun lokale kennis en rechtvaardigheidsgevoel toe te passen bij het beslechten van geschillen en om inspraak te hebben in hoe de staat omgaat met de misdaad die in de gemeenschap plaatsvindt. Lekenrechtspraak wordt daarom gezien als een uiting van een democratische impuls. Het is daarom geen verrassing dat landen die willen democratiseren vaak (vormen van) lekenrechtspraak introduceren.⁶⁴

Lekenrechtspraak ontstond in Europa echter al lang voor de opkomst van de democratie. In sommige landen zoals Zweden (zie Hoofdstuk 6) zijn de moderne vormen van lekenrechtspraak afgeleid van oud-Germaanse tradities om conflicten binnen een groep op te lossen, bijvoorbeeld binnen een dorp.⁶⁵ In Engeland werd juryrechtspraak al in de 12e eeuw door Normandische koningen geïntroduceerd als een goedkope (want onbetaalde) maar relatief legitieme vorm van rechtspraak.⁶⁶ In de 17e en 18e eeuw diende de Engelse jury als controlemechanisme op de corrupte en bevooroordeelde rechterlijke macht, met name in politieke zaken.⁶⁷ Het in toom houden van de overheid en de rechterlijke macht was ook de belangrijkste reden voor de opname van de jury in de grondwet van de Verenigde Staten.⁶⁸

De grondgedachte van democratische participatie door een jury is pas aan het begin 19e eeuw naar voren gekomen.⁶⁹ De Tocqueville, een Franse politiek filosoof, beschouwde de jury als het voornaamste uiting van soevereiniteit van het volk, en zag juryrechtspraak als een vorm van 'gratis democratieonderwijs'.⁷⁰ Sinds het begin van de 20e eeuw werd het argument van (het vergroten van) democratische participatie in de rechtspraak vaak gebruikt om nieuwe vormen van lekenrechtspraak in te voeren in landen in Europa, Azië en Latijns-Amerika.⁷¹ De normatieve opvatting van lekenrechtspraak als een vorm van democratische participatie is nog steeds actueel.

1.4.1 Relatie tussen lekenrechtspraak en democratie

Hoewel er normatief wordt aangenomen dat lekenrechtspraak verbonden is met democratie, is de empirische relatie tussen beide complex: op welke manier en in hoeverre draagt lekenrechtspraak daadwerkelijk bij aan democratisering of het in stand houden van een democratie?

⁶² Waele 1999, p. 14.

⁶³ Dzur 2012; Malsch 2009; Goldbach & Hans 2014, p. 2716-2727.

⁶⁴ Landsman 2003.

⁶⁵ Lerner 2023.

⁶⁶ Lerner 2023.

⁶⁷ Lerner 2023.

⁶⁸ Alschuler & Deiss 1994.

⁶⁹ Lerner 2023.

⁷⁰ De Tocqueville 1980, p. 289 ; Dzur 2012.

⁷¹ Ivkovic & Hans 2024, p. 138-139.

Vaak wordt aangevoerd dat lekenrechtspraak de democratie in andere politieke instellingen versterkt. Als individuen de taken van jurylid of lekenrechter vervullen, raken ze meer verbonden met de wereld om zich heen en zijn ze meer bereid om deel te nemen aan andere democratische processen zoals verkiezingen, zo is de gedachte.⁷² Tegelijkertijd is het verband tussen lekenrechtspraak en democratie op macroniveau minder duidelijk. Zo vond een internationale empirische studie een zwakke correlatie tussen lekenparticipatie in rechtbanken en de 'kwaliteit' van de democratische instellingen in de onderzochte landen (bijvoorbeeld op basis van hun scores op politieke rechten en vrijheden).⁷³ Het zou zo kunnen zijn dat, hoewel de (positieve) ervaringen van individuele leken met deelname aan de rechtspraak positief correleren met hun politieke participatie, deze effecten onvoldoende zijn om kwalitatieve verbeteringen in politieke instellingen te bereiken. In sommige landen kan dit ook te maken hebben met het feit dat slechts een klein deel van de burgers als jurylid of lekenrechter fungeert – en vaak degenen die al maatschappelijk en politiek actief zijn.⁷⁴ Een andere internationale studie vond wel een correlatie tussen bepaalde indicatoren van democratie (die vergelijkbaar zijn aan de factoren benoemd in de eerste studie) en het bestaan van lekenrechtspraak, in de zin dat landen met lekenrechtspraak een sterkere democratie hadden. Die correlatie was overigens veel sterker voor gemengde panels dan voor juryrechtspraak. Deze studie heeft enkel de correlatie tussen democratie en lekenrechtspraak kunnen onderzoeken, maar niet het causaal verband tussen het invoeren van lekenrechtspraak en het bevorderen van democratie. Het is dus even goed mogelijk dat democratische systemen beter in staat zijn lekenrechtspraak in stand te houden dan niet-democratische systemen.⁷⁵

Daarnaast wordt lekenrechtspraak geassocieerd met democratische participatie en legitimiteit van de rechtspraak zelf: de inbreng van burgers bij rechterlijke beslissingen vergroot de democratische legitimiteit van de rechtspraak.⁷⁶ Leken brengen de stem van het volk naar de rechtspraak, die anders wordt gedomineerd door elites, zo is de gedachte. Ze putten uit hun eigen levenservaringen, waardoor rechterlijke beslissingen een nauwkeurigere afspiegeling zijn van de samenleving.⁷⁷ Dit zou dan bijdragen aan de legitimiteit van de rechtspraak.⁷⁸

Wil er sprake zijn van democratische participatie in de rechtspraak, dan moet er aan bepaalde eisen worden voldaan. Deze eisen omvatten de drie vormen van democratie beschreven door Malsch, namelijk: participatieve, deliberatieve en representatieve democratie.⁷⁹ Alleen wanneer (ten minste minimaal) aan deze drie aspecten is voldaan, kan lekenrechtspraak bijdragen aan democratische rechtspraak.⁸⁰ Deze aspecten worden in dit rapport vertaald naar drie voorwaarden: participatie, deliberatie en representativiteit.⁸¹

⁷² De Tocqueville 1980, p. 289.

⁷³ Voigt 2009.

⁷⁴ Mensen die opgeroepen zijn om deel te nemen aan de jury mogen, vaak om een beperkt aantal redenen, alsnog deelname weigeren. Er wordt verondersteld dat vooral mensen die minder maatschappelijk actief of betrokken zijn, vaker geneigd zijn om deelname te weigeren.

⁷⁵ Ivkovic & Hans 2024.

⁷⁶ Malsch 2009; van Lent 2008.

⁷⁷ Malsch 2009.

⁷⁸ Hans & Casper 2019, p. 93-106.

⁷⁹ Zie ook het 'model van democratie in de rechtspraak' (met betrekking tot strafzaken) ontwikkeld door Malsch, waar de vereisten met betrekking tot (de organisatie van) lekenrechtspraak worden samengevat volgens de drie vormen van democratie die hier worden genoemd, Malsch 2009, p. 211.

⁸⁰ Abramson 2015; Malsch 2009.

⁸¹ Onze definitie van de drie voorwaarden komt niet volledig overeen met de definitie van Malsch (zie Malsch 2009, p. 20-26). We plaatsen bijvoorbeeld de omvang van lekenrechtspraak onder participatie in plaats van representatie; en de laatste beschouwen we als representativiteit.

Het eerste vereiste van *participatie* impliceert in onze ogen ten eerste dat de stem van leken een belangrijke plaats inneemt in de totale omvang van rechterlijke beslissingen. Dit zou betekenen dat een aanzienlijk deel van de zaken, of ten minste zaken die in de desbetreffende samenleving van bijzonder belang worden geacht, moeten worden beslist met deelname van leken.⁸² Daarnaast houdt dit in dat een belangrijk deel van de bevolking de mogelijkheid moet krijgen om deel te nemen aan de rechtspraak. Ten derde houdt participatie in dat leken een rol moeten hebben in de besluitvorming over de schuld en/of de op te leggen sanctie.⁸³ Daarnaast zijn de hoeveelheid informatie die leken voor en tijdens het proces ontvangen, en de mogelijkheid (en bereidheid) om actief deel te nemen aan de hoorzittingen (bijvoorbeeld om vragen te stellen of nieuwe onderzoekslijnen voor te stellen) belangrijke elementen van participatie aan lekenrechtspraak.⁸⁴ Deze vereisten vormen ook de basis voor effectieve beraadslaging. Er is wat dat betreft dus een zekere mate van overlap tussen de elementen van deliberatie en participatie.

Deliberatie, de tweede voorwaarde, stelt in de eerste plaats bepaalde eisen aan de kwaliteit van het debat dat plaatsvindt in het kader van lekenrechtspraak. Het idee van *deliberative democracy* vereist dat burgers in staat moeten zijn om deel te nemen aan een ‘rationeel’ en goed beredeneerd deliberatief proces met betrekking tot politieke en andere beslissingen die voor hen van belang zijn. Het gaat daarbij om het vermogen om deel te nemen aan een vrij en geïnformeerd debat tussen gelijken.⁸⁵ Lekenrechtspraak moet dus aan bepaalde voorwaarden voldoen om de kwaliteit van de beraadslaging te waarborgen, zoals de afwezigheid van manipulatie of ongepaste beïnvloeding van jury's of lekenrechters, met inbegrip van professionele rechters of procespartijen (en hun advocaten). Onderzoek toont echter aan dat lekenrechters en jury's vatbaar zijn voor invloed van professionele rechters of juristen.⁸⁶ Lekenrechters zouden in staat zijn om een ‘frisse’ blik op zaken te werpen en te fungeren als tegenwicht tegen verschillende vooroordelen van een juridische expert.⁸⁷ Ervan uitgaande dat lekenrechtspraak inderdaad een dergelijk tegenwicht *kan* bieden,⁸⁸ blijkt uit onderzoek dat dit in de praktijk moeilijk te realiseren is.⁸⁹ Zoals eerder is benoemd, blijkt uit onderzoek dat jury's en lekenrechters vaak (sterk) beïnvloed kunnen zijn door professionele rechters.⁹⁰ Jury's die zelfstandig (of zonder rechters of andere professionals) beslissen hebben waarschijnlijk meer ruimte om tot een beslissing te komen die afwijkt van de heersende juridische normen (en bijvoorbeeld niet in lijn is met de vaste lijn van jurisprudentie), dan jury's die samen met professionals beraadslagen of lekenrechters in gemengde panels. Wanneer leken vaker deelnemen aan de rechtspraak, krijgen ze waarschijnlijk meer vakinhoudelijke kennis mee, waardoor ze beter kunnen participeren en meer invloed kunnen uitoefenen op het besluitvormingsproces. Hierdoor bestaat het risico dat zij hun status als ‘leek’ deels verliezen, wat de kwaliteit van de deliberatie vermindert, doordat het lekenperspectief minder prominent aan bod komt.⁹¹

⁸² Malsch 2009.

⁸³ Malsch 2009, p. 25-26.

⁸⁴ Malsch 2009.

⁸⁵ Vgl. Habermas 1989 geciteerd in Malsch 2009.

⁸⁷ Ivkovich 1999; Olson & Olson 1994; Jackson & Doran 1997.

⁸⁸ Ivkovich 1999; Diamond & Rose 2018; Maya 2019; Berryessa, Dror & McCormack 2023.

⁸⁹ Daarentegen toont veel onderzoek aan dat jury's ook onderhevig zijn aan soortgelijke *biases* als professionele rechters, en sommige auteurs beweren zelfs dat dergelijke *biases* bij jury's sterker zijn dan die van professionele rechters. Zie bijv.: Daftary-Kapur, Dumas & Penrod 2010.

⁸⁹ Peter-Hagene, Salerno & Phalen 2019.

⁹⁰ McKeever 2013.

⁹¹ Malsch 2009, p. 198-199.

Daarnaast impliceert deliberatie of beraadslaging de noodzaak om redenen te formuleren voor beslissingen die het algemeen belang raken, om ervoor te zorgen dat het publiek op zijn beurt deze redenen kan volgen en beoordelen. Daarnaast spelen ook kwesties zoals de mate van kennis van het publiek over lekenrechtspraak, de manier waarop de media rapporteren over strafzaken die door of met leken worden behandeld, en de mate waarin lekenrechters contact houden met het publiek, een belangrijke rol.⁹²

Een belangrijke voorwaarde voor representatie (de derde eis) is dat de leken die deelnemen aan de rechtspraak een afspiegeling vormen van de samenstelling van de samenleving. In dit onderzoek wordt het representatieaspect aangeduid als het vereiste van *representativiteit*. Lekenrechters en jury's moeten de maatschappelijke samenstelling weerspiegelen in het desbetreffende land, onder meer in termen van leeftijd, geslacht, sociaaleconomische status (sociale klasse), opleidingsniveau en etniciteit.⁹³ Representativiteit in de rechtspraak zou belangrijk zijn om de legitimiteit en acceptatie van rechterlijke beslissingen door verschillende groepen te waarborgen. Ook zouden ze de (schijn van) rechterlijke onpartijdigheid bevorderen.⁹⁴ Als we een soortgelijke assumptie van de waarde van meer diversiteit toepassen op gemengde panels die bestaan uit professionele rechters en leken, dan zouden professionele rechters - die hoogopgeleid zijn, een hoge sociaaleconomische status hebben en vaak tot een etnische meerderheid behoren - het best vergezeld kunnen worden door leken die etnisch divers zijn en een relatief lage sociaaleconomische status en relatief laag opleidingsniveau hebben.

Gezien de uitdagingen die gepaard gaan met het waarborgen van participatie, deliberatie en representativiteit bij de lekenrechtspraak in de praktijk,⁹⁵ blijft het onduidelijk of en in hoeverre alle hedendaagse vormen van lekenrechtspraak daadwerkelijk bijdragen aan democratische participatie in de rechtspraak. Het verband tussen het bestaan van lekenrechtspraak en democratische participatie mag daarom zeker niet als vanzelfsprekend worden beschouwd. Daarom is het belangrijk de huidige vormen van lekenrechtspraak te analyseren aan de hand van de hierboven beschreven vereisten van participatie, deliberatie en representativiteit om het verband met democratische participatie verder te kunnen onderzoeken.

1.5 Probleemstelling en onderzoeksvragen

In de voorgaande paragrafen hebben we vastgesteld dat lekenrechtspraak in veel landen in Europa en daarbuiten in beweging blijft. Daarom is het waardevol om de recente ontwikkelingen daaromtrent in kaart te brengen. Deze nieuwe ontwikkelingen en empirische bevindingen kunnen nieuwe inzichten opleveren en nieuw licht werpen op de vraag of, en onder welke voorwaarden, het invoeren van lekenrechtspraak democratische participatie en/of het vertrouwen in de strafrechtpleging zou kunnen bevorderen. Voorgaand Nederlands onderzoek toont aan dat weinig vertrouwen in de rechtspraak onder meer samenhangt met weinig vertrouwen in instituties in het algemeen en onvrede over het functioneren van de rechtspraak of het rechtstelsel in den brede. Het laat zien dat het geen vanzelfsprekend gegeven is dat lekenrechtspraak bijdraagt aan het vertrouwen in de rechtspraak of aan democratische participatie. Het bestaande onderzoek geeft voorts nog geen diepgaande kennis over wat Nederlanders vinden van diverse vormen van lekenrechtspraak, welke voor- en nadelen ze er aan toekennen en wat die verschillende vormen kunnen betekenen voor hun vertrouwen in de rechtspraak.

⁹² Malsch 2009, p. 195-198.

⁹³ Malsch 2009, p. 21-23.

⁹⁴ Malsch 2009, p. 21-23.

⁹⁵ Zie hierover ook Malsch 2009.

De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt:

Wat is er bekend over de relatie tussen de verschillende vormen van lekenrechtspraak in strafzaken in West-Europese landen (en daarbuiten) en (a) het vertrouwen in de strafrechtspraak; (b) democratische participatie en (c) andere mogelijke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak?

De deelvragen zijn:

1. Welke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak worden er in de juridische en rechtstheoretische literatuur aangevoerd? (Hoofdstuk 3)
2. Welke verschillende vormen van lekenrechtspraak worden in West-Europa in strafzaken toegepast en hoe verhouden deze verschillende vormen zich blijkens de relevante wet- en regelgeving, beschikbare statistische data en de juridische literatuur tot de drie voorwaarden van democratische participatie, namelijk participatie, deliberatie en representativiteit? (Hoofdstuk 4)
3. Wat is bekend uit recente empirische literatuur over de verhouding tussen: a) het vertrouwen van het publiek in de (straf)rechtspleging en (verschillende vormen van) lekenrechtspraak; en b) democratische participatie en (verschillende vormen van) lekenrechtspraak? (Hoofdstuk 5)
4. Welke ervaringen zijn recentelijk opgedaan met verschillende vormen van lekenrechtspraak in drie geselecteerde West-Europese landen? Welke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak zijn gevoerd in dit land in het licht van (het bevorderen van) democratische participatie en vertrouwen in de lekenrechtspraak? (Hoofdstuk 6)
5. Hoe kijken Nederlandse burgers aan tegen invoering van verschillende vormen van lekenrechtspraak en hoe kijken ze aan tegen het verband tussen die vormen van lekenrechtspraak en het vertrouwen in de rechtspraak? (Hoofdstuk 7)

In de conclusie (Hoofdstuk 8), volgt een nadere reflectie over de **mogelijke voordelen en nadelen** voor het invoeren van (verschillende vormen van) lekenrechtspraak in strafzaken met het mogelijke doel om het vertrouwen in de rechtsspraak en/of democratische participatie in de rechtspraak te vergroten, gezien de argumenten aangevoerd in de juridische literatuur (deelvraag 1), de inventarisatie van vormen van lekenrechtspraak (deelvraag 2), voor- en nadelen/uitdagingen van lekenrechtspraak in de geselecteerde rechtssystemen (deelvraag 3), bevindingen uit de empirische literatuur over de verhouding tussen het vertrouwen in de rechtspraak en de lekenrechtspraak en de verhouding tussen democratische participatie en de lekenrechtspraak (deelvraag 4), en de bevindingen over de percepties van Nederlandse burgers van lekenrechtspraak en diens verband met vertrouwen in de rechtspraak (deelvraag 5). Deze reflectie betreft waar mogelijk de Nederlandse context, maar gaat niet op in de vraag of het invoeren van (een vorm van) lekenrechtspraak in Nederland wenselijk is. Het doel van dit onderzoek, zoals aangegeven in 1.1, is om geïnformeerd debat te faciliteren over de mogelijke invoering van lekenrechtspraak in Nederland.

2 Methodologie

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de methodologie van de verschillende onderdelen van deze studie beschreven. Het onderzoek naar de argumenten voor en tegen lekenrechtspraak (deelvraag 1) omvat de bestudering van de relevante rechtstheoretische literatuur (zie 2.2). Ter beantwoording van deelvraag 2 is een verkennend onderzoek verricht, waarbij gebruik is gemaakt van informatie over lekenrechtspraak in strafzaken in verschillende landen van Europa aan de hand van de regelgeving, juridische literatuur en andere beschikbare informatiebronnen (zoals statistische databanken) (zie 2.3). Om deelvraag 3 te beantwoorden, is een internationaal literatuuronderzoek verricht naar zowel de empirische literatuur over de verhouding tussen lekenrechtspraak en vertrouwen in de rechtspraak als tussen lekenrechtspraak en democratische participatie (zie 2.4). Deelvraag 4, over de ervaringen met lekenrechtspraak in geselecteerde Europese landen (België, Engeland en Zweden), is beantwoord met behulp van een verdiepende literatuurstudie, aangevuld met interviews met (leken)rechters en voormalige juryleden in deze landen (zie 2.5). Om deelvraag 5 te beantwoorden, is een empirische studie onder Nederlandse burgers verricht (zie 2.6).

2.2 Deelvraag 1: rechtstheoretisch onderzoek

Ten behoeve van de beantwoording van de eerste deelvraag, met betrekking tot de argumenten die in de literatuur zijn aangevoerd vóór en tegen lekenrechtspraak, is zoveel mogelijk juridische en rechtstheoretische literatuur met betrekking tot lekenrechtspraak bestudeerd om een zo compleet mogelijk beeld van alle aangevoerde argumenten te verkrijgen. Nu de juridische en rechtstheoretische argumenten omtrent de wenselijkheid van lekenrechtspraak de afgelopen decennia niet wezenlijk zijn veranderd, bleef een belangrijke start voor dit werk het vorige onderzoek van De Roos.⁹⁶ Daarnaast is met behulp van juridische zoekmachines, zoals InView en LegalIntelligence, gezocht naar recentere literatuur met betrekking tot dit onderwerp en is uitgebreid gebruikgemaakt van de zogeheten sneeuwbalmethode, waarbij bronnen in gevonden literatuur op hun beurt weer zijn geraadpleegd om ook de daarin geraadpleegde bronnen te achterhalen. Nadat deze werkwijze na verloop van de nodige tijd geen nieuwe argumenten vóór of tegen lekenrechtspraak meer opleverde, is dat beschouwd als een indicatie voor verzadiging. Het verdient daarbij opmerking dat het lastig kan zijn om in zijn algemeenheid over argumenten met betrekking tot lekenrechtspraak te schrijven, nu er zoveel (gradueel) verschillende vormen en gradaties van lekenrechtspraak te onderscheiden zijn.⁹⁷ Veruit de meeste juridische en rechtstheoretische literatuur is bovendien specifiek toegespitst op juryrechtspraak, terwijl die vorm van lekenrechtspraak vrij ver af staat van de huidige Nederlandse context (daarover 3.8).⁹⁸ Waar mogelijk zijn argumenten die betrekking hebben op juryrechtspraak daarom breder getrokken naar lekenrechtspraak in het algemeen en/of is er, indien dat niet mogelijk was, gedifferentieerd naar type lekenrechtspraak. Een volledig overzicht van geraadpleegde literatuur is te vinden in de literatuurlijst.

2.3 Deelvraag 2: verkennend landenonderzoek

Het verkennend landenonderzoek omvat bijna alle landen van West-Europa, met uitzondering van vier zeer kleine landen die geen lekenrechtspraak in strafzaken kennen: IJsland, Luxemburg, Cyprus en

⁹⁶ De Roos 2006.

⁹⁷ De Hert 2004a, p. 13.

⁹⁸ Brants 2004, p. 133.

Liechtenstein. Verder zijn in België, het Verenigd Koninkrijk en Zwitserland afzonderlijke gebieden met een eigen rechtssysteem onderzocht (achteraf is gebleken dat in België geen relevante verschillen bestaan tussen Vlaanderen en Wallonië). Uit de geselecteerde West-Europese landen kent slechts Portugal geen enkele vorm van lekenrechtspraak in strafzaken. Daarnaast zijn enkele landen van Oost-Europa meegenomen bij het inventarisatieonderzoek, onder andere Bulgarije, Kroatië en Estland. Hoewel de focus van deze rapportage op West-Europa ligt, leek het ons relevant om te onderzoeken of bepaalde Oost-Europese landen andere vormen van lekenparticipatie in de rechtspraak kennen dan de landen van West-Europa (of de bestaande vormen op een andere manier hebben ingericht), vanwege de verschillen in hun rechtssystemen. De selectie van Oost-Europese landen is gemaakt op basis van de toegankelijkheid van de relevante informatie in de Engelse taal. Hieronder staat een tabel met een overzicht van Europese landen die wel of niet zijn meegenomen bij het verkennende onderzoek ter beantwoording van deelvraag 1.

Tabel 2.1 Overzicht landen verkennend onderzoek

Land	Meegenomen bij de inventarisatie?
Oostenrijk	X
België (Vlaanderen)	X
België (Wallonië)	X
Bulgarije	X
Kroatië	X
Cyprus	nee
Tsjechische Republiek	nee
Denemarken	X
Estland	X
Finland	X
Frankrijk	X
Duitsland	X
Griekenland	X
Hongarije	nee
Ierland	X
IJsland	nee
Italië	X
Letland	nee
Litouwen	nee
Luxemburg	nee
Liechtenstein	nee
Malta	X
Noorwegen	X
Polen	nee
Portugal	X
Roemenië	nee
Slowakije	nee
Slovenië	nee
Spanje	X

Zweden	X
Zwitserland (Geneve)	X
Zwitserland (Zurich)	X
Verenigd Koninkrijk (Engeland en Wales)	X
Verenigd Koninkrijk (Schotland)	X

In deze landen zijn de relevante wet- en regelgeving, waar nodig vertaald naar het Engels of Nederlands met behulp van vertaalssoftware DeepL, en beschikbare juridische bronnen (in het Engels, Frans of Duits) onderzocht (zie bijlage 6). Daarnaast is een aantal Europese databanken doorzocht voor informatie over lekenrechtspraak in strafzaken, met name de European e-Justice Portal, de EU Justice Scoreboard en de CEPEJ-databank.

2.4 Deelvraag 3: eerder empirisch onderzoek naar lekenrechtspraak, vertrouwen en democratische participatie

Ter beantwoording van de derde deelvraag hebben we een literatuurstudie uitgevoerd die zich het best laat kenmerken als *rapid review*. Een *rapid review* heeft tot doel om een overzicht te bieden van wat bekend is over een beleids- of praktijkonderwerp. Dit type onderzoek maakt daarbij gebruik van methoden die ook bij systematische reviews worden gebruikt om literatuur te vinden en op waarde te schatten, maar is beperkter in de uitvoering, bijvoorbeeld door een sterk toegespitste onderzoeksvraag te hanteren, een select aantal databanken te doorzoeken of een versimpelde beoordeling van de kwaliteit van de gevonden bronnen.⁹⁹ In hoofdlijnen valt het proces van literatuurselectie uiteen in drie stappen: identificatie van mogelijk relevante bronnen, een eerste screening op basis van titel en abstract, en een tweede screening op basis van de volledige tekst. De studies die uiteindelijk overblijven, maken deel uit van de review.

Omdat we geïnteresseerd zijn in empirisch onderzoek naar de relatie tussen enerzijds lekenparticipatie en anderzijds vertrouwen in de rechtspraak of democratische participatie, hebben we ons gericht op twee databanken die veel sociaalwetenschappelijke bronnen doorzoeken: Web of Science (WoS) en de International Bibliography of the Social Sciences (IBSS). Aanvullend hebben we in enkele juridische databanken gezocht, te weten Westlaw. Ook zijn enkele relevante tijdschriften en onderzoeksreeksen doorzocht die niet of niet volledig in een van deze databanken zijn geïndexeerd. Deze selectie van databanken heeft tot gevolg dat de zoekresultaten met name artikelen in academische tijdschriften betreffen. Naar boeken over lekenrechtspraak hebben we niet gericht gezocht. We hebben ons verder beperkt tot studies die gepubliceerd zijn van 1 januari 2007 tot en met 31 december 2023. Dat levert bronnen op die na het WODC-onderzoek van De Roos uit 2006 zijn verschenen.

In WoS en IBSS hebben we ter identificatie van bronnen titel, abstract en trefwoorden doorzocht. Daarbij zijn vergelijkbare zoekopdrachten gebruikt, die steeds drie clusters van zoektermen bevatten. Het eerste cluster ziet op de deelname van leken, met termen als ‘lay judge’, ‘mixed court’, en ‘jury’. Het tweede cluster heeft betrekking op rechtspleging en bevat zoektermen als ‘judicial system’, ‘court’ en ‘justice’. Het derde cluster zorgt vervolgens voor een toespitsing op empirische studie, door te selecteren op termen als ‘empirical’, ‘data’, ‘questionnaire’ en ‘qualitative analysis’. In IBSS hebben we in aanvulling op onze eigen zoektermen ook in elk van de clusters gebruikgemaakt van de thesaurustermen die de databank hanteert om publicaties te categoriseren. Tot slot bevat de zoekopdracht een afbakening van de periode (2007 t/m 2023) en de taal (Engels).

⁹⁹ Grant & Booth 2009, p. 211-212.

De zoekopdracht in WoS¹⁰⁰ leverde op 1.726 resultaten op; in IBSS¹⁰¹ kregen we 620 resultaten. Ontdubbeling vond plaats met behulp van Zotero, gevolgd door een handmatige controle, en leidde tot het verwijderen van 361 dubbele resultaten. Ook is één bron verwijderd omdat de studie inmiddels was ingetrokken. In WoS en IBSS zijn daarmee uiteindelijk 1984 identieke bronnen geïdentificeerd voor screening. De eerste screening vond plaats op basis van titel en abstract, waarbij 1882 resultaten uitgesloten zijn. Daarmee bleven er na de eerste screening 102 publicaties over.

De juridische databank Westlaw biedt geen mogelijkheid om de metadata van een volledige zoekopdracht eenvoudig te exporteren. Daarom zijn in deze databank identificatie en eerste screening gelijktijdig uitgevoerd. Omdat de juridische databank uiteraard bronnen over het recht bevat, is de zoekopdracht toegespitst op lekenparticipatie en empirisch onderzoek. De zoekopdracht is uitgevoerd binnen de Secondary Sources Library, waarna de resultaten gefilterd zijn op Law Reviews & Journals.¹⁰² Dat leverde 92 resultaten op, waarvan na screening op basis van titel en abstract veertien resultaten overbleven. Twaalf daarvan waren uniek ten opzichte van de bronnen uit de sociaalwetenschappelijke databanken.

Tot slot hebben we aanvullend gezocht in enkele tijdschriften en onderzoeksreeksen die niet geïndexeerd zijn in bovenstaande databanken, maar waarin mogelijk wel empirisch onderzoek voorkomt naar de relatie tussen enerzijds lekenrechtspraak en anderzijds vertrouwen in de rechtspleging of democratische participatie. Het betreft de volgende bronnen: *International Journal for Court Administration*, *Justitiële verkenningen*, *Panopticon*, *PROCES*, *Recht der Werkelijkheid*, *Rechtstreeks*, de *Research memoranda* van de Raad voor de rechtspraak, *Social and Legal Studies*, *Tijdschrift voor Criminologie*, *Trema* en WODC-studies. Voor de tijdschriften is elk van de jaargangen van 2007 tot en met 2023 doorgenomen, om op basis van titel en abstract (of inleiding) van de publicaties te beoordelen of deze mogelijk relevant waren. Bij de *Research memoranda* is deze screening gebeurd aan de hand van de titel en de samenvatting in het rapport. Voor de WODC-studies is volstaan met een zoekslag in het WODC-repository aan de hand van de termen over lekenparticipatie,¹⁰³ gevolgd door een screening op basis van de titel en samenvatting van het rapport. Voor al deze bronnen samen leverde dit tien mogelijk relevante publicaties op.

¹⁰⁰ (TS=("citizen judge" OR "citizen judges" OR "jury" OR "juries" OR "juror*" OR laymen OR "magistra*" OR "mixed court*" OR "mixed tribunal*" OR "non*professional judge" OR "non*professional judges" OR ("lay" NEAR/3 (adjudicat* OR assessor* OR judg* OR magistra* OR panel* OR participa*))) AND TS=(court* OR judiciary OR "judicial system" OR justice OR judgment* OR verdict*) AND TS=(empiric* OR survey* OR questionnaire* OR interview* OR data* OR ethnograph* OR observ* OR experiment* OR instrument* OR "qualitative analysis" OR "quantitative analysis" OR "qualitative research" OR "quantitative research")) AND (PY=("2023" OR "2022" OR "2021" OR "2020" OR "2019" OR "2018" OR "2017" OR "2016" OR "2015" OR "2014" OR "2013" OR "2012" OR "2011" OR "2010" OR "2009" OR "2008" OR "2007" OR "2006") AND LA=("ENGLISH"))

¹⁰¹ (MAINSUBJECT.EXACT("Citizens' juries" OR "Citizen participation" OR "Lay people") OR TIAB("citizen judge" OR "citizen judges" OR "jury" OR "juries" OR "juror*" OR laymen OR "magistra*" OR "mixed court*" OR "mixed tribunal*" OR "non*professional judge" OR "non*professional judges" OR ("lay" NEAR/3 (adjudicat* OR assessor* OR judg* OR magistra* OR panel* OR participa*))) AND (MAINSUBJECT.EXACT("Judiciary" OR "Judicial process" OR "Legal system" OR "Verdicts" OR "Adjudication" OR "Judges") OR MAINSUBJECT.EXACT.EXPLODE("Court hearings & proceedings") OR TIAB(court* OR judiciary OR "judicial system" OR justice OR judgment* OR verdict*)) AND (MAINSUBJECT.EXACT("Polls & surveys" OR "Interviews" OR "Questionnaires" OR "Ethnographic research" OR "Observation" OR "Qualitative research" OR "Qualitative data" OR "Quantitative analysis" OR "Quantitative data") OR MAINSUBJECT.EXACT.EXPLODE("Data collection") OR TIAB(empiric* OR survey* OR questionnaire* OR interview* OR data* OR ethnograph* OR observ* OR experiment* OR instrument* OR "qualitative analysis" OR "quantitative analysis" OR "qualitative research" OR "quantitative research")) AND (LA.EXACT("ENG") AND PD(20070101-20231231)).

¹⁰² advanced: TI("citizen judge" "citizen judges" jury juries juror! laymen magistra! "mixed court!" "mixed tribunal!" "non professional judge!" (lay /3 adjudicat! assessor! judg! magistra! panel! participa!)) & TI(empiric! survey! questionnaire! interview! data! ethnograph! observ! experiment! instrument! "qualitative analysis" "quantitative analysis" "qualitative research" "quantitative research") & DA(aft 12-31-2006 & bef 01-01-2024).

¹⁰³ Lekenrechtspraak, lekenparticipatie, lekenrechter* en jury*.

twaalf publicaties uit Westlaw en tien publicaties uit ,De 102 publicaties uit de internationale databanken Voor deze .de genoemde tijdschriften en onderzoeksreeksen leveren in totaal 126 unieke studies op Dat lukte bij twee publicaties niet; bij 124 .studies hebben we gepoogd de volledige tekst te bemachtigen Deze 124 publicaties zijn vervolgens op basis van de volledige tekst beoordeeld op hun .publicaties wel Daarbij hebben we onder andere beoordeeld of daadwerkelijk sprake was van een .geschiktheid .Veertien publicaties voldeden niet aan dat vereiste en zijn daarom uitgesloten .empirische studie Daarnaast moesten de publicaties gaan over de relatie tussen enerzijds lekenparticipatie en anderzijds Dat was in 29 studies niet het geval; die zijn .vertrouwen in de rechtspleging of democratische participatie zich ,(Andere studies zijn uitgesloten omdat ze niet over lekenrechtspraak gingen (7 .dus uitgesloten bijvoorbeeld jongerenrechtbanken of Rwandese Gacaca- ,afspeelden in een te specifieke context (4 namelijk ,gerechten) of omdat de (potentieel) deelnemende leken uit een te specifieke groep kwamen Verdere redenen voor uitsluiting betroffen studies waarin leken deelnamen aan rechtspraak .(doven (2 studies over methoden om de representativiteit van jury's te ,(vanwege hun inhoudelijke expertise (4 en een studie die zowel in het Engels als Nederlands ,(controleren zonder weergave van de bevindingen (4 waarmee 59 studies overbleven. ,Een en ander resulteerde in uitsluiting van 65 studies .(is gepubliceerd (1

2.5 Deelvraag 4: verdiepend buitenlandonderzoek

Ter beantwoording van de derde deelvraag is verdiepend onderzoek verricht in Zweden, België en Engeland. Dit onderzoek omvatte enerzijds *desk research* naar de bestaande regelgeving, (beleids)rapporten en literatuur over lekenrechtspraak. Een aantal bronnen in de Zweedse taal is (gedeeltelijk) naar het Nederlands vertaald met behulp van DeepL. Daarnaast zijn expertinterviews gehouden met onder meer professionele rechters, lekenrechters en (voormalige) juryleden in deze landen. Deze drie landen zijn geselecteerd op basis van vier selectiecriteria.

Ten eerste moesten alle drie de in het verkennend onderzoek geïdentificeerde vormen van lekenrechtspraak – jury, gemengde panels en lekenmagistraat (zie 4.2) – aan bod komen. Het was niet noodzakelijk dat een land maar één vorm van lekenrechtspraak kent (en geen andere vormen), maar het doel was wel om over iedere vorm van lekenrechtspraak inzichten op te doen.

Het tweede criterium was de hoeveelheid beschikbare informatie (bijvoorbeeld aan empirische en juridische literatuur en beleidsrapporten) die is gevonden tijdens het verkennend onderzoek over het functioneren van en de ontwikkelingen bij de lekenrechtspraak in een bepaald land. Er moest immers wel voldoende (bestaand) onderzoek zijn gedaan naar lekenrechtspraak in het betreffende land.

De derde eis was dat (eigen) empirisch onderzoek in het desbetreffende land praktisch uitvoerbaar moest zijn. Enerzijds had dit betrekking op de taal (potentiële respondenten moesten het Engels, Nederlands of Frans voldoende beheersen). Anderzijds moest de lekenrechtspraak binnen het land een voldoende bekend en/of wijdverspreid fenomeen zijn om ervoor te zorgen dat we voldoende respondenten konden werven. Tot slot was ook de praktische toegankelijkheid van de respondenten van belang: hoe snel kan in het betreffende land toegang worden geregeld tot potentiële respondenten?

Op basis van deze criteria zijn in eerste instantie België (jury), Denemarken of Zweden (gemengde panels) en Schotland (lekenmagistraten) in beeld gekomen als potentieel geschikte landen. In Denemarken en Schotland is het uiteindelijk niet gelukt om expertinterviews te houden. In Denemarken bleken de benodigde bureaucratische stappen om in contact te komen met (ervarings)deskundigen, zoals toestemming van de betrokken rechtbank, disproportioneel veel tijd in beslag te nemen. Bovendien bleek

uit nader onderzoek dat er te weinig recente literatuur in het Engels bestaat over Deense lekenrechters. Om deze redenen hebben we besloten om toegang tot respondenten te zoeken in Zweden. Dit is uiteindelijk gelukt, zowel via de voorzitter van een van de *district courts* als via een van de lokale verenigingen van lekenrechters. Zweden heeft een systeem van lekenrechtspraak dat vergelijkbaar is met dat van Denemarken en er is relatief veel recent onderzoek in het Engels beschikbaar over Zweedse lekenrechters. In Zweden hebben we de voorzitter van een *district court* (met veel ervaring met lekenrechtspraak) kunnen interviewen. Daarnaast is geprobeerd afspraken te maken voor interviews met lekenrechters, maar dat bleek door de zomervakantieperiode moeilijk in te plannen. Uiteindelijk is het gelukt om een interview te houden met één lekenrechter, die tevens voorzitter is van de lokale vereniging van lekenrechters.

In Schotland hebben we meerdere pogingen ondernomen om contact op te nemen met de *Association of Justices of the Peace*, maar zonder succes. Daarnaast hebben we onze academische contacten en contacten uit het maatschappelijke middenveld (zoals de NGO *Justice Scotland*) benaderd, maar ook dat leverde niets op. Dit komt mede doordat in Schotland momenteel veel aandacht uitgaat naar de hervorming van de jury, en niet naar het systeem van *justices of the peace*. Daarom hebben we besloten om in Engeland en Wales toegang te zoeken. Engeland en Wales heeft een systeem van lekenmagistraten dat vergelijkbaar is met de Schotse *justices of the peace*. Het is daar gelukt om relatief snel in contact te komen met de Engelse *Magistrates' Association*. De *Magistrates' Association* heeft toegezegd om interviews te regelen met enkele leden. Daarnaast hebben we een aantal individuele lekenmagistraten benaderd, maar we kregen te horen dat we toestemming zouden moeten verkrijgen van de *Judicial Office holders* in Engeland en Wales. Uiteindelijk hebben we vier Engelse *magistrates*, aangewezen door de *Magistrates' Association*, kunnen interviewen.

Naast het juridisch onderzoek is dus in drie landen (beperkt) empirisch onderzoek verricht naar het functioneren van de lekenrechtspraak in de praktijk, met een nadruk op de voor- en nadelen van lekenrechtspraak en de mogelijke relatie tussen enerzijds lekenrechtspraak en anderzijds vertrouwen in de rechtspraak en democratische participatie. In België is daarnaast een gedeelte van een juryzitting bijgewoond. Dit betrof een relatief eenvoudige moordzaak die acht werkdagen duurde. Van deze acht dagen zijn op vier dagen zittingen bijgewoond: de samenstelling van de jury (dag 1), de voorlezing van akte van inbeschuldigingstelling en het verhoor van de beschuldigde (dag 2), het verhoor van (een deel van) de getuigen (dag 6) en de pleidooien, het laatste woord, de juryinstructies, het antwoord op de vragen over schuld en het voorlezen van de uitspraak (dag 8). Tijdens de observaties zijn ook informele gesprekken gevoerd met de deelnemers aan de zitting (inclusief een aantal juryleden na afloop van de zitting). Daarnaast zijn er face-to-face interviews gehouden met de professionele rechters die deel hebben genomen aan de zitting (waarvan één voorzitter en twee assessors bij een assisenhof) en met twee voormalige juryleden (één respondent die deel heeft genomen als jurylid bij de geobserveerde juryzitting en één respondent die is geworven via oproepen op sociale media; dit laatste interview vond digitaal plaats via Skype).¹⁰⁴ In Zweden zijn een professionele rechter en een lekenrechter geïnterviewd (online via Facetime en Skype). In Engeland en Wales zijn vier *magistrates* geïnterviewd (online via Skype). De interviews duurden steeds tussen een uur en twee uur en 10 minuten. Voor de interviews zijn topiclijsten en een toestemmingsformulier opgesteld (zie bijlage 2 en 3). De topiclijst en het toestemmingsformulier

¹⁰⁴ Aangezien de ervaringen van de juryleden bij de geobserveerde zitting zeer positief leken, werd er aanvullend gezocht naar respondenten met (mogelijk) andere soorten ervaringen. Deze oproep heeft echter slechts een positieve reactie opgeleverd. Omdat de ervaring van deelname aan een juryzitting van de respondent (jurylid 1) al 20 jaar geleden was, was het bijzonder interessant om deze twee ervaringen — een zeer recente (jurylid 2) en een redelijk gedateerde (jurylid 1) — met elkaar te vergelijken.

zijn voorafgaand aan het interview per mail aan de respondenten gestuurd of fysiek met ze gedeeld. In België zijn interviews in het Frans gehouden en in Zweden en Engeland en Wales in het Engels. De interviews zijn opgenomen, getranscribeerd, geanonimiseerd en (deels) vertaald naar het Nederlands. Tabel 2.2 biedt een overzicht van het aantal respondenten per land en het totale aantal respondenten.

Tabel 2.2 Overzicht aantal respondenten

Land	Aantal respondenten
België (Wallonië)	5
Engeland en Wales	4
Zweden	2
Totaal	11

2.6 Deelvraag 5: interviews met burgers in Nederland

Met behulp van semigestructureerde interviews is de vijfde onderzoeksvraag onderzocht: hoe kijken Nederlandse burgers aan tegen invoering van verschillende vormen van lekenrechtspraak en hoe kijken ze aan tegen het verband tussen die vormen van lekenrechtspraak en vertrouwen in de rechtspraak? Deze kwalitatieve benadering biedt de mogelijkheid om opvattingen van burgers inzichtelijk te maken, door niet alleen te vragen naar wat respondenten ergens over denken, maar ook door te vragen waarom ze er zo over denken. Het gaat daarbij niet om het aantal respondenten dat een bepaalde opvatting deelt, maar juist om het in beeld brengen van de variatie aan opvattingen. Met de kwalitatieve interviews is zo mate van diepgang mogelijk die in kwantitatief onderzoek lastiger te bereiken is – ook omdat burgers moeite kunnen hebben om vragen over het rechtssysteem zelfstandig te beantwoorden, vanwege hun vaak beperkte kennis van het systeem.

Hoewel het onderzoek kleinschalig is opgezet en de steekproef niet representatief is voor de Nederlandse samenleving, hebben we gestreefd naar een breed scala aan perspectieven op lekenrechtspraak, onder andere door spreiding in de achtergrondkenmerken van respondenten en de mate waarin zij vertrouwen hebben in de rechtspraak. Daartoe hebben we bij de werving en selectie van respondenten gezocht naar mensen van verschillende leeftijden, diverse opleidingsniveaus en uiteenlopende niveaus van vertrouwen in de rechtspraak. Om die reden is onder andere geworven via sociale media, waar mensen met ogenschijnlijk laag vertrouwen geregeld erg vocaal zijn. Een van de onderzoekers die een week lang op X het wisselaccount @NL_wetenschap beheerde, heeft een oproep geplaatst om mee te doen aan het onderzoek. Respondenten werd bij aanmelding gevraagd om niet alleen hun contactgegevens achter te laten, maar ook hun vertrouwen in de rechtspraak een cijfer te geven. Op die manier kon het niveau van vertrouwen direct als selectie criterium dienen. Op deze manier zijn vier respondenten geworven. Een tweede manier van werven verliep via buurthuizen en bibliotheken, waar affiches met een korte beschrijving van het onderzoek opgehangen zijn. Geïnteresseerden werd daarin gevraagd om telefonisch of via de mail contact op te nemen met een van de onderzoekers. De affiches zelf bleken weinig op te brengen, maar op het moment van het ophangen kwamen de onderzoekers geregeld wel in gesprek met mogelijk geïnteresseerden. Hoewel op dat moment meerdere mensen te kennen gaven dat ze wilden deelnemen aan het onderzoek, is met uiteindelijk slechts één respondent een interview tot stand gekomen. Ten derde hebben de onderzoekers hun persoonlijke netwerk aangesproken om respondenten te vinden. Die manier van werven gaf de mogelijkheid om gericht te zoeken naar mensen met verschillende niveaus van vertrouwen in de rechtspraak. Daarbij ging de voorkeur uit naar respondenten die een stap

verwijderd waren van de onderzoekers zelf: kennissen van kennissen. Ook respondenten zelf konden nieuwe respondenten aandragen. Op deze manier zijn twaalf respondenten geworven.

In totaal is gesproken met zeventien respondenten. Vier respondenten hadden een uitgesproken laag vertrouwen in de rechtspraak, vier twijfelden over hun vertrouwen en bij negen respondenten was het vertrouwen in de rechtspraak (betrekkelijk) hoog. Onder hen waren tien vrouwen, zes mannen en een non-binaire respondent. De leeftijd van de respondenten varieerde van 20 tot 74, maar onder hen bevonden zich geen veertigers. Hoewel sprake is van enige spreiding in opleidingsniveau, zijn wel betrekkelijk veel respondenten hoogopgeleid. Ook bevonden zich onder de respondenten weinig mensen met een migratieachtergrond.

Voorafgaand aan het interview kregen respondenten informatie toegestuurd over het doel van het onderzoek, wat deelname inhoudt en hoe er met hun gegevens wordt omgegaan (zie bijlage 4). Daarnaast kregen ze vooraf een topiclijst met 1) vragen over hun vertrouwen in de rechtspraak en waar dat vertrouwen uit voortkomt; 2) vragen over verschillende vormen van deelname van burgers aan de strafrechtspraak, of ze die wenselijk vinden, welke voor- en nadelen ze eraan verbinden en of ze zelf mee zouden willen doen; 3) vragen over het verband tussen die vormen van lekenrechtspraak en (hun) vertrouwen in de rechtspraak (zie bijlage 5). De vragen over de verschillende vormen van deelname van burgers aan de strafrechtspraak gingen gepaard met informatie over verschillende mogelijkheden, om respondenten enigszins een beeld te geven welke opties er zijn. Daarbij is eerst de brede indeling van burgerparticipatie in de rechtspraak van Koomen gepresenteerd.¹⁰⁵ In de vorm van infographics kregen respondenten daarna informatie over drie specifieke soorten van lekenrechtspraak: juryrechtspraak, gemengd panel en burger-magistraten. Dit zijn de drie basisvormen die voorkomen in Europa. Bij elk van de drie vormen staat beknopte informatie over de samenstelling, de rol van de rechter, de rol van de burger en het type zaken waarin de vorm in kwestie wordt gebruikt (zie bijlage 5). Met deze informatie vooraf probeerden we de respondenten de mogelijkheid te geven zich een beeld te vormen van verschillende manieren van deelname door burgers aan de rechtspraak, en meer in het bijzonder na te laten denken over specifieke vormen van lekenrechtspraak. Tijdens de interviews bleek echter dat niet alle respondenten voorafgaand aan het gesprek de infographics hadden bestudeerd. Ook waren sommige geïnterviewden tegen elke vorm van lekenrechtspraak waardoor niet op de verschillende vormen is ingegaan.

Bij het afnemen van de interviews waren twee onderzoekers betrokken, die beiden een deel van de interviews voor hun rekening hebben genomen. In totaal hebben dertien interviews met één persoon en één focusgroep met vier personen plaatsgevonden. Zeven daarvan, waaronder de focusgroep, vonden plaats op een door de respondent gekozen locatie. Zes interviews zijn via Teams of Whatsapp-videobellen afgenomen en één interview heeft telefonisch plaatsgevonden. De gesprekken varieerden in lengte van ongeveer twintig minuten tot anderhalf uur. In de interviews is steeds eerst aan respondenten gevraagd welke voor- en nadelen ze met lekenrechtspraak associeerden. Na bespreking van die door respondenten genoemde aandachtspunten is zo veel mogelijk gevraagd naar de opvatting van respondenten over argumenten die al in eerder Nederlands empirisch onderzoek naar voren gekomen zijn (zie bijlage 5, onder vraag 5). Deze aanpak maakte het mogelijk om onderscheid te maken tussen argumenten die respondenten uit zichzelf noemen en argumenten waarop ze enkel reflecteren als ze ernaar worden

¹⁰⁵ Koomen (2006) onderscheidt discussiebijeenkomsten; lekenpanels waarin burgers achteraf meedenken over schuldvraag en strafmaat; adviserende jury; gemengd panel waarbij burgers meebeslissen over schuldvraag maar niet strafmaat; gemengd panel waarbij burgers meebeslissen over schuldvraag en strafmaat; magistraat-model waarbij burgers in eenvoudige zaken de taken van professionele rechters overnemen.

gevraagd. Niet alle argumenten zijn echter in elk interview aan bod gekomen, bijvoorbeeld omdat een respondent een bepaald stokpaardje had en daar steeds op terug bleef komen, ongeacht de vraag.

Met toestemming van de respondenten is van de gesprekken een audio-opname gemaakt, die vervolgens is getranscribeerd. De gespreksverslagen zijn daarna door één onderzoeker met behulp van Atlas.ti gecodeerd en geanalyseerd. Bij het coderen diende in eerste instantie de topiclijst als bron voor de codes, door te coderen aan de hand van de (thema's van) vragen, de mogelijke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak en de drie uitgebreid besproken vormen van lekenrechtspraak. Tijdens het proces van coderen en analyseren is het codeboek aangevuld met onderwerpen die uit de interviews zelf naar voren kwamen, zodat bijvoorbeeld ook nieuwe argumenten een plek kregen. Ook is in de analyse gekeken naar de relatie tussen de verschillende argumenten voor en tegen lekenrechtspraak en naar de betekenis van de diverse argumenten in het licht van de drie onderscheiden vormen van lekenrechtspraak.

3 Rechtstheoretische argumenten voor en tegen lekenrechtspraak

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de argumenten die in de juridische literatuur worden aangevoerd vóór en tegen lekenrechtspraak beknopt in kaart gebracht. De empirische literatuur blijft hier nog buiten beschouwing en wordt later in hoofdstuk 5 behandeld, al zullen de empirische veronderstellingen die in de juridische literatuur leven uiteraard wel aan bod komen. Dit hoofdstuk schetst daarmee vooral een beeld van de theoretische assumpties bij de voor- en nadelen van lekenrechtspraak. Veel van de hier besproken argumenten zijn tamelijk principieel van aard, zijn daardoor relatief tijdloos en worden al meer dan 100 jaar door voor- en tegenstanders aangevoerd.¹⁰⁶ Omdat het doel van dit hoofdstuk vooral is om een beeld te schetsen van de argumenten die mogelijk een rol spelen bij de discussies in andere landen over het invoeren, afschaffen of hervormen van lekenrechtspraak (hoofdstuk 6) en de argumenten die Nederlandse leken kunnen aanvoeren (hoofdstuk 7), blijft een inhoudelijke beoordeling van deze argumenten hier achterwege.

3.2 Democratische participatie

Een belangrijk argument vóór lekenrechtspraak is dat van democratische participatie. Lekenrechtspraak sluit in beginsel goed aan op de democratische staatsvorm, omdat lekenrechtspraak burgers directe invloed geeft op overheidsactiviteiten en het mogelijk maakt voor burgers om actief deel te nemen aan het bestuur van de samenleving.¹⁰⁷ Dat is uiteraard ook mogelijk in de vorm van het uitoefenen van het actief en passief kiesrecht, maar in de praktijk blijft het voor veruit de meeste burgers bij dat eerste. De directe (mede)verantwoordelijkheid van veel burgers blijft daardoor beperkt.¹⁰⁸ Lekenrechtspraak kan juist gerelateerd worden aan directere vormen van democratie en kan mede worden gezien als een symbool en praktische uitwerking van het principe van volkssoevereiniteit.¹⁰⁹

Zoals hiervoor in 1.4.1 al kort aan bod kwam, is lekenrechtspraak op grofweg drie manieren als democratisch te beschouwen, namelijk als vorm van participatie, representatie en/of deliberatie (zie daarover uitgebreider ook in 5.3).¹¹⁰ Hoewel lekenrechters niet rechtstreeks door de samenleving worden gekozen, worden zij doorgaans wel min of meer willekeurig uit diezelfde samenleving geselecteerd (representatie), worden ze actief bij het strafproces betrokken (participatie) en worden ze uitgenodigd tot een geïnformeerd debat tussen gelijkwaardige deelnemers (deliberatie).¹¹¹ Net als het stemrecht wordt lekenparticipatie daarom door sommige auteurs gezien als een in de kern principieel, politiek concept waarvan de waarde allerlei praktische overwegingen overstijgt.¹¹² Vanuit dit oogpunt is discussie over de al dan niet toereikende kennis en kunde van lekenrechters (daarover in 3.5) en hun invloed op de efficiëntie van het strafproces (daarover in 3.7) even ongepast als discussie over de kennis en kunde van

¹⁰⁶ Jansen 2011, p. 435; Van Lent 2008, p. 222-225.

¹⁰⁷ Jansen 2011, p. 429 en 435; Vultejus & Volk 2004, p. 63; Vermassen 2004, p. 44; Bovend'Eert 2001, p. 14; Bossers 1987, p. 25; Vgl. ook: Cals & Donner 1971, p. 248. Met het oog op participatie en betrokkenheid is het overigens niet per se voor de hand liggend om lekenrechtspraak te beperken tot enkel het strafrecht. Privaatrechtelijke vraagstukken zijn evengoed belangrijk en komen in het alledaagse leven vermoedelijk ook veel vaker voor (De Tocqueville 1841, p. 311).

¹⁰⁸ Bovend'Eert 2001, p. 17 en 22.

¹⁰⁹ Van Noorloos 2013, p. 480; Satzger 2011, p. 520; De Roos 2006, p. 65; Bovend'Eert 2001, p. 17; Devlin 1956, p. 162 en 164.

¹¹⁰ Van Lent 2008, p. 193-196; zie voor deze indeling: Malsch, 2009.

¹¹¹ De Hert 2004a, p. 15-17; Vgl. ook: Cleiren & De Roos 2002, p. 184.

¹¹² De Tocqueville 1841, p. 310.

stemgerechtigden en de efficiëntie van democratische verkiezingen.¹¹³ Zelfs de vraag of lekenparticipatie bijdraagt aan vertrouwen of daar juist afbreuk aan doet, is vanuit dit perspectief eigenlijk irrelevant.

Naast het standpunt dat democratische participatie als zodanig waardevol is, is het ook mogelijk om participatie aan de rechtspraak (mede) als middel te zien om bepaalde andere waarden te dienen. Lekenrechtspraak zou volgens sommige auteurs bijvoorbeeld waardevol zijn omdat zij zou bijdragen aan de ontwikkeling van de rechtskennis en het rechtsgevoel van de samenleving.¹¹⁴ Dat geldt niet alleen in rechtstreekse zin voor lekenrechters. Deelname aan de (straf)rechtspleging maakt het ook mogelijk voor burgers om hun ervaringen in de rechtszaal te delen met vrienden en familie en met het bredere publiek; kort gezegd: medeburgers.¹¹⁵ Die kennis uit eerste en tweede hand zou bij kunnen dragen aan een beter geïnformeerd publiek debat over zowel de strafrechtspleging als het materiële strafrecht.¹¹⁶ De hoop is dat burgers zo meer kennis en begrip van en waardering voor de rechtspraak krijgen.¹¹⁷ Niet voor niets noemde De Tocqueville lekenrechtspraak een vorm van gratis democratieonderwijs.¹¹⁸ Ook De Hert ziet zelf rechtspreken als een onderdeel van de vorming van burgerschap in een liberaal rechtssysteem.¹¹⁹ Sommige auteurs suggereren verder dat deelname van burgers aan overheidstaken, zoals de (straf)rechtspraak, zou kunnen bevorderen dat burgers het algemeen belang meer met hun eigen belang gaan vereenzelvigen en minder egoïstisch gaan denken.¹²⁰ De gedachte is dan dat burgers door hun betrokkenheid bij strafzaken zich beter leren te verplaatsen in hun medeburgers en niet alleen meer leren over het strafrecht, maar ook over de (persoonlijke omstandigheden van de) dader en de impact van criminaliteit op slachtoffers.¹²¹ Op die manier zou lekenrechtspraak volgens deze auteurs mogelijk zelfs bijdragen aan het verminderen van conflicten.

Malsch presenteert het democratische argument vooral als een recht voor burgers om deel te nemen aan de (straf)rechtspleging, zoals burgers ook het recht hebben om te stemmen (en geen stemplicht).¹²² Vanuit het oogpunt van democratische participatie kan echter ook worden betoogd dat het juist een burgerplicht zou moeten zijn om aan lekenrechtspraak mee te doen. Burgers worden er op die manier mee geconfronteerd dat ze ook verplichtingen hebben tegenover de samenleving.¹²³ Dat mogelijk niet alle burgers graag die plicht zullen vervullen, hoeft geen tegenargument te zijn. Burgers betalen doorgaans ook niet graag belasting, maar die plicht is er ook.¹²⁴ Een belangrijk argument vóór een verplichting is dat het dragen van verantwoordelijkheid voor gemeenschapstaken volgens sommige auteurs niet alleen goed is voor de burgers die dat doen, maar ook (en misschien wel vooral) voor de gemeenschap als geheel.¹²⁵ Het belangrijkste voordeel van een verplichting om deel te nemen aan lekenrechtspraak is dat de representativiteit van de lekenrechters daarmee wordt verhoogd. Doel van deze vorm van participatie zou volgens sommige auteurs namelijk (mede) moeten zijn dat het normatieve oordeel van de samenleving

¹¹³ Klik & Van Koppen 1991, p. 768.

¹¹⁴ Bovend'Eert 2001, p. 14. Zie ook: Kuyper 1907, p. 247-248.

¹¹⁵ Malsch 2009, p. 2; Vultejus & Volk 2004, p. 63.

¹¹⁶ Malsch 2009, p. 2.

¹¹⁷ Bovend'Eert 2001, p. 14.

¹¹⁸ De Tocqueville 1841, p. 312; Vgl. ook: Adams 2004 p. 78; De Tocqueville 1841, p. 62.

¹¹⁹ De Hert 2004b, p. 488.

¹²⁰ Bossers 1987, p. 104; De Tocqueville 1841, p. 311-312.

¹²¹ Malsch 2009, p. 3; Bossers 1987, p. 8; De Tocqueville 1841, p. 311-312. De commissie Cals/Donner wees er wel op dat leken in dat geval vooral zouden moeten worden betrokken bij minder ernstige zaken, aangezien die dichter bij de beleavingswereld van de burger liggen dan zware zaken (Cals & Donner 1971, p. 248).

¹²² Malsch 2009, p. 2.

¹²³ Bovend'Eert 2001, p. 17.

¹²⁴ Bossers 1987, p. 100.

¹²⁵ Griffiths 1995, p. 1362. Vgl. ook: Bovend'Eert 2002, p. 1701.

daarmee tot uitdrukking komt en niet slechts het normatieve oordeel van een kleine groep burgers die bereid is deel te nemen.¹²⁶ Niet voor niets zien sommige auteurs de jury als een soort klein parlement.¹²⁷

3.3 Toegankelijkheid en openbaarheid

Een ander regelmatig aangevoerd argument vóór lekenrechtspraak is dat de deelname van leken de professionele deelnemers in het strafproces (rechters, officieren van justitie en advocaten) zou dwingen om het strafrecht op een toegankelijker, begrijpelijker wijze uit te leggen en onnodig juridisch taalgebruik te vermijden.¹²⁸ De vrees is dat archaïsch en juridisch taalgebruik momenteel – bedoeld of onbedoeld – een uitsluitende werking heeft richting leken.¹²⁹ Dat geldt overigens niet alleen voor het mondelinge taalgebruik tijdens de zitting, maar ook voor de tekst van het vonnis.¹³⁰ Bovendien gaat het niet alleen om de complexiteit van juridische terminologie als zodanig, maar ook om de hoeveelheid uitleg en motivering die de rechter geeft over de procedure en voor zijn beslissingen, bijvoorbeeld als het gaat om het al dan niet toereikend zijn van het bewijs en de keuze voor een bepaalde straf.¹³¹

In het verlengde van dit argument speelt mee dat lekenrechtspraak historisch gezien nauw samenhangt met de openbaarheid van de terechtzitting, in die zin dat lekenrechtspraak ook als vorm van toezicht op de rechtspraak kan worden beschouwd (zie ook 3.4).¹³² Ook het hierna nog te bespreken onmiddellijkheidsbeginsel hangt nauw samen met de toegankelijkheid en openbaarheid van de zitting en het toezicht op de rechtspraak (zie daarover 3.7). De verplichte aanwezigheid van lekenrechters zou deze vorm van toezicht mogelijk kunnen versterken.¹³³ Bij veel Nederlandse rechtszaken is momenteel namelijk betrekkelijk weinig publiek aanwezig en als dat publiek aanwezig is, is de zaak volgens critici inhoudelijk vaak nauwelijks te volgen zonder toegang tot de processtukken.¹³⁴

Het argument van toegankelijkheid kan, naast de vorm, ook op de inhoud van het recht zien. Recht dat enkel door professionele juristen wordt ontwikkeld zou volgens sommige auteurs te theoretisch, formeel en afstandelijk en te weinig praktijkgericht zijn.¹³⁵ In de Nederlandse context valt ter illustratie te wijzen op de restrictieve interpretatie die de Hoge Raad initieel aan het begrip ‘roekeloosheid’ had gegeven.¹³⁶ De vraag kan worden opgeworpen of dat ook was gebeurd in een systeem met lekenrechtspraak of dat er dan voor een betekenis was gekozen die dichter bij het algemeen taalgebruik ligt. De aanwezigheid van leken zou in deze gedachtegang wellicht kunnen voorkomen dat de interpretatie van wetsbegrippen te veel wordt gejuridiseerd en te ver van de alledaagse betekenis af komt te staan.¹³⁷ Dat zou er niet alleen aan kunnen bijdragen dat het recht begrijpelijker wordt, maar ook dat er (materieel) recht wordt gedaan aan de zaak en niet ‘slechts’ een mechanische, juridisch formalistische toepassing van de wet wordt

¹²⁶ Bovend'Eert 2001, p. 18.

¹²⁷ De Roos 2006, p. 65; Devlin 1956, p. 162 en 164.

¹²⁸ Malsch 2009, p. 2-3; Vultejus & Volk 2004, p. 63; Malsch 2003, p. 57; Tak 2002, p. 1703.

¹²⁹ Malsch 2009, p. 48.

¹³⁰ Tak 2002, p. 1703-1704.

¹³¹ Malsch, Lavender & Nijboer 2006, p. 366-368.

¹³² Malsch 2014, p. 163-164; Jansen 2011, p. 428; Van Lent 2008, p. 24 en 26-27; De Roos 2006, p. 66. Meer openbaarheid van de terechtzitting zou op zijn beurt bijvoorbeeld ook weer bijdragen aan het vertrouwen in een onpartijdige rechtspleging (Bossers 1987, p. 25).

¹³³ Bovendien lijkt lekenrechtspraak gepaard te gaan met meer media-aandacht voor de strafrechtspleging (Malsch 2009, p. 5).

¹³⁴ Prakken 2013, p. 447; Malsch 2003, p. 53; Griffiths 1995, p. 1362.

¹³⁵ Devlin 1956, p. 148-149. De veronderstelling is dat dit gebrek aan toegankelijkheid het vertrouwen van burgers zou aantasten (Jansen 2011, p. 435).

¹³⁶ Ter illustratie valt onder meer te wijzen op HR 15 oktober 2013, ECLI:NL:HR:2013:962, r.o. 3.6 en HR 4 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:470, r.o. 4.4.

¹³⁷ Jansen 2011, p. 431.

gevolgd (zie 3.5).¹³⁸ Anderzijds is de complexiteit van het recht doorgaans niet voor niets ontstaan en de vraag blijft dus wel of er met het aanpassen daarvan niet ook iets verloren gaat.¹³⁹

3.4 Staatsmachtinperking en rechterlijke (on)afhankelijkheid

Lekenrechtspraak is in zekere zin – en zeker vanuit historisch perspectief – een in de kern klassiek liberaal concept. Dat blijkt indirect ook wel uit de afkeer die absolute heersers, zoals Napoleon, hadden van lekenrechtspraak en in het bijzonder juryrechtspraak.¹⁴⁰ Niet voor niets merkt Devlin op dat een potentiële dictator niet alleen het parlement ondergeschikt zal willen maken aan zijn wil, maar ook juryrechtspraak zal willen afschaffen.¹⁴¹ Één van de oudste argumenten vóór lekenrechtspraak is dan ook dat lekenrechtspraak bijdraagt aan het inperken van overheidsmacht. De figuur van de leek in de strafrechtspleging hangt in veel andere landen dan ook samen met een historische vrees voor onderdrukking door corrupte rechters.¹⁴² Montesquieu pleitte er al voor de rechtsprekende macht niet in een permanent orgaan onder te brengen. In plaats daarvan zou de rechtsprekende macht moeten worden uitgeoefend door een roulerende groep burgers die slechts tijdelijk bijeenkomen.¹⁴³ Dat was bedoeld om machtsmisbruik en willekeur te voorkomen.¹⁴⁴ Dat is een zelfstandig doel, los van het hiervoor in 3.2 aangevoerde argument van democratische participatie.¹⁴⁵ Lekenrechtspraak is vanuit dit perspectief een vorm van bescherming tegen tirannieke wetgeving en politiek gemotiveerde veroordelingen en daarmee een belangrijke waarborg voor individuele burgerlijke vrijheid.¹⁴⁶ In een rechtssysteem waarin zowel leken als professionele rechters een zelfstandige rol en verantwoordelijkheden hebben bij de beantwoording van de vraag of een concrete burger gestraft kan worden of niet, vormen de leken en de beroepsrechter samen een soort dubbel slot op de gereedschapskist van de bestraffende overheid: slechts als ze allebei van oordeel zijn dat bestraffing op zijn plaats is, kan de burgerlijke vrijheid worden ingeperkt.

Lekenrechtspraak is vanuit de gedachte van bescherming van burgers tegen machtsmisbruik en willekeur vooral een middel om de rechten van de verdachte te beschermen. In die logica past ook dat de verdachte het recht kan hebben om van berechting door leken af te zien.¹⁴⁷ Ook een unanimititeitsvereiste (of in ieder geval een hoge vereiste stemverhouding) ligt in het verlengde van het argument van staatsmachtinperking.¹⁴⁸ Na de Franse Revolutie was de algemene indruk dat lekenrechtspraak daardoor ook tot meer vrijspraken leidde dan een systeem met professionele rechters.¹⁴⁹ Dat dat afbreuk zou kunnen doen aan de rechtszekerheid (zie 3.6), doet daar niet per se aan af: in strafzaken zou rechtvaardigheid in de individuele zaak volgens sommige auteurs prioriteit moeten krijgen boven algemene rechtszekerheid.¹⁵⁰ Dat lijkt in het bijzonder relevant bij zaken waarbij politieke opvattingen een belangrijke rol spelen. Wat dat betreft is het niet vreemd dat regelmatig wordt voorgesteld

¹³⁸ Cals & Donner 1971, p. 248; Devlin 1956, p. 155 en 156-157; De Tocqueville 1841, p. 298.

¹³⁹ Malsch 2009, p. 4; Malsch 2003, p. 54-55.

¹⁴⁰ Satzger 2011, p. 519; Bossers 1987, p. 93 en 94. Paradoxaal genoeg was Napoleon tegelijk verantwoordelijk voor de (tijdelijke) invoering van juryrechtspraak in Nederland.

¹⁴¹ Devlin 1956, p. 164.

¹⁴² De Roos 2006, p. 65, 68-69.

¹⁴³ Montesquieu 1899, p. 153.

¹⁴⁴ Bovend'Eert 2001, p. 4.

¹⁴⁵ De Hert 2004b, p. 473.

¹⁴⁶ Jansen 2011, p. 428 en 429; Devlin 1956, p. 160 en 165; Zie ook: Van Lent 2008, p. 38; De Tocqueville 1841, p. 309.

¹⁴⁷ Bovend'Eert 2001, p. 3; Klik & Van Koppen 1991, p. 768.

¹⁴⁸ Bovend'Eert 2001, p. 4.

¹⁴⁹ Bossers 1987, p. 14, 16 en 23. Al valt daar wel tegenover te stellen dat het hier ook regelmatig om onterechte vrijspraken lijkt te gaan. Zie voor recentere cijfers: Klik & Van Koppen 1991, p. 776.

¹⁵⁰ Devlin 1956, p. 157 en 158. Anders dan in bijvoorbeeld civielrechtelijke zaken.

lekenrechtspraak slechts toe te passen bij specifieke strafbare feiten waarbij politieke factoren en de vrijheid van meningsuiting een belangrijke rol kunnen spelen, zoals bij uitingsdelicten, politieke delicten en hoogverraad.¹⁵¹

Voortbordurend op het argument van staatsmachtinperking is de toevoeging van leken aan de strafrechtspleging ook wel beargumenteerd vanuit de vermeende voordelen die daaraan zouden zijn verbonden in het kader van de rechterlijke onafhankelijkheid.¹⁵² De invoering van lekenrechtspraak was na de Franse Revolutie ook bedoeld om de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechterlijke macht veilig te stellen.¹⁵³ Willekeurig geselecteerde leken zouden namelijk in bepaalde opzichten onafhankelijker kunnen opereren van invloeden vanuit politieke organen dan professionele rechters.¹⁵⁴ Hun rechtspositionele onafhankelijkheid is haast per definitie gegeven: ze kunnen niet worden ontslagen, want ze spreken niet professioneel recht. Bij professionele rechters is dat ingewikkelder. Zij worden weliswaar voor het leven benoemd en kunnen niet eenvoudig worden ontslagen, maar ze worden wel benoemd door de uitvoerende en wetgevende macht. Op basis van ervaringen uit het verleden bestaat bij sommige auteurs de vrees dat beroepsrechters – ondanks deze waarborgen – meer geneigd zullen zijn de wensen van de uitvoerende macht te volgen dan een willekeurig samengestelde jury.¹⁵⁵ Die vrees is in het bijzonder in de tijd vóór de Franse Revolutie goed te begrijpen. Sindsdien zijn er de nodige waarborgen voor rechterlijke onafhankelijkheid tot wasdom gekomen.¹⁵⁶ Het gaat dan om zowel rechtspositionele waarborgen (die betrekking hebben op de duur waarvoor rechters worden benoemd en de mogelijkheden begrenzen om rechters te schorsen, over te plaatsen en te ontslaan), als functionele waarborgen (als het gaat om het voorkomen van inmenging in individuele zaken) en institutionele waarborgen (machtscheiding en *checks and balances*) die onder meer zijn vastgelegd in het EVRM (art. 6 EVRM), de grondwet (art. 17 en 117 Gw), de Wet op de Rechterlijke Organisatie (art. 23 lid 2 en 3, 24 lid 2, 96 en 109 Wet RO) en de bijbehorende jurisprudentie.¹⁵⁷ Zelfs als er volgens sommige juristen geen concrete aanleiding is om bezorgd te zijn over de onafhankelijkheid van rechters in Nederland, wil dat nog niet zeggen dat het niet verstandig kan zijn om leken in de rechtspraak te betrekken als extra waarborg voor mogelijke toekomstige bedreigingen.¹⁵⁸

3.5 Kwaliteit van de rechterlijke beslissing

Een heel andersoortig argument is de stelling dat de betrokkenheid van leken op enigerlei wijze invloed zou hebben op de kwaliteit van de rechterlijke beslissing. In de juridische en rechtstheoretische literatuur is er onenigheid over de vraag of die invloed positief of negatief uitwerkt. Enerzijds wordt betoogd dat de invloed van leken vooral positief uitwerkt. Niet voor niets vindt lekenrechtspraak in Europa zijn oorsprong in de 11^e-eeuwse Engelse traditie om bij de beslechting van geschillen een groep burgers bij elkaar te brengen met specifieke kennis over de kwestie en de lokale gewoonten.¹⁵⁹ Vertaald naar de hedendaagse context zou een divers samengestelde groep leken de rechter van waardevolle informatie kunnen voorzien over de sociale achtergrond van het strafbare feit en/of de dader en meer inlevingsvermogen kunnen

¹⁵¹ Van Noorloos 2013, p. 487; Prakken 2013, p. 446; Traest 2004, p. 85; Bossers 1987, p. 27, 29 en 109.

¹⁵² Bovend'Eert 2001, p. 14.

¹⁵³ Jansen 2011, p. 428; Kools 2004, p. 47.

¹⁵⁴ Bossers 1987, p. 25.

¹⁵⁵ De Hert 2004a, p. 13; Devlin 1956, p. 159.

¹⁵⁶ Traest 2004, p. 84; Bovend'Eert 2001, p. 16.

¹⁵⁷ Bovend'Eert 2022, par. 2.2-2.5.

¹⁵⁸ Devlin 1956, p. 169.

¹⁵⁹ Malsch 2014, p. 163; De Roos 2006, p. 63.

hebben in de positie van alle betrokkenen (zowel dader als slachtoffer).¹⁶⁰ Burgerparticipatie kan dus een manier zijn om meer kennis, expertise en levenservaring in de rechtszaal binnen te halen.¹⁶¹ Zodoende zou het gelijkheidsbeginsel door leken mogelijk beter kunnen worden gewaarborgd dan door professionele rechters.¹⁶²

Daarnaast menen sommige auteurs dat een groep leken (al dan niet samen met een professionele rechter) beter dan een kleinere hoeveelheid rechters in staat zou zijn om te oordelen over de feiten en de betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van bijvoorbeeld een getuige.¹⁶³ Hun redenering is dat een dergelijke beoordeling vaak neerkomt op de (subjectieve) indruk die de getuige maakt en dat de collectieve indruk van een grotere groep in beginsel betrouwbaarder is dan de indruk van één individu.¹⁶⁴ Leken hebben daarnaast tijdens de zitting ook maar één functie en kunnen dus ononderbroken naar de advocaat, de verdachte en eventuele getuigen luisteren, terwijl een enkelvoudig zittende rechter tegelijkertijd het dossier in de gaten moet houden en het proces moet leiden en daardoor minder aandachtig kan luisteren.¹⁶⁵ Na de zitting kunnen de lekenrechters de extra inzichten die ze hebben opgedaan weer met elkaar en/of deze beroepsrechter delen. Hoewel een beraadslaging met en/of tussen leken daardoor wellicht langer duurt (zie 3.7), draagt dat er mogelijk wel aan bij dat meerdere perspectieven rustig aan bod kunnen komen.¹⁶⁶ Dit, en de hiervoor al aangevoerde verwachtingen op het gebied van de toegankelijkheid en begrijpelijkheid van het recht (zie 3.3), zou er volgens sommige auteurs aan kunnen bijdragen dat er minder denkfouten worden gemaakt.¹⁶⁷ Met name bij de ernstigere delicten in het commune strafrecht zou de inzet van leken volgens bepaalde auteurs goed mogelijk zijn, omdat het commune strafrecht volgens hen minder gecompliceerd zou zijn dan bijvoorbeeld het privaatrecht, in die zin dat met name de feitenvaststelling in het commune strafrecht minder technisch-juridisch zou zijn en meer een kwestie van gezond verstand en rechtsgevoel.¹⁶⁸ Dat leken bij de berechting mogelijk rekening houden met factoren die juridisch gezien weinig of niet relevant zijn, is vanuit dit oogpunt niet per se een kritiekpunt.¹⁶⁹ Zelfs als dat formeel niet de bedoeling is, wordt dat door sommige auteurs ook niet per se als onwenselijk beschouwd, omdat dat tot rechtvaardigere beslissingen zou kunnen leiden dan een formele toepassing van strikte juridische regels.¹⁷⁰

In zijn algemeenheid zal in deze logica gelden: hoe meer leken, hoe meer representativiteit, kennis en perspectieven en dus hoe beter. Het ligt dan meer voor de hand om een vorm van juryrechtspraak in te voeren dan om voor een systeem van gemengde panels of lekenmagistraten te kiezen: door haar omvang

¹⁶⁰ Satzger 2011, p. 519; Vultejus & Volk 2004, p. 63; Griffiths 1995, p. 1362; Klik & Van Koppen 1991, p. 770; Devlin 1956, p. 140. Het recht van een Amerikaanse verdachte om berecht te worden in het district waar het misdrijf is gepleegd hangt eveneens samen met het idee dat lokale juryleden een grotere kans hebben om de plaatselijke situatie goed te kennen (Klik & Van Koppen 1991, p. 771).

¹⁶¹ Vultejus & Volk 2004, p. 63. Dat pleit echter niet per se voor de betrokkenheid van leken, maar vooral voor de betrokkenheid van experts. Die vorm van participatie kennen we in Nederland reeds. Zie bijvoorbeeld: art. 54 lid 2, 55 lid 2 en 67 lid 3 Wet RO. Zie buiten het strafrecht bijvoorbeeld ook: art. 48 lid 2, 55a lid 2, 66 lid 2, 69 lid 2 en 70 lid 2 Wet RO.

¹⁶² Kuiper 1907, p. 248.

¹⁶³ De Hert 2004b, p. 478-479; Devlin 1956, p. 140.

¹⁶⁴ Devlin 1956, p. 140 en 149. De redenering dat het collectieve oordeel van een groep mensen beter is dan het oordeel van één enkeling pleit overigens vooral voor het betrekken van meerdere beoordelaars bij een zaak en in die zin evengoed voor een behandeling door een meervoudige kamer van professionele rechters als voor een behandeling door een (even groot) panel met leken.

¹⁶⁵ Vultejus & Volk 2004, p. 63.

¹⁶⁶ Vultejus & Volk 2004, p. 63; Bovend'Eert 2001, p. 15.

¹⁶⁷ Tak 2002, p. 1703.

¹⁶⁸ Jansen 2011, p. 429; Vermassen 2004, p. 39; Bossers 1987, p. 8-9, 100 en 104.

¹⁶⁹ Devlin 1956, p. 154.

¹⁷⁰ Devlin 1956, p. 154-156.

zal een jury van circa zes tot twaalf leken in beginsel diverser en representatiever zijn dan één tot drie leken dat zullen zijn.¹⁷¹ Toch kan ook van individuele lekenmagistraten en gemengde panels al worden betoogd dat ze positief kunnen bijdragen aan de inhoudelijke kwaliteit van de beoordeling van de zaak. Voor alle lekenrechters geldt immers dat rechtspraak minder routinewerk en massaproductie is dan voor beroepsrechters.¹⁷² Bovendien is wel aangevoerd dat iedere deelname van leken eraan kan bijdragen dat het strafrecht minder formeel bureaucratisch wordt toegepast en inhoudelijk beter aansluit bij de in de samenleving heersende opvattingen over wat rechtvaardig is.¹⁷³ Vermassen voert bijvoorbeeld aan dat leken geneigd zijn breder naar de persoon van de verdachte te kijken dan enkel de paar minuten waarin diegene een fout heeft begaan en zo tot een rechtvaardiger totaaloordeel zouden komen.¹⁷⁴ Alleen al de aanwezigheid van enkele leken zou er volgens Vultejus voor kunnen zorgen dat beroepsrechters zich er bewuster van zijn dat ze niet als overheidsfunctionarissen behoren te oordelen, maar in naam van de samenleving.¹⁷⁵

Er schuilt daarnaast een sterk egalitaire visie achter het idee van lekenrechtspraak en een wens om te voorkomen dat slechts een kleine elite strafzaken mag beslissen.¹⁷⁶ De kritiek is dan vaak dat rechters een veelal homogene, hoogopgeleide groep zouden vormen, waarvan het denken ook in hoge mate uniform is, mede als gevolg van hun juridische opleiding.¹⁷⁷ Waar daardoor veel kritiek mogelijk is op rechters die te vaak, zwaar of streng zouden straffen (in de context rond de Franse Revolutie) of juist te weinig of te licht zouden straffen (in de huidige context) zou een leek of groep leken naar verwachting beter het rechtsgevoel in de samenleving kunnen vertegenwoordigen dan een enkele professionele rechter.¹⁷⁸ Leken kunnen dan worden gezien als een hulpmiddel om te voorkomen dat de rechter in een spreekwoordelijke ivoren toren belandt en te ver buiten de maatschappij komt te staan.¹⁷⁹ Als strafwetten regels of straffen bevatten die als te hardvochtig of anderszins onrechtvaardig worden beschouwd, hebben lekenrechters bovendien in de regel als laatste instantie nog de kans om de toepassing van die wetten buiten werking te stellen door de verdachte vrij te spreken.¹⁸⁰ Met name als een strafzaak betrekking heeft op een onderwerp waarop het recht nog niet is uitgekristalliseerd, kan bovendien worden betoogd dat een gemeenschappelijke opvatting beter is dan het oordeel van één persoon.¹⁸¹

Daar komt nog het argument van procedurele rechtvaardigheid bij: niet alleen de inhoudelijke beslissing, maar ook de wijze van totstandkoming draagt bij aan de aanvaarding van de rechterlijke beslissing.¹⁸² In

¹⁷¹ Vgl.: Bovend'Eert 2001, p. 4. Overigens valt over de representativiteit van de jury ook voldoende te twisten (De Hert 2004a, p. 16).

¹⁷² Malsch 2014, p. 164; Jansen 2011, p. 431; Vermassen 2004, p. 43; Tak 2002, p. 1703.

¹⁷³ Malsch 2009, p. 1; Bovend'Eert 2001, p. 14; Devlin 1956, p. 160. Zo zou volgens sommige auteurs door leken zwaarder gewicht kunnen worden gehecht aan de subjectieve zijde van het delict - de intentie waarmee de verdachte heeft gehandeld - ten opzichte van de objectieve zijde - de gedraging (Kuyper 1907, p. 248).

¹⁷⁴ Vermassen 2004, p. 43.

¹⁷⁵ Vultejus & Volk 2004, p. 63.

¹⁷⁶ Malsch 2009, p. 2.

¹⁷⁷ De Tocqueville 1841, p. 298. Vgl. ook: Malsch 2014, p. 167; Malsch 2003, p. 48.

¹⁷⁸ Van Lent 2008, p. 27; De Roos 2006, p. 67; Klik & Van Koppen 1991, p. 768; Bossers 1987, p. 100.

¹⁷⁹ Satzger 2011, p. 519; De Roos 2003, p. 68-69; Bovend'Eert 2001, p. 14; Bossers 1987, p. 100; Devlin 1956, p. 159-160; Kuyper 1907, p. 248; De Tocqueville 1841, p. 311.

¹⁸⁰ De Roos 2006, p. 64; Klik & Van Koppen 1991, p. 774; Devlin 1956, p. 160. Vgl. ook: Bossers 1987, p. 71. Dat heeft overigens mogelijk ook effect op de manier waarop de wetgever wetten maakt, die daarbij immers op deze leken zal moeten anticiperen (Devlin 1956, p. 161).

¹⁸¹ Devlin 1956, p. 142. Al merkt Devlin terecht op dat het de vraag is hoe vaak dergelijke zaken voorkomen.

¹⁸² Brants 2004, p. 145.

de literatuur wordt wel aangevoerd dat de invoering van lekenrechtspraak mogelijk bij zal dragen aan de procedurele rechtvaardigheid. Brants werpt bijvoorbeeld de hypothese op dat dat niet alleen zal gelden voor de directe betrokkenen (de verdachte en het slachtoffer), maar ook voor de samenleving in bredere zin.¹⁸³ Tot slot verdient het opmerking dat de (hierna in 3.7 nog te bespreken) met lekenrechtspraak samenhangende versterking van het onmiddellijkheidsbeginsel niet enkel nadelig hoeft te zijn in het licht van de daaraan verbonden kosten. Sterker nog: een versterking van het onmiddellijkheidsbeginsel kan volgens sommige auteurs juist bijdragen aan de kwaliteit van rechterlijke uitspraken.¹⁸⁴ Uiteindelijk zijn namelijk zowel het onmiddellijkheidsbeginsel als de (daarmee nauw verweven) motiveringseisen en het vereiste van openbaarheid van de uitspraak ook bepalend voor de zorgvuldigheid van de rechterlijke besluitvorming.¹⁸⁵

Niet alle auteurs menen echter dat lekenrechtspraak per saldo een positieve invloed zal hebben op de kwaliteit van de rechterlijke beslissing. Sterker nog: er worden ook de nodige theorieën aangevoerd waarom lekenrechtspraak juist een negatieve invloed op de kwaliteit van de rechterlijke beslissing zou kunnen hebben. Zo bestaat de vrees dat leken inhoudelijk minder goede beslissingen zouden nemen dan beroepsjuristen, omdat ze mogelijk niet alles begrijpen wat er ter terechtzitting wordt gezegd, ze te weinig deskundig zouden zijn en eenvoudiger ten prooi zouden vallen aan emoties, vooroordelen en speculaties dan professionele rechters.¹⁸⁶ Leken hebben per definitie minder kennis van en ervaring met de strafrechtspleging en zijn bijvoorbeeld niet geoefend in het horen en confronteren van getuigen en hebben ook geen of minder vergelijkingsmateriaal, waardoor het lastiger zou kunnen worden om te oordelen over schuld en straf.¹⁸⁷ Daarnaast zouden leken sneller onder de indruk zijn van de retorische vaardigheden en zielige verhalen van advocaten, eenvoudiger voor drogredenen of autoriteitsargumenten vallen en gemakkelijker beïnvloed worden door irrelevante factoren – zoals de vraag of de verdachte een knappe man of vrouw is of niet – en daardoor eerder ten onrechte daders vrijspreken.¹⁸⁸ Het bewijsrecht in het strafrecht en het beoordelen en interpreteren van een DNA-onderzoek zou bovendien wel degelijk complex zijn.¹⁸⁹ Sommige mensenrechtenorganisaties en advocaten vrezen daarnaast dat lekenrechtspraak tot een repressiever, punitiever strafrecht zal leiden.¹⁹⁰ De hiervoor als problematisch geschetste afstandelijkheid van de professionele rechtspraak is volgens Cleiren en De Roos namelijk mede bedoeld om rechtsbescherming te bieden aan de verdachte.¹⁹¹ Tegelijk is de vrees dat leken te snel geneigd zijn het oordeel van professionele juristen af te wachten en eenvoudig worden beïnvloed door beroepsrechters.¹⁹² De invloed van de beroepsrechter is vermoedelijk groter naarmate er minder

¹⁸³ Brants 2004, p. 146.

¹⁸⁴ Dubelaar 2014, par. 4.3.3.

¹⁸⁵ Van Lent 2008, p. 144-145.

¹⁸⁶ Jansen 2011, p. 432, 433 en 434; Malsch 2009, p. 1 en 4; Van Lent 2008, p. 38; Vultejus & Volk 2004, p. 63; Bovend'Eert 2001, p. 15; Bossers 1987, p. 14 en 92-93; Cals & Donner 1971, p. 248. Daar wordt wel tegen aangevoerd dat de stelling dat professionele rechters beter in staat zouden zijn om de feiten te beoordelen en minder bevooroordeeld zijn, vaak weinig feitelijk wordt onderbouwd (De Hert 2004a, p. 15; Griffiths 1995, p. 1361).

¹⁸⁷ Jansen 2011, p. 431; Bossers 1987, p. 25. De gedachte is dat professionele rechters daarentegen tot op zekere hoogte gewend zouden zijn geraakt aan het horen van ernstige strafbare feiten en zou daardoor beter in staat zouden zijn een objectieve, rationele en proportionele afweging te maken dan een leek die voor de eerste (en mogelijk enige) keer in diens leven rechtstreeks met een gruwelijke zaak wordt geconfronteerd (Malsch 2009, p. 4).

¹⁸⁸ Malsch 2009, p. 4-5; Kools 2004, p. 50; Bossers 1987, p. 25 en 72-73.

¹⁸⁹ Kool 2004, p. 49; Traest 2004, p. 85-86.

¹⁹⁰ Malsch 2009, p. 4; Brants 2004, p. 137-138; De Hert 2004a, p. 13; De Hert 2004b, p. 473-474. Dat is overigens paradoxaal, nu uit Amerikaans cijfermatig onderzoek juist lijkt te volgen dat jury's eerder vrijspreken (Klik & Van Koppen 1991, p. 776).

¹⁹¹ Cleiren & De Roos 2002, p. 177.

¹⁹² Tak 2017, p. 389; Jansen 2011, p. 432; Satzger 2011, p. 520; Bossers 1987, p. 71-72. Zie ook: Bossers 1987, p. 108-109.

lekenrechters zijn, wat in verschillende Oost-Europese landen reden was om van een systeem met gemengde panels naar juryrechtspraak over te stappen.¹⁹³

Voor sommige vormen van lekenrechtspraak, met name voor juryrechtspraak, geldt tot slot dat het lastig kan zijn om de leken hun oordeel te laten motiveren. Op grond van rechtspraak van het EHRM is dat voor strafrechtelijke beslissingen in Europa veelal wel vereist.¹⁹⁴ Buiten Europa blijft een motiveringsvereiste bij juryrechtspraak vaak achterwege en wordt enkel gevraagd om een eindoordeel: *guilty* of *not guilty*. Het ontbreken van een motivering kan worden gezien als een gebrek aan de kwaliteit van de beslissing, aangezien betrokkenen vermoedelijk niet alleen zullen willen weten wat er is besloten, maar ook waarom dat is besloten.¹⁹⁵ Dat pleit echter vooral tegen juryrechtspraak: gemengde panels en lekenmagistraten motiveren hun oordeel doorgaans wel.

3.6 Rechts(on)zekerheid en rechterlijke (on)partijdigheid

De keerzijde van de hiervoor in het eerste deel van paragraaf 3.5 gesignaleerde potentie voor rechtvaardigere uitkomsten in individuele zaken is een groter risico op rechtsonzekerheid.¹⁹⁶ Onder sommige auteurs bestaat bijvoorbeeld de vrees dat leken flexibeler met de wet omgaan dan professionele rechters.¹⁹⁷ Leken hebben – in ieder geval in eerste instantie – per definitie geen ervaring met het behandelen van strafzaken en zouden daardoor ook minder goed in staat zijn om de voorliggende zaak te plaatsen in een bepaalde algemene lijn van jurisprudentie.¹⁹⁸ Dat roept gevaar voor willekeur en rechtsongelijkheid in het leven en kan aan het ontstaan (en voortbestaan) van een vaste, consistente lijn van jurisprudentie in de weg staan.¹⁹⁹

Een hiermee samenhangend punt zijn de bij sommige auteurs aanwezige zorgen over de (on)partijdigheid van lekenrechters. Zo bestaat de vrees dat leken via de media reeds een beeld hebben gevormd van de zaak en daardoor al een (voorlopig) oordeel hebben gevormd.²⁰⁰ Andere auteurs denken dat lekenrechters door hun toegang tot alle informatie over de strafzaak (in plaats van enkel informatie uit het nieuws) juist beter weerstand kunnen bieden tegen de beeldvorming in de media en wijzen er daarnaast op dat beroepsrechters evengoed kunnen worden beïnvloed.²⁰¹ Juist het gebrek aan ervaring van leken draagt volgens sommigen bij aan de onbevangenheid waarmee een leek de rechtszaak beschouwt.²⁰² Leken staan vermoedelijk qua rang en stand in ieder geval op gelijk(ere) voet met de verdachte dan professionele rechters, wat mogelijk kan bijdragen aan hun onpartijdigheid of niet-vooringenomenheid.²⁰³ Ter verzekering van de onpartijdigheid van de leken en ter voorkoming van willekeur kan bovendien ook

¹⁹³ Malsch 2014, p. 165.

¹⁹⁴ EHRM 16 november 2010, ECLI:CE:ECHR:2010:1116JUD000092605 (*Taxquet v. Belgium*), par. 93-100; EHRM 10 januari 2013, ECLI:CE:ECHR:2013:0110JUD006119808 (*Agnelet v. France*), par. 56-62.

¹⁹⁵ Traest 2004, p. 87. Vgl.: Brants 2004, p. 139-140.

¹⁹⁶ Jansen 2011, p. 434.

¹⁹⁷ Devlin 1956, p. 156.

¹⁹⁸ Devlin 1956, p. 143.

¹⁹⁹ Bossers 1987, p. 14.

²⁰⁰ Vermassen 2004, p. 41-42; Kools 2004, p. 50; De Roos 2003, p. 65; Bovend'Eert 2001, p. 8 en 15.

²⁰¹ Brants 2004, p. 136-137; Vermassen 2004, p. 41-42; Cleiren & De Roos 2002, p. 186. Bovend'Eert meent daarentegen dat beroepsrechters wel minder vatbaar zijn voor beïnvloeding van buitenaf dan lekenrechters (Bovend'Eert 2001, p. 16).

²⁰² Brants 2004, p. 138.

²⁰³ Bossers 1987, p. 25 en 114; De Tocqueville 1841, p. 298.

worden gekeken naar procedurele waarborgen, zoals de selectie en uitsluiting van leken, de stemverhoudingen en de instructies door een beroepsrechter.²⁰⁴

Met name in de context van juryrechtspraak is daar ook veel aandacht voor.²⁰⁵ Zo moet de willekeurige selectie van leken partijdigheid voorkomen.²⁰⁶ Ook de mogelijkheden die zowel de verdachte als het OM in verschillende landen hebben om (een beperkt aantal) individuele juryleden voorafgaand aan de rechtszaak uit te sluiten zouden eraan bij moeten dragen dat de resterende juryleden onpartijdig zijn.²⁰⁷ Daarnaast valt te wijzen op de regel dat juryleden in de VS afgezonderd moeten blijven van de samenleving.²⁰⁸ Dat beperkt de mate waarin ze door derden kunnen worden beïnvloed. Voor lekenmagistraten en gemengde panels gaan veel van deze waarborgen uiteraard niet op en zal de onpartijdigheid op een andere, meer op beroepsrechters gelijkende, wijze moeten worden gewaarborgd. Naarmate lekenrechters bovendien langer zitting hebben – zoals in systemen met lekenmagistraten of gemengde panels doorgaans het geval is – lijkt het ook niet onredelijk om te veronderstellen dat de verschillen met beroepsrechters afnemen, al gaat dat tegelijkertijd mogelijk wel weer ten koste van hun toegevoegde waarde als leek (zie 3.5).

3.7 Kosten

De belangrijkste argumenten tegen lekenrechtspraak zijn praktisch van aard: een systeem met rechtspraak door enkel professionele rechters is volgens veel auteurs goedkoper en (veel) sneller dan een systeem waarin naast deze rechters ook leken worden ingezet.²⁰⁹ Hoeveel goedkoper professionele rechtspraak is, zal deels afhangen van het type lekenrechtspraak: bij een systeem met juryrechtspraak zijn in zijn algemeenheid (veel) meer leken nodig dan bij een systeem met gemengde panels. Bij lekenmagistraten hoeft er daarentegen zelfs geen professionele rechter bij te zitten. Toch leidt het betrekken van leken bij de rechtspraak in haast iedere vorm tot bepaalde (extra) kosten. Ten eerste vereist iedere vorm van lekenrechtspraak immers het opzetten van procedures waarmee periodiek leken uit de bevolking worden geselecteerd. Aan een dergelijk systeem zijn uiteraard kosten verbonden. Dat geldt in het bijzonder als leken geen zin hebben om in de strafrechtspleging te participeren, zoals vaak wordt gevreesd.²¹⁰ Een tweede kostenpost betreft de financiële compensatie van de leken. Die compensatie zal vermoedelijk niet uit een volwaardig (rechters)salaris bestaan, maar een onkostenvergoeding lijkt wel gepast (zie bijvoorbeeld ook 6.2.1.4, 6.3.1.4, 6.4.1.4 en 7.5). Tot slot zijn er nog kosten in termen van de tijd die het kost om een zaak met lekenrechters te behandelen.²¹¹ De verwachting is dat er meer tijd nodig is voor de beraadslaging en overleg tussen de lekenrechters en de beroepsrechter, in het bijzonder als het gaat om de uitleg van juridische kwesties en procedures.²¹²

²⁰⁴ De Roos 2003, p. 68.

²⁰⁵ Bovend'Eert 2001, p. 5.

²⁰⁶ Klik & Van Koppen 1991, p. 769. Bovend'Eert wijst daarbij in de Amerikaanse context in het bijzonder op het risico op discriminatie op grond van ras en geslacht (Bovend'Eert 2001, p. 6).

²⁰⁷ Klik & Van Koppen 1991, p. 771; Montesquieu 1899, p. 153.

²⁰⁸ De Hert 2004a, p. 16. Dat zou enerzijds hun onpartijdigheid ten goede moeten komen, maar verzwakt mogelijk anderzijds ook hun functie als schakel met de samenleving.

²⁰⁹ Brants 2004, p. 134; Kools 2004, p. 48-49; Klik & Van Koppen 1991, p. 775; Devlin 1956, p. 149.

²¹⁰ Bossers 1987, p. 14 en 100.

²¹¹ Klik & Van Koppen 1991, p. 775-776.

²¹² Vultejus & Volk 2004, p. 63; Bovend'Eert 2001, p. 15. Dat geldt natuurlijk met name voor juryrechtspraak en gemengde panels en in mindere mate voor lekenmagistraten.

Of, en zo ja, in hoeverre lekenrechtspraak duurder is dan beroepsrechtspraak, hangt verder af van het type lekenrechtspraak waarvoor wordt gekozen, het aantal en type zaken dat de leken op zich nemen en de vraag of de leken als vervanging van of als aanvulling op de beroepsrechters zijn bedoeld. Een enkele lekenmagistraat zal bijvoorbeeld vermoedelijk goedkoper zijn dan een enkele beroepsrechter.²¹³ Als echter een gemengd panel met één beroepsrechter en twee lekenrechters wordt ingezet als vervanging voor een zaak die anders met één beroepsrechter zou worden afgedaan, zal de behandeling van de zaak duurder worden.²¹⁴

Tegelijk lijkt een gemengd panel met één beroepsrechter en twee lekenrechters wel weer goedkoper dan een meervoudige kamer met drie beroepsrechters. Zo bezien is lekenrechtspraak vooral een relatief goedkope manier om zoveel mogelijk ogen mee te laten kijken bij de strafrechtspleging tegen zo laag mogelijke kosten.²¹⁵ Of lekenrechtspraak per saldo duurder of goedkoper is dan professionele rechtspraak, is dus moeilijk in zijn algemeenheid te zeggen, maar hangt sterk af van de concrete invulling die aan de lekenrechtspraak wordt gegeven.

Naast de hiervoor genoemde directe kosten, kleven er ook meer indirecte kosten aan lekenrechtspraak. Het invoeren van een vorm van lekenrechtspraak heeft namelijk ook grote gevolgen voor allerlei andere strafprocesrechtelijke regelingen.²¹⁶ Zo werpen sommige auteurs het bezwaar op dat een cassatieprocedure waarin een ontoereikende motivering een belangrijke cassatiegrond is, zich slecht zou laten verenigen met een vorm van lekenrechtspraak op het niveau van de feitenrechtspraak, waarbij de leken doorgaans niet verplicht zijn hun keuze te motiveren.²¹⁷ Lekenrechtspraak is daarnaast nauw verwant met de regels van het bewijsrecht.²¹⁸ Nederland kent momenteel een primair schriftelijke procedure, waarin het onmiddellijkheidsbeginsel een zeer ondergeschikte rol speelt. In vergelijking met veel andere landen verlopen strafzaken in Nederland mede daardoor relatief snel en efficiënt.²¹⁹ De vraag is of een dergelijk systeem houdbaar is als niet alle deelnemers aan het strafproces professionele juristen zijn.²²⁰ Los van de voordelen die dat mogelijk heeft voor de kwaliteit van het rechterlijk oordeel (zie 3.5), zal een bewijsstelsel waarin het onmiddellijkheidsbeginsel een grotere rol speelt naar verwachting duurder zijn dan een systeem zoals het Nederlandse, waarin vooral sprake is van een papieren proces en veel bewijs al is geproduceerd vóór het onderzoek ter terechtzitting.²²¹ Het ter terechtzitting en in aanwezigheid van de lekenrechters behandelen van al het bewijs, inclusief het (opnieuw) horen van alle getuigen ter terechtzitting en het bieden van de mogelijkheid aan de verdediging om die getuigen te

²¹³ Of die balans nog altijd in het voordeel van het gemengde panel uitvalt als rekening wordt gehouden met de wijzigingen die nodig zijn op het gebied van bijvoorbeeld het bewijsrecht, is een andere vraag.

²¹⁴ De Roos 2003, p. 68; Devlin 1956, p. 144 en 146.

²¹⁵ Tak 2016, p. 279. Devlin merkt daarnaast op dat lekenrechtspraak ook kostenbesparend kan werken doordat hoger beroep op feitelijke grondslag bij juryrechtspraak veelal niet mogelijk is. Hij meent dat één zaak met leken vermoedelijk goedkoper is dan twee zaken met enkel professionele rechters (Devlin 1956, p. 145).

²¹⁶ Spronken 2002, p. 1703. Zo is het vraagstuk van lekenrechtspraak historisch sterk verweven met het vraagstuk van de openbaarheid van de terechtzitting (Bossers 1987, p. 103), maar nu die openbaarheid ook zonder lekenrechtspraak te regelen is en dus vanuit actueel Nederlands oogpunt minder verweven is met de jury dan het bewijsrecht, laat ik de openbaarheid van de zitting hier buiten beschouwing.

²¹⁷ Kools 2004, p. 51; Cleiren & De Roos 2002, p. 185.

²¹⁸ Klik & Van Koppen 1991, p. 773; Bossers 1987, p. 10. Lekenrechtspraak hangt zelfs dusdanig nauw samen met het bewijsrecht dat de vraag naar de wenselijkheid van lekenrechtspraak eenvoudig verstrikt kan raken met de vraag naar de wenselijkheid van een bepaald bewijsstelsel (De Roos 2006, p. 66). Een auteur die voorstander is van een meer vrij bewijsstelsel met meer nadruk op de innerlijke overtuiging, zal bijvoorbeeld veel eerder voor lekenrechtspraak zijn, terwijl een voorstander van het (huidige) negatief-wettelijke bewijsstelsel vermoedelijk een stuk meer moeite zal hebben met het daarin inpassen van bijvoorbeeld een jury (De Roos 2006, p. 66; Bossers 1987, p. 103, 106, 114 en 128-129).

²¹⁹ Malsch 2004, p. 60-61.

²²⁰ Malsch 2014, p. 164; Malsch 2009, p. 3.

²²¹ Malsch 2009, p. 1-2.

ondervragen, kost veel tijd en daarmee geld.²²² Zittingen zullen daardoor langer duren, zo is de vrees, zodat zittingszalen langer in gebruik zijn.²²³ Daar staat wel weer tegenover dat de fase vóór het onderzoek ter terechtzitting mogelijk ook korter kan duren. Voorts bestaat de vrees dat advocaten in een systeem met lekenrechtspraak meer dan bij professionele rechters de neiging zullen hebben om nodeloos lange betogen te houden en getuigen uitgebreid te ondervragen voor het beoogde effect op de jury.²²⁴ Devlin ziet wat dat betreft een parallel tussen enerzijds de rechtspraak van professionele rechters en massaproductie en anderzijds de rechtspraak door leken en handgemaakte producten: massaproductie is goedkoper en sneller, maar handwerk blijft de beste oplossing voor sommige gevallen.²²⁵

3.8 Rechtsculturele inbedding en draagvlak in de samenleving

Een laatste belangrijk argument dat regelmatig in de discussie over lekenrechtspraak wordt aangevoerd heeft te maken met de inbedding van het fenomeen in de bestaande rechtscultuur. De Roos meent bijvoorbeeld dat een belangrijke reden voor de beladenheid van het onderwerp 'lekenrechtspraak' is dat het onderwerp niet alleen te maken heeft met vertrouwen en legitimiteit, maar ook met de tradities, cultuur en gebruiken in een bepaald land.²²⁶ Op die manier is lekenrechtspraak nauw verweven met bredere nationale historische en politiek-filosofische beweegredenen.²²⁷ Dat verklaart mogelijk waarom in veel landen waar lekenrechtspraak al vele jaren onderdeel uitmaakt van de rechtscultuur en rechtstraditie, de afschaffing daarvan op veel moeilijkheden en weerstand stuit (zie hoofdstuk 6), terwijl burgers in andere landen, waarin lekenparticipatie (nog) geen onderdeel van de lokale rechtscultuur uitmaakt, juist zeer kritisch zijn en er nauwelijks behoefte is aan de invoering daarvan (zie hoofdstuk 7). Belangrijke vragen zijn dan ook of een bepaalde vorm van lekenrechtspraak past binnen het nationale karakter van de (straf)rechtspleging en of er steun is voor die vorm van lekenrechtspraak onder zowel de bevolking als onder juristen.²²⁸ Die steun is niet alleen van belang om principiële redenen, maar ook omdat een gebrek aan motivatie voor het vervullen van deze burgerplicht ook allerlei praktische problemen met zich brengt (zie ook 3.7).²²⁹

Specifiek voor Nederland rijst dan de vraag of er wel voldoende draagvlak is voor de invoering van een vorm van lekenrechtspraak in de strafrechtspleging. Dat draagvlak heeft historisch gezien in ieder geval ontbroken.²³⁰ Niet voor niets opende de Staatscommissie Cals/Donner in 1971 haar bespreking van de wenselijkheid van de invoering van juryrechtspraak in Nederland met de opmerking dat deze vorm van lekenrechtspraak volgens haar niet bij de Nederlandse traditie paste.²³¹ De oorsprong van die gedachte wordt veelal teruggeluid tot de impopulariteit van de Franse bezetter toen die in 1811 besloot juryrechtspraak in Nederland in te voeren.²³² Hoewel dat wellicht eerder een historische verklaring is dan een argument dat in de huidige context nog altijd relevant is, is volgens de meeste juridische auteurs het animo voor lekenrechtspraak in Nederland nog altijd erg laag.²³³ Malsch meent bijvoorbeeld dat velen de

²²² Bossers 1987, p. 25.

²²³ Malsch 2009, p. 3-4; Spronken 2002, p. 1703.

²²⁴ Devlin 1956, p. 145. Vgl.: Malsch 2003, p. 56.

²²⁵ Devlin 1956, p. 147-148.

²²⁶ De Roos 2006, p. 65; Vgl. ook: Van Lent 2008, p. 43; Griffiths 1995, p. 1360 en 1362-1363; Bossers 1987, p. 14-15, 16 en 18.

²²⁷ De Roos 2006, p. 65; Brants 2004, p. 140-141.

²²⁸ Bossers 1987, p. 14 en 100.

²²⁹ Bovend'Eert 2001, p. 15.

²³⁰ Bovend'Eert 2001, p. 20; Bossers 1987, p. 92.

²³¹ Cals & Donner 1971, p. 247.

²³² De Roos 2006, p. 65; Bossers 1987, p. 92.

²³³ Van Noorloos 2013, p. 482; Malsch 2014, p. 166-167; Prakken 2013, p. 447; Brants 2004, p. 132; Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 105-107; Malsch 2004, p. 62; De Roos 2003, p. 68; Spronken 2002, p. 1703; Klik & Van Koppen 1991, p. 767-768 en 776.

jury als ‘wezensvreemd element’ binnen de Nederlandse rechtspraak beschouwen.²³⁴ De grootste weerstand tegen lekenrechtspraak lijkt in Nederland afkomstig te zijn van juristen.²³⁵ Die weerstand is volgens Bossers tot ver in de geschiedenis terug te voeren en is ook in zoverre niet verrassend dat lekenrechtspraak historisch gezien bedoeld was als begrenzing van de macht van de rechter en dus in die zin als ‘anti-rechterlijke instelling’ te beschouwen is.²³⁶ Tekenend is wellicht dat Corstens in 2008 in zijn bekende, bijna 1.000 pagina’s tellende handboek slechts anderhalve pagina aan lekenrechtspraak besteedde.²³⁷ In de drukken daarna (onder bewerking van Borgers en later ook Kooijmans) is dat zelfs teruggebracht tot een summiere alinea.²³⁸ Inhoudelijk dacht Corstens ook dat juryrechtspraak in Nederland “pas weer in zicht [zal] komen wanneer er ooit grote en permanente maatschappelijke onvrede over de strafrechtspraak bestaat.”²³⁹ De Roos concludeerde in 2006 eveneens dat men in Nederland vermoedelijk nog altijd niet erg enthousiast zal worden van het idee dat de jury als ‘klein parlement’ in strijd met de wet de beslissingen van het ‘grote parlement’ in een individueel geval opzij kan zetten.²⁴⁰ En volgens Bovend’Eert is strijden voor juryrechtspraak in Nederland per definitie een verloren zaak.²⁴¹ Daarbij maken veruit de meeste auteurs geen onderscheid tussen juryrechtspraak en andere vormen van lekenrechtspraak.

De vraag blijft wel wat nu maakt dat de Nederlandse (rechts)cultuur minder ontvankelijk zou zijn voor lekenrechtspraak. Daarover worden in de juridische literatuur verschillende hypothesen aangevoerd. Ten eerste zou volgens verschillende auteurs het hoge vertrouwen dat Nederlanders zouden stellen in experts en deskundigen een belangrijke factor zijn.²⁴² Griffiths meent bijvoorbeeld dat een belangrijk (rechts)cultuurverschil tussen Nederlanders en Amerikanen is dat Nederlanders een diepgeworteld ontzag hebben voor deskundigheid, terwijl de Amerikaanse cultuur veel populistischer van aard zou zijn.²⁴³ In dat kader wees de Staatscommissie Cals/Donner er ook op dat de maatschappelijke trend in Nederland zich in de richting van meer specialisering en professionalisering beweegt.²⁴⁴ Malsch ziet eveneens een sterke professionele cultuur in het Nederlandse strafrechtssysteem.²⁴⁵ Ten tweede staat lekenrechtspraak in zekere zin symbool voor het wantrouwen van de samenleving in de rechterlijke macht.²⁴⁶ Wat dat betreft is voor Nederland relevant dat, zoals hiervoor in 1.3.1 reeds werd opgemerkt, het vertrouwen in de rechtspraak in zijn algemeenheid relatief hoog is, zodat een concrete aanleiding voor de invoering van lekenrechtspraak op dat punt lijkt te ontbreken.²⁴⁷ Hooguit kan als aanleiding gelden dat het vertrouwen onder bepaalde groepen lager ligt dan het algemene gemiddelde (zie daarover 1.3.2). Een derde en laatste hypothese is dat er vooral sprake is van een geval van ‘onbekend maakt onbemind’ en dat de Nederlandse weerstand tegen lekenrechtspraak vooral berust op een gebrek aan kennis, al dan niet in combinatie met media-aandacht voor excessen, met name in de Amerikaanse context.²⁴⁸

²³⁴ Malsch 2003, p. 57.

²³⁵ Vgl. ook: De Hert 2004b, p. 473.

²³⁶ Bossers 1987, p. 94.

²³⁷ Corstens 2008, p. 135-136.

²³⁸ Corstens 2021, p. 48-49; Corstens 2011, p. 34.

²³⁹ Corstens 2008, p. 135.

²⁴⁰ De Roos 2006, p. 64.

²⁴¹ Bovend’Eert 2002, p. 1700; Bovend’Eert 2001, p. 20.

²⁴² Van Noorloos 2013, p. 481; Malsch 2003, p. 47. Vgl. ook: Klik & Van Koppen 1991, p. 768.

²⁴³ Griffiths 1995, p. 1362.

²⁴⁴ Cals & Donner 1971, p. 248. Zie ook: Hammerstein 2002, p. 1701.

²⁴⁵ Malsch 2004, p. 60.

²⁴⁶ Bossers 1987, p. 22, 94 en 107. Zie ook: Van Lent 2008, p. 33 en 41-42; Griffiths 1995, p. 1360.

²⁴⁷ Vgl. voor België: Traest 2004, p. 84-85.

²⁴⁸ Malsch 2014, p. 167; Brants 2004, p. 132; Vermassen 2004, p. 36-38.

Tegelijk is het goed om op te merken dat zowel rechtscultuur als vertrouwen in de rechtspraak als kennis over lekenrechtspraak aan verandering onderhevig kunnen zijn. Griffiths wijst op de opkomst van het populisme in Nederland en suggereert dat een roep om meer lekenrechtspraak daar een logisch gevolg van zou kunnen zijn.²⁴⁹ Inhoudelijk werpen sommige auteurs bovendien tegen dat de deelname van leken aan de strafrechtspleging ook zou kunnen bijdragen aan een nóg groter vertrouwen van de samenleving in de rechtspraak.²⁵⁰ Specifiek voor juryrechtspraak is door andere auteurs ook wel gesuggereerd dat het vertrouwen van verdachten in de rechtspraak zou kunnen toenemen als zij zelf enige invloed hebben op de selectie van hun berechters, bijvoorbeeld in de vorm van het uitsluiten van bepaalde juryleden.²⁵¹ In het verlengde daarvan suggereert sociaalwetenschappelijk onderzoek in meer algemene zin dat lekenrechtspraak ook zou kunnen bijdragen aan de legitimiteit van het strafproces en zou kunnen bijdragen aan vertrouwen in het rechtstelsel.²⁵² Op die vraag gaat hoofdstuk 5 nader in.

3.9 Conclusie

In dit hoofdstuk is een beknopt overzicht gegeven van de vele argumenten die door de jaren heen zowel vóór als tégen lekenrechtspraak zijn aangevoerd. Kort samengevat is vóór lekenrechtspraak aangevoerd dat lekenrechtspraak bij zou dragen aan democratische participatie, doordat gewone burgers rechtstreeks deelnemen aan de rechtspraak. Ook zou lekenrechtspraak een positieve bijdrage kunnen leveren aan de toegankelijkheid en openbaarheid van de strafrechtspraak. Lekenrechtspraak draagt verder bij aan het inperken van staatsmacht en wellicht ook aan de onafhankelijkheid van de rechtspraak. Bovendien is lekenrechtspraak een relatief goedkope manier om meer ogen naar een zaak te laten kijken en kunnen leken nieuwe perspectieven inbrengen bij de beraadslaging, zowel op de beoordeling van (de betrouwbaarheid van) het bewijs als op de strafwaardigheid van het gedrag, wat kan bijdragen aan de kwaliteit van de rechterlijke beslissing. De invoering van lekenrechtspraak zou bovendien bijna noodzakelijkerwijs gepaard moeten gaan met een versterking van het onmiddellijkheidsbeginsel, wat de kwaliteit van de bewijsbeslissing kan verhogen.

Tegen lekenrechtspraak wordt daarentegen aangevoerd dat deze vorm van inspraak niet goed zou passen in bepaalde rechtsculturen, met name als er zowel onder de bevolking als onder juristen (veel) te weinig draagvlak voor de invoering daarvan zou zijn. Dat zal mogelijk ook doorwerken in de bereidheid van leken om deel te nemen aan de rechtspraak, wat de representativiteit niet ten goede zou komen. Bovendien denken sommige juristen dat de kwaliteit van het rechterlijk oordeel zou lijden onder de invoering van lekenrechtspraak, met de gedachte dat leken emotioneler zouden oordelen dan beroepsrechters en minder kennis zouden hebben van het recht. Dat zou bovendien bijdragen aan rechtsonzekerheid en mogelijk zelfs willekeur en partijdigheid. Tegelijk bestaat de vrees dat leken te snel geneigd zullen zijn om het oordeel van professionele juristen te volgen, zodat hun toegevoegde waarde beperkt zou zijn. Tot slot is de indruk onder juristen dat lekenrechtspraak relatief duur is ten opzichte van een systeem waarin veel zaken vooral op papier worden afgedaan. De voor invoering van lekenrechtspraak vermoedelijk benodigde versterking van het onmiddellijkheidsbeginsel zal naar verwachting gepaard gaan met veel kosten, omdat bewijsmateriaal en getuigen op de terechtzitting opnieuw de revue moeten passeren.

²⁴⁹ Griffiths 1995, p. 1363.

²⁵⁰ Satzger 2011, p. 519.

²⁵¹ Bossers 1987, p. 25.

²⁵² Malsch 2009, p. 3.

In de hiernavolgende hoofdstukken zullen diverse van de hier besproken argumenten nader aan bod komen. In hoofdstuk 4 en 6 zal blijken dat in de Europese landen waar gekozen is voor een vorm van lekenrechtspraak op verschillende manieren wordt getracht om de nadelen van lekenrechtspraak te ondervangen. In hoofdstuk 5 zullen diverse van de hiervoor besproken empirische veronderstellingen over de effecten van lekenrechtspraak ter sprake komen en wordt gezien in hoeverre deze veronderstellingen ook juist zijn. In hoofdstuk 7 zal tot slot worden besproken welke van de hiervoor vermelde argumenten vóór of tegen lekenrechtspraak ook door Nederlandse burgers zelf worden aangevoerd.

4 Verkennend onderzoek in diverse Europese landen

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de verschillende vormen van lekenrechtspraak in strafzaken in West-Europa (en enkele Oost-Europese landen). Dit verkennend onderzoek is gericht op het analyseren van relevante wet- en regelgeving (zie bijlage 6), juridische literatuur en (waar beschikbaar) statistische gegevens uit nationale en Europese databanken. Gelet op de beperkte omvang van dit onderzoek is niet systematisch gezocht naar empirische bevindingen over het functioneren van de lekenrechtspraak in elk van de bestudeerde landen. De belangrijkste kenmerken van lekenrechtspraak in elk van deze landen zijn in een overzichtstabel samengebracht. Hierin zijn landspecifieke details opgenomen, zoals de typen zaken die door leken worden behandeld, het aantal betrokken leken en andere factoren die verband houden met democratische participatie, zoals de selectie- en besluitvormingsprocedures van jury's of lekenrechters.

De onderstaande beschrijving biedt inzicht in de organisatie en (in beperkte mate) het functioneren van lekenrechtspraak in verschillende rechtsstelsels. Bovendien wordt, voor zover mogelijk, inzicht gegeven in hoe de verschillende vormen van lekenrechtspraak zich verhouden tot de drie vereisten van participatie, deliberatie en representativiteit (zie 1.4.1). Hierbij zijn niet alle elementen van participatie, deliberatie en representativiteit beschreven in 1.4.1 besproken, maar enkel de elementen die onderzocht kunnen worden vooral op basis van de bestaande wet- en regelgeving, juridische literatuur en de beschikbare statistische data. Deze elementen zijn namelijk:

- bij *participatie*, het aandeel en type strafzaken beslist door of samen met leken en het aantal leken die deelnemen aan lekenrechtspraak, de mate waarin leken een formele bevoegdheid (erkend in de wet) hebben om zelfstandig of samen met professionele rechters te beslissen over schuld en/straf, en de mate waarop leken(rechters) actief deel *mogen* nemen aan zittingen (bijvoorbeeld door vragen te stellen aan getuigen);
- bij *deliberatie*, de verhouding tussen leken(rechters) en professionele rechters in termen van getallen, de mate van toegang van leken(rechters) tot het dossier, het waarborgen van een gelijke positie tussen lekenrechters en professionele rechters bij de besluitvorming in gemengde panels en de (relatieve) kans op professionalisering van leken geschat op basis van hoe vaak en hoe lang ze deelnemen aan rechtspraak;
- bij *representativiteit*, de selectiecriteria en andere voorwaarden van deelname aan lekenrechtspraak en (het bestaan van) waarborgen van representativiteit.

Deze benadering zorgt voor een beter begrip van de ruime variatie aan vormen van lekenrechtspraak en de mogelijke impact daarvan op democratische participatie in de rechtspraak in de betrokken landen. Daarnaast dienen de uitkomsten van het verkennend onderzoek als basis voor de selectie van landen voor de drie verdiepende landenstudies (hoofdstuk 6).

4.2 Drie vormen van lekenrechtspraak: jury, gemengde panels en lekenmagistraten

In ons onderzoek hebben we verschillende varianten ontdekt van de drie hoofdmodellen van lekenrechtspraak die door Machura worden beschreven.²⁵³ Deze hoofdmodellen zijn:

- De **jury**, waarbij een groep leken willekeurig wordt geselecteerd uit de samenleving (op basis van kieslijsten) voor deelname aan één strafzaak en die tijdens de zitting wordt voorgezeten door een professionele rechter;
- Het **gemengde panel**, waarbij lekenrechters, benoemd om deel te nemen aan meerdere rechtszaken gedurende een bepaalde periode, samen met een of meer professionele rechters rechtspreken; en
- De **lekenmagistraat** (*magistrate*),²⁵⁴ die geheel zonder professionele rechters, alleen of samen met meerdere leken beslissingen neemt in een strafzaak.

Verschillende varianten van deze hoofdmodellen komen naar voren in zowel de juridische als empirische literatuur, evenals in de relevante regelgeving. Andere vormen van lekenparticipatie in (de beslissingen genomen in) strafzaken worden niet besproken in de geraadpleegde bronnen.

Hoewel het traditionele beeld van een jury is dat deze een relatief groot aantal deelnemende leken bevat en gemengde panels bekend staan om een relatief klein aantal lekenrechters, varieert het aantal leken-deelnemers in zowel jury's als gemengde panels aanzienlijk (zie 4.3.1). Jury's in *common law*-rechtssystemen (Ierland, Engeland en Wales en Schotland) hebben meestal een groter aantal juryleden dan jury's in continentale rechtssystemen. In Scandinavische landen bestaat er eveneens de tendens om een groter aantal lekenrechters in gemengde panels te plaatsen dan in andere Europese landen.

Er zijn ook andere aanzienlijke verschillen in de inrichting van de drie vormen van lekenrechtspraak in verschillende landen van Europa. De rol en verantwoordelijkheden van lekenrechters variëren bijvoorbeeld, evenals de procedures voor de selectie en besluitvorming. In sommige landen is de jury of zijn de lekenrechters enkel betrokken bij feitelijke oordelen (de schuldvraag) en in andere landen ook bij het bepalen van sancties. Ook de getalsmatige verhouding tussen professionele rechters en leken kan sterk verschillen, wat invloed kan hebben op de dynamiek in de rechtszaal en op de uiteindelijke uitkomsten van de rechtszaken. Deze variaties zijn mogelijk cruciaal voor het begrijpen van de mate waarin lekenrechtspraak daadwerkelijk bijdraagt aan democratische participatie in de rechtspraak in verschillende rechtstelsels.

4.2.1 Een globaal landenoverzicht

Hoewel de jury de meest bekende vorm van lekenrechtspraak in strafzaken is, komen gemengde panels net zo vaak in de onderzochte Europese landen voor (n=12) als jury's (n=12). In sommige landen (n=7) worden meerdere vormen van lekenrechtspraak tegelijkertijd toegepast. Lekenmagistraten zijn de minst voorkomende vorm van lekenparticipatie in strafzaken (n=3). Ze zijn alleen aanwezig in Spanje, Engeland en Wales en Schotland (zie tabel 4.1 hieronder).

²⁵³ Machura 2016a, p. 241.

²⁵⁴ Zie ook Jackson en Kovalev 2026/2027.

Tabel 4.1 Een overzicht van vormen van lekenrechtspraak in strafzaken per land

Land	Vorm
Oostenrijk	Jury + gemengd panel
België	Jury
Bulgarije	Gemengd panel
Kroatië	Gemengd panel
Denemarken	Jury + gemengd panel
Estland	Gemengd panel
Finland	Gemengd panel
Frankrijk	Jury
Duitsland	Gemengd panel
Griekenland	Gemengd panel
Ierland	Jury
Italië	Jury
Malta	Jury
Noorwegen	Gemengd panel
Spanje	Jury + lekenmagistraat
Zweden	Jury ²⁵⁵ + gemengd panel
Zwitserland (Zürich)	Jury
Zwitserland (Genève)	Gemengd panel
VK (Engeland + Wales)	Jury + lekenmagistraat
VK (Schotland)	Jury + lekenmagistraat

4.2.2 Recente ontwikkelingen

In sommige landen krijgt lekenrechtspraak de laatste decennia veel aandacht en is het fenomeen voortdurend in beweging (o.a. in België, Frankrijk, Spanje en Noorwegen), maar in andere landen is dat juist niet het geval. In sommige landen in Oost-Europa lijkt lekenrechtspraak bijvoorbeeld niet te worden meegenomen bij de recente hervormingen binnen de rechtspraak.²⁵⁶

Daar waar lekenrechtspraak in beweging is, is er een algemene tendens om de reikwijdte daarvan te beperken. Wat betreft de jury, bestaat er een tendens om het aantal zaken waarover de jury beslist te beperken (in bijvoorbeeld Frankrijk en België) en het aantal juryleden in jurypanels te verminderen (in bijvoorbeeld Zwitserland en Frankrijk).²⁵⁷ Geen van de onderzochte landen of gebieden, behalve Noorwegen in 2017 en Genève in 2009, ging echter zo ver dat het leidde tot afschaffing van juryrechtspraak.²⁵⁸ Dit hangt ook samen met de grondwettelijke status van het recht op een jury en/of lekenparticipatie in de rechtspraak in sommige landen, bijvoorbeeld in België (art. 150 van de Belgische Grondwet) en Spanje (art. 125 van de Spaanse Grondwet). Sommige landen of gebieden hebben het soort zaken dat door gemengde panels wordt beslecht en/of het aantal lekenrechters in panels beperkt (bijvoorbeeld Genève en Kroatië).

²⁵⁵ Enkel voor persvrijheidzaken.

²⁵⁶ Europäische Akademie Berlin 2012, p. 23.

²⁵⁷ Zie ook Jackson en Kovalev 2016 over een wereldwijd tendens om juryrechtspraak te beperken.

²⁵⁸ Offit 2021, p. 157 ; Jolivet 2011, p. 658; 'Les Genevois votent la suppression du jury populaire,' *Le Temps* 15 mei 2009.

De *magistrate* is, zoals opgemerkt, de minst wijdverbreide vorm van lekenrechtspraak. Naast Schotland en Engeland en Wales, waar lekenmagistraten stevig zijn verankerd, werden zij kortstondig ingevoerd in Frankrijk (van 2002 tot 2017; de zogenaamde *juges de proximité*).²⁵⁹ In Spanje worden de *magistrates* (*Juzgados de Paz*) vanaf 2030 afgeschaft en hun bevoegdheden inzake strafzaken zullen worden overgedragen naar de opnieuw opgerichte *Tribunales de Instancia* bemand met professionele rechters.²⁶⁰

4.3 Variaties binnen de vormen en democratische participatie

Zoals eerder is vermeld, zijn de verschillen in de organisatorische invulling van de drie vormen groot. Veel van deze verschillen zijn relevant om de mogelijke verhouding te kunnen bepalen tussen lekenrechtspraak en democratische participatie in de rechtspraak (met betrekking tot strafzaken) in het desbetreffende land. Hierbij zijn het aantal lekenrechters en de omvang, het aantal en het soort zaken die door of met deelname van leken worden behandeld van belang. Tevens zijn de procedures en voorzieningen om te waarborgen dat jury's of lekenrechters daadwerkelijk deel kunnen nemen aan de relevante beslissingen en de representativiteit van leken of jury's te waarborgen bijzonder relevant.

De informatie waarover we beschikken om deze parameters uitputtend te evalueren is echter beperkt. De analyse is daarom voornamelijk gebaseerd op de formele wet- en regelgeving, waar mogelijk aangevuld met empirische bevindingen.

4.3.1 Participatie

4.3.1.1 Aantallen lekenrechters en aandeel zaken beslist met of door leken

In deze paragraaf wordt participatie opgevat als het aantal leken dat betrokken is bij lekenrechtspraak, het aandeel en type zaken die door of met leken worden beslist, en het percentage van de bevolking dat deelneemt aan of wordt opgeroepen voor lekenrechtspraak (voor zover deze gegevens beschikbaar zijn). Deze interpretatie sluit aan bij de invulling van het participatievereiste als betrokkenheid van leken bij rechterlijke besluitvorming, zoals beschreven in 1.4.1. Daarnaast kan het bestaan van lekenrechtspraak (en in het bijzonder juryrechtspraak) ertoe bijdragen dat in de betreffende landen meer burgers op andere manieren 'deelnemen,' bijvoorbeeld als publiek, of dat ze via mediaberichtgeving bekend raken met de werking van de rechtspraak. Hoewel deze 'uitstralingseffecten' relevant zijn voor een breder begrip van democratische rechtspraak, zijn ze niet statistisch vast te leggen, en vallen ze buiten de hier gehanteerde definitie van het participatievereiste. In sommige landen die een gemengd panel of een lekenmagistraat hebben ingevoerd, zijn statistieken beschikbaar met betrekking tot de aantallen lekenrechters die actief zijn op een gegeven moment (ten tijde van de meting). Deze statistieken zijn samengebracht in de onderstaande tabel (tabel 4.2).

Tabel 4.2 Aantallen lekenrechters per land in geselecteerde landen

Land	Aantal lekenrechters (absoluut) ²⁶¹	Aantal lekenrechters per 100.000 inwoners
Denemarken	12.000	204,5

²⁵⁹ Marque 2016.

²⁶⁰ Ministerio de la Presidencia, Justicia y Relaciones de las Cortes, 'Plan de trabajo. 11. Tribunales de Instancia y Oficina Judicial', justitia2030.es (geraadpleegd op 20 december 2024); 'Los Juzgados de Paz serán sustituidos por las Oficinas Judiciales Municipales', *Economist & Jurist* 18 april 2022.

²⁶¹ Hier gaat het soms om lekenrechters die ook buiten het strafrecht optreden.

Estland	502	37,8
Duitsland	122.733	148
Finland	1.477	26,7
Spanje	7.700	16
Zweden	9.035	87
Zwitserland	544	6
VK (Engeland) (2021)	12.651	21

Bron: CEPEJ Quantitative data, 2020 & Gov.uk voor Engeland en Wales ("Diversity of the judiciary: Legal professions, new appointments and current post-holders – 2021 Statistics")

In landen met gemengde panels wordt het aantal lekenrechters per 100.000 inwoners grotendeels verklaard door de hoeveelheid zaken die wordt behandeld met deelname van lekenrechters. Zo wordt in Denemarken de grote meerderheid van strafzaken behandeld met lekenrechters en zijn zittingen met enkel professionele rechters een uitzondering.²⁶² Ook in Duitsland en Zweden worden op relatief lichte zaken na vrijwel alle strafzaken behandeld met deelname van lekenrechters, zowel in eerste aanleg als in appel.²⁶³ In Bulgarije,²⁶⁴ Griekenland²⁶⁵ en Estland²⁶⁶ worden daarentegen enkel (meer ernstige) strafzaken in eerste aanleg behandeld met deelname van lekenrechters. Ook in Zwitserland (Genève) wordt de deelname van lekenrechters beperkt tot de meest ernstige zaken.²⁶⁷

In landen met lekenmagistraten zijn, in vergelijking met landen met gemengde panels, de relatieve aantallen lekenrechters lager dan het aandeel zaken dat door lekenrechters wordt behandeld (met andere woorden: minder lekenrechters behandelen meer zaken). In Engeland en Wales worden bijvoorbeeld ongeveer 98% van alle strafzaken behandeld door *magistrate courts* (in Schotland 26,3%).²⁶⁸

Sommige landen die juryrechtspraak kennen, zoals Engeland en Wales, houden ook statistieken bij met betrekking tot het aantal personen dat als jurylid optreedt. In andere landen kunnen ruwe schattingen worden gemaakt op basis van gegevens over het aantal juryleden per zaak en het aantal zaken dat jaarlijks met een jury wordt behandeld, ervan uitgaande dat het zeer zeldzaam is dat dezelfde persoon meer dan één keer in hetzelfde jaar als jurylid optreedt. In tabel 4.3 is het geschatte aantal personen weergegeven dat jaarlijks deelneemt aan juryzittingen in verschillende Europese landen.

Tabel 4.3 Aantal personen die als juryleden optreden per jaar in geselecteerde landen

Land	Aantal juryzaken per jaar	Aantal juryleden per zaak	Aantal personen dat in een jury heeft opgetreden per jaar	Aantal personen dat in een jury heeft opgetreden per jaar per 100.000 inwoners
------	---------------------------	---------------------------	---	--

²⁶² Een rechter beslist indien het OM enkel een boete eist en indien de verdachte schuldig pleit. Para. 685 lid 2 Retsplejeloven (Rpl), para. 846 lid 3 Rpl.

²⁶³ Behalve in Duitsland bij *Oberlandsgerichten*, die als een hogere instantie fungeren in strafzaken die betrekking hebben tot nationale veiligheid.

²⁶⁴ Misdrijven waarop een gevangenisstraf staat van vijf jaar of meer. Art. 28 Nakazateln-Prozesualen Kodeks.

²⁶⁵ Ernstigere misdrijven zoals moord of zware mishandeling, en persvrijheidszaken. Art. 97 para. 1 Súntagma.

²⁶⁶ Misdrijven waarop een gevangenisstraf staat van vijf jaar of meer. Art. 18 Sriminaalmenetluse seadustik.

²⁶⁷ Zaken waarvoor de officier van justitie tien jaar of meer gevangenisstraf eist in eerste aanleg. Art. 99 en 100 Loi sur l'organisation judiciaire (LOJ).

²⁶⁸ 6598 van 25047 inkomende zaken in 2024. Scottish Courts and Tribunals Service, Official Statistics. Court Reports and Data, Tabel op www.scotcourts.gov.uk/about-us/official-statistics, laatst bijgewerkt 5 december 2024 (geraadpleegd op 20 december 2024).

Schotland	1.961 ²⁶⁹	15	29.415 ²⁷⁰	536
Engeland en Wales	Ongeveer 15.000 per jaar	12	197.007 ²⁷¹	330
Frankrijk	1.187 in eerste aanleg en 570 in appel ²⁷²	6 in eerste aanleg en 9 in appel	12.252	18
Ierland	?	Meestal 12	8.910 ²⁷³	168
België	72275	Meestal 24 ²⁷⁴	1.728	15
Spanje	468277	9	4.212	9

Uit dit overzicht blijkt dat in landen met *common law* rechtsstelsels de mate van deelname van burgers aan de jury (veel) groter is dan in landen met een continentaal stelsel. Dit heeft te maken met het feit dat het aantal en type zaken dat door een jury wordt behandeld in continentale stelsels (0,3% tot 0,5% van alle strafzaken in Frankrijk, België of Malta) nog beperkter is dan in de *common law* landen (ongeveer 1% van alle zaken in Engeland en Wales en in Schotland). Dit is mede te verklaren door het feit dat in continentale rechtsstelsels vaak ook gebruik wordt gemaakt van lekenpanels.

Toch is in Schotland de kans om gedurende het leven ten minste eenmaal opgeroepen te worden als jurylid ongeveer 95%, terwijl de kans om daadwerkelijk als jurylid deel te nemen rond de 35% ligt.²⁷⁵ In Engeland en Wales lijkt de kans om opgeroepen te worden tot de juryplicht ongeveer 30% te zijn.²⁷⁶ In landen zoals Frankrijk, België of Spanje is de kans om tot een jurydienst opgeroepen te worden en daadwerkelijk als jurylid te dienen veel kleiner. Tegelijkertijd is het aandeel van de bevolking dat als lekenrechter in een gemengd panel of als lekenmagistraat fungeert, zelfs in systemen die relatief veel gebruikmaken van lekenrechters, erg klein. Dit komt doordat lekenrechters doorgaans voor relatief lange periodes deelnemen (vier jaar of langer, met weinig waarborgen tegen langdurige benoemingen).²⁷⁷

4.3.1.2 Zelfstandige beslisbevoegdheid van leken(rechters)

De mate waarin leken(rechters) bevoegd zijn om beslissingen te nemen over schuld en straf varieert per land en per vorm van lekenrechtspraak (zie tabel 4.4).

Tabel 4.4 Wettelijke bevoegdheid van leken(rechters) om beslissen over schuld en/of straf

Land	Vorm lekenrechtspraak	Beslissen over schuld en/of straf?	Zelfstandig of samen met professionele rechters?
------	-----------------------	------------------------------------	--

²⁶⁹ Voor de periode tussen april 2023 en maart 2024, zie: *An official Statistics Publication for Scotland*, Edinburg: Scottish Courts and Tribunals Service communications office 2024, www.scotcourts.gov.uk.

²⁷⁰ Dit aantal komt overeen met het aantal personen dat als jury deel heeft genomen in de eerdere jaren (tussen 24.000 en 28.000) zoals vastgesteld via de Scottish Courts and Tribunals Service. Zie Response by Scottish Courts and Tribunals Service to James 365 on 9 July 2021, whatdotheyknow.com.

²⁷¹ Voor het jaar 2023, zie: C. Singleton, 'Understanding the jury selection process', GOV.UK blogs, www.blog.gov.uk, 7 mei 2024.

²⁷² Voor het jaar 2021, zie: *Les chiffres clés de la justice*, Parijs: Ministère de la Justice 2021, p. 18.

²⁷³ Voor het jaar 2019, zie: R. Giblin, 'Serving on an Irish jury: 'It's very daunting'', *The Irish Times*, 9 maart 2020.

²⁷⁴ Voor het jaar 2022, zie 6.2.1.3.

²⁷⁵ Art. 124 Gerechtelijk Wetboek.

²⁷⁶ 'What is the chance of being called for jury service?', *BBC.co.uk*, 28 april 2016.

²⁷⁷ In sommige landen zoals Kroatië en Estland mogen de lekenrechters niet meer dan voor twee periodes of maximaal acht jaar worden benoemd.

Oostenrijk	Jury	Schuld en straf	Zelfstandig over schuld Samen met rechter over straf
België	Jury	Schuld en straf	Zelfstandig over schuld Samen met rechters over straf
Bulgarije	Gemengd panel	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
Kroatië	Gemengd panel	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
Denemarken	Jury	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
Denemarken	Gemengd panel	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
Estland	Gemengd panel	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
Finland	Gemengd panel	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
Frankrijk	Jury	Schuld en straf	Samen met rechters over schuld en straf
Duitsland	Gemengd panel	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
Griekenland	Gemengd panel	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
Ierland	Jury	Schuld	Zelfstandig
Italië	Jury	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
Malta	Jury	Schuld	Zelfstandig
Noorwegen	Gemengd panel	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
Spanje	Jury	Schuld	Zelfstandig
Spanje	Lekenmagistraat	Schuld en straf	Zelfstandig
Zweden	Gemengd panel	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
Zweden	Jury	Schuld	Rechter beslist nogmaals na de uitspraak van de jury
Zwitserland (Zürich)	Jury	Schuld	Zelfstandig
Zwitserland (Genève)	Gemengd panel	Schuld en straf	Samen met rechter(s) over schuld en straf
VK (Engeland + Wales)	Jury	Schuld	Zelfstandig
VK (Engeland + Wales)	Lekenmagistraat	Schuld en straf	Zelfstandig
VK (Schotland)	Lekenmagistraat	Schuld en straf	Zelfstandig
VK (Schotland)	Jury	Schuld	Zelfstandig

Ook zijn er verschillen in de mate waarin leken(rechters) deze beslissingen zelfstandig of (enkel) samen met professionele rechters kunnen nemen. In dit opzicht is de mate van participatie het grootst bij de lekenmagistraat, omdat deze laatste zelfstandig beslissen, vaak samen met andere lekenmagistraten, over zowel schuld als straf. Bij gemengde panels is de mate waarin leken(rechters) zelfstandig beslissingen kunnen nemen relatief beperkt omdat lekenrechters enkel samen mogen beslissen met professionele rechters (bij gemengde panels). Bij de juryrechtspraak is de beslisbevoegdheid van leken vergelijkbaar met die van lekenrechters in gemengde panels, hoewel er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de landen die juryrechtspraak toepassen. In sommige landen beslist de jury namelijk zelfstandig maar enkel over schuld (Ierland, Spanje, Malta, Engeland en Wales, Schotland en Zürich), in andere landen zelfstandig over schuld en samen met (een) professionele rechter(s) over straf (Oostenrijk en België), en in Frankrijk en Italië samen met professionele rechters over zowel schuld als straf. In Zweden beslist de jury eerst zelfstandig over schuld, maar de professionele rechter beslist daarna nogmaals over de schuld, en vervolgens over straf.

4.3.1.3 Deelname aan zittingen

Empirisch onderzoek toont aan dat lekenrechters en juryleden zich doorgaans passief opstellen tijdens de zittingen, ongeacht het model waarin ze opereren.²⁷⁸ Toch bestaan er verschillende regels met betrekking tot de mate waarin leken actief deel mogen nemen aan de zitting door bijvoorbeeld het stellen van vragen aan de verdachte of aan getuigen. Ook binnen een bepaalde vorm (jury of een gemengd panel) kunnen deze regels aanzienlijk verschillen. Zo mogen juryleden in Ierland geen vragen stellen,²⁷⁹ in Engeland en Wales²⁸⁰ en Schotland²⁸¹ mogen ze vragen aandragen via de rechter en in Frankrijk²⁸² en België²⁸³ mogen juryleden direct vragen stellen tijdens de zitting.

De bestaande regels lijken lekenrechters in gemengde panels meer ruimte te geven dan juryleden om actief deel te nemen aan de zittingen. Alleen in Zweden zijn lekenrechters niet bevoegd om direct vragen te stellen, maar kunnen ze dit enkel via de voorzittende (professionele) rechter doen. In sommige landen (zoals Finland, Estland en Italië) is een aparte bepaling opgenomen waarin professionele rechters en leken(rechters) op gelijke voet worden gesteld met betrekking tot hun deelname aan de zitting. Zo is bijvoorbeeld opgenomen dat ze dezelfde procedurele rechten en bevoegdheden hebben tijdens de zitting.²⁹⁴ In de praktijk lijkt de deelname van lekenrechters toch (veel) beperkter te zijn dan die van professionele rechter(s) aangezien de regie van de zitting aan de laatste groep wordt toevertrouwd.

Lekenmagistraten hebben in vergelijking met lekenrechters in gemengde panels en met juryleden meer mogelijkheden om actief deel te nemen aan de zitting. In landen met een *common law*-rechtsstelsel is hun actieve deelname echter beperkt door procedurele regels, die een meer terughoudende rol voor de *magistrate* voorschrijven en veel taken met betrekking tot de regie van de zitting aan de griffier toewijzen.

4.3.2 Deliberatie

Bij gemengde panels is het aantal leken doorgaans groter (vaak met één) dan het aantal professionele rechters. Dit is om te waarborgen dat lekenrechters de professionele rechters kunnen overstemmen. Lekenrechters hebben echter nergens, behalve in de *tingsrätt* (lagere rechtbanken) in Zweden en het *lagmannsrett* (hof van beroep) in Noorwegen (waar in 2017 het gemengde panel werd geïntroduceerd ter vervanging van de jury, zie 4.2.2) een grotere meerderheid dan plus één. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de behoefte om de stem van professionele rechters toch relatief prominent te laten gelden bij de beraadslaging in gemengde panels.

Tabel 4.5 Verhouding aantallen leken en professionele rechters

Land	Vorm lekenrechtspraak	Aantal leken	Aantal professionals
Oostenrijk	Jury	8	3

²⁷⁸ Malsch 2009.

²⁷⁹ Ze mogen wel de professionele rechter vragen voor een verheldering via de voorzitter van het jurypanel. 'What jury service involves', courts.ie (geraadpleegd op 20 december 2024).

²⁸⁰ Wat 'bijna nooit' gebeurt. Zedner 2001, p. 123.

²⁸¹ In Schotland worden juryleden niet geïnformeerd over de mogelijkheid om vragen te stellen, en dit gebeurt nauwelijks in de praktijk. Chalmers & Leverick 2018, par. 1.3.4.

²⁸² Art. 311 Code de procédure pénale.

²⁸³ Art. 301 Wetboek Strafvordering (Sv). De juryleden moeten eerst aan de voorzitter het woord vragen, maar ze kunnen daarna wel direct vragen stellen aan de getuigen en de beschuldigde.

België	Jury	12	3
Bulgarije	Gemengd panel	2 of 3	1 of 2
Kroatië	Gemengd panel	2 tot 4	1 tot 3
Denemarken	Jury	9	3
Denemarken	Gemengd panel	2 of 3	1 of 3
Estland	Gemengd panel	2	1
Finland	Gemengd panel	2 of 3	1
Frankrijk	Jury	6 of 9	3
Duitsland	Gemengd panel	2 of 3	1 tot 3
Griekenland	Gemengd panel	4	3
Ierland	Jury	12 of 15	1
Italië	Jury	6	2
Malta	Lekenmagistraat	1	0
Malta	Jury	9	1
Noorwegen	Gemengd panel	2 tot 5	1 tot 2
Spanje	Jury	9	1
Spanje	Lekenmagistraat	1	0
Zweden	Gemengd panel	3 of 2	1 of 3
Zweden	Jury	9	3
Zwitserland (Zürich)	Jury	?	?
Zwitserland (Genève)	Gemengd panel	4	3
VK (Engeland + Wales)	Jury	12	1
VK (Engeland + Wales)	Lekenmagistraat	3	0
VK (Schotland)	Lekenmagistraat	1 of 3	0
VK (Schotland)	Jury	15	1

Uit de literatuur blijkt dat er een reëel risico bestaat dat professionele rechters een dominante rol spelen bij de beslissingen die worden genomen in gemengde panels.²⁸⁴ Om een beter evenwicht te creëren tussen lekenrechters en professionele rechters, zijn in de meeste onderzochte Europese landen specifieke waarborgen ingevoerd. Deze waarborgen zien voornamelijk op de procedures rondom de beraadslaging en stemming in gemengde panels. Zo hebben de stemmen van lekenrechters en professionele rechters bijvoorbeeld hetzelfde gewicht. In de meeste landen (behalve Duitsland) is een eenvoudige meerderheid bovendien voldoende om tot een beslissing te komen, waardoor de lekenrechters in theorie de professionele rechters kunnen overstemmen. In sommige landen zijn specifieke regels voor de procedure van de beraadslaging in gemengde panels aangenomen, bijvoorbeeld over het anoniem uitbrengen van stemmen (Zwitserland, kanton Genève; maar dit lijkt een uitzondering te zijn),²⁸⁵ en over de volgorde van spreken en stemmen. Zo stemt bijvoorbeeld de voorzittende (professionele) rechter in Oostenrijk, Estland en Bulgarije als laatste, en wordt bijvoorbeeld in Bulgarije de volgorde van het spreken tijdens

²⁸⁴ Ivkovic 2015, p. 1957-1961.

²⁸⁵ In Genève was de jury afgeschaft in 2009 als gevolg van een referendum en vervangen in 2011 door *juges assessesurs*. Het is mogelijk dat de oude procedure met betrekking tot de jury deels wordt toegepast op de procedure bij de *juges assessesurs*.

beraadslaging door de wet bepaald. Lekenrechters geven hun mening als eerste en de voorzitter als laatste.²⁸⁶ In andere landen, en met name in de Scandinavische landen, wordt juist de informaliteit van de beraadslaging zeer op prijs gesteld. Hier bestaan er geen formele regels over de procedure van beraadslaging en wordt het stemmen vaak zelfs niet eens vereist (en wanneer stemmen wel nodig wordt geacht, dan spreekt of stemt de professionele rechter als eerste, zoals in Finland en Zweden).²⁸⁷ In de literatuur wordt dit gebrek aan waarborgen voor de positie van lekenrechters verklaard door het feit dat Scandinavische (of in ieder geval Noorse) lekenrechters, vanwege de hoge mate van maatschappelijke gelijkheid, het aandurven om professionele rechters tegen te spreken (zie ook 5.3.3).²⁸⁸

Tegelijkertijd zijn er in de literatuur vanuit de landen buiten Scandinavië aanwijzingen dat lekenrechters het zelden oneens zijn met professionele rechters, en dat voorzittende rechters er meestal in slagen lekenrechters te overtuigen wanneer zij menen gelijk te hebben.²⁸⁹ Vervolgens krijgen lekenrechters in meeste landen, in tegenstelling tot professionele rechters, geen voorafgaande toegang tot het dossier. Hoewel de ratio achter deze regel is om de kwaliteit van lekenrechters als leken, en niet als juridische professionals, zoveel mogelijk te waarborgen, kan dit ook leiden tot verdere ongelijkheid in de positie tussen professionele rechters en lekenrechters bij de beraadslaging en besluitvorming.

Bij de jury varieert het aantal leken van zes (in bepaalde zaken in Frankrijk) tot vijftien (Schotland, en in bepaalde zaken in Ierland). Ook de verhouding tussen het aantal juryleden en professionele rechters varieert aanzienlijk van één rechter met vijftien juryleden (Ierland en Schotland) tot drie rechters met zes juryleden (Denemarken en Frankrijk) (zie tabel 4.5). In tegenstelling tot lekenrechters in gemengde panels, die samen met professionele rechters beslissingen nemen, beslist de jury in de meeste onderzochte landen (in de eerste instantie) zelfstandig over de schuldvraag in afwezigheid van de professionele rechter.²⁹⁰ Zelfs als professionele rechters niet aanwezig zijn bij de beraadslaging, toont onderzoek aan dat ze toch een grote invloed kunnen hebben op de beslissingen die genomen worden door de jury door bijvoorbeeld specifieke formuleringen in de instructies aan de jury te gebruiken.²⁹¹ In de meeste landen, behalve in Frankrijk, België, Oostenrijk en Denemarken, is de jury niet betrokken bij de beslissing over de strafmaat. Die beslissing wordt overgelaten aan de professionele rechters. In België en Spanje zijn juridische professionals aanwezig tijdens de beraadslaging over de schuldvraag of over de redenen die hebben geleid tot de beslissing over de schuld. In België zijn professionele rechters bijvoorbeeld ook aanwezig bij de beraadslaging over de schuld (hoewel ze niet mogen meestemmen) en vervolgens beraadslagen rechters en de jury tezamen over de redenen voor de schuldbeslissing en over de strafmaat.²⁹² In Spanje is de griffier aanwezig bij de beraadslagingen van de jury om de nodige steun te bieden bij het formuleren van de redenen voor de beslissing over de schuldvraag. Onderzoek toont aan dat de griffier in de praktijk de rol van een bemiddelaar speelt tussen de jury en het recht en de overwegingen van de jury vertaalt naar het recht.²⁹³

²⁸⁶ Art. 33 Nakazalelno-Prozesualen Kodeks.

²⁸⁷ Hoofdstuk 23, sectie 2 lid 2 Oikeudenkäymiskaari/rättegångsbalken; Offit 2021. Empirisch onderzoek uit Duitsland toont aan dat stemmen zelden nodig wordt geacht, omdat tijdens de beraadslaging sterk wordt gestreefd naar het bereiken van consensus. Machura 2016a; Machura & Rennig 2021. Zie hierover ook 6.3.4.2 (met betrekking tot Zweden).

²⁸⁸ Offit 2021. Daarnaast hebben lekenrechters in Scandinavische landen vaak een achtergrond in de politiek, en ze zijn hoger opgeleid en rijker dan de gemiddelde burger van het desbetreffende land. Zie hierover 6.3.1.2 (met betrekking tot Zweden).

²⁸⁹ Ivkovic 2017; Machura 2001; Machura 2016a; Machura & Rennig 2021.

²⁹⁰ Met enkele uitzonderingen na. In Engeland en Wales kan de rechter bijvoorbeeld tot een vrijspraak komen in tegenstelling tot het oordeel van de jury.

²⁹¹ Olson & Olson 1994.

²⁹² Zie hierover verder hoofdstuk 6.

²⁹³ Jimeno-Bulnes & Hans 2016, p. 211.

In tegenstelling tot gemengde panels en de jury, zijn professionele rechters in het geheel niet betrokken bij de beslissingen genomen door lekenmagistraten. Lekenmagistraten beslissen dus relatief het zelfstandigst. Maar zelfs bij deze vorm kan deze vrijheid worden beperkt. Dit kan zich voordoen wanneer bepaalde beslissingsbevoegdheden van de lekenmagistraat formeel (bij wet) of feitelijk worden overgedragen aan andere juridische professionals, zoals de griffier of de juridisch adviseur.²⁹⁴

De ‘professionalisering’ van leken(rechters) is het grootst bij lekenmagistraten, gevolgd door lekenrechters in gemengde panels en het kleinst bij de juryrechtspraak. Juryleden nemen namelijk vaak slechts een enkele keer in hun leven deel aan de rechtspraak. In meeste landen wordt enkel in een relatief klein aandeel van strafzaken beslist met een jury. Daarentegen behandelen lekenmagistraten en lekenrechters in gemengde panels een aanzienlijk hoger aantal zaken, terwijl het aantal magistraten en lekenrechters relatief beperkt is. In landen met lekenmagistraten zijn, in vergelijking met landen met gemengde panels, de relatieve aantallen lekenrechters nog lager zijn in vergelijking met een aandeel zaken dat door lekenrechters wordt behandeld (met andere woorden: minder lekenrechters behandelen meer zaken). Voor lekenmagistraten lijken er geen wettelijke beperkingen te bestaan met betrekking tot de duur van hun benoemingsperiode of het aantal zaken dat ze binnen een bepaalde periode mogen behandelen.²⁹⁵ Voor lekenrechters in gemengde panels gelden echter strengere regels, zoals een vooraf vastgestelde benoemingstermijn van vier jaar of langer. In de meeste landen zijn er echter geen limieten aan het aantal opeenvolgende benoemingsperiodes voor lekenrechters. Een uitzondering hierop vormen Kroatië, Bulgarije en Estland, waar lekenrechters maximaal twee termijnen of een totaal van acht jaar mogen dienen.²⁹⁶

4.3.3 Representativiteit

4.3.3.1 *Formele criteria en eisen voor deelname aan lekenrechtspraak*

Het vereiste van representativiteit houdt in dat leken, voor zover mogelijk, een afspiegeling moeten zijn van de samenstelling van de desbetreffende maatschappij. Daarvoor zijn de formele voorwaarden voor toelating als jurylid of lekenrechter van belang. Andere belangrijke factoren, die we echter niet konden behandelen binnen dit verkennend onderzoek, zijn het functioneren van de selectie in de praktijk en, voor zover het de jury betreft, de selectie van juryleden voor specifieke zaken. Deze onderwerpen worden uitvoerig besproken in 6.2.1.2 en 6.2.4.3 (met betrekking tot België).

De formele toelatingseisen voor lekenrechtspraak lijken deels een belemmering te vormen voor het waarborgen van representativiteit.²⁹⁷ Zo is burgerschap van het desbetreffende land in alle landen vereist, behalve in Engeland en Wales (voor de jury) en Noorwegen (voor lekenrechters). Daarnaast moeten de potentiële juryleden ingeschreven zijn in het bevolkingsregister van de gemeente en/of de verkiezingslijst en daadwerkelijk voor een bepaalde periode woonachtig zijn in een bepaald gebied. Dit kan wellicht

²⁹⁴ Darbyshire 1984. Zie ook 6.4.4.2.

²⁹⁵ Een voorbeeld van een uitzondering is Bulgarije, waar lekenrechters maximaal 60 (sic!) dagen per jaar worden ingezet, tenzij de behandeling van de zaak waaraan zij deelnemen meer tijd in beslag neemt. Art. 72 lid 1 Zakon za sudebnata vlast.

²⁹⁶ Art. 117 Zakon o sudovima 2013; art. 69 lid 2 Zakon za sudebnata vlast; par. 104 Kohtute seadus 2002.

²⁹⁷ Daarbij is belangrijk op te merken dat deze toelatingseisen zijn ingesteld om andere waarden te waarborgen, zoals de kwaliteit, integriteit en legitimiteit van de rechtspraak, en waarschijnlijk ook de (gepercipieerde) betrouwbaarheid van rechters, wat relevant kan zijn voor het vertrouwen in de rechtspraak, zie 1.3.2.

zorgen voor het uitsluiten van bepaalde groepen die (al dan niet tijdelijk) niet ingeschreven zijn in de desbetreffende registers, zoals huurders of personen die vaak verhuizen. Uit onderzoek in Engeland en Wales volgt bijvoorbeeld dat, mede door de werking van dergelijke toelatingscriteria, mensen met een lager inkomen ondervertegenwoordigd zijn op de jurylijsten.²⁹⁸ In de meeste landen zijn er ook bepaalde leeftijdsgrenzen gesteld om als een jurylid te mogen dienen. In de regel is dat vanaf achttien jaar (of ouder, bijvoorbeeld 28 jaar in België) en tot maximaal de leeftijd van 65-70 jaar. Bepaalde beroepen worden vaak standaard uitgesloten, zoals personen die in de rechtspraak werken, hoge ambtenaren en militairen. In Spanje worden ook hoogleraren rechtsgeleerdheid uitgesloten.

De eisen voor toelating zijn in het algemeen een stuk strenger voor lekenrechters bij gemengde panels en lekenmagistraten dan voor potentiële juryleden. Dit hangt waarschijnlijk samen met het feit dat de rol van lekenrechter of lekenmagistraat (meer dan die van jurylid) wordt beschouwd als gelijkwaardig aan of als alternatief voor de rol van een professionele rechter. Naast de eis van een ‘goed moreel karakter’, worden er vaak ook behoorlijk hoge taaleisen gesteld. Dit is begrijpelijk, omdat leken de zaken inhoudelijk moeten kunnen volgen, maar deze eisen sluiten waarschijnlijk wel bepaalde groepen uit. Dat speelt met name een rol in landen met veel mensen met een migratieachtergrond.²⁹⁹ Soms worden er ook bepaalde (zij het redelijk lage) opleidingseisen aan lekenrechters gesteld. In Bulgarije wordt bijvoorbeeld geëist dat een lekenrechter ten minste een secundaire opleiding moet hebben voltooid en Griekeland en Italië vereisen ten minste een basisschooldiploma. Daarnaast worden vaak eisen gesteld van een goede geestelijke en fysieke gezondheid (bijvoorbeeld in Duitsland en Oostenrijk) of van de afwezigheid van bepaalde soorten fysieke handicaps (in Griekenland), wat ook leidt tot de uitsluiting van bepaalde groepen mensen.

Het is daarnaast interessant om te zien hoe verschillend de onderzochte landen omgaan met de vraag of ook personen die zijn veroordeeld voor strafbare feiten als lekenrechter mogen optreden. Aan de ene kant wil men ervoor zorgen dat enkel de personen met een ‘goed moreel karakter’ de functie van lekenrechter toebedeeld krijgen. Aan de andere kant kan een automatische en/of levenslange uitsluiting van de functie van lekenrechter vanwege een veroordeling in een strafzaak disproportioneel zijn. Mensen die persoonlijke ervaring hebben met het strafrecht kunnen juist ook waardevolle inzichten brengen bij de berechting van strafzaken. Toch blijken in sommige landen (zie tabel 4.6) personen die veroordeeld zijn voor een strafbaar feit in beginsel levenslang te worden uitgesloten van deelname aan lekenrechtspraak.

Tabel 4.6 Vereiste van geen voormalige veroordeling als eis voor deelname aan lekenrechtspraak

Land	Vorm	Veroordeling
Oostenrijk	Gemengd panel	Geen strafblad
Oostenrijk	Jury	?
België	Jury	Geen veroordeling > 4 jaar
Bulgarije	Gemengd panel	Geen veroordeling voor <i>doleus delict</i>
Kroatië	Gemengd panel	Geen expliciet vereiste ('waardig om de taak uit te oefenen')
Estland	Gemengd panel	Geen veroordeling
Finland	Gemengd panel	?

²⁹⁸ Thomas 2007, p. 197.

²⁹⁹ Een voorbeeld van een dergelijk eis is bijvoorbeeld Estland met een gemiddeld taalniveau van C1 (dit moet echter worden gezien in de context van het feit dat veel burgers in Estland van Russische afkomst zijn en het Ests niet beheersen).

Frankrijk	Jury	Geen veroordeling
Duitsland	Gemengd panel	Geen veroordeling voor <i>doleus delict</i> > 6 maanden
Griekenland	Gemengd panel	Geen veroordeling > 3 maanden (tijdelijk ongeschikt)
Ierland	Jury	Geen veroordeling > 5 jaar
Italië	Jury	?
Malta	Lekenmagistraat	?
Malta	Jury	?
Noorwegen	Gemengd panel	Geen veroordeling met gevangenis als straf (ongeschikt binnen 10 jaar) Geen voorwaardelijke straf (ongeschikt binnen 5 jaar)
Spanje	Jury	Geen veroordeling voor <i>doleus delict</i>
Spanje	Lekenmagistraat	Geen expliciet vereiste
Zweden	Gemengd panel	Geen veroordeling
Zweden	Jury	?
Zwitserland (Genève)	Gemengd panel	Geen expliciet vereiste
VK (Engeland + Wales)	Jury	Geen veroordeling voor ernstig misdrijf
VK (Engeland + Wales)	Lekenmagistraat	Geen expliciet vereiste
VK (Schotland)	Lekenmagistraat	?
VK (Schotland)	Jury	?

4.3.3.2 De benoemingsprocedure

In tegenstelling tot de jury's die willekeurig worden geselecteerd uit verkiezingslijsten, moeten lekenrechters en lekenmagistraten solliciteren voor deze functies en worden ze benoemd door de verschillende bevoegde overheidsorganen (bijvoorbeeld door gemeentes, rechtbanken of een equivalent van de Raad voor de rechtspraak).

Dit creëert bij systemen lekenrechters en lekenmagistraten een relatief groter risico op een gebrek aan representativiteit dan bij jurysystemen, want het kan zo zijn dat individuen uit bepaalde groepen minder behoefte hebben om te solliciteren voor zo'n functie. Bovendien vereist een deelname als lekenrechter of lekenmagistraat een grotere tijdsinvestering dan deelname als jurylid. Het gaat vaak om een vrijwillige positie, die in principe onbezoldigd is (hoewel er een onkostenvergoeding kan worden aangeboden)³⁰⁰ en die vergelijkbaar is met vrijwilligerswerk. Daarom is het algemeen bekend dat de functie van lekenrechter meestal wordt vervuld door gepensioneerden met een relatief hoog inkomen.³⁰¹ Uit recent onderzoek in Engeland en Wales blijkt bijvoorbeeld dat 82% van de *magistrates* ouder is dan 50 jaar.³⁰²

Naast (gevorderde) leeftijd en sociaaleconomische status, vormt ook de benoeming van lekenrechters door politieke partijen op basis van hun politieke activiteit in de gemeente een punt van zorg. Dit brengt het risico met zich mee op een gebrek aan (politieke) representativiteit en mogelijk ook aan diversiteit,

³⁰⁰ In Bulgarije kost een zittingsdag bijvoorbeeld 10 euro (inclusief onkosten) en in Estland 4,30 euro per uur (inclusief onkosten). In Spanje en Zwitserland worden deze posities echter als betaalde posities gezien.

³⁰¹ Malsch 2009.

³⁰² 'Diversity of the judiciary: Legal professions, new appointments and current post-holders – 2021 Statistics,' GOV.UK, 15 July 2021.

bijvoorbeeld omdat uitsluitend bepaalde groepen mensen actief zijn in de politiek.³⁰³ Zo worden in Spanje lekenmagistraten door de gemeenteraad gekozen en door de regeringskamer van het *Tribunal Supremo* (formeel) benoemd.³⁰⁴ Lekenrechters worden namelijk vaak voorgedragen door (lokale) politieke partijen om daarna genomineerd te worden door gemeenteraden (met uitzondering van Genève, waar lekenrechters worden gekozen via een verkiezing).

In tegenstelling tot lekenrechters, worden *magistrates* in Engeland en Wales formeel benoemd door *Senior Presiding Judge* van de *Courts and Tribunals Judiciary* (de Engelse equivalent van de raad voor de rechtspraak) op aanbeveling van lokale adviescommissies na een rigoureuze selectieprocedure. Politieke partijen spelen hier geen rol in.

4.3.3.3 Waarborgen van diversiteit en representativiteit

Er zijn in een aantal Europese landen wettelijke eisen ingevoerd om de diversiteit binnen de lekenrechtspraak te vergroten. Opvallend is dat landen met een jury of lekenmagistraten in zijn algemeenheid minder waarborgen voor diversiteit kennen dan de landen waar een gemengd panel is ingevoerd. Uitzonderingen hierop zijn België, waar wettelijke vereisten bestaan met betrekking tot de verhouding tussen mannen en vrouwen bij de selectie van de jury,³⁰⁵ en Zweden, waar diversiteit in sociale klasse en geografische indeling is vereist als toelatingseis tot de jurydienst.³⁰⁶

Wat lekenrechters in gemengde panels betreft, hebben sommige landen specifieke eisen opgenomen om de diversiteit te waarborgen of ervoor te zorgen dat bepaalde groepen worden vertegenwoordigd. In Finland zijn diversiteitseisen opgenomen met betrekking tot de leeftijd, geslacht en beroep van de persoon.³⁰⁷ In Zweden zijn ook vereisten van diversiteit in termen van leeftijd, geslacht, etnische achtergrond en beroep opgenomen. De voorkeur gaat daar uit naar leken die nog niet eerder hebben deelgenomen aan de rechtspraak.³⁰⁸ In Griekenland en Noorwegen bestaan bovendien formele eisen met betrekking tot de verhouding van mannen en vrouwen (50% mannen en 50% vrouwen) bij de samenstelling van het panel van leken in individuele zaken. Het valt nog te bezien of en in hoeverre deze formele eisen in de praktijk daadwerkelijk leiden tot een meer representatieve lekenrechtspraak.³⁰⁹ In landen waar kandidaten door politieke partijen worden aangedragen, zijn er weinig waarborgen voor politieke representativiteit bij de selectieprocedure, behalve bijvoorbeeld in Bulgarije waar expliciet is opgenomen dat meerdere partijen eigen kandidaten mogen voordragen.³¹⁰

4.4 Conclusie

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de vraag wat de verschillende vormen van lekenrechtspraak in strafzaken zijn die in West-Europa (en sommige landen van Oost-Europa) worden

³⁰³ Daarnaast kan deze wijze van benoeming van lekenrechters mogelijk een probleem vormen voor de rechterlijke onafhankelijkheid, aangezien lekenrechters beïnvloed kunnen worden door hun politieke opvattingen of door de politieke partij die hen heeft voorgedragen. Meer hierover in 6.3.1.2 en 6.3.4.3 (met betrekking tot Zweden).

³⁰⁴ Art. 4 Reglamento de los Jueces de Paz.

³⁰⁵ Art. 239 lid 2 GerW.

³⁰⁶ Hoofdstuk 12 Tryckfrihetsförfordningen.

³⁰⁷ §4 lid 3 Laki kärjajoikeuden lautamiehistä.

³⁰⁸ Hoofdstuk 4, art. 7, alinea 3 Rättegångsbalk.

³⁰⁹ Malsch 2009.

³¹⁰ Europäische Akademie Berlin 2012, p.23.

toegepast, en hoe deze vormen zich verhouden tot de drie elementen van democratische participatie, namelijk participatie, deliberatie en representativiteit, zoals volgt uit de relevante wet- en regelgeving, beschikbare statistische data, en juridische literatuur. De drie vormen van lekenrechtspraak beschreven in dit hoofdstuk zijn de juryrechtspraak, gemeente panels en lekenmagistraten.

De relatie tussen de vormen van lekenrechtspraak en democratische participatie wordt gecompliceerd door de aanzienlijke variatie in de organisatie en invulling van de verschillende vormen in de onderzochte Europese landen. Elk van de drie vormen van lekenrechtspraak kent echter relevante voordelen, waarborgen en risico's. Wat betreft **participatie**, lijkt het aandeel zaken behandeld door leken(rechters) potentieel groter in landen die gemengde panels en een lekenmagistraat kennen, dan in landen met (enkel) juryrechtspraak. Toch wordt dit voordeel niet volledig benut in veel Europese landen, die verdere beperkingen hebben opgelegd aan het type zaken dat met lekenrechters wordt behandeld. Aan de andere kant, geeft juryrechtspraak (zoals deze in Engeland en Wales en Schotland wordt toegepast) waarschijnlijk een grotere kans dan de twee andere vormen van lekenrechtspraak om een groter aandeel van burgers bij de rechtspraak te betrekken. Wat betreft de mate waarin leken actief deelnemen aan zittingen en aan de genomen beslissingen, komt de lekenmagistraat als beste uit de bus. Sommige landen hebben wettelijke waarborgen geïntroduceerd om lekenrechters in gemengde panels gelijk te stellen aan professionele rechters voor wat betreft hun rechten en bevoegdheden tijdens zittingen. Of lekenrechters zich daadwerkelijk actief opstellen tijdens zittingen wordt in 6.3.1.3 en 6.3.4.1 besproken (met betrekking tot Zweden).

Wat betreft de (kwaliteit van de) **deliberatie** lijkt het risico van beïnvloeding van leken door professionele rechters het kleinst bij de lekenmagistraat, gevolgd door de juryrechtspraak, en het grootst bij gemengde panels. Daarentegen bestaat er bij lekenmagistraten geen kans op uitwisseling tussen professionele rechters en lekenrechters, wat de kwaliteit van de beraadslaging kan beperken, als er al beraadslaging is. In sommige landen zijn expliciete waarborgen ingevoerd, vooral als het gaat om gemengde panels, om de stem van de leken beter te laten horen in de besluitvorming. In alle landen die het system met gemengde panel toepassen, is het aantal leken groter dan het aantal professionele rechters. In vele landen geldt dat professionele rechters als laatste spreken of stemmen. Aan de andere kant geven landen zoals Finland juist voorrang aan professionele rechters bij het stemmen. De kans van professionalisering van lekenrechters lijkt het hoogst bij lekenmagistraten, gevolgd door het gemengde panel. Deze kans is bij een jury per definitie nihil, aangezien juryleden doorgaans maar één keer in hun leven deelnemen aan een juryzitting. Er bestaan echter weinig wettelijke waarborgen tegen professionalisering van zowel lekenmagistraten als leden van gemengde panels, zoals het beperken van het aantal bij te wonen zittingen of het aantal (her)benoemingen. Dit kan samenhangen met de wens om zoveel mogelijk ervaren (getrainde) lekenrechters in te zetten, omdat dit als efficiënt wordt beschouwd. Hoe de interactie tussen juryleden en professionele rechters en tussen leken(rechters) en professionele rechters tijdens beraadslaging in de praktijk verloopt, tot in hoeverre er in de werkelijkheid een risico op beïnvloeding van leken door professionals bestaan, en in hoeverre een kans op professionalisering van lekenrechters bestaat wordt in 5.3.3, 6.2.4.2, 6.3.4.2 en 6.4.4.2 besproken.

Bij alle drie de vormen zijn er formele selectie eisen ingesteld voor leken(rechters), zoals het 'goed moreel karakter' hebben, niet eerder veroordeeld zijn voor een strafbaar feit, of tijdens een bepaalde periode in hetzelfde gebied woonachtig zijn. Deze eisen weerspiegelen de opvatting dat niet elke burger verantwoordelijkheid kan krijgen of dragen om recht te spreken. Een zekere mate van selectie wordt als noodzakelijk beschouwd om de kwaliteit, integriteit en legitimiteit van de rechtspraak te bewaken. Daarnaast wordt het mogelijk noodzakelijk geacht om ervoor te zorgen dat (leken)rechters door burgers

als capabel en betrouwbaar worden gezien, wat van invloed kan zijn aan het vertrouwen in de rechtspraak (zie 1.3.3). Maar tegelijkertijd lijken de formele toelatingseisen een belemmering te vormen met betrekking tot de vereiste **representativiteit**. Dit geldt met name voor factoren zoals inkomsten, sociaaleconomische status (klasse) en opleidingsniveau, maar ook voor andere mogelijk relevante kenmerken in de context van diversiteit bij de (leken)rechtspraak, zoals etnische en culturele achtergrond, ervaring met het strafrechtssysteem, en het al dan niet hebben van een beperking. Deze toelatingseisen zijn echter minder streng bij de juryrechtspraak, dan bij gemeente panels en bij systemen met lekenmagistraten. Daarnaast zijn deze vereisten in Noorwegen en Engeland en Wales relatief ruimer dan in andere onderzochte landen. In systemen met gemengde panels en de lekenmagistraat, kan de representativiteit verder ingeperkt worden door de bestaande benoemingsprocedures. Daarentegen worden in sommige landen expliciete waarborgen ingevoerd om representativiteit te versterken, zoals diversiteitseisen met betrekking tot de leeftijd, het geslacht of etnische achtergrond. Tot hoeverre de lekenrechtspraak in de praktijk representatief is, wordt verder in 5.3.2, 6.2.4.3, 6.3.4.3 en 6.4.4.3 besproken.

Gezien de bijzondere complexiteit ervan, vraagt de relatie tussen lekenrechtspraak (juryrechtspraak, gemengde panels en lekenmagistraten) en de elementen van democratische participatie in de rechtspraak om nader onderzoek. Verdere verdieping is vereist zowel binnen de context van verschillende rechtssystemen, als door middel van het bestuderen van bestaande empirische studies en aanvullend empirisch onderzoek in de praktijk. Het onderhavige verkennend onderzoek diende als basis voor de selectie van landen voor de verdiepende studie (hoofdstuk 6). Er is besloten om in elk geval een voorbeeld van elk van de drie hiervoor besprokene vormen te onderzoeken. Een nadere onderbouwing van de selectie van landen voor de verdiepende studies is te vinden in hoofdstuk 2.

5 Eerder empirisch onderzoek naar lekenrechtspraak, vertrouwen en democratische participatie

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de vierde deelvraag beantwoord: wat is bekend uit empirische literatuur (uit de geselecteerde West-Europese landen en daarbuiten) over de verhouding tussen: a) het vertrouwen van het publiek in de (strafrecht)rechtspleging en (verschillende vormen van) lekenrechtspraak; en b) democratische participatie en (verschillende vormen van) lekenrechtspraak? De literatuurreview is gebaseerd op 59 publicaties die verslag doen van empirisch onderzoek naar een van de twee (of beide) verbanden waarin wij geïnteresseerd zijn. Het betreft voornamelijk wetenschappelijke artikelen (zie voor de selectie van de literatuur 2.4). In de publicaties komt de relatie met democratische participatie vaker aan bod dan vertrouwen in de rechtspleging: waar 46 studies een aspect van democratische participatie onderzoeken, komt vertrouwen in 19 publicaties aan de orde.

Het overgrote deel van de studies, te weten 36 bronnen, is afkomstig uit de VS. Zes publicaties komen uit Europa, met onderzoek uit Engeland en Wales, Nederland, België, en enkele Scandinavische landen. Zes studies betreffen Aziatische landen en gebieden (Japan, Zuid-Korea, Taiwan en China) en twee publicaties gaan over Australië. Tot slot zijn er zes vergelijkende studies, waarin landen uit diverse werelddelen met elkaar vergeleken worden.

In zes studies is de vorm van lekenrechtspraak niet gedefinieerd of komen meerdere vormen van lekenrechtspraak aan de orde. Het gaat dan om onderzoek naar de opvattingen van burgers over lekenrechtspraak in brede zin of om onderzoek waarin juryrechtspraak vergeleken wordt met rechtspraak door een gemengd panel. Negen studies hebben betrekking op rechtspraak door een gemengd panel. Het meeste onderzoek, 44 publicaties, betreft echter juryrechtspraak.

In het vervolg van dit hoofdstuk komt allereerst de relatie tussen lekenrechtspraak en vertrouwen in de rechtspleging aan bod (zie 5.2), gevolgd door de relatie tussen lekenrechtspraak en democratische participatie (zie 5.3). In beide paragrafen staan we ook stil bij (methodologische) uitdagingen bij dit type onderzoek en de gevolgen die dat heeft voor de interpretatie van de bevindingen. We sluiten af met een conclusie (zie 5.4).

5.2 Vertrouwen in de rechtspleging

In negentien studies komt op enigerlei wijze de relatie tussen lekenrechtspraak en vertrouwen in de rechtspleging aan bod. Het betreft acht studies uit de VS, vier vergelijkende studies, vier bronnen uit Europa (waarvan drie uit Nederland), twee uit Azië (Taiwan en Zuid Korea) en één uit Australië. De meeste daarvan zien op juryrechtspraak (veertien bronnen); in vijf studies komen diverse vormen van juryrechtspraak aan bod. Dertien studies gaan specifiek over het strafrecht; de overige publicaties betreffen meerdere rechtsgebieden of kennen geen duidelijke afbakening naar rechtsgebied. Twee studies gebruik van kwalitatieve onderzoeksmethoden (voornamelijk interviews), de andere zeventien publicaties zijn kwantitatief van aard.

Inhoudelijk zijn vier onderzoeklijnen te onderscheiden. De meeste studies, negen in totaal, hebben betrekking op de invloed van jurydeelname op vertrouwen in de rechtspleging. Daartoe ondervragen ze bijvoorbeeld burgers die als jurylid opgetreden hebben en vergelijken hen met burgers die geen jury-

ervaring hebben. Ten tweede zijn er vier bronnen die zich richten op het effect van de samenstelling en de invloed van jury's op het vertrouwen in de rechtspleging. Een derde groep van vijf studies gaat over de opvattingen van burgers over lekenrechtspraak, zonder dat deze burgers daar zelf ervaring mee hebben. Alle drie de Nederlandse studies vallen in deze categorie.³¹¹ Het gaat daarbij in feite om het vertrouwen van burgers in de hypothetische situatie dat er een vorm van lekenrechtspraak ingevoerd zou worden. Ook in buitenlandse studies gaat onderzoek in deze categorie over mogelijke veranderingen in het rechtssysteem.³¹² Tot slot is er één studie die op zichzelf staat. Het betreft een analyse op landniveau, waarbij het vertrouwen in de rechtspraak in landen met een jurystelsel wordt vergeleken met het vertrouwen in landen die geen juryrechtspraak kennen.³¹³

‘Vertrouwen in de rechtspleging’ wordt in de studies uiteenlopend geoperationaliseerd. Het kan gaan om rechtstreekse vragen naar vertrouwen in gerechten en/of degenen die beroepsmatig betrokken zijn bij (straf)rechtspraak (rechters, officieren van justitie, advocaten etc.),³¹⁴ maar ook om de vraag of een jury de eerlijkste manier is om schuld of onschuld vast te stellen.³¹⁵ Ook kan het gaan om de voorkeur om door een professionele rechter of door een jury berecht te worden³¹⁶ en is er een studie die vraagt in welke mate burgers menen dat het lokale vervolgingsbeleid geschikt is om plaatselijke problemen op te lossen.³¹⁷ Enkele studies combineren diverse benaderingen.³¹⁸ Een en ander resulteert in grote diversiteit op twee punten: het object van het vertrouwen (het systeem, een actor binnen het systeem, een specifieke beslissing etc.) en de manier waarop naar dat vertrouwen is gevraagd, zowel in de begrippen die de studies ervoor gebruiken (vertrouwen, *fairness*, correcte beslissing etc.), als in het aantal deelaspecten waarnaar ze vragen. Die variatie maakt dat studies niet zonder meer onderling te vergelijken zijn.

5.2.1 Samenstelling en invloed van de jury

Een viertal studies onderzoekt of de samenstelling van de jury en de invloed van de jury uitmaken voor het vertrouwen in de rechtspleging; drie studies hanteren daartoe een experimentele opzet. Het blijkt dat als de rol van de jury slechts adviserend is en de uiteindelijke rechterlijke beslissing afwijkt van het advies, dit afdoet aan het vertrouwen van de (fictieve) juryleden in de juistheid van de rechterlijke uitspraak.³¹⁹

Over de samenstelling van de jury gaat onder meer een Amerikaanse studie naar jurydeelname door veroordeelden. Dat onderzoek wijst uit dat het voor het vertrouwen in de jury niet uitmaakt of er een veroordeelde in de jury zit.³²⁰ Ook is er Amerikaans onderzoek naar de gevolgen van discriminatoire uitsluiting van potentiële juryleden. In dit experimentele onderzoek werd een juryselectie in scène gezet, waarbij de ene groep eindigde met een etnisch diverse jury en de andere – na uitsluiting van zwarte burgers – met een nauwelijks diverse jury. Deelnemers uit de tweede groep beoordeelden de uitsluitingen en hun medejuryleden als oneerlijker dan deelnemers uit de eerste groep. Over de eerlijkheid van het rechtssysteem als geheel dachten ze echter niet verschillend.³²¹ Wel blijkt dat Amerikaanse burgers een

³¹¹ Boutellier & Lünemann 2007, p. 45-62; Klijn & Croes 2007, p. 81-102; Van Rossum, Tigchelaar & Ippel 2012, p. 156. De studies kwamen in paragraaf 1.3.3 al uitvoerig aan bod.

³¹² Fukurai & Krooth 2010; Huang & Lin 2013.

³¹³ Liu & Chen 2020.

³¹⁴ Zoals Fukurai 2007, p. 341; Liu & Chen 2020, p. 18; Pennington & Dolliver 2022, p. 397.

³¹⁵ Bijvoorbeeld Pennington & Dolliver 2021, p. 586.

³¹⁶ Fukurai 2007, p. 338; Rose, Ellison & Diamond 2010.

³¹⁷ Pyo 2018, p. 179-180.

³¹⁸ Bijvoorbeeld Gastil e.a. 2008a, p. 150.

³¹⁹ Park, Han & Seong 2010.

³²⁰ Binnall, Smith & Flick 2022, p. 11.

³²¹ Abramowitz & Douglas 2023, p. 157-158.

lager vertrouwen in het jurysysteem hebben als ze menen dat het niet genderneutraal functioneert, bijvoorbeeld in de selectie van juryleden of bij de beslissingen van jury's.³²² Het verschil zit er wellicht in dat in de laatste studie respondenten vragen over genderdiscriminatie in het systeem beantwoordden, terwijl het experiment uit de andere studie zag op discriminatoire uitsluitingen bij de samenstelling van één jury.

5.2.2 Vertrouwen na jurydeelname

Als mensen zelf deel uitmaken van een jury, kan dat effect hebben op hun vertrouwen in de rechtspleging. Uit onderzoek op dit punt ontstaat het beeld dat jurydeelname in de regel samenhangt met een groter vertrouwen in de rechtspleging (bijvoorbeeld in gerechten, professionele rechters, het jurysysteem of een combinatie daarvan; zie 5.2),³²³ al hangt een en ander wel samen met de waardering van de jury-ervaring.

In de algemene lijn past bijvoorbeeld het enquêteonderzoek onder Amerikaanse en Japanse burgers van Fukurai.³²⁴ Van beide groepen respondenten beschikte een deel over jury-ervaring, in de Amerikaanse context binnen een jury; in Japan als onderdeel van een commissie van leken die beslissingen om niet te vervolgen toetst en kan opdragen om alsnog te vervolgen. In beide landen lijken degenen met jury-ervaring meer vertrouwen te hebben in de rechtspraak en in degenen die daar beroepsmatig bij betrokken zijn. Ook zouden ze er vaker dan degenen zonder jury-ervaring van overtuigd zijn dat jury's in staat zijn over schuld en strafmaat te oordelen en dat juryleden feiten en mediaberichtgeving van elkaar kunnen scheiden. Het onderzoek van Fukurai gaat echter niet verder dan het weergeven van gemiddelden. Een significantietoets ontbreekt, waardoor het mogelijk is dat (enkele van) de gerapporteerde verschillen op toeval berusten. Die beperking geldt niet voor een onderzoek naar vertrouwen in vervolgingsbeleid onder Amerikaanse burgers, van wie een aantal naar eigen zeggen de afgelopen vijf jaar deel uitmaakte van een jury. Uit de studie volgt dat de burgers met ervaring als jurylid positiever denken over het vervolgingsbeleid in hun buurt dan degenen die geen deel uitmaakten van een jury.³²⁵

Een ietwat afwijkend beeld ontstaat op basis van een Amerikaanse studie die respondenten vraagt naar hun voorkeur voor berechting door een rechter of door een jury in het hypothetische geval dat ze zelf in een civiele of strafzaak betrokken zouden raken. De auteurs constateren dat ervaring als jurylid nauwelijks gerelateerd is aan de voorkeur voor een jury boven een rechter. Bij bepaalde etnische groepen ligt dat echter anders en hangt jury-ervaring wel samen met hun voorkeur voor jury of professionele rechter. Zo geven Afro-Amerikaanse burgers en *Hispanics* met jury-ervaring vaker de voorkeur aan een civiele jury boven een rechter; bij Afro-Amerikaanse burgers strekt die voorkeur zich bovendien uit tot de strafrechtelijke jury.³²⁶ Een mogelijke verklaring ligt in de vraagstelling van het onderzoek, die niet gaat over vertrouwen of veronderstelde *fairness*, maar ruimte laat voor een voorkeur voor het type proces waarin respondenten menen zelf het best af te zijn.

Hoewel bovenstaande studies laten zien dat jurydeelname samenhangt met een hoger vertrouwen in de (straf)rechtspleging, volgt er niet uit dat dat grotere vertrouwen komt dóór jurydeelname. Het verband kan immers ook andersom zijn: wellicht dat burgers met een groter vertrouwen in de rechtspraak eerder gehoor geven aan een juryoproep dan burgers met een lager vertrouwen. Enkele studies proberen dat te ondervangen door burgers te vragen naar veranderingen in hun vertrouwen. Dat geldt bijvoorbeeld voor

³²² Eigenberg e.a. 2012, p. 269.

³²³ O'Brien e.a. 2008; Pennington & Dolliver 2021; Pennington & Dolliver 2022.

³²⁴ Fukurai 2007, p. 340-341; Fukurai 2009, p. 49-50.

³²⁵ Pyo 2018, p. 180.

³²⁶ Rose, Ellison & Diamond 2010, p. 197.

een Australisch onderzoek onder burgers die opgeroepen werden voor juryselectie, maar van wie uiteindelijk slechts een deel daadwerkelijk optrad als jurylid. Zij vielen vervolgens weer in twee groepen uiteen: degenen die beraadslaagden en degenen die deel uitmaakten van een jury die voor de beraadslaging ontbonden ('discharged') werd. Aan respondenten uit alle drie de groepen werd de vraag voorgelegd of hun vertrouwen in de strafrechtspleging was toegenomen, afgenomen of hetzelfde was gebleven ten opzichte van het moment voor de oproeping. De onderzoekers constateren bij alle drie de groepen een toename in vertrouwen, waarbij respondenten met een intensievere vorm van deelname vaker een toename in vertrouwen rapporteren: degenen die beraadslaagden vaker dan degenen die wel geselecteerd werden maar niet aan beraadslaging toekwamen, en zij op hun beurt weer vaker dan de burgers die niet voor een jury werden geselecteerd.³²⁷ Hetzelfde volgt uit een Belgische kwalitatieve studie, waarin voormalig juryleden werden geïnterviewd over hun vertrouwen in en visie op juryrechtspraak. Waar vrijwel alle respondenten stellen dat ze voorafgaand aan hun jurydeelname geen uitgesproken mening over het jurysysteem hadden, is na afloop het overgrote deel voorstander van juryrechtspraak geworden.³²⁸

Bovenstaande studies vragen burgers na afloop om terug te kijken op veranderingen in hun vertrouwen. Hoewel dat meer duidelijkheid kan scheppen over de invloed van jury-ervaring op vertrouwen in de rechtspraak, is dat wel afhankelijk van de mate waarin deelnemers die ontwikkeling zelf goed kunnen reconstrueren en overbrengen. Een manier om dat te omzeilen is burgers niet alleen na afloop van jurydeelname naar hun vertrouwen in de rechtspleging te vragen, maar ook van tevoren. Dat maakt het immers mogelijk om het vertrouwen voorafgaand aan het jury-optreden te vergelijken met het vertrouwen achteraf.

Twee publicaties van Pennington en Dolliver maken gebruik van deze opzet. Beide komen voort uit hetzelfde enquêteonderzoek onder Amerikaanse burgers die werden opgeroepen voor jurydeelname, maar van wie slechts een deel uiteindelijk geselecteerd werd voor een jury. Participanten vulden zowel voor als na hun optreden als jurylid een vragenlijst in (of, voor degenen die niet geselecteerd werden: op het moment dat duidelijk was dat dat niet zou gebeuren). In één publicatie onderzochten deze auteurs de invloed van jurydeelname op onder andere de overtuiging dat het jurysysteem de beste manier is om strafzaken eerlijk te berechten; in de andere publicatie staat het vertrouwen in de lokale gerechten centraal, waarbij de vragenlijst niet verder verduidelijkt welke gerechten lokaal zijn. De auteurs constateren bij degenen die optreden als jurylid een toename in de overtuiging dat juryrechtspraak het eerlijkste systeem is.³²⁹ Die toename is overigens ook aanwezig bij degenen die enkel opgeroepen werden, maar is bij hen kleiner. Ook hebben de juryleden na deelname een groter vertrouwen in de rechtspraak dan ervoor.³³⁰

Een aantal studies onderzocht hoe het komt dat jurydeelname bijdraagt aan vertrouwen in het instituut juryrechtspraak en in de rechtspleging in den brede. Daarbij blijkt de waardering van de jury-ervaring een belangrijke rol te spelen: naarmate burgers positiever terugkijken op hun jurydeelname, neemt hun vertrouwen in (jury)rechtspraak sterker toe. Dat positieve oordeel kan ontstaan omdat juryleden de procedure, die ze nu van dichtbij meemaken, als rechtvaardig beoordelen en zichzelf goed behandeld zien.³³¹ Uit Australisch onderzoek volgt dan ook dat juryleden die tevreden zijn over hun jurydeelname

³²⁷ O'Brien e.a. 2008, p. 4.

³²⁸ Noelmans & Beyens 2010, p. 299-300 en 305.

³²⁹ Pennington & Dolliver 2021, p. 400-402.

³³⁰ Pennington & Dolliver 2022, p. 589-590.

³³¹ Noelmans & Beyens 2010, p. 305.

vaker een toename in vertrouwen in de rechtspraak rapporteren dan juryleden die ontevreden zijn over hun ervaring. De laatste groep rapporteert juist vaker een afname in vertrouwen.³³²

Twee kwantitatieve studies keken in meer detail naar de factoren die een rol spelen bij de waardering van jury-deelname. Het gaat in beide gevallen om onderzoek waarbij de opvattingen over de eerlijkheid van het rechtssysteem ook al voorafgaand aan de jury-ervaring gemeten zijn.³³³ De resultaten zijn wisselend. Pennington en Dolliver onderzochten het vertrouwen in de lokale gerechten en onderscheidde twee aspecten van jurydeelname: ervaringen tijdens beraadslaging (grondige feitenbespreking, respectvol luisteren, gelegenheid om de eigen mening te geven) en tevredenheid over de jury-ervaring (in het algemeen, met de uitspraak en de mate waarin mensen menen dat hun tijd als jurylid goed besteed was). Ze concludeerden dat positief terugkijken op de beraadslaging de grootste rol speelt bij een toename in vertrouwen in het rechtssysteem; in mindere mate dragen ook tevredenheid met de uitkomst en het idee van goed bestede tijd daaraan bij, maar algehele tevredenheid met de jurydeelname speelt daarnaast geen rol meer.³³⁴

Gastil e.a. onderzochten niet alleen het vertrouwen in rechters (lokale gerechten en het Amerikaanse *Supreme Court*), maar ook in welke mate participanten het jurysysteem in strafzaken en civiele zaken de meest geschikte manier van rechtspraak vinden. Deelnemers aan het onderzoek waren burgers die optraden als jurylid. Zij beantwoordden de vragen naar vertrouwen op drie momenten: na hun komst naar de rechtbank, kort na afronding van hun juryplicht en tot slot enkele maanden later nog eens. Ook beoordeelden respondenten hun ervaring als jurylid met betrekking tot de bejegening door andere juryleden, de kwaliteit van de beraadslaging en hun tevredenheid met het eindoordeel. De auteurs concluderen op basis van twee deelonderzoeken dat met een positievere ervaring als jurylid het vertrouwen in jury's én rechters toeneemt, maar vinden in de twee deelonderzoeken wisselende factoren die daarbij een rol spelen.³³⁵ Een van de relevante factoren is bijvoorbeeld het vertrouwen dat burgers voorafgaand aan hun optreden als jurylid hebben in (jury)rechtspraak. Burgers die voorafgaand aan jurydeelname al meer vertrouwen in rechters en jury's hebben, kijken namelijk positiever terug op hun jury-ervaring dan degenen bij wie het vertrouwen voorafgaand aan jurydeelname lager ligt.³³⁶

Dat vertrouwen in (jury)rechtspraak toeneemt als burgers hun jurydeelname positief waarderen, betekent omgekeerd bovendien ook dat negatieve ervaringen met jurydeelname kunnen afdoen aan vertrouwen.³³⁷ Dat komt onder meer naar voren in een Belgische kwalitatieve studie, waar drie respondenten onderdeel uitmaakten van een jury in een zeer complex proces. Twee van hen kijken weinig positief terug op het proces en twijfelen nog steeds over de juistheid van hun oordeel, wat hen tot tegenstanders van juryrechtspraak heeft gemaakt.³³⁸

5.2.3 Onvrede en steun voor andere stelsels

Twee studies gaan over opvattingen van burgers over (diverse vormen van) lekenrechtspraak, die (nog) niet bestaat in het land waar het onderzoek plaatsvindt. Burgers geven dan hun mening over een mogelijke inrichting van het rechtssysteem dat ze in hun eigen land niet hebben. Daaruit volgt het volgende: in het

³³² O'Brien e.a. 2008, p. 5.

³³³ Gastil e.a. 2008; Pennington & Dolliver 2022.

³³⁴ Pennington & Dolliver 2022, p. 591-592.

³³⁵ Gastil e.a. 2008, p. 161-162.

³³⁶ Gastil e.a. 2008, p. 153, 159.

³³⁷ O'Brien e.a. 2008, p. 5; Zo ook: Chin 2019, p. 193.

³³⁸ Noelmans & Beyens 2010, p. 299-300.

algemeen hechten burgers veel waarde aan het systeem dat ze kennen,³³⁹ maar zijn ze ontevreden over het huidige systeem van professionele rechtspraak, dan gaat dat hand in hand met grotere voorkeur voor een ander systeem.³⁴⁰ Onduidelijk is of dat laatste ook andersom geldt: of bij ontevredenheid over een bestaand systeem van lekenrechtspraak de steun voor een systeem van uitsluitend professionele rechtspraak toeneemt.

Enkele buitenlandse studies suggereren in elk geval wel dat de steun voor juryrechtspraak groter is bij onvrede over professionele rechtspraak. De eerdergenoemde vragenlijst van Fukurai is bijvoorbeeld afgenomen in zes landen, waaronder Mexico, terwijl daar geen juryrechtspraak bestaat.³⁴¹ De auteurs constateren dat minder dan de helft van de respondenten uit Mexico vertrouwen heeft in de gerechten, waarmee dat aandeel lager ligt dan in de andere vijf landen (VS, Japan, Zuid-Korea, Nieuw-Zeeland en Ierland), terwijl het vertrouwen in de (hypothetisch in te voeren) jury in Mexico juist betrekkelijk hoog is in vergelijking met de andere onderzochte landen die geen jursysteem kennen.³⁴² Ook hier kunnen de gevonden verschillen echter op toeval berusten, nu de auteurs enkel gemiddelden rapporteren zonder een significantietoets te gebruiken. Op één punt doen ze dat wel en stellen ze vast dat Mexicaanse respondenten meer vertrouwen hebben in jury's, naarmate ze de jury meer zien als schild tegen het openbaar ministerie en oneerlijke rechtspraak.³⁴³

Methodologisch sterker is een enquêtestudie naar steun voor invoering van lekenrechtspraak in Taiwan, waar de ontevredenheid over professionele rechtspraak flink is: slechts 51 procent van de deelnemende burgers meent dat professionele rechters over het algemeen rechtvaardige beslissingen nemen en 39 procent is tevreden over het niveau van mensenrechtenbescherming door de rechtspraak. Hoe negatiever respondenten op die punten zijn en hoe sterker ze de rechtsstaat steunen, hoe positiever ze staan tegenover invoering van lekenrechtspraak.³⁴⁴

Een en ander volgt ook uit de Nederlandse studies van Boutellier en Lünemann, Klijn en Croes en Van Rossum e.a.³⁴⁵ Nederlandse burgers lijken bijvoorbeeld weinig te zien in lekenrechtspraak of willen niet verder gaan dan een adviserende rol voor burgers.³⁴⁶ Naarmate mensen minder vertrouwen in de rechter hebben, zijn ze echter wel sterker voorstander van invloed van burgers op de (straf)rechtspraak.³⁴⁷

5.2.4 Vertrouwen op landniveau

Tot slot is er een vergelijkende studie waarin de auteurs op basis van statistische data over 111 landen, afkomstig uit diverse bronnen, op macroniveau de relatie tussen vertrouwen in de rechtspraak en het bestaan van een jursysteem onderzoeken.³⁴⁸ Voor vertrouwen in de rechtspraak maken ze gebruik van de World Values Survey. Vanwege verschillende culturele interpretaties van vertrouwen construeren ze een eigen variabele voor vertrouwen in de rechtspraak, en wel door het verschil te berekenen tussen vertrouwen in de overheid en vertrouwen in gerechtelijke instanties. Daarmee zou bijvoorbeeld

³³⁹ Zo suggereren ook Rose, Ellison & Diamond 2010, p. 197-199.

³⁴⁰ Boutellier & Lünemann 2007, p. 58; Fukurai & Krooth 2010, p. 60-61 en 65; Huang & Lin 2013, p. 557; Klijn & Croes 2007, p. 91; Van Rossum, Tigchelaar & Ippel 2012, p. 116-117.

³⁴¹ Fukurai 2007.

³⁴² Fukurai & Krooth 2010, p. 60-61 en 65.

³⁴³ Fukurai & Krooth 2010, p. 66.

³⁴⁴ Huang & Lin 2013, p. 557.

³⁴⁵ Zie voor een uitvoerige bespreking van dit Nederlandse onderzoek paragraaf 1.3.3.

³⁴⁶ Boutellier & Lünemann 2007, p. 58.

³⁴⁷ Klijn & Croes 2007, p. 91; Van Rossum, Tigchelaar & Ippel 2012, p. 116-117. Zie ook Koomen 2006, p. 10.

³⁴⁸ Liu & Chen 2020.

ondervangen zijn dat – bij hetzelfde vertrouwen – burgers in Azië vaak een hogere beoordeling rapporteren dan mensen in de Verenigde Staten. Het veronderstelt echter wel dat het vertrouwen in de overheid in de onderzochte landen gelijk is en dat is geen gegeven. Op de gehanteerde bepaling van vertrouwen blijft daardoor een en ander af te dingen.

De auteurs constateren dat het vertrouwen in de rechtspraak hoger ligt in landen die een jurystelsel kennen dan in landen die dat niet hebben, ook als ze rekening houden met het type rechtssstelsel (common law of niet), bruto binnenlands product, bbp per inwoner en diverse andere factoren die gerelateerd kunnen zijn aan vertrouwen in de rechtspraak (mate van rechterlijke corruptie en rechterlijke onafhankelijkheid, niveau van de democratie). De auteurs stellen bovendien vast dat de relatie tussen vertrouwen en jurystelsel sterker is in landen zonder een common law-stelsel dan in landen met een common law-stelsel. Hoewel de auteurs erkennen dat ze op basis van hun onderzoek geen harde uitspraken over causaliteit kunnen doen, leiden ze daar wel uit af dat juryrechtspraak in landen zonder common law-stelsel een grotere bijdrage levert aan het vergroten van het vertrouwen dan in landen met een common law-stelsel. Ter verklaring van dat verschil speculeren de auteurs dat common law-stelsels historisch een sterkere rechterlijke onafhankelijkheid en meer tegenmacht door de rechtspraak kennen, waarbij de jury slechts één van de vele instituten voor individuele rechtsbescherming is; in andere stelsels zou de jury op zichzelf daarentegen een grotere rechtsbeschermende potentie hebben. De auteurs bespreken echter niet of die historische associaties heden ten dage nog steeds gelden.

Een aannemelijkere verklaring ligt in het verband tussen vertrouwen en het gepercipieerde functioneren van de rechtspraak in de onderzochte landen. De auteurs gebruiken daarvoor data uit het World Justice Project en constateren dat burgers in landen met een jurystelsel menen dat de rechtspraak meer tegenmacht biedt aan de regering dan burgers uit landen zonder jurystelsel. Ook denken burgers uit landen met een jurystelsel positiever over de prestaties van de strafrechtspraak in hun land wat betreft het algehele functioneren, de tijdigheid, effectiviteit, het gebrek aan corruptie en regeringsinvloed en de mate van *due process*. Ten aanzien van de gepercipieerde onpartijdigheid van de rechtspraak vinden de onderzoekers geen verschil.³⁴⁹ Het zouden in plaats van de veronderstelde rechtsbeschermende werking van de jury ook deze opvattingen kunnen zijn die het gevonden verschil in vertrouwen tussen landen met en zonder jurystelsel verklaren. Dat zou aansluiten op de prestatiehypothese voor vertrouwen in de rechtspraak (zie 1.3.2), maar maakt nog niet duidelijk waarom sommige kwesties onder juryrechtspraak positiever beoordeeld worden – en dus ook niet of dat door het systeem van juryrechtspraak komt of een andere verklaring heeft. Mogelijk is tot slot ook dat de verschillen in vertrouwen niet te verklaren zijn vanuit de (gepercipieerde) prestaties van het rechtssysteem. Volgens de onbehagenhypothese (zie opnieuw 1.3.2) hangt een gebrek aan vertrouwen immers vooral samen met algeheel onbehagen. In dat geval rijst echter de vervolgvraag waarom het onbehagen in landen zonder juryrechtspraak groter zou zijn dan in landen met juryrechtspraak. Die vraag is op basis van deze studie niet te beantwoorden.

5.3 Democratische participatie

In 46 studies komt de relatie tussen lekenrechtspraak en een vorm van democratische participatie aan bod. Het overgrote deel van de studies komt opnieuw uit de VS (dertig bronnen). Daarnaast zijn er zes studies uit Azië, één uit Australië en vijf uit Europa. Vier daarvan hebben betrekking op de Scandinavische landen; de vijfde ziet op Engeland en Wales. Tot slot maken vier studies een vergelijking tussen stelsels uit landen in verschillende werelddelen.

³⁴⁹ Liu & Chen 2020.

Het grote aantal Amerikaanse studies verklaart dat veel van de bronnen over juryrechtspraak gaan (34 studies). Niettemin zijn er ook negen studies over gemengde panels en drie publicaties waarin de auteurs een jurystelsel vergelijken met een gemengd panel. De meeste studies (33 bronnen) hanteren een kwantitatieve onderzoeksmethode, waarbij veel gebruik wordt gemaakt van data van gerechten en andere overheidsinstellingen. Ook enquêtes komen voor, evenals enkele onderzoeken met een experimentele opzet. Elf andere studies kennen een kwalitatieve benadering (voornamelijk interviews, maar ook etnografisch onderzoek) en in twee publicaties zijn kwantitatieve en kwalitatieve methoden gecombineerd.

Het vele gebruik van data verzameld door gerechten en andere overheidsinstellingen komt met enkele beperkingen. Verschillende gerechten stellen burgers die verschijnen voor jurydeelname bijvoorbeeld niet dezelfde vragen, wat vergelijkingen tussen gerechten bemoeilijkt. Omdat de vindplaatsen van de data vaak versnipperd zijn en de gegevens bovendien meestal niet digitaal beschikbaar zijn, is onderzoek arbeidsintensief en beperkt het zich vaak tot een bepaald type (meestal ernstige) zaken of tot een klein aantal gerechten.³⁵⁰ Ook komt het in de VS betrekkelijk veel voor dat opgeroepen juryleden vragen over hun etniciteit niet (volledig) invullen, terwijl veel onderzoek daar wel over gaat. Dat is problematisch omdat onduidelijk is of de non-respons selectief is; of etnische minderheden de vraag bijvoorbeeld vaker niet beantwoorden dan witte burgers.³⁵¹

De studies geven vervolgens op verschillende manieren invulling aan het concept 'democratische participatie'. Dat resulteert in een indeling in vier categorieën, die in het vervolg van deze paragraaf aan bod komen. Het gaat allereerst om negen publicaties waarin de bereidheid van burgers om deel te nemen aan de rechtspraak aan bod komt. Ten tweede is er onderzoek naar de mate waarin participerende burgers een representatieve afspiegeling vormen van de samenleving. Deze categorie is met 26 bronnen de grootste en valt samen met het door ons onderscheiden element van representativiteit (zie 1.4.1). Ten derde zijn er studies die zich richten op het element deliberatie en onderzoek doen naar de interactie tussen burgers en rechters in de besluitvorming (negentien bronnen). De vierde groep bestaat uit vijf publicaties die deelname aan lekenrechtspraak onderzoeken in relatie tot burgerschapshoudingen.

5.3.1 Bereidheid tot deelname

De studies naar bereidheid van burgers om deel te nemen aan de rechtspraak zien op juryrechtspraak, gemengde panels, beide vormen van lekenparticipatie of een adviserend burgerpanel. Uit het onderzoek komen uiteenlopende relevante factoren naar voren. Zo doen opvattingen over het functioneren van de rechtspraak ertoe, waardoor mensen met een groter vertrouwen in of grotere steun voor de jury eerder willen deelnemen aan een jury.³⁵² Een studie uit Taiwan in de context van de voorgenomen invoering van een adviserend burgerpanel laat bovendien zien dat burgers met sterkere negatieve opvattingen over de rechtvaardigheid van de beslissingen van professionele rechters, eerder bereid zijn tot jurydeelname. Verschillen in tevredenheid over de mate van mensenrechtenbescherming in de Taiwanese rechtspraak blijken er voor de bereidheid tot deelname echter niet toe te doen. Wel is de bereidheid hoger bij mensen die zelf ooit als partij met de rechtspraak in aanraking zijn gekomen. Zij zijn bovendien ontevredener met de beslissingen van professionele rechters dan de overige respondenten.³⁵³

³⁵⁰ Wright, Chavis & Parks 2018, p. 1417-1419.

³⁵¹ Rose & Abramson 2011, p. 923-928.

³⁵² Fukurai & Krooth 2010, p. 66.

³⁵³ Huang & Lin 2013, p. 559-561.

Wat wel uitmaakt, is in welke mate burgers menen dat de jury de waarden van de gemeenschap weerspiegelt. Hoe sterker dat het geval is, des te groter de bereidheid van Japanse en Amerikaanse burgers tot een optreden als respectievelijk lekenrechter of jurylid.³⁵⁴ Maar waar in de VS aandacht voor het belang van lekenparticipatie samengaat met een grotere bereidheid tot deelname,³⁵⁵ lijkt dat in Japan niet het geval te zijn; daar gaat meer aandacht voor het belang van jurydeelname eerder hand in hand met een lagere bereidheid daartoe. Wel lijkt de bereidheid tot deelname in beide landen groter bij degenen die eerder deelgenomen hebben aan een Amerikaanse jury of Japans panel dat beslissingen tot niet-vervolgen beoordeelt, dan bij degenen zonder jury-ervaring.³⁵⁶

Relevant is ook het vertrouwen van burgers in hun eigen vaardigheid als jurylid of lekenrechter. Burgers die zichzelf in staat achten hun rol als (mede)beslisser goed te vervullen, zijn eerder bereid die rol op zich te nemen.³⁵⁷ Dat volgt onder meer uit de studie van Naka e.a., die net voor de invoering van de gemengde panels in Japan de opvattingen van burgers over dat systeem onderzochten. Ze deelden de houdingen van burgers in in drie categorieën: praktische bezwaren; zorgen om kennis en vaardigheden; en negativiteit tegenover het systeem, waaronder ook (het gebrek aan) bereidheid tot deelname valt. Waar praktische bezwaren het meest voorkomen bij jonge respondenten, zien de auteurs de meeste zorgen om gebrek aan kennis en vaardigheden bij lager opgeleide burgers. Hoewel ze de bereidheid tot deelname niet afzonderlijk hebben onderzocht, constateren de auteurs wel dat burgers met meer kennis van het recht positiever tegenover het systeem staan. Een groep burgers die een nagespeeld proces met een gemengd panel bijwoonde, lijkt bijvoorbeeld al meer kennis van het recht te hebben én minder negatief te zijn over het systeem met lekenrechters.³⁵⁸ Ook Huang en Lin constateren dat kennis van het recht een belangrijke factor is voor de bereidheid van burgers om deel te nemen aan de rechtspraak, dit keer in de context van de voorgenomen introductie van een adviserende jury in Taiwan. Hoe groter hun kennis van het recht, des te eerder burgers als jurylid zouden willen optreden. Daarbij neemt de bereidheid ook al toe met kennis van lekenrechtspraak in een ander rechtstelsel.³⁵⁹

Iets vergelijkbaars klinkt door in Australisch onderzoek naar uitbreiding van de rol van de jury tot advies over de straftoemeting, waar de jury nu alleen een rol heeft in de beslissing over schuld. Onder burgers die deelnamen aan een jury en daarbij tot een schuldigverklaring kwamen, blijkt weinig animo te bestaan om ook advies te geven over de straf. Juryleden wijzen daarbij onder andere op hun gebrek aan expertise en ervaring, waardoor ze zaken niet onderling kunnen vergelijken. Voor advies over de factoren die de rechter mee moet nemen bij de strafbeslissing bestaat een kleine meerderheid, maar de steun voor een advies over strafsoort of (een bandbreedte voor de) strafhoogte is lager.³⁶⁰

Fukurai poogt in diverse publicaties om de bereidheid tot deelname aan lekenrechtspraak tussen landen te vergelijken en constateert dat de bereidheid onder Amerikaanse burgers hoger ligt dan onder Japanse burgers.³⁶¹ Fukurai vergelijkt echter verschillende groepen (Amerikaanse burgers die verschijnen na een jury-oproep versus Japanse burgers die deel uitmaken van een soort jury die beslissingen over niet-vervolgen beoordeelt) op een verschillend punt. Waar de Amerikaanse burgers namelijk een vraag krijgen over hun bereidheid om als jurylid op te treden, gaat de vraag bij Japanse burgers over bereidheid tot

³⁵⁴ Fukurai & Krooth 2010, p. 212; Zie ook Huang & Lin 2013, p. 559.

³⁵⁵ Vergelijkbaar over politiek bewuste burgers: Bloeser, McCurley & Mondak 2012, p. 196-198.

³⁵⁶ Fukurai 2007, p. 336-338.

³⁵⁷ Fukurai & Krooth 2010, p. 212.

³⁵⁸ Naka e.a. 2011, p. 633, 636-637.

³⁵⁹ Huang & Lin 2013, p. 559.

³⁶⁰ Freiberg 2018, p. 157-159; Zo ook: Chin 2019, p. 193-194.

³⁶¹ Fukurai 2007, p. 338; Fukurai 2009, p. 45.

deelname aan een gemengd panel.³⁶² Bovendien rapporteert Fukurai geen significantietoetsen, waardoor de gevonden verschillen op toeval kunnen berusten.

Tot slot zijn er enkele Amerikaanse studies die niet direct de bereidheid tot deelname als onderwerp hebben, maar onderzoeken welke factoren samenhangen met gehoor geven aan een oproep tot jurydeelname. Bloeser e.a. kijken onder andere naar de financiële compensatie ten tijde van een pilot met een hogere vergoeding, en constateren dat burgers vaak wel op de hoogte zijn van de verhoging, maar dat dat hen er niet toe aanzet om vaker gehoor te geven aan een jury-oproep.³⁶³ Bowler e.a. onderzoeken het effect van een herinnering bij mensen die in eerste instantie niet reageren op een oproep, waarbij ze met drie varianten experimenteren: een neutrale, een met nadruk op jurydeelname als burgerplicht en een met nadruk op de mogelijke sancties bij niet reageren. Alle drie de herinneringen verhogen de mate waarin mensen gehoor geven aan de oproep, met het sterkste effect voor de herinnering die op mogelijke sancties wijst. Het effect is bovendien het sterkst in de postcodegebieden waar de non-respons zonder herinnering het grootst is.³⁶⁴

5.3.2 Representativiteit

Het onderzoek naar representativiteit van de deelnemende burgers is voor het overgrote deel afkomstig uit de VS. Dat heeft tot gevolg dat veel studies in deze categorie gaan over juryrechtspraak, waarbij in het bijzonder veel aandacht is voor etnische representativiteit. Daarbij komen wel allerlei verschillende fasen aan bod waarin een jury tot stand komt, zoals de oproeping, het gehoor geven aan de oproep en de selectie van degenen die verschijnen. Niettemin zijn er ook enkele studies naar de representativiteit van lekenrechtspraak in andere landen. Het betreft Zweedse, Chinese en Japanse lekenrechters, en juryleden in Engeland en Wales.

In de VS bestaat in de wetenschappelijke literatuur veel kritiek op de mate waarin jury's een afspiegeling vormen van de populatie. Dat betreft de etnische samenstelling, maar ook andere achtergrondkenmerken, en betreft alle fasen van juryselectie. Verschillen op basis van gender worden nauwelijks gevonden,³⁶⁵ maar wel op basis van leeftijd: waar officieren van justitie vaker jonge mensen zouden uitsluiten van jurydeelname, kiest de verdediging juist eerder voor uitsluiting van oudere burgers.³⁶⁶

Het meeste onderzoek op dit punt gaat echter over de etniciteit van (potentiële) juryleden. Zo zijn zwarte Amerikanen en *Hispanics* in Florida ondervertegenwoordigd op de lijsten die gerechten gebruiken om willekeurig burgers op te roepen en zijn ze lastiger te bereiken omdat ze vaker verhuizen.³⁶⁷ Onder de opgeroepen burgers kunnen zij daardoor ondervertegenwoordigd zijn, wat bijvoorbeeld blijkt uit een onderzoek naar opgeroepen burgers in Kent.³⁶⁸ Ook uit onderzoek in New York volgt dat zwarte burgers ondervertegenwoordigd zijn onder de verschenen juryleden, al is op basis van die studie niet te zeggen of het ligt aan een *bias* in de oproeping of aan verschillen in de mate waarin burgers uit diverse etnische groepen gehoor geven aan een jury-oproep.³⁶⁹ Indicaties voor het tweede mechanisme zijn te vinden het onderzoek van Bloeser e.a., dat laat zien dat met een 'culturele barrière' de respons op een jury-oproep

³⁶² Zo blijkt uit Fukurai & Krooth 2010, p. 209.

³⁶³ Bloeser, McCurley & Mondak 2012, p. 191-192.

³⁶⁴ Bowler, Esterling & Holmes 2014, p. 524-527.

³⁶⁵ DeCamp 2021, maar zie Clair & Winter 2022, p. 545-549, over uitsluiting van jurydeelname van vrouwen in zedenzaken.

³⁶⁶ Anwar, Bayer & Hjalmarsson 2014, p. 1009-1011.

³⁶⁷ Rose & Abramson 2011, p. 936-939; Rose, Casarez & Gutierrez 2018, p. 390-392.

³⁶⁸ Gastwirth, Xu & Pan 2015.

³⁶⁹ Hind 2017, p. 523-524.

met de helft afneemt. Het gaat dan om burgers die thuis een andere taal spreken dan Engels, geboren zijn buiten de VS of zich als *Hispanic* of Aziatisch identificeren.³⁷⁰

Taylor e.a. constateren dat de respons op een jury-oproep lager ligt in wijken naarmate er meer *Hispanics* of Aziatische Amerikanen wonen. Voor zwarte Amerikanen geldt dat de opkomst relatief laag is in wijken met een groot of juist klein aandeel zwarte Amerikanen, maar hoger in zogenaamde 'geïntegreerde' wijken, waar de aandelen van diverse bevolkingsgroepen min of meer gelijk zijn. Een belangrijke factor blijkt ook de status van de wijk (bepaald aan de hand van de waarde van de huizen, het inkomen en opleidingsniveau van de bewoners en de armoedecijfers): hoe hoger de status, des te meer mensen gevolg geven aan de oproep. De auteurs concluderen dat status mogelijk net zo belangrijk, zo niet belangrijker is dan etniciteit, voor het al dan niet gevolg geven aan een jury-oproep.³⁷¹

Veel onderzoek gaat over de volgende stap in het proces van samenstelling van een jury: de selectie van de juryleden. Hierbij kunnen rechter, officier van justitie en verdediging mensen uitzonderen van jurydeelname omdat ze dat te belastend vinden voor de persoon in kwestie, menen dat een burger niet onpartijdig kan zijn, of – in het geval van de officier van justitie en verdediging – zonder specifieke reden, zo lang het niet etnisch gemotiveerd is. Meerdere studies laten zien dat officieren van justitie vaker zwarte dan witte burgers uitsluiten van jurydeelname.³⁷² Dat patroon strekt zich uit tot andere etnische minderheden en lijkt ook bij rechters voor te komen.³⁷³ Ook uitsluiting vanwege gewetensbezwaren tegen de doodstraf treft vaker zwarte dan witte burgers, wat doorwerkt in een ondervertegenwoordiging van zwarte burgers in de uiteindelijke jury.³⁷⁴ Hoewel de verdediging juist weer vaker witte burgers en/of burgers met een andere etniciteit dan de verdachte uitsluit van jurydeelname, resulteert een en ander alsnog in een grotere kans op uitsluiting voor zwarte burgers.³⁷⁵

Ook in een experimentele studie waarin participanten de rol van officier van justitie innemen en als zodanig beslissen over juryselectie, constateren Sommers en Norton dat zij zwarte burgers vaker uitsluiten dan witte burgers. Gevraagd naar de reden voor uitsluiting geven ze echter vaak een reden die niet gerelateerd is aan etniciteit.³⁷⁶ Die laatste bevinding volgt ook uit het experimentele onderzoek van Abramowitz e.a., maar de auteurs voegen daaraan toe dat het wel helpt om deelnemers te waarschuwen dat uitsluitingen op basis van etniciteit verboden zijn. Participanten die die waarschuwing hebben gekregen, sluiten witte en zwarte juryleden even vaak uit.³⁷⁷ Dat komt overeen met het beeld uit Washington, waar kwalitatief onderzoek plaatsvond kort na een verandering in jurisprudentie. Met die ontwikkeling werd het voor de verdediging makkelijker om te bepleiten dat in de jury sprake was van ondervertegenwoordiging van een bepaalde groep; een jury werd dus eerder als niet-representatief beschouwd. Op basis van gesprekken met rechters, officieren van justitie en advocaten ontstaat namelijk de indruk dat officieren sindsdien terughoudender, zo niet huiverig zijn geworden in het uitsluiten van mensen van kleur.³⁷⁸

³⁷⁰ Bloeser, McCurley & Mondak 2012, p. 189.

³⁷¹ Taylor e.a. 2007, p. 396-400.

³⁷² Grosso & O'Brien 2012, p. 1548-1554; Gastwirth & Yu 2013, p. 160; DeCamp Whitney & DeCamp Elise 2020, p. 20; DeCamp 2021, p. 165-166.

³⁷³ Culhane, Hosch & Daudistel 2014, p. 127; Kadane 2018, p. 5-6; Wright, Chavis & Parks 2018, p. 1425-1428.

³⁷⁴ Cover 2016, p. 136-138.

³⁷⁵ Culhane 2014, p. 127; Wright, Chavis & Parks 2018, p. 1425-1428.

³⁷⁶ Sommers & Norton 2007, p. 267-269.

³⁷⁷ Abramowitz & Douglass 2023, p. 161-162.

³⁷⁸ Sloan 2020, p. 257-258.

Een mogelijke verklaring voor de bovenmatige uitsluiting van etnische minderheden komt uit een studie van Clair en Winter. Op basis van gesprekken met officieren van justitie, advocaten en rechters concluderen zij dat officieren vaak mensen uitsluiten die in aanraking zijn gekomen met justitie of die ze op andere (stereotiepe) gronden associëren met criminaliteit. Bij de verdediging is een uitsluiting daarentegen vaker gemotiveerd door een associatie met (mogelijk) slachtofferschap. In beide gevallen komen ook mensen die behoren tot de sociale kring van een (mogelijke) verdachte of slachtoffer sneller voor uitsluiting in aanmerking. Een en ander heeft implicaties voor etnische minderheden, omdat die vaker als verdachte of slachtoffer met het strafrecht in aanraking komen.³⁷⁹ In vergelijkbare zin volgt ook uit ander onderzoek dat etniciteit er niet toe doet in juryselectie als rekening wordt gehouden met de vraag of mensen eerder als partij betrokken zijn geweest bij een rechtszaak.³⁸⁰

Ook de houding van de rechter kan ertoe doen. Op basis van interviews met rechters beschrijven Clair en Winter twee verschillende houdingen van rechters om met etnische verschillen in het strafproces om te gaan. Een non-interveniërende strategie bij juryselectie betekent dat rechters genoeg nemen met de eerste de beste onpartijdige burger als jurylid en willekeurige selectie van de *foreperson* (voorzitter van de jury) of op basis van vaardigheden. Een interveniërende strategie behelst daarentegen dat rechters zich actief bezighouden met de samenstelling van een diverse jury en toezicht houden op de burgers die officier van justitie en verdediging willen afwijzen, bijvoorbeeld door hen te wijzen op bepaalde vragen die ze moeten stellen. De auteurs merken op dat rechters die zelf tot een minderheid behoren, vaker interventionisten zijn dan de andere rechters.³⁸¹

Tegelijkertijd zijn er ook enkele studies waarin jurydeelname wel representatief oogt. Het gaat onder meer om één onderzoek uit de VS, dat niet juryselectie als uitgangspunt neemt, maar een steekproef van burgers vraagt of zij ooit in hun leven deel uitgemaakt hebben van een jury. Etniciteit blijkt er niet toe te doen. Wel hebben oudere mensen vaker in een jury gezeten dan de jongere, evenals degenen met een hoger opleidingsniveau en degenen die in de afgelopen vijf jaar gestemd hebben bij verkiezingen.³⁸² Een andere studie komt uit Engeland en Wales en laat geen ondervertegenwoordiging van etnische minderheden zien in de oproepfase, noch in het gehoor geven aan de oproep. Ook onder de geselecteerde juryleden zijn etnische minderheden niet ondervertegenwoordigd. Wel relevant zijn werk en salaris: mensen met een baan treden eerder op als jurylid dan degenen zonder werk, en mensen met een hoger inkomen zijn vaker terug te vinden in een jury dan mensen die minder verdienen.³⁸³

Er is ook enig onderzoek naar de representativiteit van lekenrechters in gemengde panels. In Zweden, waar de werving verloopt via politieke partijen, zetten Eriksson en Vernby een experimentele studie op, waarbij ze alle lokale afdelingen van de partijen in het nationale parlement mailden om hun interesse in het lekenrechterschap kenbaar te maken, met variatie in gender, leeftijd, etniciteit (Noords of Arabisch klinkende naam) en politieke kleur van de fictieve geïnteresseerde. Ze constateren dat de mails met Arabische naam een kortere reactie krijgen, maar wel even vaak met antwoord op hun vragen en aanvullende informatie als bij de Noordse namen. Gender en leeftijd lijken er niet toe te doen, maar de auteurs constateren wel dat partijen geregeld geïnteresseerd zijn in de politieke kleur van de potentiële lekenrechters (zie ook 6.3.1.2). Ze informeren dan bijvoorbeeld naar de politieke voorkeur van de

³⁷⁹ Clair & Winter 2022.

³⁸⁰ Sarver & Lyons 2010, p. 99.

³⁸¹ Clair & Winter 2016, p. 343-344, 348-349 en 351.

³⁸² Rose, Diamond & Musick 2012, p. 44-47.

³⁸³ Thomas 2008, p. 420-424.

kandidaat of stellen dat burgers de ideologie van de partij moeten delen of lid van de politieke partij moeten zijn om lekenrechter te kunnen worden.³⁸⁴

Zowel China als Japan kent een opleidingseis voor lekenrechters. Dat leidt ertoe dat laagopgeleiden ondervertegenwoordigd zijn in gemengde panels in beide landen. Daarnaast treden ook jonge mensen en vrouwen betrekkelijk weinig op als lekenrechter.³⁸⁵ In China zijn lekenrechters relatief vaak ambtenaar en hebben ze bovengemiddeld vaak een juridische achtergrond. Bovendien valt op dat sommige lekenrechters nauwelijks worden ingezet, terwijl er ook burgers zijn die tientallen zaken per jaar meebeslissen.³⁸⁶

5.3.3 Deliberatie: interactie tussen juryleden en tussen lekenrechters en professionele rechters

Een ander element van democratische participatie betreft deliberatie, dat ziet op een vrije, goed geïnformeerde en gelijkwaardige beraadslaging (zie 1.4.1). Voor gemengde panels gaat het er dan om hoe lekenrechters en professionele rechters gezamenlijk overleggen en tot een besluit komen, en welke invloed lekenrechters hebben op de beslissing. Onder de geselecteerde studies bevindt zich op dat punt onderzoek uit Aziatische en Scandinavische landen. Het schetst op basis van interviews en observaties in China bijvoorbeeld dat de deelname van lekenrechters puur procedureel van aard is, zonder noemenswaardige invloed op de beslissing. Hoewel lekenrechters in de beraadslaging formeel een gelijkwaardige stem hebben aan de professionele rechters, vindt in de praktijk in het geheel geen overleg plaats; de professionele rechter beslist zelf, waarna de lekenrechters enkel het proces-verbaal van de beraadslaging ondertekenen. In de sporadische gevallen dat lekenrechters zich hard maken voor hun afwijkende standpunt, schuiven professionele rechters hun opvatting alsnog terzijde, omdat zijzelf, niet de lekenrechters, de gevolgen ondervinden van ‘verkeerde’ uitspraken. Gerechten en rechters gebruiken lekenrechters dus simpelweg om voldoende meervoudige kamers te kunnen samenstellen. Daarbij selecteren ze bovendien niet willekeurig, maar kiezen degenen die bekend staan als vaak beschikbaar en coöperatief, zodat grote verschillen bestaan in de frequentie waarmee lekenrechters optreden.³⁸⁷

Met zijn autocratische staatsvorm wijkt de Chinese context uiteraard wel af van democratische landen met gemengde panels. Niettemin is het beeld ook in Taiwan dat de professionele rechter overheerst. Dat eiland kent een strafproces met grote nadruk op het dossier, waarin het onmiddellijkheidsbeginsel geen grote betekenis toekomt. Bovendien wordt in de rechtszaal veel jargon gebruikt. Lekenrechters menen dat hun kennis, ervaring en status tekortschieten om op gelijke voet met professionele rechters te overleggen; ze geven wel hun mening, maar discussies eindigen veelal als professionele rechters hun standpunt delen.³⁸⁸

In Noorwegen hebben rechters en officieren van justitie wel een groot geloof in de gelijkwaardigheid van lekenrechters en professionele rechters in de besluitvorming, vanwege hun egalitaire samenleving. Ze noemen bijvoorbeeld dat lekenrechters vaak goed opgeleid zijn en voldoende kennis hebben. Toch wijzen enkele respondenten wel op het risico dat professionele rechters de besluitvorming kunnen sturen door de manier waarop ze uitleg geven, doordat ze een kennisvoorsprong hebben en simpelweg doordat ze het overleg leiden. Ook komen de lekenrechters in deze studie niet zelf aan het woord.³⁸⁹

³⁸⁴ Eriksson & Vernby 2022, p. 226-228.

³⁸⁵ Wang & Fukurai 2010, p. 251-256.

³⁸⁶ Wang & Fukurai 2015, p. 122-126; He 2016, p. 743-744.

³⁸⁷ He 2016; Vergelijkbaar: Wang & Fukurai 2015, p. 111-136.

³⁸⁸ Chin 2019, p. 192-193, 196.

³⁸⁹ Offit 2018, p. 238-239.

Anders is dat in de publicaties van Johansen, die etnografisch onderzoek deed naar gemengde panels in Denemarken. Ze beschrijft hoe lekenrechters zich gedurende hun aanstelling oriënteren op de professionele rechters. Zo leren ze wat belangrijk wordt gevonden voor de besluitvorming en hoe ze hun argumenten zo kunnen onderbouwen met aantekeningen van de zitting dat het hun overtuigingskracht ten goede komt. Naarmate lekenrechters langer in functie zijn, komen ze daarmee verder af te staan van hun '*common-sense approach*', maar lijken ze wel hun invloed te vergroten.³⁹⁰ In het algemeen zijn Deense lekenrechters tevreden over de mate waarin professionele rechters hen betrekken bij de besluitvorming, al beschrijven ze wel flinke verschillen tussen rechters. Toch kan de houding van een professionele rechter voor lekenrechters ook té open zijn, als die bijvoorbeeld weinig houvast biedt ten aanzien van een gebruikelijke strafmaat of relevante factoren om mee te wegen. Dat leidt tot vrees voor een compleet verkeerde beslissing, terwijl de lekenrechters zich vrijer voelen om het oneens te zijn met anderen als ze weten binnen welk kader dat kan.³⁹¹ Johansen constateert verder dat op allerlei punten in de besluitvorming andere dan juridische kennis óók bruikbaar is, waardoor de kennis van professionele rechters en lekenrechters minder ver uiteen ligt dan vaak wordt aangenomen. Lekenrechters hechten daarbij waarde aan het controleren van een redenering door tegenargumenten, andere perspectieven of twijfel te bespreken, omdat dat laat zien dat de beslissing niet al door de professionele rechter is genomen en omdat het bij henzelf onzekerheid voorkomt: bij een al te snel beslissingsproces kunnen ze gaan twijfelen of ze wel de juiste beslissing hebben genomen. Voor lekenrechters is het dus van groot belang dat professionele rechters de tijd nemen voor de besluitvorming.³⁹²

Ook voor juryrechtspraak is er onderzoek gedaan naar (de interactie tijdens) de beraadslaging, met oog op verschillen in actieve bijdragen van de juryleden. Studies maken daarvoor gebruik van het oordeel van de juryleden zelf over hun (actieve) rol in de groep. Gastil e.a. constateren op basis daarvan dat juryleden meer uitleg geven, vaker over hun eigen ervaring vertellen en vaker een eigen standpunt delen naarmate ze zichzelf als politiek goed geïnformeerd beschouwen.³⁹³ Twee andere studies kijken naar verschillen tussen etnische groepen; een daarvan vindt – in afwijking van eerder onderzoek – dat zwarte juryleden actiever zijn bij de beraadslaging dan andere juryleden. Als mogelijke verklaring noemen de auteurs dat de jury's in hun onderzoek diverser waren dan in eerder onderzoek, met ongeveer voor de helft juryleden van kleur. Ze constateren namelijk ook dat zwarte juryleden een actievere deelname rapporteren naarmate een groter deel van de jury zwart is.³⁹⁴ Op basis van dezelfde data stellen andere onderzoekers echter wel vast dat de subjectieve ervaring van sommige juryleden van kleur negatiever is dan die van witte juryleden. Zwarte en *Hispanic* burgers die ofwel laagopgeleid zijn, ofwel een minderheidsstandpunt vertegenwoordigen, vinden namelijk minder vaak dat ze tijdens de beraadslaging voldoende tijd kregen om zichzelf uit te drukken dan witte juryleden in dezelfde positie.³⁹⁵

5.3.4 Deelname aan rechtspraak als burgerschapsvorming

Een vierde en laatste categorie onderzoek ziet lekenrechtspraak als een vorm van burgerschap en bestudeert het als zodanig of onderzoekt de relatie met andere vormen van burgerschap. Dat laatste is bijvoorbeeld aan de orde in de studie van Gastil e.a., die het effect van jurydeelname op stemgedrag onderzoeken. Ze constateren dat voormalig juryleden hun ervaring zelf goed kunnen conceptualiseren als

³⁹⁰ Johansen 2018.

³⁹¹ Johansen 2019, p. 599-602.

³⁹² Johansen 2019, p. 603-608.

³⁹³ Gastil e.a. 2008, p. 159.

³⁹⁴ Cornwell & Hans 2011, p. 687-691.

³⁹⁵ Winter & Clair 2018, p. 1477-1479.

een vorm van burgerschap, vergelijkbaar met stemmen en belasting betalen. Ook blijkt dat mensen die eerst weinig stemden na beraadslaging met een jury vaker naar de stembus gaan dan daarvoor, in het bijzonder als het een strafzaak betrof of als ze positief terugkijken op hun ervaring binnen de jury.³⁹⁶ Tegelijkertijd hebben burgerschapshoudingen voorafgaand aan jurydeelname ook invloed op de waardering voor jurydeelname: naarmate mensen zichzelf sterker zien als een actief deelnemer aan de maatschappij (*civic identity*) of menen dat de overheid reageert op door hen aangewezen punten van zorg (*perceived system responsiveness*), beoordelen burgers hun optreden als jurylid positiever.³⁹⁷

Een andere lijn van onderzoek gaat over jurydeelname van veroordeelden die hun straf erop hebben zitten. Het betreft drie kwalitatieve interviewstudies, waarvan twee in een Amerikaanse staat waar veroordeelden niet automatisch uitgesloten zijn van jurydeelname. In alle drie klinkt door dat optreden als jurylid een vorm van burgerschap is. Zo beschrijft Binnall dat rechters, advocaten en officieren van justitie jurydeelname voor veroordeelden als een vorm van re-integratie zien die vervreemding voorkomt en illustreert dat de personen in kwestie nog steeds een welkome bijdrage aan de samenleving kunnen leveren.³⁹⁸ De auteur interviewde ook veroordeelden, van wie een deel na hun straf in een jury had plaatsgenomen. Zij beschrijven dat als een moment van transformatie van crimineel tot burger. Het laat zien dat hun schuld aan de samenleving is afbetaald en dat ze nu weer volwaardig onderdeel van de maatschappij zijn; ze zijn niet langer uitgesloten en voelen zich publiekelijk erkend als burgers die weer te vertrouwen zijn. Het beeld is wat diverser onder veroordeelden die nog niet opgeroepen zijn voor jurydeelname, maar vertoont wel dezelfde tendens.³⁹⁹ Vergelijkbaar zijn op dat punt de bevindingen van Ewald, die onder veroordeelden grote verdeeldheid trof wat bereidheid tot jurydeelname betreft, maar wel constateert dat degenen die graag willen, jurydeelname zien als een manier om na hun negatieve bijdrage aan de samenleving nu een positieve bijdrage te leveren.⁴⁰⁰

5.4 Conclusie

In het onderzoek naar de relatie tussen enerzijds lekenrechtspraak en anderzijds vertrouwen in de rechtspleging en democratische participatie zijn Amerikaanse studies dominant. Dat heeft tot gevolg dat het meeste onderzoek betrekking heeft op juryrechtspraak. Hoewel er ook enige aandacht is voor gemengde panels, blijft die vorm onderbelicht, evenals de lekenmagistraten. Dat hangt vermoedelijk deels samen met de selectie- en inclusiecriteria waaraan de bestudeerde publicaties moesten voldoen (zie 2.4). Zo is aannemelijk dat met de beperking tot Nederlands- en Engelstalige bronnen inhoudelijk relevante literatuur over gemengde panels buiten beeld blijft, bijvoorbeeld uit Duitsland of Scandinavië. Ook bevatten de doorzochte databanken met name artikelen uit academische tijdschriften en hebben we niet aanvullend gericht gezocht naar boeken over lekenrechtspraak, vanwege de beperkte omvang van de *rapid review* en beperkingen van de doorzochte databanken, waarin niet-digitale bronnen niet of in mindere mate zijn opgenomen. We pretenderen dan ook geen volledigheid; er bestaat ongetwijfeld meer empirische literatuur over – bijvoorbeeld – gemengde panels en lekenmagistraten.⁴⁰¹ Een en ander heeft uiteraard implicaties voor de bruikbaarheid van de bevindingen. Wat voor juryrechtspraak in de VS geldt, gaat immers niet automatisch op voor juryrechtspraak in andere landen, laat staan voor andere stelsels in andere landen. Toch lijken enkele algemene conclusies mogelijk.

³⁹⁶ Gastil e.a. 2008, p. 354-355 en 359-362.

³⁹⁷ Gastil e.a. 2008, p. 153 en 159.

³⁹⁸ Binnall 2018, p. 385-386.

³⁹⁹ Binnall 2018, p. 15-18, 22.

⁴⁰⁰ Ewald 2024, p. 18.

⁴⁰¹ Bijvoorbeeld Malsch 2009.

Ten aanzien van de relatie tussen lekenrechtspraak en het vertrouwen in de rechtspraak van het algemene publiek geldt allereerst dat die relatie zich lastig laat onderzoeken en lastig tussen landen te vergelijken is. Onderzoek op dat punt is dan ook beperkt en gaat geregeld over hypothetische voorstellen voor een vorm van lekenrechtspraak die op dat moment (nog) niet bestaat in het land waar het onderzoek plaatsvindt. Op basis van het beschikbare onderzoek ontstaat niettemin de indruk dat onbekend onbemind maakt: burgers geven vaak de voorkeur aan het stelsel dat ze kennen. In landen met professionele rechtspraak ontstaat echter meer openheid voor veranderingen richting lekendeelname naarmate de onvrede over het stelsel van professionele rechtspraak groter is. Ook de bereidheid om zelf deel te nemen stijgt dan. Naarmate mensen minder vertrouwen hebben in de (professionele) rechtspraak, lijken ze eerder open te staan voor de introductie van leken.

Een andere lijn van onderzoek heeft geen betrekking op het bestaan van lekenrechtspraak en het vertrouwen van het publiek, maar richt zich op de invloed van jurydeelname op vertrouwen in de rechtspraak. Hoewel het onderzoek daarmee in feite buiten de deelvraag valt, zijn de bevindingen wel interessant. Uit onderzoek uit diverse landen blijkt namelijk dat jurydeelname vaak gepaard gaat met een toename in vertrouwen in de rechtspleging. Dat komt niet door het optreden als jurylid op zich, maar doordat de meeste burgers positief terugkijken op hun jury-optreden. Bij degenen die hun jury-ervaring als negatief beoordelen, is dan ook juist sprake van een afname van vertrouwen.

Nog niet volledig duidelijk is echter welke factoren beïnvloeden hoe mensen hun jurydeelname ervaren. Het onderzoek wijst op uiteenlopende aspecten, zoals tevredenheid met de onderlinge bejegening, met de beraadslaging en met de beslissing (aspecten van deliberatie), maar ook het vertrouwen in de rechtspleging voorafgaand aan de jurydeelname speelt een rol. Hoe hoger dat is, des te positiever burgers namelijk terugkijken op hun optreden in een jury. Op die manier lijkt vertrouwen te kunnen bijdragen aan een positieve waardering van jurydeelname, die vervolgens weer in een hoger vertrouwen resulteert.

Ten aanzien van democratische participatie komen in elk geval de elementen representativiteit en deliberatie terug in het bestudeerde empirische onderzoek. Ook andere aspecten van democratische participatie zijn echter onderzocht in relatie tot lekenrechtspraak, namelijk de bereidheid van mensen om zelf deel te nemen en de betekenis van (jury-)deelname voor de burgerschapshouding van mensen. Zo blijken Amerikaanse burgers jurydeelname te beschouwen als een vorm van actief burgerschap, die bovendien kan bijdragen aan andere vormen van democratische participatie: mensen die voor hun jurydeelname weinig stemmen, doen dat daarna vaker.

Voor representativiteit geldt dat landen met een systeem van lekenrechtspraak in alle fasen van de selectie rekening dienen te houden met (zelf)selectie-effecten en de bijbehorende risico's van ondervertegenwoordiging van bepaalde bevolkingsgroepen. Dat volgt met name uit het Amerikaanse onderzoek naar jurydeelname, dat laat zien dat bepaalde groepen in de samenleving lastiger te bereiken zijn of minder geneigd zijn om gehoor te geven aan een juryoproep. Hoewel statuskenmerken daarbij een grote rol spelen, raakt het in het bijzonder etnische minderheden, die daardoor in de Verenigde Staten ondervertegenwoordigd zijn onder de opgeroepen juryleden. Het gebrek aan representativiteit wordt bovendien versterkt doordat in de daaropvolgende selectie van juryleden in de VS zwarte burgers en burgers met een *Hispanic* achtergrond meer kans maken om uitgesloten te worden dan witte burgers. Niettemin lijken die problemen niet inherent aan juryrechtspraak: in Engeland en Wales zijn de juryleden in de fase van oproeping en selectie wel representatief voor de bevolking. Hebben burgers de indruk dat het proces van jurysamenstelling discriminatoir is, dan kan dat wel samengaan met een lager vertrouwen, al is onduidelijk onder welke omstandigheden dat beperkt blijft tot een specifieke jury(beslissing) en in welke omstandigheden het aan hun vertrouwen in het systeem raakt.

Voor de bereidheid tot deelname maakt het uit of mensen menen dat een jury de waarden van de gemeenschap weerspiegelt. Naarmate ze daar meer van overtuigd zijn, willen ze eerder optreden als jurylid. Ook lijken mensen met meer vertrouwen in een jury eerder bereid te zijn tot jurydeelname, evenals mensen die ontevreden zijn over (het functioneren van) een bestaand systeem van professionele rechtspraak. Een derde relevante factor ligt in de twijfels van burgers over hun eigen kennis en vaardigheden. Dat geldt in landen die (nog) geen lekenrechtspraak kennen, maar ook in landen met lekenrechtspraak kunnen burgers sceptisch zijn over uitbreiding van hun taken met sanctiebeslissingen of -advies, omdat ze zichzelf daartoe onvoldoende toegerust achten. Twijfel over de eigen capaciteiten speelt bovendien een rol bij de manier waarop leken hun deelname ervaren: als ze tijdens het besluitvormingsproces het gevoel hebben dat hun kennis tekortschiet en ze onvoldoende kaders krijgen voor hun beslissing, kijken ze negatiever terug op dat optreden als jurylid of lekenrechter.

Gaat het over de wijze van overleg en besluitvorming binnen gemengde panels en de invloed van lekenrechters daarbij (deliberatie), dan blijkt van belang welke ruimte professionele rechters hun geven. Dat verschilt flink tussen landen, zoals China enerzijds en Noorwegen en Denemarken anderzijds illustreren, maar ook binnen een land zien lekenrechters uiteenlopende benaderingen, met professionele rechters die meer of minder sturend zijn. Bovendien 'leren' lekenrechters gedurende hun aanstelling van de professionele rechters wat (juridisch) relevant wordt gevonden, waardoor ze op den duur minder als volstreekte leek naar zaken kijken.

6 Verdiepend onderzoek in België, Zweden en Engeland en Wales

6.1 Introductie

In dit hoofdstuk wordt de vraag beantwoord welke ervaringen recentelijk zijn opgedaan met verschillende vormen van lekenrechtspraak in de geselecteerde West-Europese landen. Welke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak zijn in deze landen aangevoerd (zie ook hoofdstuk 3) en wat zijn de voor- en nadelen van ieder van deze vormen van lekenrechtspraak in het licht van (het bevorderen van) democratische participatie en vertrouwen in de rechtspraak (zie ook hoofdstuk 5)? Ter beantwoording van deze vragen is de literatuur afkomstig uit deze landen bestudeerd (in het Engels, Frans en Nederlands) en is een beperkt aantal interviews gevoerd met professionele rechters en voormalige juryleden en lekenrechters. De hieronder weergegeven opvattingen van de respondenten dienen uitsluitend ter illustratie en zijn niet per se representatief voor de desbetreffende groepen. Naast de interviews is in België een assisenzaak bijgewoond (zie daarover ook 2.4). Aan bod komen achtereenvolgens juryrechtspraak in België (zie 6.2), gemengde panels in Zweden (zie 6.3) en de lekenmagistraat oftewel *magistrate* in Engeland (zie 6.4). Andere vormen van lekenrechtspraak die in deze landen bestaan, zoals de juryrechtspraak in Engeland en Wales en Zweden, worden in dit hoofdstuk buiten beschouwing gelaten.

6.2 Lekenrechtspraak in België: de jury

6.2.1 Inleiding

6.2.1.1 Geschiedenis

De jury is in België in de tijd van de Franse overheersing onder Napoleon ingevoerd. Daarna werd de jury onder Nederlands bewind in 1814 eerst afgeschaft en na de Belgische Revolutie in 1831 weer in ere hersteld als symbool van volkssoevereiniteit en de onafhankelijkheid van Nederland.⁴⁰² De jury was oorspronkelijk enkel bedoeld voor politieke en drukpersmisdrijven, om de politieke vrijheid en persvrijheid te beschermen, in het bijzonder tegen mogelijke beïnvloeding vanuit Nederland.⁴⁰³ Andere ernstige misdrijven (bestraft met meer dan vijf jaar gevangenis) werden pas aan het eind van de parlementaire beraadslaging aan de reikwijdte van de jurybepaling toegevoegd.⁴⁰⁴ De jury werd verankerd in artikel 150 van de Belgische Grondwet om ervoor te zorgen dat deze niet opnieuw gemakkelijk kon worden afgeschaft, zoals Nederland eerder had gedaan. Artikel 150 luidt: “De jury wordt ingesteld voor alle strafzaken, alsmede voor politieke misdrijven en drukpersmisdrijven”.

Al decennialang ligt de Belgische juryrechtbank (het hof van assisen) onder vuur.⁴⁰⁵ Dat heeft geleid tot hervormingen die de jurisdictie van het hof van assisen aanzienlijk hebben beperkt. Desondanks blijft de symbolische waarde van de jury in België hoog. Het recht om zitting te nemen in een jury wordt vaak gezien als één van de belangrijkste democratische rechten van Belgische burgers, vergelijkbaar met het stemrecht.⁴⁰⁶

De hoeveelheid strafbare feiten die aan de jury wordt voorgelegd, is in de loop der jaren drastisch ingeperkt. In de eerste plaats was dit het gevolg van een herindeling van bepaalde ernstige misdrijven

⁴⁰² Traest 2001, p. 44.

⁴⁰³ Trousse 1967; Traest 2001, p. 44.

⁴⁰⁴ Declercq 1994, p. 92.

⁴⁰⁵ Declercq 1994, p. 96; Guillain 2023, p. 208.

⁴⁰⁶ Guillain 2023, p. 197.

(misdaden) als minder ernstige misdrijven (wanbedrijven) in het begin van de negentiende eeuw.⁴⁰⁷ Momenteel worden alleen de ernstigste misdrijven (zoals moord, ontvoering, zedendelicten of terroristische delicten) als misdaden beschouwd. Ten tweede maakte het zogenaamde 'correctionaliseringsmechanisme', dat in 1838 werd ingevoerd en in 1867 werd uitgebreid, het mogelijk om de meerderheid van de misdaden zonder een jury te laten behandelen door een correctionele rechtbank.⁴⁰⁸ Dit mechanisme houdt in dat de correctionele griffie, dat zaken verwijst naar het hof van assisen, kan beslissen dat in bepaalde zaken 'verzachtende omstandigheden' aanwezig zijn, waardoor ze naar een correctionele rechtbank kunnen worden verwezen. Dat is mogelijk in alle zaken, met uitzondering van een limitatieve opsomming van ernstige misdrijven, zoals moord, doodslag, terroristische aanslagen en andere doleuze misdrijven met de dood ten gevolge.⁴⁰⁹ Daarnaast werd de maximale straf die een correctionele rechtbank mag opleggen verhoogd van vijf jaar naar 20 jaar voor misdrijven die ook door het hof van assisen mogen worden behandeld.

In de loop der jaren is het gebruikelijk geworden om, daar waar mogelijk, verzachtende omstandigheden aan te nemen en dus tot 'correctionalisering' over te gaan, om zo het hof van assisen te omzeilen.⁴¹⁰ Dit werd met name gedaan om de werkbelasting van het hof van assisen te verminderen of om slachtoffers te beschermen tegen de publiciteit die met een berechting door het assisenhof gepaard gaat (bijvoorbeeld in zedenzaken). Zo worden bijvoorbeeld zaken van Belgische jihadististen die in Syrië of Irak hebben gevochten vanwege hun omvang en complexiteit standaard naar een correctionele rechtbank verwezen, omdat de zittingen in het hof van assisen vanwege hun mondelinge karakter buitengewoon veel tijd in beslag nemen.⁴¹¹

De jury zoals die nu bestaat, is in 1930 ingesteld en wordt op democratische basis samengesteld uit burgers uit alle sociale klassen.⁴¹² Wel moest er een financiële bijdrage worden betaald om opgenomen te worden op de jurylijsten en werden vertegenwoordigers van bepaalde eliteberoepen van deelname aan de jury uitgesloten. Vrouwen werden in 1948 voor het eerst op de jurylijsten geplaatst, toen ze ook stemrecht kregen.⁴¹³

Het Belgische hof van assisen is geen vaste rechtbank, maar zetelt in elf verschillende provincies en in Brussel.⁴¹⁴ De jury wordt vergezeld door drie professionele rechters: een voorzitter (een rechter die enkel de zaken van hoven van assisen begeleidt) en twee zogenaamde 'assessoren', professionele juristen die geen rechters of strafrechtjuristen hoeven te zijn en die sporadisch (op betaalde basis) worden opgeroepen bij zaken van het hof van assisen.⁴¹⁵ De jury bestaat uit twaalf leden die willekeurig zijn geselecteerd uit de samenleving. Bovendien worden er, afhankelijk van de omvang van de zaak, vier tot vierentwintig reserveleden gekozen die het hele proces bijwonen, maar die niet deelnemen aan de beraadslaging. Maximaal twee derde van de juryleden mag van hetzelfde geslacht zijn.⁴¹⁶

De volgende paragrafen bespreken de benoemings- en selectieprocedure van juryleden, hun rol en de gang van zaken binnen een assisenhof. Deze bespreking is gedeeltelijk gebaseerd op de bevindingen uit

⁴⁰⁷ Baekeland 2009b, p. 404.

⁴⁰⁸ Guillian 2023, p. 216-221.

⁴⁰⁹ Art. 2, 3 en 5 van de Wet op de verzachtende omstandigheden van 4 oktober 1867.

⁴¹⁰ Maes en Vanthienen 2018, p. 244.

⁴¹¹ Van Leeuw 2020.

⁴¹² Declercq 1994, p. 93.

⁴¹³ In hetzelfde jaar werden vrouwen toegelaten tot de uitoefening van rechterlijke functies.

⁴¹⁴ Art. 114 Ger.W.

⁴¹⁵ Art. 119 Ger.W.

⁴¹⁶ Art. 289 lid 4 Sv.

door ons uitgevoerde observaties en interviews. Elke geïnterviewde rechter wordt aangeduid als Rechter X (1, 2 en 3), en elk geïnterviewd jurylid wordt aangeduid als Jurylid X (1 en 2).

6.2.1.2 Benoeming en selectie

Om in België jurylid te zijn, moet men tussen 28 en 65 jaar oud zijn, de Belgische nationaliteit hebben, gevestigd zijn in België (ingeschreven op de lokale kieslijst), kunnen lezen en schrijven in de taal van de procedure (Frans of Nederlands), geen strafrechtelijke veroordeling van meer dan vier maanden hebben gehad en niet uitgesloten zijn van bepaalde burgerlijke en politieke rechten. Bepaalde categorieën personen zijn uitgesloten, zoals bepaalde ambtenaren, waaronder die van de rechterlijke macht, gemeentelijke en Europese instellingen, personen in actieve militaire dienst en eredienssten.⁴¹⁷

De procedure voor het samenstellen van jurylijsten is relatief ingewikkeld en neemt elf maanden in beslag. De lijsten met potentiële juryleden worden iedere vier jaar (in de maand januari) door gemeenten samengesteld uit de kiezersregisters op basis van loting.⁴¹⁸ Daarna wordt aan de geselecteerde personen gevraagd om aan te geven of ze aan de bovengenoemde criteria voldoen, danwel uitgesloten moeten worden. De resulterende gemeentelijke lijsten worden dan samengevoegd tot een provinciale lijst.⁴¹⁹ Deze provinciale lijst wordt bezorgd aan de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg.⁴²⁰ De definitieve lijst wordt in een beslotene zitting (raadkamer) opgemaakt. Deze definitieve lijst wordt eerst voor de helft gevuld met personen die hoogopgeleid zijn, werkzaam zijn in het onderwijs of een openbaar ambt hebben vervuld, en vervolgens aangevuld met evenveel personen die *niet* aan deze criteria voldoen. Deze volgorde wordt in de desbetreffende grondwettelijke bepalingen vastgesteld.⁴²¹ De definitieve lijst is op 1 november beschikbaar en kan gebruikt worden vanaf 1 januari van het daaropvolgende jaar.

Voor ieder nieuw assisenproces wordt een bepaald aantal personen op basis van een loting geselecteerd uit de definitieve lijst. Dit aantal varieert van ongeveer 150 tot 350 personen, afhankelijk van onder meer de omvang van de zaak. Deze personen worden door middel van een dagvaarding opgeroepen om te verschijnen bij een zogenaamde (openbare) ‘samenstelling van de jury.’⁴²² De werkgever is verplicht om zijn werknemers hun juryplicht te laten vervullen (en bovendien om hun salaris gedurende de eerste vijf werkdagen te blijven betalen (zie 6.2.1.4).

Potentiële juryleden mogen onder opgaaf van redenen schriftelijk voorafgaand aan de zitting tot samenstelling van de jury of mondeling tijdens de zitting aan de voorzitter van het hof een verzoek doen om te worden vrijgesteld. In de praktijk worden vrijwel alle redenen voor dergelijke verzoeken geaccepteerd. Het gaat dan bijvoorbeeld om redenen die gerelateerd zijn aan werk (van bijvoorbeeld zelfstandige ondernemers, mensen die op oproepbasis werken of mensen in cruciale beroepen), zorgverplichtingen of iemands gezondheidstoestand. Volgens Rechter 1 geïnterviewd voor dit onderzoek worden de verzoeken om vrijgesteld te worden vaak geaccepteerd, omdat de rechters juryleden willen hebben die hun taak serieus zullen nemen, of die er op zijn minst ‘een beetje zin in hebben.’ In informele gesprekken noemen de rechters en de griffier voorbeelden van personen die in hun ogen met ongeloofwaardige of onredelijke excuses aankomen (bijvoorbeeld dat ze last hebben van aambeien of

⁴¹⁷ Art. 217, 224 Ger.W.

⁴¹⁸ Art. 218 Ger.W.

⁴¹⁹ Gelet op de hervorming van het gerechtelijk landschap, heeft het de voorkeur om lijsten per arrondissement op te stellen in plaats van per provincie.

⁴²⁰ Artikel 228 Ger. W.

⁴²¹ Arts. 230, 231, 223 Ger. W.

⁴²² Artikel 240 Ger. W.

geen enkel vertrouwen hebben in rechtspraak) en die desalniettemin verexcuseert zijn. Niet verschijnen zonder een goede reden en zonder voorafgaand te zijn verexcuseerd kan worden bestraft met een geldboete van €50 tot €1.⁴²³ Het is echter de vraag in hoeverre deze strafbaarstelling daadwerkelijk wordt gehandhaafd.

Tijdens een zitting tot samenstelling van de jury⁴²⁴ worden de juryleden en reserveleden op basis van loting geselecteerd uit de niet-vrijgestelde aanwezige personen, waarbij het grondwettelijke vereiste van evenwicht tussen mannen en vrouwen moet worden gerespecteerd. Zowel de verdediging als het openbaar ministerie mogen zonder opgave van redenen afhankelijk van het aantal reserveleden ieder zes tot achttien juryleden en reservejuryleden wraken. Deze ruime wrakingsbevoegdheid wordt vaak bekritiseerd, omdat het voor de gewraakte personen niet duidelijk is waarom ze zijn gewraakt en omdat dit afbreuk kan doen aan de representativiteit.⁴²⁵ De eerder genoemde geïnterviewde rechter gaf bijvoorbeeld aan dat partijen de neiging hebben om hoger opgeleiden en leden van bepaalde beroepen (ingenieurs of psychologen) te wraken, omdat ze geen juryleden willen die gespecialiseerde kennis hebben in forensische domeinen en liever juryleden hebben die meer 'beïnvloedbaar' en 'makkelijk te manipuleren' zijn.

6.2.1.3 Rol en procedure

In het Belgische jurysysteem is een gewone meerderheid (ten minste zeven van de twaalf juryleden) voldoende om tot een beslissing te komen. In 2009 is het criterium 'innerlijke overtuiging' (*conviction intime*) om tot een oordeel van schuld te komen vervangen door het criterium 'boven elke redelijke twijfel'.⁴²⁶

De manier waarop de (reserve)juryleden worden geïnformeerd over hun rol, rechten en plichten voor de aanvang van het proces lijkt te verschillen per hof en per voorzitter. Er wordt in ieder geval een (mondelinge) toelichting gegeven door de voorzitter aan het einde van de juryconstitutie zitting. Daarnaast wordt schriftelijk en/of audiovisueel voorbereidingsmateriaal gedeeld met de (reserve)juryleden. Tijdens de geobserveerde assisenzaak beschreef de voorzitter daarnaast zeer gedetailleerd (gedurende ongeveer 40 minuten) in eenvoudige bewoording zowel de rechten en plichten van juryleden als het verloop van het proces en allerhande praktische zaken.⁴²⁷ In informele gesprekken merkten meerdere juryleden op dat deze uitleg door de rechter ze heeft aangemoedigd om vanaf het begin actief deel te nemen door vragen te stellen. Allebei de geïnterviewde juryleden waren van mening dat ze voldoende informatie hadden gekregen over de rol, rechten en plichten van een jurylid. De geïnterviewde rechter voegde hieraan toe dat hij nooit feedback heeft gehad van de jury over de vraag of ze de informatie wel of niet voldoende begrijpen.

Het proces in een assisenhof is volledig mondeling en het verloopt zeer traag.⁴²⁸ Deskundigen en getuigen worden opgeroepen en nauwkeurig bevraagd, eerst door de voorzitter, daarna door de openbaar aanklager en vervolgens door de advocaten van de verdachte(n) en de benadeelde partij. Het bewijs en het verloop van het (voor)onderzoek worden in groot detail besproken. De openbare aanklager en de advocaten (inclusief meerdere advocaten van de benadeelde partij) blijven langdurig aan het woord. De

⁴²³ Artikel 318bis Sr.

⁴²⁴ Art. 287 Sv.

⁴²⁵ De Stroom 2010; Maes en Vanthienen, p. 247.

⁴²⁶ Guillian 2023, p. 211; Art. 326 Sv.

⁴²⁷ Malsch 2009, p. 174-5.

⁴²⁸ Malsch 2009, p. 177.

architectuur van de zaal, met houten 19e-eeuws meubilair,⁴²⁹ de toga's gedragen door de rechters, de officier van justitie en de advocaten, en de dramatische intonaties die advocaten in hun pleidooien gebruiken, creëren een sterk theateraal gevoel. Jurylid 1 geïnterviewd voor dit onderzoek beschreef bijvoorbeeld het proces bij een assisenhof als volgt:

'Achteraf gezien is mijn algemene indruk van mijn rol als jurylid dat het echt een toneelstukje is. Het is een beetje surrealistisch... Mensen baseren zich op politierapporten die hoe dan ook partijdig zijn. Dat is iets dat me een beetje zorgen baart. Je kunt prima hebben dat iets is getypt door een inspecteur toen hij iemand interviewde, maar de manier waarop dat vervolgens geïnterpreteerd kan worden, heeft weinig meer te maken met de realiteit van dat moment. Het is dus echt theater.'

De geïnterviewde Jurylid 2 verwees ook naar het theatrale karakter van het proces bij het assisenhof, maar in een positievere zin dan de vorige respondent. Volgens haar zijn rituelen juist belangrijk om de plechtigheid van wat er gebeurt tot uitdrukking te brengen:

"Het decor, dit imposante gebouw... Je krijgt een beetje een surrealistisch gevoel wanneer je er voor het eerst binnenkomt. Maar ik denk niet dat je het zonder dat theatrale zou kunnen doen. Het is echt noodzakelijk. Het zet de toon: iedereen heeft zijn rol, blijft geconcentreerd en doet serieus."

De jury krijgt in principe geen schriftelijke stukken (*dossier*) voor of tijdens de zittingen. Een uitzondering hierop is de akte van beschuldiging, die zeer uitgebreid kan zijn en zowel de relevante feiten als vrijwel alle bewijsvoering door de officier van justitie beschrijft.⁴³⁰ Daarnaast worden soms de akte van verdediging en de bevindingen of rapporten van deskundigen en het beeldmateriaal gedeeld met de juryleden. Dat gebeurt echter niet standaard, maar is afhankelijk van de omvang en het geschatte belang hiervan voor de zaak.⁴³¹ Toegang tot vooral beeldmateriaal kan soms een praktische uitdaging zijn, bijvoorbeeld door gebrek aan de benodigde digitale faciliteiten.⁴³² Daarnaast kan beeldmateriaal volgens jurylid 2 in zaken met dodelijke slachtoffers ook schokkend van aard zijn en kan de confrontatie daarmee als traumatisch worden ervaren door juryleden, die zich gedurende enkele dagen in de desbetreffende zaak moeten inleven.

De juryleden en reserveleden zijn verplicht om alle zittingen bij te wonen. Als een jurylid een (deel van een) zittingsdag mist, kan hij of zij niet meer deelnemen aan de zaak. Het jurylid moet dan vervangen worden door een reservelid. Juryleden zijn tevens verplicht om de debatten aandachtig te volgen. In de geobserveerde juryzaak maakten de meeste juryleden bijvoorbeeld uitgebreide notulen. Jurylid 2 merkte op dat het maken van aantekeningen kan worden gebruikt om de aandacht bij het proces te blijven houden en soms ook om emoties te proberen te verbergen. Van de juryleden wordt immers verwacht dat ze steeds een objectieve en neutrale houding aanhouden, wat volgens de geïnterviewde Rechter 1 'in de praktijk niet altijd mogelijk is.'

Juryleden mogen actief deelnemen aan de debatten door vragen te stellen aan de getuigen en de verdachte. Hoewel de wet bepaalt dat een jurylid eerst de voorzitter moet vragen om hem of haar woord

⁴²⁹ Malsch 2009, p. 175.

⁴³⁰ In de door ons geobserveerde zaak bevatte het PV van beschuldigingen 26 pagina's en werd het gedurende ongeveer 1,5 uur volledig (behalve de bevindingen van technische en deskundige onderzoeken) mondeling uitgelezen door het openbaar ministerie bij de aanvang van het proces.

⁴³¹ Bisschop 2023.

⁴³² De zittingszaal in de door ons geobserveerde zaak was niet voorzien van digitale audiovisuele faciliteiten. Om het videobewijs te kunnen bekijken, moest de jury een aansluitende ruimte gebruiken. Het materiaal zou dan niet in het openbaar kunnen worden vertoond.

te geven,⁴³³ stelden juryleden in de geobserveerde zaak hun vragen vooral direct. Uit eerder onderzoek bleek dat de jury zich vooral passief opstelt en nauwelijks vragen stelt tijdens de debatten.⁴³⁴ Dit was echter niet het geval in de geobserveerde zaak. Meerdere juryleden (inclusief reserveleden) stelden regelmatig vragen aan getuigen. Daarnaast hebben de juryleden het fysieke bewijs, waaronder het vuurwapen dat zou zijn gebruikt door de verdachte, aandachtig bestudeerd. Uit interviews kwam naar voren dat het beeld van de jury als een vooral ‘passief’ en ‘meegaand’ orgaan waarschijnlijk niet (meer) klopt. Alle respondenten, op jurylid 1 na,⁴³⁵ waren van mening dat in de processen die ze hebben bijgewoond de jury zich redelijk actief opstelde. De griffier in de geobserveerde zaak (die ongeveer 15 jaar ervaring in een assisenhof heeft opgedaan), merkte ook op dat naar haar mening de jury in de loop der tijd actiever is geworden.⁴³⁶ Zij verklaarde dit door het feit dat burgers in het algemeen ook ‘mondiger’ zijn geworden.

De jury beslist in België zowel over de schuld als over de straf. De jury beraadslaagt onder begeleiding van de professionele rechters over de schuld, maar de rechters stemmen over deze kwestie niet mee.⁴³⁷ De beraadslaging is strikt geheim (de juryleden geven hun mobiele telefoons vooraf af aan de gerechtsdeurwaarders). Bij aanvang van de beraadslaging legt de voorzitter de toepasselijke juridische bepalingen in grote lijnen uit.

Na de uitspraak over de schuld, beraadslaagt de jury samen met de rechters over de redenen voor de schuldbeslissing (zie hieronder) en over de straf. Hierin hebben zowel de rechters als de juryleden een gelijke stem. In tegenstelling tot de stemming over de schuld, vindt de stemming over de strafmaat niet anoniem plaats. In de regel spreken de juryleden hun mening uit voordat de rechters dit doen en wordt het jongste lid van de jury uitgenodigd om als het eerste zijn oordeel te geven.

Tegen de uitspraak van het hof van assisen is geen hoger beroep mogelijk. Wel kan er een voorziening in cassatie worden ingesteld bij het Hof van Cassatie vanwege vermeende juridische procedurefouten. Dit houdt ook in gevallen waar ‘dat de gezworenen zich kennelijk hebben vergist betreffende de voornaamste redenen, inzonderheid wat betreft het bewijs, de inhoud van juridische begrippen of de toepassing van rechtsregels’.⁴³⁸

Het hof van assisen behandelt slechts een zeer klein deel van de strafzaken. Naar schatting behandelt het hof 0,0007% van alle strafzaken in België.⁴³⁹ In 2021 werden in totaal 72 zaken behandeld door de hoven van assisen. In 2019 waren het 53 zaken en in 2020 slechts 43 als gevolg van de Covid-maatregelen. In 2017 (30) en 2018 (18) was er een sterke daling van het aantal zaken dat werd behandeld door de hoven van assisen als gevolg van een in 2016 aangenomen wet, die het mogelijk maakte om alle soorten misdrijven te verwijzen naar correctionele rechtbanken. Deze wet werd eind 2017 ongrondwettig verklaard (zie 6.2.2), waarna het aantal zaken dat werd verwezen naar de hoven van assisen weer begon te stijgen.

⁴³³ Art. 301 Sv.

⁴³⁴ Malsch 2009, p. 177.

⁴³⁵ Zijn ervaring met een assisenproces gaat 20 jaar terug in de tijd.

⁴³⁶ Dit kwam uit een informeel gesprek tijdens de geobserveerde zitting.

⁴³⁷ Art. 343 Sv.

⁴³⁸ Art. 336 Sv.

⁴³⁹ Federale Overheidsdienst Justitie, ‘Statistieken van de hoven en de rechtbanken’, justitie.belgium.be (geraadpleegd op 20 december 2024).

6.2.1.4 Beloning

Als een jurylid tijdens het proces in loondienst werkt, wordt zijn of haar loon doorbetaald door de werkgever (in ieder geval gedurende de eerste vijf dagen), of door de Federale Overheidsdienst Justitie als de werkgever beslist om het loon vanaf de zesde dag niet door te blijven betalen. Het is vanzelfsprekend dat een jurylid niet mag worden ontslagen vanwege afwezigheid tijdens diens deelname aan een assisenproces. Daarnaast krijgen de juryleden de volgende vergoedingen (bedragen geldig vanaf 1 januari 2023):

- een vergoeding van €54,20 voor elke zittingsdag;
- een vergoeding van €13,37 per dag waarop hij is verschenen, maar geen zitting heeft bijgewoond;
- een reiskostenvergoeding van €0,6471 per kilometer.⁴⁴⁰

De vergoedingen werden door de respondenten als adequaat beschreven voor mensen met vaste inkomsten, zoals gepensioneerden of degenen die in loondienst werken. Voor mensen met informele inkomsten of degenen met oproeps- of dienstcontracten of zelfstandige ondernemers zouden deze vergoedingen het mogelijke verlies van inkomsten echter (lang) niet kunnen compenseren.

6.2.2 Recente wettelijke en beleidsontwikkelingen

De Belgische jury heeft in de loop der jaren heel wat hervormingen ondergaan. In deze paragraaf worden de belangrijkste hervormingen sinds 2009 beschreven. Deze omvatten de invoering van het met redenen omklede juryoordeel in 2009, een mislukte poging tot afschaffing van de jury in 2016 en de wijziging in de jurisdictie van het hof van assisen in het nieuwe Wetboek van Strafrecht.

In 2009 werd het met redenen omklede juryvonnis ingevoerd naar aanleiding van een uitspraak van het EHRM: *Taxquet tegen België*.⁴⁴¹ Hoewel deze verplichting niet noodzakelijkerwijs uit de uitspraak van het EHRM voortvloeide, was men van mening dat verdachten meer informatie zouden moeten krijgen over de redenen van een oordeel van de jury.⁴⁴² Als gevolg hiervan werd het proces van beraadslaging over de schuld opgesplitst in twee fasen. Eerst beraadslaagde de jury over de schuld, buiten de aanwezigheid van de rechter. Daarna behandelden de jury en de professionele rechters gezamenlijk de redenen voor het vonnis. Van de professionele rechters werd dus verwacht dat ze de (juridisch relevante) redenen voor het juryoordeel zouden formuleren na het horen van de motivatie van de schuldbeslissing die door de jury werd aangevoerd. Deze procedure stuitte op kritiek van rechters, die zich verplicht voelden om uitspraken te motiveren waar zij het niet zonder meer mee eens waren, omdat deze bijvoorbeeld in strijd waren met vaste jurisprudentie.⁴⁴³ Naar aanleiding van deze kritiek volgde er een nadere hervorming van het beraadslagingsproces over de schuld. Sinds 2016 beraadslagen de professionele rechters en de jury gezamenlijk over de vraag naar de schuld van de verdachte en dus niet enkel over de redenen voor het oordeel van de jury.⁴⁴⁴ De deelname van de rechters aan deze beraadslaging wordt als passief beschouwd,

⁴⁴⁰ 'Word ik betaald als ik in een assisenjury zetel?', jobat.be, laatst bijgewerkt op 19 februari 2023 (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁴⁴¹ EHRM (GK) 16 november 2010, *Taxquet t. België*, nr. 926/05; Wet van 21 december 2009 tot hervorming van het hof van assisen.

⁴⁴² Guillian, p. 205.

⁴⁴³ Guillian, p. 205-206.

⁴⁴⁴ Art. 102-114 Wet 5 februari 2016 tot wijziging van het strafrecht en de strafvordering en houdende diverse bepalingen inzake justitie (Potpourri II-wet).

aangezien alleen de juryleden vervolgens stemmen over de schuldvraag. De rechters stemmen daarna echter wel samen met de jury over de straf, zoals hiervoor reeds aan bod kwam.

Als gevolg van vele kritiek op de jury (zie 6.3.2), heeft de toenmalige minister van justitie Koen Geens in 2016 een hervorming in gang gezet, die in de praktijk zou hebben geleid tot een ernstige inperking van de juryrechtspraak.⁴⁴⁵ De hervorming maakte de ‘correctionalisering’ van vrijwel alle strafbare feiten mogelijk, op enkele uitzonderingen na. De beoogde hervorming hield in dat misdrijven standaard zouden worden behandeld door professionele rechters in correctionele rechtbanken, tenzij het openbaar ministerie of de griffie van beschuldiging besliste dat de verdachte wegens de extreme ernst van de feiten voor een hof van assisen moest verschijnen. Voor deze keuze van de rechter werden echter geen criteria vastgesteld. Zo konden voor korte tijd alle strafzaken worden behandeld door correctionele rechtbanken. De hervorming werd echter in 2017 door het Grondwettelijk Hof ongrondwettig verklaard na een motie van de Franstalige en Duitstalige afdelingen van de Belgische balie. In dezelfde uitspraak bekritiseerde het Hof de praktijk van toepassing van ‘verzachtende omstandigheden’ met het enkele doel om het assisenhof te omzeilen.⁴⁴⁶ Als gevolg van deze uitspraak is het aantal zaken dat wordt behandeld door het hof van assisen sterk gestegen, al blijft aantal zeer gering ten opzichte van het totale aantal strafzaken.

Een andere belangrijke wijziging in het Wetboek van Strafrecht die betrekking heeft op het hof van assisen is aangenomen op 22 februari 2024 door de Kamer van Vertegenwoordigers (de Belgische equivalent van de Tweede Kamer).⁴⁴⁷ Deze wet verandert de manier waarop de jurisdictie van het hof van assisen wordt bepaald. Het feit dat bepaalde soorten misdrijven naar correctionele rechtbanken worden verwezen (met potentieel een lagere straf) en dat andere misdrijven van vergelijkbare ernst door de hoven van assisen worden behandeld, was namelijk niet gemakkelijk te rechtvaardigen tegenover verdachten en slachtoffers. Om de rechtsgelijkheid te bevorderen, schaft het nieuwe Wetboek van Strafrecht zowel het onderscheid tussen misdaden en wanbedrijven (en overtredingen), als de toepassing van het correctionaliseringsmechanisme af. In plaats daarvan worden alle strafbare feiten onderverdeeld in acht categorieën, afhankelijk van hun ernst en de hoogte van de straf. Daarnaast wordt een zogeheten ‘positieve jurisdictie’ van het hof van assisen ingevoerd. Dit houdt in dat het hof van assisen automatisch bevoegd zal zijn om alle misdrijven van categorie acht te behandelen die bestraft kunnen worden met een maximumstraf van een levenslange gevangenisstraf (moord met voorbedachten rade, moord binnen een gezin, genocide en misdaden tegen de menselijkheid) en de meeste misdrijven van categorie zeven die bestraft kunnen worden met 20 tot 30 jaar gevangenisstraf (moord, zedendelicten en foltering met de dood tot gevolg).⁴⁴⁸

6.2.3 Argumenten voor en tegen de jury⁴⁴⁹

Het instituut van de jury wordt in België sterk bekritiseerd. Uit de bestudeerde Belgische literatuur komen vooral de argumenten tegen het voortbestaan van de jury naar voren. De nadelen van de jury worden ook uitvoerig besproken tijdens publieke debatten en in voorstellen tot hervorming van de jury. De belangrijkste argumenten zijn de volgende:

⁴⁴⁵ Wet 5 februari 2016 tot wijziging van het strafrecht en de strafvordering en houdende diverse bepalingen inzake justitie (Potpourri II-wet).

⁴⁴⁶ GwH 21 december 2017, nr. 148/2017.

⁴⁴⁷ De ingangsdatum van deze wet staat gepland op twee jaar na de officiële publicatie.

⁴⁴⁸ ‘Après 150 ans, un nouveau Code pénal voit le jour’, www.teamjustitie.be (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁴⁴⁹ In de paragrafen 6.2.3, 6.3.3 en 6.4.3 zijn de argumenten voor en tegen rechtspraak vetgedrukt weergegeven om de overzichtelijkheid te vergroten.

Ten eerste de **duur en kosten van de assisenprocedure** (zie ook 3.7). Er wordt betoogd dat het proces in het hof van assisen niet geschikt is voor de complexiteit en omvang van hedendaagse strafzaken.⁴⁵⁰ Strafzaken zijn sinds de oprichting van het hof van assisen in de negentiende eeuw veel complexer geworden. Doordat zaken bij het hof van assisen zeer langzaam worden behandeld (onder meer vanwege het mondelinge karakter van de procedure en omdat alle details van de zaak nauwkeurig worden besproken), zijn de duur en kosten van zittingen in het assisenhof buitengewoon hoog,⁴⁵¹ zeker in vergelijking met de zittingen in een correctionele rechtbank.⁴⁵² Een betrekkelijk eenvoudige zaak die het hof van assisen behandelt, duurt meestal een (werk)week en complexere zaken nemen vaak meerdere weken in beslag. Uit data uit 2009 bleek dat een gemiddelde juryzaak tussen €50.000 en €200.000 kostte, terwijl sommige grotere zaken zelfs enkele miljoenen hebben gekost.⁴⁵³

In de interviews met rechters wordt dit argument besproken in samenhang met het feit dat de begroting van de rechtspraak en aanverwante instituties, zoals de politie, te wensen overlaat. Dit was ook de indruk van meerdere deelnemers aan de geobserveerde zaak bij het assisenhof met wie informeel is gesproken en bleek voorts uit het gebouw waar de zitting plaats heeft gevonden. Het gebouw was duidelijk toe aan renovatie en de zittingszaal was niet uitgerust met moderne technologie. Rechter 1 merkte op:

Ja, [de jury is goed], maar het kost wat. Het is erg duur om alles te organiseren volgens het procesmodel dat in het Hof van Assisen wordt gehanteerd. Het geld dat we daarvoor gebruiken betekent dat sommige mensen geen meubels, geen moderne computers hebben. De rechtspraak is blijkbaar arm... Maar hier [de jury] nemen we het geld voor, we geven hier geld uit. Omdat we anderhalve week met dit dossier bezig zijn, zal ik nog eens een week extra tijd investeren in de voorbereiding. Als we al die tijd met z'n drieën in een correctionele procedure zouden zitten, zouden we vijftien zaken hebben behandeld.

Niet alleen de rechters, maar ook jurylid 1 benadrukte dat juryrechtspraak 'te duur' is en dat de middelen die gebruikt worden voor juryrechtspraak beter zouden kunnen worden ingezet om de andere (ondergefinancierde) instellingen binnen de strafrechtsketen te ondersteunen:

Mijns inziens is het echt een kwestie van geld, van middelen. Ik weet dat we bijvoorbeeld in de strijd tegen drugs in Brussel grote problemen beginnen te krijgen. En het is een kwestie van middelen. De politiek moet besluiten om te investeren in politie en justitie in plaats van elders. Maar de middelen zijn natuurlijk niet onbeperkt. Het is niet aan mij om te beslissen of ik de jury zou willen behouden of niet. Maar wat levert het de rechtspraak op? De indruk is dat wij veel te zeggen hebben, maar in werkelijkheid hebben we niets te zeggen. Als dit geld kan besparen en dat geld naar een meer effectieve opsporing zou gaan, is dat [de afschaffing van de jury] misschien geen slecht idee.

Een tweede veelvoorkomend argument tegen juryrechtspraak is dat de jury inhoudelijk **weinig of niets toevoegt aan de (kwaliteit van de) genomen beslissingen** (zie ook 3.5). Professionele rechters zouden net zo goed als de jury de feiten kunnen beoordelen,⁴⁵⁴ maar dan binnen veel kortere tijd. Rechters en de jury krijgen namelijk dezelfde feitelijke informatie voorgelegd, maar rechters hebben het voordeel van juridische kennis en ervaring met het lezen en begrijpen van technisch ingewikkelde strafdossiers.⁴⁵⁵

Rechter 2 verwoordde dit argument als volgt:

⁴⁵⁰ Dit argument hangt ook samen met de opvatting dat de jury niet meer aansluit bij de moderne tijd, zie bijv.: Baekeland 2010a.

⁴⁵¹ Verstraeten & Gyselaers 2006.

⁴⁵² De Hert 2006a; Boone & Moriau 2009.

⁴⁵³ Boone & Moriau 2009.

⁴⁵⁴ Baekeland 2009.

⁴⁵⁵ Kools 2004, p. 49.

Mijn persoonlijke mening is dat de functie van berechting een zeer gecompliceerde functie is en dat mensen daar geen idee van hebben... Dat is het doel, daarom willen we een jury bijeenroepen, maar voor mij denk ik dat het hen een verantwoordelijkheid geeft die hen verhindert om alle technische details te zien, alle gevolgen van wat wij, rechters, als vaste klanten van de justitie kunnen waarnemen. Dus dat is simpelweg mijn gedachte, en ik vraag me af waarom we hem, de Jan Modaal, vragen om iets op te pakken, wat het meest ernstig is, zonder enige ervaring, zonder enig kennis.

Het straf- en strafprocesrecht is daarnaast veel complexer geworden en forensische onderzoeksmethoden zijn in de afgelopen decennia aanzienlijk geëvolueerd. Hierdoor hebben de juryleden veel begeleiding nodig van de professionele rechters en andere experts, wat veel tijd kost. Aldus rechter 1:

[Een van de] argumenten tegen het Hof van Assisen...en dit argument is voor mij overtuigend, is met name het feit dat het Hof van Assisen historische wortels heeft in de Franse Revolutie, in een tijd dat de strafdossiers 20 pagina's lang waren, en toen het erom ging over één feit te praten met de bewijsmiddelen die we toen hadden. Nu zijn strafdossiers 5.000 pagina's lang en bevatten ze veel gespecialiseerd bewijs, technische gegevens, telefoongegevens, DNA, forensische rapportages, enz. En zo is de assisenprocedure een speciale oefening geworden, aangezien experts komen om uit te leggen en te populariseren voor mensen die niet gewend zijn aan de noties van forensisch onderzoek, en het is een heel speciale oefening, ik denk dat het beter zou worden gedaan door professionals.

Daar komt bij dat de zaken die voor het hof van assisen komen vaak relatief eenvoudig zijn, zowel feitelijk als juridisch, zodat men in principe relatief snel tot consensus zou moeten kunnen komen. Betwistbare of 'complexe' zaken zijn namelijk vaak 'gecorrectionaliseerd' (zie 6.2.1.1), uit vrees dat het voeren van een assisenproces in zo'n zaak nog meer tijd en middelen zou kosten. In de woorden van rechter 3:

Als we bij de nadelen [van de jury] moeten blijven, vind ik persoonlijk dat het een luxe van tijd is voor een feit, dat soms niet al te ingewikkeld is, want we willen mensen die er niets van weten de feiten beter laten begrijpen, we nemen veel tijd om het hen uit te leggen, terwijl een professionele rechter hier veel sneller in zou moeten zijn.

Jurylid 1 deelde deze mening ook:

Je zou kunnen zeggen dat het [reconstructie van het volledige onderzoek tijdens een juryproces] zonde van de tijd is, want uiteindelijk gaat het om het resultaat. Maar ik begrijp dat we dingen in perspectief moeten plaatsen, zodat we uiteindelijk dingen kunnen zien die een verklaring bieden... In sommige gevallen kan dat nuttig zijn. Als het een crime passionnel is, waarom stak dan de vrouw de man neer, terwijl we weten dat de man haar al tien jaar lang het leven zuur maakte? Maar dat neemt niet weg dat er veel werk, veel tijd en veel mensen mee gemoeid zijn.

Er wordt betoogd dat de jury's niet **representatief** zijn in het licht van de gehele samenleving (zie ook 3.2). Hoewel er een poging wordt gedaan om jury's uit verschillende lagen van de samenleving te selecteren, is dit in de praktijk niet mogelijk.⁴⁵⁶ Juryleden zijn namelijk doorgaans afkomstig uit de middenklasse. Het gaat om gepensioneerden, niet-werkende moeders of personen met stabiel werk, en ze hebben een gemiddeld (maar niet het hoogste) opleidingsniveau.⁴⁵⁷ Als het om werkende burgers gaat, dan komen ze vooral uit bepaalde beroepsgroepen, zoals leraar, monteur, technicus of ambtenaar. Personen die als zelfstandig ondernemer werken, degenen die op oproepbasis werken of een tijdelijke arbeidsovereenkomst hebben, zoals in 6.2.1.2 vermeld, worden meestal vrijgesteld van de juryplicht. Om voor de hand liggende redenen – namelijk vanwege de vereisten van stabiele huisvesting, inschrijving op de kieslijst en het hebben van een bepaald opleidingsniveau – hebben mensen uit 'gemarginaliseerde' gemeenschappen relatief minder kans om deel te nemen aan de jury. Ook personen met hogere

⁴⁵⁶ Baekeland 2009; De Hert & Gutwirth 2005; Boone & Moriau 2009.

⁴⁵⁷ Van den Wyngaert 2006, p. 597-598; Legros 1993, p. 19.

inkomsten en hoogopgeleiden nemen vaak geen deel aan de jury, hetzij om werkgerelateerde redenen, hetzij omdat ze door een van de partijen gewraakt zullen worden.⁴⁵⁸

Dit argument werd verder toegelicht door rechter 1:

Maar een argument daartegen is dat de jury niet helemaal representatief is, want je moet Belg zijn, en als je een samenleving hebt met immigratie en vooral, zoals je waarschijnlijk hebt gezien, zijn er mensen met een verantwoordelijke baan vrijgesteld, omdat ze geen tijd hebben om als jurylid te komen zitten...[H]et spel van vrijstellingen betekent dat mensen met verantwoordelijke posities er over het algemeen in slagen geen deel uit te maken van de jury... Als je een restauranteigenaar of een chirurg bent, kom je ook niet als jurylid, dus de jury heeft een sociaal, demografisch en beroepsprofiel dat al beperkt is.

Voor jurylid 1 was het gebrek aan representativiteit ook een belangrijk argument tegen de juryrechtspraak:

Dit is inderdaad het probleem van het hebben van een volksjury. We nemen een gemiddelde steekproef uit de bevolking, maar nu al sluiten we de zelfstandigen, de artsen, uit, omdat ze ook zelfstandigen zijn. Het is niet langer populair, omdat er mensen zijn die er nooit zullen zijn... Dus dat, zou je kunnen zeggen, slaat nergens op, want het klopt toch niet.

Het sterk **gemediatiseerde karakter van juryzittingen** en de **mogelijke beïnvloeding op de juryleden**. Assisenzaken zijn sterkt gemediatiseerd. Journalisten publiceren vaak met enthousiasme de 'schokkende' verhalen over zaken die door het assisenhof worden behandeld, om zo de aandacht van het publiek vast te houden. Mede daardoor ontstaan er veel misverstanden en staat de nodige sensatie in de berichtgeving over juryrechtszaken.⁴⁵⁹ Hierdoor krijgen het publiek en de juryleden soms gekleurde en onvolledige informatie gepresenteerd, wat hun oordeel kan beïnvloeden en hen zelfs manipuleert.⁴⁶⁰

De jury zou daarnaast ook door advocaten worden gemanipuleerd. Tijdens het proces wordt er vaak opzettelijk ingespeeld op de emoties van de juryleden.⁴⁶¹ Men probeert alle bewijzen en getuigenissen in zijn voordeel te framen en zaait twijfel over de feiten. Er wordt een soort toneelstuk opgevoerd door partijen dat voornamelijk is gericht op de juryleden.⁴⁶² Zo is er volgens sommigen geen sprake van een democratie, maar eerder van een 'emocratie'.⁴⁶³ Professionele rechters zouden veel minder vatbaar zijn voor dit soort manipulatie.⁴⁶⁴

Dezelfde ideeën kwamen naar voren in de interviews met professionele rechters. Rechter 1 gaf het volgende voorbeeld, dat volgens hem het verschil tussen professionele rechters en de jury illustreerde:

[W]e hadden een dramatische zaak van een man die zijn twee kinderen had vermoord in het kader van een scheiding om zijn vrouw te raken.... Maar zijn verdedigingsstrategie was om te zeggen dat ze zo'n slechte moeder was dat hij hun kinderen had beschermd tegen hun moeder door ze te vermoorden... En dat is een theorie die hij beetje bij beetje, dag na dag, heeft geprobeerd over te brengen. Dat soort dingen kunnen we niet accepteren, maar er was een jurylid dat ervan overtuigd

⁴⁵⁸ De Stroop 2010.

⁴⁵⁹ Berkyens 1992.

⁴⁶⁰ Baekeland 2009.

⁴⁶¹ Baekeland 2009.

⁴⁶² Gombeer 2006, p. 6.

⁴⁶³ Gombeer 2006, p. 6.

⁴⁶⁴ Kools 2004, p. 50.

was en me vertelde dat de kinderen beter af zijn waar ze zijn dan met deze slechte moeder. Trouwens, ze was niet zozeer een slechte moeder, maar dat was wat de verdediging wilde bewijzen... Maar zelfs als ze een slechte moeder was geweest, rechtvaardigt dat niet het doden van twee kinderen. Er zijn allerlei soorten kinderopvang beschikbaar. Daarom denk ik dat een rechter dit aspect niet onopgemerkt zou laten, terwijl het misschien wel door een of twee juryleden over het hoofd gezien zou kunnen worden.

Daarentegen worden de volgende argumenten ten voordele van de jury aangevoerd.

Uiting van democratie en burgerschapsvorming (zie ook 3.2). Een veelgebruikt argument vóór de jury is dat deze een uitdrukking van de Belgische democratie vormt.⁴⁶⁵ Naast het stemrecht zou het volk ook een stem moeten hebben bij de berechting van de zwaarste misdrijven. De volksjury in de assisenprocedure biedt in deze visie de meest zuivere vorm van rechtspraak.⁴⁶⁶ Een burger wordt berecht door zijn medeburgers wanneer hij de fundamentele regels van de samenleving schendt. Dit werd ook benadrukt door jurylid 2:

Voor mij is een belangrijk argument voor het Hof van Assisen dat de rechtspraak door burgers zelf wordt uitgevoerd. Ik vind het van waarde dat mensen door andere mensen worden beoordeeld. Het is fijn dat men een beroep doet op de 'Jan en Mien Modaal'. Het gaat immers om een persoon die beoordeeld wordt, en ik denk dat het goed is dat justitie niet altijd in een vacuüm opereert.

Het ontbreken van lekeninbreng in de rechtspraak in landen met (voormalige) dictaturen wordt vaak als bewijs voor deze stelling aangevoerd.⁴⁶⁷ Daarentegen merkte rechter 3 op dat de professionele rechtspraak ook als een belangrijk democratisch instituut kan worden gezien: “Wij vertegenwoordigen ook de democratie door onze onafhankelijkheid en het is niet de komst van de jury die ons democratischer zal maken.”

Een gerelateerd aspect aan dit argument is burgerschapsvorming. Juryplicht fungeert als een praktische demonstratie van burgerverantwoordelijkheid, waarbij burgers direct betrokken raken bij fundamentele maatschappelijke discussies.⁴⁶⁸ Deze betrokkenheid bevordert een gevoel van gemeenschap en verantwoordelijkheid. De juryleden zijn zich bewust van deze verantwoordelijkheid en spannen zich in om de waarheid te achterhalen.⁴⁶⁹ Rechter 3 was eveneens van mening dat juryleden hun rol zeer toegewijd vervulden:

Ja, ze nemen het heel serieus. Nu zullen degenen die niet geïnteresseerd zijn, al excuses hebben verzonnen om geëxcuseerd te worden... Als ze eenmaal betrokken zijn bij het proces, zijn er drie tot vier dagen waarin ze naar de beraadslagingen worden geleid. Maar tijdens die beraadslagingen denk ik dat de mensen echt geïnteresseerd raken en zich goed in de materie verdiepen.

Vergroten van vertrouwen in de rechtspraak. Een ander populair argument is dat de aanwezigheid van een volksjury het vertrouwen in de rechtspraak vergroot. Historisch zouden Belgische burgers weinig vertrouwen hebben gehad in de (professionele) rechterlijke macht.⁴⁷⁰ Het instituut van de jury helpt om

⁴⁶⁵ De Nauw 1992.

⁴⁶⁶ Van Fraechem & Traest 1999-2000, p. 100.

⁴⁶⁷ Clement de Clety 2005, p. 7.

⁴⁶⁸ Zie Quirynen 2009: ‘Er is geen kloof meer tussen justitie en de burger want de burger zelf zal ‘recht’ spreken over zijn medemens en zijn eigen stem vertolken in vaak maatschappelijk belangwekkende discussies’.

⁴⁶⁹ Quirynen 2009. Van Langenhove 1992.

⁴⁷⁰ Van Fraechem 2004, p. 185.

het wantrouwen van leken in de rechterlijke macht te verminderen.⁴⁷¹ Daarnaast helpt het betrekken van burgers bij processen corruptie van professionele rechters tegen te gaan.⁴⁷²

Burgers zullen de door leken genomen beslissingen gemakkelijker accepteren dan die van professionele rechters, omdat ze zeker kunnen zijn dat hun mening in deze beslissingen is vertegenwoordigd.⁴⁷³ Daarnaast krijgen burgers een positiever beeld van de rechterlijke macht en dit zou hun vertrouwen in de rechtspraak vergroten.⁴⁷⁴ Ze leren de rechtspraak beter waarderen doordat ze inzicht krijgen in de moeilijkheden van het nemen van een rechterlijke beslissing.⁴⁷⁵ Dit sentiment werd ook geuit door rechter 2:

Nu, om het af te wegen, de huidige samenleving, niet alleen de huidige, zelfs vroeger, is altijd zeer kritisch geweest over justitie, en wat ik heb gemerkt uit mijn ervaring in het Hof van Assisen...de feedback die we van de jury krijgen is altijd een uiterst positieve feedback. En de twaalf leden van de jury vertellen ons altijd: we wisten niet dat het zo veeleisend was om te moeten oordelen, enz., en wat ik tegen mezelf zeg is dat hun mening zullen ze misschien doorgeven aan de mensen met wie ze erover praten, en dus kan het een manier zijn om een reëler en minder kritisch beeld van de strafrechtspleging te geven.

Zorgvuldige en transparante procesvoering (zie ook 3.3 en 3.6). Een van de belangrijkste kritiekpunten op assisenprocessen is dat ze te lang duren. Aan de andere kant kan worden gesteld dat de duur van enkele dagen of weken in verhouding staat tot de ernst van de zaken die in het assisenhof worden behandeld.⁴⁷⁶ Tijdens het assisenproces worden alle feiten zorgvuldig onderzocht en intensieve debatten gehouden tussen de partijen.⁴⁷⁷ Een volledig mondeling proces draagt bij aan de zorgvuldigheid van het onderzoek tijdens de zitting.⁴⁷⁸ Op deze wijze kunnen nieuwe elementen mogelijk aan het licht komen en kunnen onduidelijkheden worden verhelderd. Het proces is volledig contradictoir, waarbij het beginsel van onmiddellijke bewijsvoering volledig tot uiting komt.⁴⁷⁹

Ook de persoonlijkheid en levensloop van zowel beschuldigde(n) als slachtoffer(s) worden grondig onderzocht. Er kan rekening worden gehouden met veel meer dan enkel de juridische kant van zaak. Hierdoor kan het assisenproces als bijzonder humaan worden beschouwd.⁴⁸⁰ Het mondelinge karakter van het assisenproces en de deelname van de leken zorgt er daarnaast voor dat de feiten zo eenvoudig, helder en begrijpelijk mogelijk worden gepresenteerd.⁴⁸¹ Dit draagt bij aan de transparantie en toegankelijkheid van het proces.⁴⁸²

Betere kwaliteit van besluitvorming (zie ook 3.6). In verband met het bovenstaande argument wordt gesteld dat de juryprocedures leiden tot grondigere en genuanceerdere besluitvorming. De jury biedt een

⁴⁷¹ De Hert & Gutwirth 2005.

⁴⁷² De Hert 2004a.

⁴⁷³ De Voogd 2006, p. 50; De Hert 2004, p. 476.

⁴⁷⁴ De Nauw 1992; van Fraechem & Traest 1999-2000, p. 98.

⁴⁷⁵ Luyckx 1992, p. 3.

⁴⁷⁶ Van Fraechem & Traest 1999-2000, p. 99.

⁴⁷⁷ Zie ook: van Lent, Smulders & Malsch 2020, p. 535.

⁴⁷⁸ Liegeois 2004, p. 22.

⁴⁷⁹ De Hert 2006a.

⁴⁸⁰ Masschelin 2004.

⁴⁸¹ Wetsvoorstel tot hervorming van het hof van assisen, advies van de Hoge Raad voor Justitie, Parl. St. Senaat, 2008-2009, nr. 4-924/2; Mulder 1982.

⁴⁸² Masschelin 2004, p. 68.

frisse blik op de zaak en levert inzichten op die verder reiken dan de technische juridische argumenten.⁴⁸³ Bovendien helpt de jury om het risico te vermijden dat rechters routinematig beslissingen nemen op basis van de feiten en de wettelijke voorschriften die hen voorgelegd worden. Daarnaast kunnen juryleden samen met professionele rechters effectiever de feiten beoordelen dan een professionele rechter alleen, omdat ze gezamenlijk een beslissing moeten nemen. Dit vereist dat ze de inzichten van elk lid in overweging nemen en hierover met elkaar in discussie gaan.⁴⁸⁴

Dit argument werd ook naar voren gebracht door twee van de geïnterviewde rechters:

Rechter 3: "Ja, ze [de jury] stellen vaak interessante vragen en we moeten toegeven dat er soms dingen zijn die we gemist hebben. Dus dat zou meer een argument zijn voor. Een beetje gebaseerd op het principe dat er meer wijsheid is in 15 hoofden dan in die."

Interviewer: "Dus u vindt dat ze in staat zijn om constructief deel te nemen?"

Rechter 1: "Ja, ze zijn meestal fris en ze zijn niet versleten en gedesillusioneerd. Ze zijn erg opgewonden omdat het een week of twee in hun leven is en dus willen ze het heel goed doen."

Het is een beetje moeilijk om zo'n voorbeeld te geven, maar het is waar dat om de psychologische strijd van de personages te analyseren, het erg verrijkend is om met meer mensen met een andere achtergrond te praten."

6.2.4 De jury en democratische participatie

6.2.4.1 Participatie

Zoals hierboven vermeld, worden er in België jaarlijks minder dan 100 zaken, of ongeveer 0,0007% van alle strafzaken, door een jury beslist. Dit vertaalt zich naar een zeer laag percentage van de bevolking dat deelneemt aan juryprocessen. Daarentegen kan worden betoogd dat de jury zich enkel bezighoudt met de ernstigste zaken, die vaak betrekking hebben op kwesties van groot maatschappelijk belang, zoals niet alleen moord en georganiseerde misdaad, maar ook bijvoorbeeld mensenhandel,⁴⁸⁵ euthanasie⁴⁸⁶ en terrorisme.⁴⁸⁷

Wat betreft de participatie van de jury tijdens de zittingen, worden Belgische jury's in de literatuur meestal als passief beschreven. Malsch meldt bijvoorbeeld dat juryleden in het door haar geobserveerde assisenproces alleen vragen mochten stellen via de juryvoorzitter.⁴⁸⁸ In tegenstelling tot deze bevindingen, toonden de juryleden in het voor dit onderzoek geobserveerde assisenproces echter een actieve houding, waarbij de meeste panelleden (inclusief reserveleden) rechtstreeks vragen stelden aan de verdachte en de getuigen.

Daarnaast hebben de juryleden (tenminste in theorie) aanzienlijke ruimte om deel te nemen aan de besluitvorming in de desbetreffende zaken: zij nemen zowel beslissingen over de schuld als over de strafmaat (deze laatste samen met de professionele rechters). De stemming vindt in het geheim plaats,

⁴⁸³ Dewart 2009.

⁴⁸⁴ De Hert & Gutwirth 2005, p. 2-3.

⁴⁸⁵ 'Michaël Van De Vreken schuldig aan doodslag op ex-vriendin,' Belga 18 december 2018.

⁴⁸⁶ Leroy 2020.

⁴⁸⁷ Dujardin 2023.

⁴⁸⁸ Malsch 2009, p. 177.

wat tot op zekere hoogte garandeert, zoals in 6.2.1.3 vermeld, dat de beslissing zelfstandig (zonder de tussenkomst van professionele rechters) wordt genomen door de jury.

6.2.4.2 *Deliberatie*

Zoals besproken in 6.2.3, zijn de meningen over de kwaliteit van de besluitvorming in assisenprocessen verschillend. Sommigen geloven dat de deelname van de jury tot een zorgvuldigere beraadslaging leidt, die rekening houdt met verschillende perspectieven. Anderen zijn van mening dat de jury irrationele of emotionele aspecten in de beraadslaging meebrengt.

Sinds 2016 zijn professionele rechters aanwezig bij de beraadslaging van de jury over de schuld. Professionele rechters leggen de juryleden de relevante juridische concepten uit en leiden de beraadslaging, waarna de jury anoniem en geheim stemt. Deze hervorming werd bekritiseerd mede omdat het risico bestaat dat de jury beïnvloed wordt door de professionele rechters.⁴⁸⁹

Het is onduidelijk of en in hoeverre de aanwezigheid van rechters in de raadskamer van invloed is op de beslissingen genomen door de jury. De geïnterviewde rechters waren (zoals verwacht) van mening dat het ze prima lukt om het proces van beraadslaging niet te beïnvloeden. Ze spraken zeer positief over de gelegenheid om aanwezig te zijn bij de beraadslaging, omdat ze nu “beter de redenering van de jury kunnen volgen” om deze vervolgens meer overtuigend op schrift te kunnen stellen in een vonnis. Volgens rechter 1 is niet uit te sluiten dat professionele rechters een bepaalde mate van invloed kunnen uitoefenen, maar hij meent dat deze invloed klein is omdat de stemming in het geheim plaatsvindt:

Nee, we moeten wel eerlijk zijn. We hebben ook een zekere overtuigingskracht bij de beraadslaging. Maar de juryleden stemmen vrij. Zij blijven de baas. Gechargeerd gezegd: als ze me zeggen dat hij [de verdachte] schuldig is, om mij een plezier te doen, hebben ze altijd nog de mogelijkheid om te stemmen dat hij onschuldig is en dat kan ik niet controleren.

De geïnterviewde juryleden stelden ook dat ze, naar hun eigen gevoel, in volledige vrijheid de beslissing over schuld hebben genomen, zonder enige druk of suggestie vanuit de rechters. Jurylid 2 beschreef dit als volgt:

Hoe dan ook, toen ik daar aankwam, had ik geen enkele kennis van de procedure in het assisenhof. Hij legde alles uit, en ik heb nooit het gevoel gehad dat ik werd beïnvloed.

Hij gaf me de informatie... Ondanks zijn positie als autoriteitsfiguur, voelde ik zijn invloed niet echt. Dat is ook logisch, want dat is zijn werk. Maar verder heb ik niet het idee gehad dat hij probeerde mij in welke richting dan ook te sturen.

Volgens de geïnterviewde rechters komt het zelden voor dat de jury en rechters het niet eens zijn over de uiteindelijke beslissing. Vaak probeert de jury de juridische concepten zo nauwkeurig mogelijk toe te passen. Echter, er kunnen conflicten ontstaan wanneer de ‘correcte’ toepassing van het bestaande recht tegen het gevoel van rechtvaardigheid van (sommige) juryleden ingaat. Zo heeft een jurylid in een recent voorbeeld beschreven in de media een gevoel geuit, dat de jury beïnvloed zou zijn geweest door de

⁴⁸⁹ Daarnaast wordt bepleit dat deze hervorming ertoe leidt dat de juryrechtspraak veel op een gemengd panel lijkt, hetgeen niet in overstemming is met de Grondwet. Gyselaerts 2016, p. 5; Chabot & Tersago 2016, p. 21; Maes & Vanthienen 2018.

opmerking van een voorzitter dat, als de jury de verdachte schuldig zou vinden, deze uitspraak dan vernietigd zou worden door het Hof van Cassatie.⁴⁹⁰

Rechter 1 heeft ook voorbeelden genoemd waarin hij het niet eens was met een oordeel van de jury of ‘verbaasd’ was over hun beslissing:

De jury wordt bijvoorbeeld vaak overtuigd dat een excuus van provocatie dat resulteert in een aanzienlijke strafvermindering wanneer het misdrijf wordt voorafgegaan door ernstig geweld tegen de beschuldigde, van toepassing is. Dus als iemand bijvoorbeeld iemand anders doodt, maar al te maken heeft gehad met ernstige bedreigingen of geweld, wordt de straf aanzienlijk verlaagd. Dit wordt het excuus van provocatie genoemd.

Het is een excuus waarvoor er vrij strikte jurisprudentie is, maar soms wordt de jury overgehaald om het toe te passen, zelfs in gevallen waarin het niet in overeenstemming is met die jurisprudentie. En dan hebben we een vonnis dat buitengewoon gunstig is voor de verdachte, aangezien we zijn straf terugbrengen tot maximaal vijf jaar en soms, als het niet in overeenstemming is met de jurisprudentie, zijn we het er niet mee eens. Maar dat moeten we respecteren.

Hierbij opgemerkt moet worden dat de uitspraak van de jury betwist kan worden (en vernietigd door het Hof van Cassatie) wanneer de juryleden ‘zich kennelijk hebben vergist betreffende de ...inhoud van juridische begrippen of de toepassing van rechtsregels’ (zie 6.2.1.3). De vrijheid van de Belgische jury om niet in overstemming met de bestaande jurisprudentie te beslissen is dus zeker beperkt.

Naast een ‘intern’ aspect van deliberatie, bestaat er ook een ‘extern’ aspect, dat betrekking heeft op de kwaliteit van het publieke debat over de lekenrechtspraak (zie 1.4.1). Hierover kan het volgende worden opgemerkt. Het instituut van juryrechtspraak is in België bij het brede publiek goed bekend mede dankzij groot media-aandacht voor de lopende juryzaken.⁴⁹¹ Hoewel een deel van de berichtgeving betrekking heeft op de kwaliteit van het proces zelf,⁴⁹² lijkt het merendeel van de berichtgeving echter over de sensationele aspecten gaan van de zaken die aan de jury worden voorgelegd. Zoals vermeld in 6.2.3, is de kwaliteit van dergelijke berichtgeving bekritiseerd. Onderzoek toont aan dat mediaberichtgeving in assisenzaken aanzienlijke tekortkomingen bevat, bijvoorbeeld met betrekking tot het respect voor het vermoeden van onschuld, het verspreiden van ongepaste (privé) informatie en de sterke sensationalisering met een nadruk op het overbrengen van emoties.⁴⁹³ Dergelijke berichtgeving en de mogelijke effecten daarvan op de publieke opvattingen over strafrechtspeling en juryrechtspraak dragen waarschijnlijk niet bij aan een constructief publiek debat over deze onderwerpen.

6.2.4.3 Representativiteit

Het gebrek aan representativiteit van de Belgische jury is een probleem dat zich op drie niveaus zou voordoen.⁴⁹⁴ Ten eerste op het niveau van de samenstelling van de jurylijsten. Bepaalde delen van de bevolking, zoals personen zonder Belgische nationaliteit en mensen zonder vaste woonplaats, zijn niet opgenomen in de lijsten. Ten tweede, en het belangrijkste, daalt de representativiteit verder in de tweede

⁴⁹⁰ Bisschop 2023.

⁴⁹¹ Malsch 2009, p. 200.

⁴⁹² Zie bijvoorbeeld de artikelen gepubliceerd naar aanleiding van een assisenproces met betrekking tot de terroristische aanslagen in Brussel in 2016. Dujardin 2023.

⁴⁹³ Hoet 2019.

⁴⁹⁴ Zie ook Noelmans & Beyens 2010.

fase van de samenstelling van de jury. Hier wordt meestal een breed scala aan excuses voor de juryplicht geaccepteerd, waardoor bijvoorbeeld economisch actieve en relatief jongere burgers (vanwege hun werk- en gezinsverplichtingen) worden uitgesloten. Ten derde wordt de representativiteit verminderd in de fase van juryselectie, waarbij partijen een bepaald aantal juryleden kunnen uitsluiten zonder opgave van redenen. Dit leidt tot de uitsluiting van personen met een hoger opleidingsniveau en bepaalde beroepen. Hoewel de respondenten in deze studie van mening waren dat etnische en genderrepresentatie voldoende gewaarborgd waren, zijn er geen statistische gegevens beschikbaar over de sociaal-demografische of etnische samenstelling van jury's in België.

6.2.5 De jury en vertrouwen in de rechtspraak

Volgens de laatste Justitiebarometer blijken Belgische burgers het meeste vertrouwen te hebben in het onderwijs en de politie; beide genieten het vertrouwen van acht op de tien respondenten (81%).⁴⁹⁵ Justitie neemt de derde plaats met 54% van de respondenten die aangeeft er (vooral) vertrouwen in te hebben, maar 44% van de respondenten stelt (vooral) geen vertrouwen te hebben in justitie.⁴⁹⁶ Sinds 2007 is er een consequente daling geweest in het vertrouwen in justitie.

Tegelijkertijd is de steun voor de jury gestegen. Zeven op de tien respondenten (69%) zijn (eerder) voorstander van een jury; ruim een vierde (27%) is (eerder) tegenstander van een jury.⁴⁹⁷ Ten aanzien van 2010, is er een significant groter aandeel respondenten dat (eerder) voorstander is van een jury (resp. 66% t.o.v. 69%).⁴⁹⁸ Deze gegevens tonen aan dat het vertrouwen in de rechtspraak en het vertrouwen in de jury niet noodzakelijk hand in hand gaan.⁴⁹⁹

Hoewel het argument dat het bestaan van een jury tot een groter vertrouwen in de rechtspraak leidt vaak in de literatuur wordt genoemd, wordt dit argument in de interviews niet spontaan naar voren gebracht door respondenten. Volgens rechter 1 geeft het proces in de assisenhoven een zeer positief beeld van de rechtspraak aan de (voormalige) jury, maar dit is geen volledig beeld:

Het is een beetje misleidende reclame, want de zaken bij assisenhoven maken maar een heel klein percentage uit van alle zaken. Het is vergelijkbaar met de Cadillac in ons wagenpark, terwijl de rest van het wagenpark uit Deux Chevaux bestaat.

Uit eerder (internationaal) onderzoek blijkt dat de juryleden hun ervaring als jurylid doorgaans als positief beoordelen (zie 5.2.2). Volgens Noemans en Beyens zou deze positieve ervaringen “de betrokkenheid bij en vertrouwen in juryrechtspraak kunnen vergroten.”⁵⁰⁰ Dat concluderen ze op basis van kwalitatieve interviews met veertien Belgische oud-juryleden, van wie de meesten positieve ervaringen van deelname hebben gehad. Wel ontdekten ze dat de meeste respondenten (11 van 14) geen uitgesproken mening

⁴⁹⁵ Hoge Raad van de Justitie 2024, p. 49.

⁴⁹⁶ Het begrip ‘justitie’ lijkt vergelijkbaar te zijn met de ‘rechtspraak’. Het vertrouwen in de justitie wordt bijvoorbeeld op basis van volgende stellingen gemeten: ‘Wanneer een persoon als partij betrokken wordt in een rechtszaak zal hij een eerlijk proces krijgen’; ‘De burger kan gemakkelijk een zaak naar de rechtbank brengen’. Hoge Raad van de Justitie 2024, p. 49.

⁴⁹⁷ Hoge Raad van de Justitie, p. 93.

⁴⁹⁸ Hoge Raad van de Justitie, p. 94.

⁴⁹⁹ Zie ook Malsch 2009, p. 179-180.

⁵⁰⁰ Noelmans & Beyens 2010.

hadden over justitie of de jury voorafgaand aan hun deelname aan de jury, omdat ze er nooit mee in aanraking zijn gekomen.⁵⁰¹

De twee voormalige juryleden die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd hadden ook geen persoonlijke, voorafgaande ervaringen met het strafrecht. Jurylid 2 verklaart hierover het volgende:

Ik heb geen ervaring. Ik heb een keer aangifte moeten doen bij de politie omdat er een poging werd gedaan om in te breken in mijn huis. En ook de fiets van mijn zoon was meegenomen. Die was gloednieuw. Dit is alweer een tijdje geleden. Ik had het nodig [om aangifte te doen] voor de verzekering. Ik wist dat er geen vervolg zou komen... Het is moeilijk voor de politie om daar gevolg aan te geven als er geen bewijs is. Dus ik begrijp dat... Maar ja, dit was mijn enige contact met politie of justitie.

Beide respondenten gaven aan dat ze geen specifieke verwachtingen hadden van hun deelname. Jurylid 1 gaf aan “nieuwsgierig” te zijn geweest en jurylid 2 dat zij “nieuwsgierig was en zich vereerd voelde om geselecteerd te worden [voor de juryplicht].”

Jurylid 2 is over haar ervaring zeer positief, terwijl jurylid 1 eerder sceptisch over is (of in diens eigen woorden: “niet positief, niet negatief”).⁵⁰² Terwijl jurylid 1 zijn ervaring omschrijft als “het volgen van een toneelstuk” en “een week in het leven,” noemt jurylid 2 haar ervaring “levensveranderend”:

Het is een levensveranderende ervaring. Als je het eenmaal gedaan hebt, vergeet je het niet meer. En je krijgt een andere kijk op de menselijke natuur. Dat gewone mensen zoals jij en ik vreselijke dingen kunnen doen. Dit heeft me veel getekend.

De manier waarop de twee respondenten spreken over de rol van de politie, rechter en andere partijen in de zaak verschilt ook sterk. Jurylid 1 is nogal kritisch over de rol van de politie, met name wat betreft de kwaliteit van de waarheidsvinding:

‘Het is geen negatieve mening, maar ik denk dat er op sommige momenten dingen gezegd kunnen worden [door de getuige] die relatief onbeduidend zijn, maar die achteraf enorme proporties aannemen [in politierapporten door de politie]. Misschien niet per se in de context van de zaak waaraan ik heb deelgenomen, maar in het algemeen.’

‘Mensen [rechters en de jury bij assisenzaken] gaan uit van politierapporten die hoe dan ook onvolledig zijn. Dat is iets wat me wel zorgen baart.’

Wat betreft zijn mening over de rechtspraak na zijn deelname aan het assisenproces, zegt jurylid 1:

Ik realiseerde me dus wat ik je al had verteld, dat het... een grote machine is. Met een enorme inertie. En dat wanneer het wordt gelanceerd, is het beter om niet in het midden te zitten. Of je nu onschuldig bent of schuldig. Omdat als je schuldig bent, dan heb je een reden om daar te zijn. Maar zelfs als je onschuldig bent, had ik het gevoel dat het beter is om er het minst contact mee te hebben...

Jurylid 2 is daarentegen zeer positief over de rol van de politie, de officier van justitie en de rechter. Toen haar werd gevraagd of en hoe haar mening over de rechtspraak was veranderd na haar deelname, zegt ze dat ze nu meer “begrip” heeft, onder andere voor de omstandigheden waarin de mensen die in de strafrechtspleging werken, zich bevinden:

⁵⁰¹ Noelmans & Beyens 2010, p. 299.

⁵⁰² De twee geïnterviewde juryleden hebben niet in dezelfde zaak deelgenomen.

Maar ik heb nu veel meer begrip. Ik heb begrip voor mensen die bij de politie en justitie werken, hoeveel verantwoordelijkheid dat is, ik heb begrip voor hun werkomstandigheden... Weet je, ik zag de griffier op een computer typen, we hebben net zo'n computer op school [haar werkplek] gerecycled... Maar ze leveren allemaal opmerkelijk werk, zeer professioneel gezien de omstandigheden...

Toen hen werd gevraagd of hun vertrouwen in de rechtspraak was veranderd vanwege hun deelname aan de jury, gaven beide respondenten hier geen bevestiging voor. Jurylid 1 stelt dat zijn vertrouwen niet was veranderd:

[Het bleef] min of meer hetzelfde. Het kan dus het idee hebben versterkt dat ik al had. Er zijn mensen die enorm betrokken zijn, maar die geen middelen hebben. Niet negatief, maar hetzelfde, er is geen verandering geweest.

Jurylid 2 geeft aan niet te weten of haar vertrouwen is veranderd, maar komt terug op de notie van meer “begrip” hebben:

Nu weet ik niet of ik meer vertrouwen heb. Ik heb geen persoonlijke ervaring gehad [voor haar deelname als jurylid]... [O]f ik nu meer vertrouwen heb? Ik heb meer begrip, meer begrip van hoe het werkt. Van wat er nodig is om tot een eerlijke beslissing te komen. Iets dat veel impact heeft op iemands leven. Dit realiseerde ik me eerder niet, hoeveel werk het kost aan de politie, de rechters en iedereen om iemand door een zo'n jurypanel te laten berechten. En dit is goed, dit is hoe het zou moeten zijn, gezien wat er op het spel staat.

Al met al tonen de interviews en andere beschikbare data aan dat de relatie tussen vertrouwen in de rechtspraak en deelname als jurylid niet eenvoudig vast te stellen is. Uit de interviews met voormalige juryleden kan niet worden afgeleid of en hoe hun deelname aan een jury hun vertrouwen in de rechtspraak heeft beïnvloed.

6.2.6 Deelconclusie

Het instituut van de jury werd in België (als een onafhankelijk land) kort na de Belgische Revolutie ingericht als een symbool van politieke vrijheid en onafhankelijkheid van de Nederlandse Koninkrijk. De jury wordt beschouwd als een van de pijlers van de Belgische democratische staat. De jurisdictie en bevoegdheden van de jury zijn echter sinds de oprichting daarvan stapsgewijs ingeperkt. De jury wordt in België ook sterk bekritiseerd. Toch zijn de recente pogingen om de jury af te schaffen steeds mislukt. België kent een rijke en levendige discussie over de jury, waarbij verschillende partijen uiteenlopende standpunten vertegenwoordigen. Sommigen, zoals de voormalige procureur-federaal Frédéric Van Leeuw⁵⁰³ of de voormalige minister van justitie Koen Geens⁵⁰⁴ pleitten bijvoorbeeld voor de afschaffing of afschaling van de jury, terwijl anderen (bijvoorbeeld mensenrechtelijke organisaties en sommige advocaten) willen dat de jury behouden blijft.⁵⁰⁵ Ten faveure van de jury wordt aangevoerd dat deze zorgt voor democratische vertegenwoordiging in de rechtbanken en het publieke vertrouwen in de rechtspraak vergroot. Daarnaast wordt aangegeven dat de kwaliteit van besluitvorming en beslissingen in assisenzaken hoger ligt dan in zaken behandeld door de correctionele rechtbanken. Aan de andere kant wordt betoogd dat de instelling van de jury verouderd is, dat de jury niet voldoende representatief is, dat juryleden weinig inhoudelijke

⁵⁰³ van Leeuw 2020.

⁵⁰⁴ K. Geens, 'Plan Justice. Une plus grande efficience pour une meilleure justice', 18 maart 2015.

⁵⁰⁵ Ligue des Droits Humains 2021; Balboni 2020. Daarbij is interessant op te merken dat de Orde van Vlaamse Balies niet principieel was gekant tegen de afschaffing van de jury. Zie Orde van Vlaamse Balies 2020, p. 5.

bijdrage leveren aan de besluitvorming, ondanks de hoge extra organisatorische en financiële kosten van juryzaken, en dat juryleden gemakkelijk kunnen worden gemanipuleerd door advocaten en de media.

Desondanks is de publieke steun voor juryrechtspraak in België hoog, en is recentelijk ook toegenomen. Slechts ongeveer 70 juryzaken vinden jaarlijks plaats in België, maar deze worden wel breed in de media uitgemeten. De berichtgeving lijkt voornamelijk te focussen op de sensationele details van de zaken die door de jury worden behandeld.⁵⁰⁶ De deelname van de jury tijdens zittingen lijkt in vergelijking met eerder onderzoek te zijn toegenomen. De jury beslist onafhankelijk (zonder de professionele rechters) over de schuldvraag, en samen met professionele rechters over de straf. Echter, er wordt betoogd dat de invloed van professionele rechters op de besluitvorming van de jury groot zou zijn in het licht van de recente hervorming waarbij professionele rechters deelnemen aan de beraadslaging over de schuldvraag.

Het gebrek aan representativiteit van de Belgische jury, bijvoorbeeld wat betreft het opleidingsniveau of professionele achtergrond van juryleden, is een veelvoorkomend kritiekpunt. Het niveau van vertrouwen in de rechterlijke macht in België is lager dan de steun voor juryrechtspraak. De stijgende steun voor de jury kan gerelateerd zijn aan het verminderde vertrouwen in de (professionele) rechtspraak. Hoe minder tevreden Belgische burgers zijn met de rechtspraak, des te meer waarde hechten zij aan het instituut van de jury, dat (al is het slechts symbolisch) als een mechanisme van controle van het volk op de rechtspraak fungeert.

6.3 Lekenrechtspraak in Zweden: gemengde panels

6.3.1 Inleiding

6.3.1.1 Geschiedenis

In de literatuur wordt vaak gewezen op de continuïteit van lekenrechtspraak in Zweden, in tegenstelling tot veel andere Europese landen.⁵⁰⁷ Ten tijde van de vikingen kwamen alle vrije mannen, die in het desbetreffende gebied woonden, bijeen in de *ting*, die als rechtbank fungeerde. In de 13e eeuw werd de *ting* vervangen door een lokale edelman of zijn vertegenwoordiger, samen met een *nämnd*, bestaande uit twaalf belangrijke landeigenaren die door de gemeenschap werden gekozen.⁵⁰⁸ De *nämnd* was aanvankelijk alleen bezig met waarheidsvinding en niet met berechting, vergelijkbaar met de *coroners* in Engeland en Wales.⁵⁰⁹ Later is de *nämnd* een vast onderdeel van het gerechtelijk panel geworden, dat samen met een rechter beslissingen nam in strafzaken.⁵¹⁰

Sinds de 17e eeuw heeft de professionalisering van de rechterlijke macht en juridische praktijk geleid tot een geleidelijke afname van de rol van lekenrechters. In 1734 werd de invloed van lekenrechters verder ingeperkt, omdat toen werd vastgelegd dat alle lekenrechters, variërend in aantal van zeven tot twaalf, unaniem moesten stemmen om de professionele rechter te kunnen overstemmen.⁵¹¹ Daarnaast is er overgestapt van mondelinge naar schriftelijke berechtingsprocedures, wat de rol en invloed van de lekenrechters aanzienlijk heeft verminderd.⁵¹² In het begin van de 19e eeuw werd de invoering van het

⁵⁰⁶ De Cock 2007; Hasenbos 2010.

⁵⁰⁷ Diesen 2001a, p. 313.

⁵⁰⁸ Diesen 2001a; Diesen 2001b.

⁵⁰⁹ Lundmark 2015, p. 221.

⁵¹⁰ Lundmark, 2015, p. 221.

⁵¹¹ Lundmark, p. 222.

⁵¹² Diesen 2001a, p. 313.

jurysysteem overwogen, maar uiteindelijk was een jury alleen ingevoerd in zaken betreffende persvrijheid en vrijheid van meningsuiting (deze zaken worden nog steeds door een jury behandeld).⁵¹³

Tijdens de 20e eeuw is het aantal lekenrechters die met een professionele rechter deelnamen in strafzaken in lokale rechtbanken (*tingsrätt*) teruggebracht van zeven tot drie lekenrechters bij minder ernstige strafzaken (in 1919); en van twaalf tot eerst negen (1948), daarna zeven (1971), vervolgens vijf (1983) en uiteindelijk drie (1997) lekenrechters in zwaardere strafzaken.⁵¹⁴ Tegelijkertijd zijn sinds 1971 lekenrechters geïntroduceerd in het hof van beroep (*hovrätt*).⁵¹⁵ In 1983 kregen lekenrechters individueel stemrecht, waardoor ze formeel op gelijke voet kwamen te staan met een professionele rechter.⁵¹⁶

Momenteel nemen lekenrechters deel aan zaken die worden behandeld door 48 *tingsrätt*, die fungeren als rechtbanken van eerste aanleg, en aan zaken die worden behandeld door zes *hovrätt*, maar niet in zaken die door de *Högsta domstolen* (de Zweedse Hoge Raad) worden behandeld.⁵¹⁷ In totaal zijn er ongeveer 9.000 lekenrechters in Zweden (zie 4.3.1.1), waarvan een grote meerderheid zich bezighoudt met strafzaken. Ongeveer 40% van strafzaken worden behandeld met lekenrechters.⁵¹⁸ Lekenrechters worden vertegenwoordigd door de in 1980 opgerichte Nationale Vereniging van Lekenrechters (*Nämndemännens riksförbund*), die lokale verenigingen van lekenrechters samenbrengt.⁵¹⁹ Het lijkt erop dat slechts een minderheid van de lekenrechters is aangesloten bij een vereniging.⁵²⁰

6.3.1.2 Benoeming en selectie

De lekenrechters worden door gemeenteraden benoemd voor een periode van vier jaar.⁵²¹ Hoewel het Zweedse Wetboek van rechtsvordering niet bepaalt welke organisaties lekenrechters kunnen voordragen, zijn het in de praktijk meestal de politieke partijen die zitting hebben in de gemeenteraad. Deze partijen dragen namen voor een aantal kandidaten naar rato van het aantal stemmen in de gemeenteraad.⁵²² Dit zijn meestal leden van de desbetreffende partij, hoewel lidmaatschap van een partij niet is vereist om voorgedragen te worden (zie hieronder).⁵²³ Een lekenrechter moet een volwassen Zweeds staatsburger zijn die is ingeschreven in de gemeente van de lokale rechtbank waarin zij rechtspreken.⁵²⁴ Ze moeten van gezond verstand zijn, juridisch onafhankelijk, niet failliet en niet veroordeeld zijn voor een strafbaar feit.⁵²⁵ Rechters, medewerkers van de rechtbank, officieren van justitie, politieagenten en advocaten mogen niet genomineerd worden als lekenrechters.

Het aandragen van lekenrechters via de politieke partijen werd (en wordt nog steeds) alom bekritiseerd omdat het lidmaatschap van een politieke partij niet samen zou gaan met een onpartijdige, neutrale en

⁵¹³ Hoofdstuk 12 TFF. De Zweedse jury wordt niet meegenomen in dit onderzoek.

⁵¹⁴ Diesen 2001a, p. 313.

⁵¹⁵ Diesen 2001a, p. 314.

⁵¹⁶ Diesen 2001a, p. 314.

⁵¹⁷ Raad van Europa, 'Judiciary at a glance in Sweden', rm.coe.int/sweden-country-fiche (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁵¹⁸ Sveriges Domstolar, 'Court statistics 2022 Official statistics of Sweden', domstol.se (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁵¹⁹ Nämndemännens riksförbund (NRF), nmrf.se.

⁵²⁰ Interview rechter 1.

⁵²¹ Hoofdstuk 4 sectie 8 RB.

⁵²² Sveriges Domstolar, 'Bli nämndeman', domstol.se laatst bijgewerkt 8 september 2019 (geraadpleegd 20 december 2024); Nämndemannautredningen 2013.

⁵²³ Sveriges Domstolar, 'Bli nämndeman', domstol.se laatst bijgewerkt 8 september 2019 (geraadpleegd 20 december 2024).

⁵²⁴ Hoofdstuk 4, art. 6, alinea 1 RB.

⁵²⁵ Hoofdstuk 4, afdeling 5; hoofdstuk 4, art. 8, alinea 2 RB.

apolitieke rol van de rechter.⁵²⁶ Tot nu toe is er echter geen alternatieve methode voor de benoeming voorgesteld. De benoemingsprocedure van lekenrechters bestaat uit drie fasen: aandragen van kandidaten, benoeming en controle. De voorzitter van elke rechtbank bepaalt hoeveel lekenrechters nodig zijn en deelt dit mee aan de gemeenteraad.

Zoals beschreven in 4.3.3.3, zijn er in het Wetboek van rechtsvordering wettelijke vereisten opgenomen met betrekking tot de diversiteit van lekenrechters, waaronder op het gebied van leeftijd, geslacht, etnische achtergrond en beroep. Deze wettelijke vereisten bevatten echter geen handavingsmechanisme. In de praktijk zijn de meeste lekenrechters ouder (de gemiddelde leeftijd is 58 of hoger), rijker en beter opgeleid dan de gemiddelde Zweed.⁵²⁷ Daarnaast zijn 95% van Zweedse lekenrechters lid van een politieke partij, en onevenredig autochtoon in vergelijking met de algemene bevolking.⁵²⁸ Het nominatieproces zelf lijkt per gemeente te verschillen en is niet transparant. Er is een soort sollicitatie voor de functie vereist.⁵²⁹ Sommige politieke partijen vereisen dat de voorgedragen persoon lid is van hun partij, terwijl andere stellen dat ze ook niet-leden aanmoedigen om zich aan te melden.⁵³⁰ Wegens kritiek op het op partijen gebaseerde benoemingssysteem, heeft de Zweedse raad voor de rechtspraak (*Domstolsverket*) in 2019 een campagne gevoerd om burgers die geen partijlid zijn aan te moedigen contact op te nemen met lokale partijafdelingen en zich kandidaat te stellen.⁵³¹ De benoeming van de lekenrechters vindt een jaar na de algemene verkiezingen plaats.⁵³² Officieel worden lekenrechters benoemd door lokale gemeenteraden,⁵³³ maar deze lijken vooral de voordrachten te accepteren van de politieke partijen.⁵³⁴ De wet bepaalt dat in het geval van meerdere mogelijke benoemingen, de voorkeur moet worden gegeven aan minder ervaren lekenrechters.⁵³⁵ In de praktijk lijkt het er echter op dat veel lekenrechters meerdere termijnen dienen.⁵³⁶ De laatste controle van de juridische geschiktheid van lekenrechters om hun ambt uit te oefenen (d.w.z. of zij voldoen aan de wettelijke geschiktheidsvereisten) wordt uitgevoerd door de *Domstolsverket*.⁵³⁷

De lekenrechters worden daarna benoemd door de gemeenteraden voor een termijn van vier jaar. Rechtbanken moeten controleren of lekenrechters geschikt blijven om deze rol te vervullen.⁵³⁸ Rechtbanken zijn ook verantwoordelijk voor het opleiden van rechters.⁵³⁹

Het aantal zaken waaraan een lekenrechter in de loop van een jaar deelneemt kan variëren. Dit wordt onder meer beïnvloed door het aantal zaken bij de rechtbank, het aantal lekenrechters dat aan de rechtbank is verbonden en de omstandigheden van de lekenrechter. Uit onze interviews kwam naar voren

⁵²⁶ Statskontoret 201, p. 102; Diesen 1996, p. 45.

⁵²⁷ Diesen 2021a, p. 314; Justitiedepartementet 2002; Nämndemannautredningen 2013; Ridal Ceder 2020.

⁵²⁸ Fritz 2016; Ridal Ceder 2020, p. 4.

⁵²⁹ Interview lekenrechter.

⁵³⁰ Eriksson & Vernby 2022, p. 4.

⁵³¹ Ridal Ceder 2020.

⁵³² Sveriges Domstolar, 'För dig som nominerar och väljer (Voor degenen die nomineren en kiezen)', domstol.se, laatst bijgewerkt 4 april 2024 (gegaadpleegd 20 december 2024). De volgende verkiezingen vinden plaats in 2027 voor de termijn 2028-2032.

⁵³³ Hoofdstuk 4 sectie 7 RB.

⁵³⁴ Nämndemannautredningen 2013.

⁵³⁵ Hoofdstuk 4, art. 7, alinea 3 RB.

⁵³⁶ Interview lekenrechter.

⁵³⁷ Sveriges Domstolar, 'För dig som nominerar och väljer (Voor degenen die nomineren en kiezen)', domstol.se, laatst bijgewerkt 4 april 2024 (gegaadpleegd 20 december 2024).

⁵³⁸ Sveriges Domstolar, 'För dig som nominerar och väljer (Voor degenen die nomineren en kiezen)', domstol.se, laatst bijgewerkt 4 april 2024 (gegaadpleegd 20 december 2024); Hoofdstuk 4 sectie 8 RB.

⁵³⁹ Sveriges Domstolar, 'För dig som nominerar och väljer (Voor degenen die nomineren en kiezen)', domstol.se, laatst bijgewerkt 4 april 2024 (gegaadpleegd 20 december 2024).

dat in de desbetreffende *tingsrätt* de meeste lekenrechters 10-20 dagen per jaar deelnemen aan zittingen (vaak in meerdere zaken per dag), maar ze kunnen ook voor meer dagen of voor langere perioden worden ingeroosterd als ze dat willen.⁵⁴⁰ Er zijn geen wettelijke beperkingen aan het aantal dagen of zaken waaraan lekenrechters in een bepaalde periode mogen deelnemen.

6.3.1.3 Rol en procedure

De meeste strafzaken in *tingsrätt*, met uitzondering van lichte strafbare feiten,⁵⁴¹ worden behandeld door een college van één beroepsrechter, die de zitting voorziet, en drie lekenrechters.⁵⁴² In de *hovrätt* hebben de professionele rechters een meerderheid met drie voorzitters-professionele rechters en twee lekenrechters.⁵⁴³

Het doel van de inzet van lekenrechters is om het proces te voorzien van het "gezond verstand" van de "gemiddelde mens" en "ervaring op verschillende gebieden."⁵⁴⁴ De *Domstolverket* beschrijft de missie van een lekenrechter als "nauw verbonden met wat er in onze samenleving en haar ontwikkeling gebeurt".⁵⁴⁵ Daarin staat dat "gewone mensen, hun situatie en problemen de kern vormen van de taakstelling waarmee lekenrechters geconfronteerd zijn."⁵⁴⁶ Lekenrechters worden geacht onpartijdig te zijn; zij mogen niet handelen in overeenstemming met hun partijlidmaatschap, ook al zijn zij voorgedragen door politieke partijen.⁵⁴⁷ Onderzoek wijst echter uit dat ongeveer een derde van lekenrechters hun rol vooral vanuit een politiek perspectief benaderen (zie 6.3.2).

Leken- en professionele rechters hebben, zoals hierboven vermeld, gelijke stemrechten. Noch professionele rechters, noch lekenrechters krijgen vóór het proces toegang tot het dossier en het proces in de berechttingsfase is adversair van aard.⁵⁴⁸ De rol van lekenrechters tijdens het proces wordt omschreven als passief: zij kunnen alleen schriftelijk vragen stellen via de voorzittende rechter.⁵⁴⁹ Er is geen specifieke procedure voor beraadslagingen over de schuld en de straf, met uitzondering van de bepaling dat er tot stemming wordt overgegaan enkel in geval van een meningsverschil in het panel. In een dergelijke situatie spreken de lekenrechters hun mening als laatste uit.⁵⁵⁰ In de praktijk blijkt dat de professionele rechter(s) een dominante rol inneemt(/innemen) tijdens de beraadslaging.⁵⁵¹ Een eenvoudige meerderheid is voldoende voor een veroordeling (of een vrijspraak). Er wordt echter gestreefd

⁵⁴⁰ Interview lekenrechter.

⁵⁴¹ Feiten waarvoor geen sanctie kan worden opgelegd die verder gaat dan een boete; en zaken waarop een gevangenisstraf van ten hoogste twee jaar staat, waarbij het eindvonnis kan worden uitgesproken tijdens de hoorzitting over de inbewaringstelling (*håkningsförhandling*). Hoofdstuk 1 sectie 3b RB. Deze zaken worden door alleenzittende professionele rechter behandeld.

⁵⁴² Hoofdstuk 1, art. 3b alinea 1 RB. Het aantal beroepsrechters en lekenrechters kan indien nodig tot op zekere hoogte worden gewijzigd, maar het aantal beroepsrechters mag nooit groter zijn dan dat van lekenrechters (hoofdstuk 1, sectie 8 RB).

⁵⁴³ Hoofdstuk 2, art. 4 alinea 2 RB.

⁵⁴⁴ Sveriges Domstolar, 'Nämndeman - ett förtroendeuppdrag/Roll, uppgift och skyldigheter' ('Lekenrechter- een vertrouwenspositie/Rol, taak en plichten', domstol.se, laatst bijgewerkt op 26 juni 2023 (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁵⁴⁵ Sveriges Domstolar, 'Nämndeman - ett förtroendeuppdrag/Roll, uppgift och skyldigheter' ('Lekenrechter- een vertrouwenspositie/Rol, taak en plichten', domstol.se, laatst bijgewerkt op 26 juni 2023 (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁵⁴⁶ Sveriges Domstolar, 'Nämndeman - ett förtroendeuppdrag/Roll, uppgift och skyldigheter' ('Lekenrechter- een vertrouwenspositie/Rol, taak en plichten', domstol.se, laatst bijgewerkt op 26 juni 2023 (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁵⁴⁷ Sveriges Domstolar, 'Nämndeman - ett förtroendeuppdrag/Roll, uppgift och skyldigheter' ('Lekenrechter- een vertrouwenspositie/Rol, taak en plichten', domstol.se, laatst bijgewerkt op 26 juni 2023 (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁵⁴⁸ Interview rechter. Zie ook Törnqvist 2022.

⁵⁴⁹ Diesen 2001a, p. 314; Interview rechter.

⁵⁵⁰ Hoofdstuk 29 sectie 1 RB.

⁵⁵¹ Interview rechter. Zie ook Sahlin 2009; Törnqvist 2022.

naar consensus, omdat niet-unanieme uitspraken vaker vatbaar zijn voor beroep.⁵⁵² Als sommige panelleden het niet eens zijn met de uitspraak van de meerderheid, moeten ze een *skiljaktig mening* (afwijkende opinie) opstellen.⁵⁵³ Dit ontmoedigt mogelijk in enige mate het uiten van meningsverschillen tijdens de beraadslaging en in de uiteindelijke uitspraak.

Lekenrechters ondergaan een verplichte introductiecursus voordat ze actief kunnen deelnemen aan rechtszaken.⁵⁵⁴ Deze opleiding wordt georganiseerd door rechtbanken en heeft betrekking op kwesties zoals de organisatie van de procedures en de ethische verplichtingen van lekenrechters.⁵⁵⁵ De duur en inhoud van de opleiding varieert afhankelijk van de rechtbank: van anderhalf uur tot ongeveer een halve dag.⁵⁵⁶ In de opleiding komen bewust geen juridische onderwerpen aan bod, om ervoor te zorgen dat lekenrechters zo veel mogelijk de kwaliteit van 'leken' behouden.⁵⁵⁷ De rechtbanken lijken de voorkeur te geven aan de benadering van '*training on the job*'. Naast de opleidingen die door de rechtbanken worden aangeboden, biedt de *Domstolverket* een aantal gespecialiseerde opleidingen voor lekenrechters, bijvoorbeeld over de omgang met jeugdige delinquenten.⁵⁵⁸

Daarnaast organiseert de *Nämndemännens riksförbund* trainingen voor lekenrechters, bijvoorbeeld over de beoordeling van bewijs.⁵⁵⁹ Er is enige spanning tussen de opleidingsvereisten die door de verenigingen van lekenrechters worden gepromoot, en de visie van de rechtbanken op de opleiding van lekenrechters.⁵⁶⁰ Lekenrechtersverenigingen vragen om meer opleiding in het recht, met name in het bewijsrecht.⁵⁶¹ Zij baseren dit op het feit dat de wet voorschrijft dat lekenrechters de bestaande wettelijke bepalingen en voorschriften moeten volgen en naleven in hun beslissingen.⁵⁶² Rechtbanken willen echter dat lekenrechters zo min mogelijk juridische training krijgen, omdat dit zou leiden tot hun professionalisering, en hun rol zou veranderen naar wat men 'tweederangs rechters' noemt.⁵⁶³

6.3.1.4 Beloning

Voor een volledige zittingsdag in de rechtbank ontvangt de lekenrechter een vergoeding van 680 SEK bruto (ongeveer 60 EUR) (en 300 SEK voor een halve dag).⁵⁶⁴ Degenen in loondienst krijgen een vergoeding voor inkomensverlies op vertoon van bewijsmateriaal.⁵⁶⁵ Daarnaast worden de reiskostenvergoedingen betaald volgens de vergoedingstarieven voor ambtenaren in overheidsdienst. Ook andere kosten, zoals de kosten voor dagopvang van kinderen, worden vergoed.⁵⁶⁶ De *Nämndemännens riksförbund* vindt de bezoldiging van lekenrechters te laag en vraagt om een verdubbeling van de desbetreffende bedragen.⁵⁶⁷ Anderen

⁵⁵² Interview lekenrechter.

⁵⁵³ Hoofdstuk 6 sectie 2 alinea 2 RB.

⁵⁵⁴ Interview rechter.

⁵⁵⁵ Interview rechter.

⁵⁵⁶ Interview rechter.

⁵⁵⁷ Interview rechter.

⁵⁵⁸ Interview lekenrechter.

⁵⁵⁹ Zie de informatie op de webpagina van NRF: nrf.se (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁵⁶⁰ Dit verschil in de visie komt ook naar voren uit de twee interviews gehouden in Zweden.

⁵⁶¹ Interview lekenrechter.

⁵⁶² Domstolsverket 2020.

⁵⁶³ Interview rechter.

⁵⁶⁴ Ersättningsnivåer regleras i förordning (1982:814), Ersättning till nämndemän.

⁵⁶⁵ Ersättningsnivåer regleras i förordning (1982:814), Ersättning till nämndemän.

⁵⁶⁶ Ersättningsnivåer regleras i förordning (1982:814), Ersättning till nämndemän.

⁵⁶⁷ 'Uppvärdera vårt uppdrag – höj arvoden för nämndemän (Upgrade onze missie – verhoog de tarieven voor lekenrechters)', *DagensJuridik* 23 oktober 2024.

betogen daarentegen dat het lekenrechterschap een vrijwillige, en in beginsel onbezoldigde 'erefunctie' moet blijven.⁵⁶⁸

6.3.2 Recente wettelijke en beleidsontwikkelingen

Lekenrechtspraak is sinds enige tijd onderwerp van debat in Zweden. Het belangrijkste discussiepunt is de politieke aard van de benoeming van lekenrechters, en het daaruit voortvloeiende risico van politieke invloed op hun beslissingen (zie 6.3.1.2). De tekortkomingen in het nominatieproces worden ook erkend door de overheid, hoewel ze vooral worden gepresenteerd in termen van (gebrek aan) diversiteit dan in termen van mogelijk gebrek aan onafhankelijkheid van lekenrechters.⁵⁶⁹ Recent zijn er twee (mislukte) pogingen geweest om de benoemingsprocedure te hervormen: in 2002 en 2013.

Na onderzoek in opdracht van de overheid,⁵⁷⁰ werd in 2002 een wetsvoorstel ingediend om de wervingsvoorwaarden van politieke partijen te verbreden om diversiteit te bevorderen, en om de *Domstolverket* de bevoegdheid te geven om de geschiktheid van lekenrechters voor deze positie continu te beoordelen.⁵⁷¹ Dit wetsvoorstel werd echter niet goedgekeurd door het parlement.⁵⁷²

In 2013 werd een ander onderzoek in opdracht van de overheid naar het benoemingssysteem van lekenrechters uitgevoerd.⁵⁷³ Het onderzoek stelde wijzigingen voor om de diversiteit te vergroten, waaronder een verplicht quotum van 50% kandidaten die niet tot politieke partijen behoren. Daarnaast stelde het onderzoek voor om de vergoedingen van lekenrechters te verdubbelen. Verder werden er beperkingen voorgesteld voor het systeem van lekenrechtspraak: namelijk het verwijderen van lekenrechters uit de *hovrätt* en het verminderen van het aantal lekenrechters in de *tingsrätt* van drie naar twee (deze maatregelen zouden het totale aantal lekenrechters verminderen van 8.300 naar 5.200).⁵⁷⁴ Het onderliggende uitgangspunt was dat lekenrechters niet zouden moeten deelnemen aan zaken waarin complexe juridische kwesties aan de orde zijn, maar wel in zaken waarin feitelijke vaststelling en de beoordeling van bewijsmateriaal relatief ingewikkeld zijn. Deze voorstellen werden echter niet goedgekeurd door het parlement. Enkele andere voorstellen uit het onderzoek werden daarentegen opgenomen in een wetsvoorstel dat uiteindelijk door het parlement werd aangenomen.⁵⁷⁵ Dit waren de voorstellen om controles in te voeren om de geschiktheid van lekenrechters te waarborgen, het recht om ongeschikte lekenrechters te weigeren of te verwijderen, een wettelijke bepaling die stelt dat lekenrechters niet door hun politieke partijen mogen worden beïnvloed en de invoering van een verplichte introductie cursus.

Gebrek aan diversiteit van de groep lekenrechters, hun vermeende gebrek aan onafhankelijkheid vanwege politieke affiliatie en zelfs de legitimiteit van het instituut van lekenrechters worden regelmatig besproken in het Zweedse parlement⁵⁷⁶ en de laatste tijd ook in het Europees parlement.⁵⁷⁷ Deze debatten ontstaan

⁵⁶⁸ Interview lekenrechter.

⁵⁶⁹ Justitiedepartementet 2002; Nämndemannautredningen 2013.

⁵⁷⁰ Justitiedepartementet 2002.

⁵⁷¹ Voorstel 2005/06:18.

⁵⁷² De hervormingen van de benoemingsprocedure zijn volgens Söderström niet succesvol, omdat politici hun bevoegdheid om lekenrechters te verkiezen niet willen opgeven. Söderström 2015, p. 68.

⁵⁷³ Nämndemannautredningen 2013; Söderholm, Regnér & Gödré-Mártis 2013, p. 720.

⁵⁷⁴ Nämndemannautredningen 2013.

⁵⁷⁵ Voorstel 2013/14:169.

⁵⁷⁶ Motion 2017/18:1756; Motion 2020/21:632.

⁵⁷⁷ Europese Parlement, Parliamentary question - E-000979/2023, 'Snippa' court case and the independence of Swedish lay judges, 22 maart 2023.

vaak naar aanleiding van schandalen waarbij lekenrechters (vermeend) onterecht door partijpolitiek worden beïnvloed die in de nationale (en internationale) pers zijn verschenen.⁵⁷⁸

Een recent rapport van de *Domstolverket* heeft aangetoond dat de inspanningen om de diversiteit van lekenrechters na de hervormingen van 2014 te vergroten, niet succesvol waren. Zoals in 6.3.1.2 is aangegeven, was 5% van de lekenrechters geen lid van een politieke partij (terwijl slechts 5% van de Zweedse bevolking lid is van een politieke partij) en hun gemiddelde leeftijd was gestegen ten opzichte van vorige jaren.⁵⁷⁹

Het voorstel om lekenrechters uit de *hovrätt* te verwijderen, dat in 2013 niet werd goedgekeurd, geniet steun van de rechterlijke macht⁵⁸⁰ en de Zweedse Orde van Advocaten,⁵⁸¹ maar wordt niet gesteund door de *Nämndemännens riksförbund*.⁵⁸²

6.3.3 Argumenten voor en tegen gemengde panels

De volgende argumenten spelen een prominente rol in de publieke en wetenschappelijke debatten over gemengde panels in Zweden. In deze alinea worden eerst de belangrijkste argumenten voor het behouden van lekenrechters behandeld, gevolgd door de kritiekpunten.

Lekenrechtspraak is verankerd in de nationale juridische cultuur. Het feit dat de lekenrechtspraak wordt beschouwd als diep geworteld in de Zweedse juridische cultuur, lijkt het sterkste argument te zijn voor het in stand houden van de lekenrechtspraak.⁵⁸³ In de literatuur wordt met enige trots vermeld dat de traditie van lekenrechtspraak in Zweden een van de oudste in Europa is, en teruggaat tot duizend jaar geleden.⁵⁸⁴ Lekenrechtspraak wordt beschouwd als een symbool van de democratische legitimiteit van de Zweedse rechtspraak.⁵⁸⁵ The *Domstolverket* stelt: "de rechtbanken zijn een fundamentele pijler in onze democratie, en het lekenrechtstelsel zal bijdragen aan het vertrouwen in de rechtbanken." ⁵⁸⁶ Ook de geïnterviewde respondenten hebben verwezen naar de lange en diepgewortelde traditie van lekenrechtspraak in Zweden. De geïnterviewde rechter antwoordde bijvoorbeeld op de vraag over de voordelen van de lekenrechtspraak:

In wezen de reden dat we het [de lekenrechtspraak] in Zweden hebben... [is dat]... ik denk dat we lekenrechters in Zweden hebben al sinds de middeleeuwen...[...] Dus de manier om deze vraag te beantwoorden is waarschijnlijk dat ik gewend ben aan het systeem. Weet je, ik ben opgeleid, ik ben opgegroeid met het systeem waarin we lekenrechters hebben...

Het inbrengen van 'gezond verstand' en bredere inzichten in het rechtssysteem. Zoals eerder vermeld, is de rol van de lekenrechter volgens de *Domstolverket* om "gezond verstand" van de "gemiddelde mens" en

⁵⁷⁸ Priem 2017; Holm 2018; Schultz 2021; 'The rise of political influence on Sweden's justice system', *Le Monde* 28 januari 2023.

⁵⁷⁹ Ridal Ceder 2020.

⁵⁸⁰ Waarbij lekenrechters vergezeld zouden moeten worden door een professionele rechter vanwege de samenstelling van het panel: 2 lekenrechters en 3 professionele rechters. Het onderzoek uit 1996 heeft aangetoond dat 60% van rechters eens waren met dit voorstel. Zie Diesen 1996. Zie ook interview rechter.

⁵⁸¹ Advokatsamfundet, 'Advokatsamfundets rättsstatliga program' (Rechtsstatelijk programma van de orde van advocaten', advokatsamfundet.se, 10 september 2021, p. 16.

⁵⁸² 'Svårt rekrytera nämndemän efter "snippa-domen": "Flera tvekar att fortsätta' (Moeilijk om lekenrechters te werven na de "Snippa"-uitspraak: "Velen zijn terughoudend om door te gaan"), SVT 3 april 2023.

⁵⁸³ Diesen 2001b; Söderholm, Regné & Gödri-Mártis 2013, p. 720; interview rechter.

⁵⁸⁴ Diesen 2001a, p.313.

⁵⁸⁵ Söderholm, Regné & Gödri-Mártis 2013, p. 720-721.

⁵⁸⁶ Sveriges Domstolar, 'Nämndeman - ett förtroendeuppdrag/Roll, uppgift och skyldigheter' ('Lekenrechter- een vertrouwenspositie/Rol, taak en plichten', domstol.se, laatst bijgewerkt op 26 juni 2023 (geraadpleegd op 20 december 2024).

"ervaring op verschillende (professionele) gebieden" te bieden. Aan de ene kant, wordt lekenparticipatie gezien als een waarborg tegen technocratie, waarin recht alleen door bekwame juristen zou kunnen worden uitgesproken.⁵⁸⁷ Daarom wordt het behoud van de kwaliteit van de lekenrechter als leek als zeer belangrijk beschouwd in het Zweedse systeem.⁵⁸⁸ Zowel de geïnterviewde rechter als de lekenrechter benadrukten het belang dat een lekenrechter een leek blijft: "de lekenrechters zouden de verantwoordelijkheid moeten nemen om het publiek of de gewone burger te vertegenwoordigen."⁵⁸⁹ Lekenrechtspraak zou ook helpen te voorkomen dat (beroeps)rechters te bekrompen worden (tunnelvisie of vooringenomenheid vertonen), of te los komen te staan van de wereldbeelden van de "gewone burger."⁵⁹⁰ In die zin functioneert lekenrechtspraak als democratische controle op het (geprofessionaliseerde) rechtssysteem.⁵⁹¹ Aan de andere kant brengen lekenrechters inzichten mee uit hun werk- en levenservaring, waarover professionele rechters mogelijk niet beschikken.⁵⁹² Het is niet voor niets dat er regelmatig suggesties worden gedaan om specifieke vereisten te introduceren voor (een deel van) lekenrechters, namelijk met betrekking tot hun professionele specialisatie.⁵⁹³

Burgers informeren over de werking van het strafrechtssysteem. Een ander belangrijk argument voor lekenrechtspraak is dat deze wordt gezien als een middel om het bredere publiek te informeren over de werking van het rechtssysteem.⁵⁹⁴ De *Domstolverket* stelt dat "lekenrechters vertegenwoordigers zijn van de bevolking van Zweden en hun doel is om het brede publiek inzicht te geven in de werking van de rechtbanken."⁵⁹⁵ De rechter die voor dit onderzoek is geïnterviewd, stelt dat de (veronderstelde) informatieve rol van lekenrechters de belangrijkste hedendaagse rechtvaardiging voor lekenrechtspraak is.⁵⁹⁶ Hoewel er andere manieren zijn om het publiek te informeren, zoals open dagen of buurtbijeenkomsten, zijn ze niet noodzakelijk minder duur of kosten ze minder middelen of tijd. Lekenrechtspraak heeft daarentegen historische wortels in de Zweedse rechtscultuur, en is door de eeuwen heen verijnd.

Daarnaast zijn er verschillende kritiekpunten ten aanzien van lekenrechtspraak in het Zweedse debat.

Politieke invloed en gebrek aan diversiteit en legitimiteit van lekenrechtspraak. Zoals hierboven beschreven, worden lekenrechters vaak gezien als politiek beïnvloed. Het wervingsproces wordt als problematisch beschouwd, omdat dit zou kunnen leiden tot beslissingen op basis van partijpolitieke belangen die door de lekenrechters worden vertegenwoordigd.⁵⁹⁷ Er bestaat een risico dat leken hun rol in de rechtbank interpreteren als vertegenwoordigers van hun politieke partijen.⁵⁹⁸ Daardoor wordt hun onafhankelijkheid en de onafhankelijkheid van het Zweedse rechtssysteem in twijfel getrokken (zie 6.3.2). Bovendien wordt het gebrek aan diversiteit binnen de groep van lekenrechters vaak bekritiseerd.⁵⁹⁹ Volgens de geïnterviewde rechter is een van de belangrijkste tekortkomingen van het Zweedse lekenrechtssysteem de manier waarop rechters worden aangesteld. Het probleem wordt verergerd door

⁵⁸⁷ Diesen 2001b.

⁵⁸⁸ Interview rechter.

⁵⁸⁹ Interview lekenrechter.

⁵⁹⁰ Interview lekenrechter.

⁵⁹¹ Söderholm, Regnér & Gödri-Mártis 2013, p. 721-722.

⁵⁹² Diesen 2001b.

⁵⁹³ Nämndemannautredningen 2013.

⁵⁹⁴ Interview rechter.

⁵⁹⁵ Sveriges Domstolar, 2021a.

⁵⁹⁶ Interview rechter.

⁵⁹⁷ Statskontoret 2015, p. 102.

⁵⁹⁸ Rundkvist 1994; Jansson 2022.

⁵⁹⁹ Nämndemannautredningen 2013.

de media, die proberen een verband te leggen tussen de politieke affiliatie van lekenrechters en de uitkomst van de zaak:

Maar ik denk dat het cruciale punt, en waar je echt iets aan moet doen in Zweden, de manier is waarop we hen aanstellen. Hun nauwe verbinding met de politieke partijen. Het is een probleem en het is niet goed voor het publiek vertrouwen, want wanneer je een probleem hebt, is het eerste wat de pers doet, uitzoeken bij welke politieke partij deze persoon hoort. En plotseling heb je... je had een juridische zaak, maar plotseling heb je een politieke zaak, en dat is niet goed, denk ik, voor het vertrouwen in het rechtssysteem.

Beperkte inbreng met extra organisatorische lasten. Vergelijkbaar met België werd door de rechtspraak het argument naar voren gebracht dat lekenrechters weinig inbreng of nut hebben in het besluitvormingsproces.⁶⁰⁰

Lekenrechters kennen de wet niet en zijn niet gewend om relevante informatie voor besluitvorming te onderscheiden, zoals professionele rechters dat doen. Zoals de geïnterviewde rechter het verwoordde: “[...] een lekenrechter is niet opgeleid. Tenzij hij of zij vele, vele jaren heeft gediend, zijn ze niet opgeleid om te luisteren naar de belangrijke feiten in de verklaring van een getuige of van de ondervraagde persoon.” Deze moeilijkheden worden verergerd door het feit dat strafzaken complexer worden en veel technische informatie bevatten. Hoewel de inbreng van lekenrechters beperkt is, stelt men dat het (professionele) rechters tijd kost om zaken uit te leggen en te vereenvoudigen voor lekenrechters. Bovendien kan het moeilijk zijn om de aanwezigheid van lekenrechters voor meerdaagse processen te waarborgen:

Het nadeel is dat de zaken tegenwoordig ingewikkelder zijn. Dus je hebt echt geen voordelen van het hebben van lekenrechters, omdat je meer moet uitleggen. Er zijn meer technische kwesties. Je hebt af luistertechnieken en dergelijke en je hebt economische misdrijven. Als je er niets van weet, weet je ook niets van economie of dat soort dingen, is het heel, heel moeilijk om het te volgen. [...] Dit is een nadeel, omdat de zaken die ingewikkelder zijn vaak meer dagen in een proces vereisen. Dus stel dat een proces meerdere dagen duurt, het is moeilijker om lekenrechters te krijgen die eraan kunnen werken, omdat de lekenrechter werkverplichtingen heeft. Normaal gesproken heb je senior mensen in deze zaken. En ze hebben nog meer moeite om de ingewikkeldere zaken te volgen.

Lekenrechters kunnen afwijkende waarden hebben dan de meerderheid van de samenleving. Uit de twee interviews kwam het argument naar voren dat lekenrechters mogelijk ‘afwijkende’ maatschappelijke waarden kunnen aanhangen. Dit argument is echter gebaseerd op de aanname dat professionele rechters (en meeste lekenrechters) de waarden van de ‘meerderheid’ onderschrijven, en dat het niet wenselijk is dat mensen die ‘andere’ waarden en opvattingen hebben deel uitmaken van de (leken)rechtspraak. Dit argument is vooral gericht op lekenrechters die lid zijn van bepaalde (namelijk de extreemrechtse en extreemlinkse) politieke partijen.⁶⁰¹ Zoals de geïnterviewde rechter het verwoordde:

Je hebt mensen uit andere culturele achtergronden, en zij kunnen opvattingen uiten die niet erg actueel zijn, of niet in lijn zijn met de Zweedse culturele normen van het moderne leven dat we hebben. We hebben daar helaas verschillende voorbeelden van gehad.

⁶⁰⁰ Interview rechter.

⁶⁰¹ Dahlgren 2011, p. 13.

Een populair voorbeeld van discussie is de extreemrechtse partij genaamd de Zweden Democraten, die bekend zouden staan om hun ‘xenofobe’ opvattingen:⁶⁰²

In Zweden hebben we een partij die zichzelf de Zweden Democraten noemt. En er zijn best wel wat mensen van buiten Europa [in die partij]. Ik bedoel, ze zijn Zweeds geworden, maar etnisch komen ze uit Rusland, ze komen van overal. En soms zijn ze, ik bedoel, nationalistischer dan etnische Zweden. Omdat ze zeggen dat wij naar Zweden zijn gekomen, onze plichten hebben vervuld, en we willen niet dat mensen die hier komen, laten we zeggen, misbruik maken van het Zweedse systeem.

Sinds de verkiezingen van 2022, waarin extreemrechtse partijen een aanzienlijk aandeel van de stemmen hebben gekregen, zou het risico van invloed van niet-liberale opvattingen binnen de traditioneel liberale rechtspraak hoger zijn geworden, zo wordt in de media gesteld.⁶⁰³ Dit risico zou volgens meerdere onderzoeken bijzonder hoog zijn in zaken waarbij niet-etnische Zweedse verdachten betrokken zijn, bijvoorbeeld degenen met een Arabische naam.⁶⁰⁴ Ook de mogelijke invloed van extreemlinkse ideologieën werd aangestipt. Uit één studie is bijvoorbeeld gebleken dat veroordelingen in zaken met een vrouwelijk slachtoffer aanzienlijk toenemen wanneer panels lekenrechters van de extreemlinkse (feministische) Vänster-partij toegewezen krijgen.⁶⁰⁵ Dezelfde studie heeft aangetoond dat lekenrechters van de extreemlinkse en extreemrechtse partijen de stemmen van lekenrechters van centropartijen beïnvloeden op een manier die consistent is met hun respectieve partijprogramma.

6.3.4 Gemengde panels en democratische participatie

6.3.4.1 Participatie

In Zweden is de mate van **participatie** van lekenrechters in termen van het aandeel in strafzaken een van de hoogste in Europa (zie 4.3.1.1). Zaken die zonder lekenrechters worden behandeld zijn een uitzondering. Echter, zoals hierboven vermeld, er is een voortdurende discussie over de afschaffing van lekenrechters in de *hovrätt*, een idee dat door verschillende belanghebbenden wordt gesteund. Er is ook een voortdurende discussie over het beperken van het type zaken dat door lekenrechters in de rechtbanken wordt behandeld tot de zaken waarin de feitenvaststelling relatief ingewikkeld is (zie 6.3.2). De geïnterviewde rechter merkte echter op dat het juist in deze zaken is dat de deelname van lekenrechters kan worden belemmerd door het gebrek aan juridische kennis en opleiding. In tegenstelling daarop, was de geïnterviewde lekenrechter van mening dat de feitelijke complexiteit van zaken geen extra moeilijkheden creëert voor lekenrechters in vergelijking met professionele rechters. Hij meende dat hoewel professionele rechters deskundiger zijn in het bepalen van de sanctie, omdat ze kunnen inschatten welke sanctie het best overeenkomt met de reeds bestaande rechtspraak, lekenrechters en professionele rechters vaak op gelijke voet staan als het gaat om het beoordelen van de feiten.

Formeel gezien hebben lekenrechters dezelfde rechten als professionele rechters om deel te nemen aan de besluitvorming. Het onderzoek naar de daadwerkelijke invloed van lekenrechters op de besluitvorming laat geen eenduidig beeld zien. Een vaak geciteerd onderzoek van Diessen heeft aangetoond, op basis van het aantal afwijkende opinies (*skiljaktig mening*), dat gevallen waarin lekenrechters het oordeel van professionele rechters ter zijde hebben geschoven in de *hovrätt* zeer zeldzaam waren (ongeveer 3%).⁶⁰⁶

⁶⁰² Wester 2017, p. 32.

⁶⁰³ ‘The rise of political influence on Sweden’s justice system’, *Le Monde* 28 januari 2023.

⁶⁰⁴ Marten 2015; Anwar, Bayer & Hjalmarsson 2019.

⁶⁰⁵ Anwar, Bayer & Hjalmarsson 2019.

⁶⁰⁶ Diessen 1996.

Een recente studie van zaken die in 2021 door de *tingsrätt* zijn behandeld, suggereerde dat het percentage van afwijkende opinies ongeveer 3% was, en in deze zaken werd in ongeveer 1 op de 5 gevallen een professionele rechter door lekenrechters overruled.⁶⁰⁷ Een andere studie constateerde dat 8% van de uitspraken ten minste één afwijkende opinie heeft met betrekking tot ten minste één beschuldiging of met betrekking tot de straf.⁶⁰⁸ Echter, het lage aantal afwijkende opinies van lekenrechters op zich betekent niet dat zij onvoldoende ruimte krijgen in de besluitvorming. Dit kan ook betekenen dat professionele rechters en lekenrechters het voor het grootste deel het eens zijn over de normen en uitgangspunten die ze moeten toepassen in concrete zaken, oftewel dat er zo veel mogelijk naar consensus wordt gestreefd (zie 6.3.1.3).

Dezelfde studie onderzocht ook de argumenten die in de uitspraken en afwijkende opinies naar voren werden gebracht. Dit waren vaak situationele en subjectieve beoordelingen, en geen juridisch verankerde redeneringen, of verwijzingen naar maatschappelijke waarden of normen (zie ook 5.3.3). Dit gaat enigszins in tegen het argument dat lekenrechters gemakkelijk te beïnvloeden zijn door professionele rechters, omdat deze laatste meer gezag en legitimiteit hebben vanwege hun professionele status en juridische kennis.⁶⁰⁹

Lekenrechters blijven passief tijdens de zittingen en mogen niet direct vragen stellen aan getuigen of de verdachte. De geïnterviewde rechter merkte op:

Nee, ik zou hen [lekenrechters] dat niet toestaan [direct vragen te stellen]. Als zij een vraag hebben, bijvoorbeeld als er iets onduidelijk is, kunnen ze me een briefje geven en ik bekijk het briefje, maar ik beslis of ik een vraag stel. Want het kan een probleem zijn, als je een lekenrechter hebt die absoluut geen idee heeft van welke vragen je zou kunnen stellen. Ze zouden een vraag willen stellen die de beklaagde of het slachtoffer zou benadelen, en dat zou niet goed zijn. Dus alle vragen moeten via de voorzitter, de professionele rechter, gaan.

Dit werd ook bevestigd door de geïnterviewde lekenrechter, die eveneens van mening was dat een actievere rol voor lekenrechters niet nodig was. Hij verklaarde dit mede door het feit dat de partijen verantwoordelijk waren voor het vaststellen en presenteren van de feiten (Zweden kent een adversiar proces in de fase van berechting: zie 6.3.1.4):

Het is aan de twee partijen, de verdediging en de openbare aanklager. Zij worden verondersteld om kennis te nemen van wat er tijdens de hoorzitting wordt gezegd.

6.3.4.2 Deliberatie

Zoals vermeld in de bovenstaande alinea, hebben professionele rechters en lekenrechters verschillende meningen over de mate waarin lekenrechters in de praktijk invloed hebben op de beraadslagingen. Het bestaande empirisch onderzoek ondersteunt ook uiteenlopende hypothesen hieromtrent. Hoewel het percentage afwijkende meningen in het Zweedse systeem laag is, kan dit ook worden verklaard door de culturele tendens om consensus na te streven. Zoals de geïnterviewde lekenrechter zei:

Ik denk dat hoe delicaat een zaak ook is, des te belangrijker het is dat de rechters het eens zijn. Begrijp je wat ik bedoel? Dus, er zijn gevallen geweest waarin ik heb gezegd dat ik me terugtrek uit

⁶⁰⁷ Rundberg 2022.

⁶⁰⁸ Anwar, Bayer & Hjalmarsson 2019, p. 868.

⁶⁰⁹ Bell 2004.

de beslissing, en het kan zowel zijn om vrij te spreken als om de beschuldigde schuldig te verklaren. [...] Meestal zou ik graag een respectvol gesprek onder professionals zien, waarbij we proberen consensus te bereiken. En dan is de volgende stap natuurlijk dat we proberen consensus te bereiken over de straf... Ik bedoel, er was een zaak, dat is al een tijd geleden, waarbij we begonnen met de beraadslagingen, en we waren met twee lekenrechters die zeiden dat de beschuldigde niet schuldig moest worden bevonden. Dus, [er werd consensus bereikt], en de zaak werd gesloten met een vrijspraak.

De heersende mening in de literatuur is echter dat professionele rechters er meestal in slagen lekenrechters te overtuigen om hun mening te accepteren (zie 4.3.2). Dit werd ook bevestigd door de geïnterviewde rechter, die het beraadslagingsproces als volgt beschreef:

Dit gedaan hebbende [de toepasselijke wet en evaluatie van het bewijs uitgelegd], is het nu tijd voor lekenrechters om hun mening te geven... Ik richt me eerst tot de persoon van wie ik denk dat die het eerst aan het woord moet komen. Omdat... [...] uit mijn ervaring blijkt dat je drie lekenrechters hebt en op basis van statistieken zal ten minste één persoon het met mij eens zijn. Dus normaal gesproken richt ik me eerst tot die persoon. Dit gedaan hebbende, zijn we bijna thuis, want als het een vrijspraak is, dan is de zaak klaar. En als je de persoon moet veroordelen, heb ik nog één lekenrechter nodig om te overtuigen, en dat heb je normaal gesproken ook.

De rechter zei ook dat hij zelden een meningsverschil met een lekenrechter heeft meegemaakt. Toen hem werd gevraagd of hij zich situaties kon herinneren waarin een lekenrechter nuttige input had geleverd, antwoordde hij dat "het een paar keer is gebeurd, heel zelden dat een lekenrechter bijvoorbeeld heeft gehoord wat de getuigen zeiden [en de professionele rechter niet]." "Maar weet je," voegde hij eraan toe, "ik heb 30 jaar gewerkt, en het is maar één of twee keer gebeurd."

Onderzoek naar de kwaliteit van de beraadslagingen met lekenrechters ontbreekt vanwege de geheimhouding van de beraadslagingen. Echter, in de literatuur wordt algemeen gesuggereerd dat de deelname van lekenrechters de kwaliteit van de beraadslaging eerder verslechtert dan verbetert. Lekenrechters worden vaak, in tegenstelling tot professionele rechters, gepresenteerd als (politiek) bevooroordeeld, emotioneel, minder efficiënt en juridisch onbekwaam.⁶¹⁰ Het kan echter zijn dat dit onderzoek de *bias* weerspiegelt van professionele juristen die zichzelf (of professionele rechters) als objectief en onpartijdig beschouwen.⁶¹¹ Lami en Hämäläinen hebben bijvoorbeeld betoogd dat lekenrechters gemiddeld niet meer bevooroordeeld zijn dan professionele rechters.⁶¹² Ook constateerde de studie die in de bovenstaande alinea is aangehaald dat zowel professionele rechters als lekenrechters de neiging hebben om subjectieve en situationele argumenten te gebruiken ter ondersteuning van hun meningen, in plaats van verwijzingen naar de juridische normen of maatschappelijke waarden.⁶¹³

Wat de communicatie met het buitenwereld betreft, lijkt het erop dat Zweedse lekenrechters relatief weinig contact hebben met het algemene publiek. Toen een geïnterviewde lekenrechter, die tevens de voorzitter van de lokale vereniging van lekenrechters was, werd gevraagd naar *outreach* naar het algemene publiek, noemde hij contacten met journalisten om het imago van lekenrechters in de media te verbeteren. Evenzo lijkt de *Nämndemännens riksförbund* weinig betrokken te zijn bij *community outreach*, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Engelse *Magistrates' Association*.⁶¹⁴ Dit is verrassend, vooral omdat "het informeren van het algemene publiek over de werking van het strafrechtstelsel" wordt gezien als

⁶¹⁰ Sandgren 2014; Knutsson & Andersson 2015; Jönsson 2019; Österman 2021; Cantwell 2022.

⁶¹¹ Johannesson 2018.

⁶¹² Lami en Hämäläinen 1992.

⁶¹³ Anwar, Bayer & Hjalmarsson 2019.

⁶¹⁴ Interview lekenrechter. Zie ook de informatie op de webpagina van NRF.

een van de kernfuncties van lekenrechters (zie 6.3.3). Daarnaast worden zittingen met lekenrechters zelden door het publiek bijgewoond, met uitzondering van de direct betrokkenen in de zaak.⁶¹⁵ Het blijft dus onduidelijk of het mogelijke effect van het ‘populariseren’ van rechtszittingen door de inzet van lekenrechters (zie 6.3.3), ook daadwerkelijk het bredere publiek bereikt (in tegenstelling bijvoorbeeld tot juryrechtszaken in België). Daarentegen kan worden betoogd (wat nader onderzoek vereist) dat rechtszaken met deelname van lekenrechters door de media worden gepopulariseerd, en dat deze berichtgeving bijdraagt aan een positief en goed geïnformeerd publiek debat over zowel lekenrechtspraak als de rechtspraak in het algemeen. Echter, uit aanwijzingen in dit onderzoek blijkt dat dit niet vanzelfsprekend het geval is in de Zweedse context (zie 6.3.5).

6.3.4.3 Representativiteit

Het gebrek aan representativiteit van lekenrechters lijkt een pijnpunt te blijven van het Zweedse systeem van lekenrechtspraak. Zoals eerder in 6.3.2 is vermeld, hebben verschillende pogingen om de diversiteit te vergroten niet de gewenste resultaten opgeleverd, althans niet op nationaal niveau. Dit werd ook bevestigd in de interviews. Hoewel er op lokaal niveau mogelijk enige verbetering is geweest met betrekking tot de leeftijd van lekenrechters, zoals gerapporteerd door de geïnterviewde rechter, waren beide respondenten het erover eens dat leeftijdsgerelateerde en politieke representatie de grootste uitdagingen blijven voor het Zweedse lekenrechtstelsel. Interessant is dat beide respondenten opmerkten dat het gebrek aan gender- of etnische representatie geen probleem was. Daarnaast stelde de geïnterviewde lekenrechter dat lekenrechters ook op het gebied van opleiding en sociaaleconomische status vrij divers waren. Hij verklaarde dit door het feit dat verschillende partijen leden aantrekken met bepaalde soorten sociaaleconomische en demografische kenmerken. Dit komt echter niet overeen met onderzoeksresultaten uit 2020, waaruit blijkt dat het gemiddelde inkomen van lekenrechters boven het nationale gemiddelde ligt, en resultaten gepubliceerd in 2010, waaruit blijkt dat burgers van niet-Zweedse oorsprong zeer weinig vertegenwoordigd zijn (zie 6.3.1.2). De rechter noemde de onvoldoende beheersing van de Zweedse taal door sommige genaturaliseerde burgers als een van de mogelijke redenen hiervoor.

Ondanks de kritiek, heeft het huidige systeem voor de benoeming van lekenrechters verschillende hervormingsvoorstellen doorstaan. Hier zijn verschillende verklaringen voor. Ten eerste worden lokaal gekozen gemeenteraadsliden gezien als democratisch representatief. Daarom wordt het selecteren van lekenrechters uit de leden van de gekozen partijen beschouwd als een democratische praktijk, die bovendien bijdraagt aan de kwaliteit van de geselecteerde leken.⁶¹⁶ Ten tweede wees de geïnterviewde rechter op de relatief lage (administratieve) kosten van het benoemingssysteem: het is gemakkelijker om rechters te selecteren uit partijleden, dan om openbare sollicitatieprocedures te voeren. Een derde mogelijke verklaring die in de literatuur wordt genoemd, is dat politici hun controle over de benoeming van lekenrechters niet willen opgeven (zie 6.3.2).

Het gebrek aan representativiteit kan problematischer zijn, zoals ook werd opgemerkt door de geïnterviewde rechter, wanneer alle of de meeste lekenrechters die aan een zaak (willekeurig) zijn toegewezen, tot dezelfde politieke partij behoren:

We hebben een digitaal systeem dat een aanvraag willekeurig toewijst. [...] Dus je kunt drie Social Democraten in hetzelfde panel hebben, of je kunt drie Conservatieven hebben. Je kunt drie rechts

⁶¹⁵ Flower 2018, p. 25.

⁶¹⁶ Omdat kandidaten bekend zijn bij de lokale politieke partijen. Zie Dahlgren 2011, p. 20.

georiënteerde lekenrechters hebben, dus je hebt geen idee. [...] En ik heb daar als rechter geen invloed op.

Volgens de rechter zijn in dergelijke gevallen de politieke opvattingen en voorkeuren van lekenrechters duidelijker zichtbaar in de beraadslagingen (hoewel de wet vereist dat lekenrechters niet door hun politieke opvattingen mogen worden geleid). Toen hem werd gevraagd of deze voorkeuren ook invloed konden hebben op de uitspraak, antwoordde de geïnterviewde rechter dat dit zeer zeldzaam is, maar dat het "kan gebeuren". Dit komt overeen met de onderzoeksresultaten die hierboven zijn aangehaald met betrekking tot de mogelijke invloed van extreemrechtse en extreemlinkse opvattingen van lekenrechters op de uiteindelijke uitspraken.⁶¹⁷ Andere onderzoeken stellen echter dat de invloed van lekenrechters op de uiteindelijke uitspraken zeer gering zou zijn (zie 6.3.4.1). In dit opzicht zou het gebrek aan politieke representativiteit onder lekenrechters over het algemeen weinig invloed hebben op de uitkomsten van strafzaken.

6.3.5 Gemengde panels en vertrouwen in de rechtspraak

Burgers in de Noordse landen hebben een hoog vertrouwen in hun instellingen, waaronder het strafrechtssysteem.⁶¹⁸ Volgens de OECD-enquête van 2024 (gegevens uit 2023) over het vertrouwen in publieke instellingen, heeft 69% van de Zweden vertrouwen in de politie en 64% in de rechtbanken en het rechtssysteem.⁶¹⁹ Over het algemeen vindt 75% van de bevolking en 70% van de bedrijven dat het niveau van onafhankelijkheid van rechtbanken en rechters in 2023 'redelijk tot zeer goed' is.⁶²⁰ De mate van vertrouwen in lekenrechters specifiek is niet bekend. Politieke partijen (waaruit lekenrechters voornamelijk worden benoemd) behoren echter tot de minst vertrouwde instellingen in Zweden, met slechts 31% vertrouwen.⁶²¹

De geïnterviewde rechter merkte op dat het publiek in Zweden zich niet bewust is van de rol van lekenrechters, behalve wat erover in de media wordt gerapporteerd, en over het algemeen weinig interesse in het onderwerp heeft. De mediaberichtgeving over lekenrechtspraak in Zweden lijkt overwegend negatief te zijn volgens de respondenten. De media rapporteren namelijk regelmatig over gevallen waarin lekenrechters (vermeend) ongepast zouden worden beïnvloed door hun politieke partijen, waar controversiële beslissingen of vonnissen worden uitgesproken (vermeend door de invloed van lekenrechters) of waarin lekenrechters controversiële uitspraken doen tegenover de pers of 'schokkende' afwijkende meningen publiceren (zie 6.2.3). Er was enige onenigheid tussen de twee respondenten over de vraag of de negatieve berichtgeving te wijten is aan de lekenrechters zelf, of aan de journalisten die rapporteren over de desbetreffende strafzaken.⁶²² Beide respondenten waren echter van mening dat dit het publieke vertrouwen in het (leken)rechtssysteem ondermijnt. Zoals de geïnterviewde rechter het verwoordde:

Zoals ik eerder zei, wanneer we een probleem hebben binnen de rechtspraak, als er een probleem is of als een uitspraak in twijfel wordt getrokken, is dat, ik zou zeggen, voor 100% omdat een lekenrechter op een verkeerde manier met de pers spreekt, of als we een afwijkende uitspraak

⁶¹⁷ Anwar, Bayer & Hjalmarsson 2019.

⁶¹⁸ Andreasson, 2017; Van Damme, Pauwels & Svensson, 2015.

⁶¹⁹ OECD, 'OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions - 2024 Results', oecd.org (geraadpleegd op 20 december 2024), p. 3.

⁶²⁰ Europese Commissie, 'The 2024 EU Justice Scoreboard', COM(2024) 950, figuur 49 en 51.

⁶²¹ Europese Commissie, 'The 2024 EU Justice Scoreboard', COM(2024) 950, figuur 49 en 51.

⁶²² De geïnterviewde rechter leek te suggereren dat dit vooral te wijten was aan het onacceptabele gedrag van lekenrechters, terwijl de lekenrechter dit toeschreef aan foutieve berichtgeving door de pers.

hebben, en de lekenrechter wijkt af op een manier waarvan de publieke opinie zou zeggen dat hij of zij volledig de plank mislaat. Dus je leest niet in de Zweedse kranten of in de media dat we meer lekenrechters nodig hebben of dat er een erg positieve mening over lekenrechters bestaat.

Zoals hierboven in 6.2.4.2 genoemd, lijken lekenrechters zelf niet op grote schaal in contact te treden met het publiek, hoewel er enkele pogingen worden ondernomen om het imago van lekenrechters in de pers te verbeteren.⁶²³

Zoals uit dit en ander onderzoek blijkt, waarderen lekenrechters het om deze rol te vervullen en beschouwen ze het als een eretitel of een vorm van maatschappelijke dienst.⁶²⁴ De geïnterviewde lekenrechter verklaarde bovendien dat zijn opvattingen over het rechtssysteem zijn veranderd dankzij zijn ervaring als lekenrechter. Hij verwees in het bijzonder naar zijn eerdere opvattingen over de "typische" mensen die strafbare feiten plegen, en over de rol van de verdediging. Dit lijkt in overeenstemming te zijn met het onderzoek waaruit blijkt dat deelname aan lekenrechtspraak tot minder strenge en meer toegeeflijke opvattingen leidt (zie 8.3.2). Het is echter onduidelijk of de ervaring als lekenrechter in Zweden enige invloed heeft op het vertrouwen in de rechtspraak. Gezien het feit dat slechts een zeer klein deel van de Zweedse populatie ervaring opdoet als lekenrechter, heeft een mogelijke toename in het vertrouwen binnen de groep lekenrechters niet vanzelfsprekend een grote invloed op het vertrouwen in de rechtspraak in het algemeen. Onbekend is dan ook of en in hoeverre het bestaan van het instituut van lekenrechtspraak bijdraagt aan het vertrouwen van de algemene bevolking in de rechtspraak.

6.3.6 Deelconclusie

De lekenrechtspraak in de vorm van gemengde panels bestaat in Zweden sinds de 13de eeuw. Ondanks dat lekenrechtspraak is ingebed in de lokale rechtscultuur, is er in Zweden veel beweging rond dit onderwerp (maar zonder veel wettelijke veranderingen). De recente discussies gaan vooral over de mogelijke politieke invloed op Zweedse lekenrechters en de risico's hiervan voor de onafhankelijkheid van de rechtspraak. Ook de aanwezigheid van lekenrechters in de *hovrätt* wordt bekritiseerd. Het sterkste argument voor het in stand houden van lekenrechtspraak in Zweden lijkt het feit dat dit als onderdeel van de rechtstraditie wordt gezien. Andere veelvoorkomende argumenten in het debat zijn dat lekenrechters "gezond verstand" en maatschappelijke inzichten brengen binnen een sterk gejuridiseerde rechtspraak, en dat hun deelname het publiek op de hoogte houdt van de werking van het rechtssysteem. Het vergroten van vertrouwen in de rechtspraak wordt echter niet als een prominent of zelfstandig argument naar voren gebracht (hoewel het gesuggereerd wordt dat verhoogd bewustzijn van de werking van de rechtspraak het vertrouwen zou kunnen bevorderen). Dit kan samenhangen met het feit dat het vertrouwen in de rechterlijke macht in Zweden traditioneel hoog is.

Daartegenover wordt geconstateerd dat de samenstelling van de groep lekenrechters niet divers en representatief is, beïnvloed wordt door partijpolitiek (omdat ze door politieke partijen worden genomineerd), wat onder andere het vertrouwen in de rechtspraak ondermijnt, mede door de verhoogde media-aandacht voor (vermeende) politieke invloeden. Daarnaast hebben lekenrechters beperkte inbreng bij de berechting, terwijl ze extra organisatorische kosten voor de rechtspraak en financiële lasten voor de

⁶²³ Interview lekenrechter.

⁶²⁴ Driessen 1996; interview lekenrechter.

overheid met zich meebrengen. Soms zouden lekenrechters ook culturele opvattingen uiten die als afwijkend van de gevestigde meerderheidsopvattingen worden gezien.

Hoewel Zweedse lekenrechters bij een groot aandeel van strafzaken zijn betrokken, blijft hun daadwerkelijke rol en deelname in concrete zaken relatief bescheiden. Ze hebben geen ruimte om onafhankelijk van professionele rechters beslissingen te nemen, en de invloed van de professionele rechters tijdens zittingen en beraadslagingen lijkt prominent te zijn. Daarentegen constateren sommige empirische studies en anekdotisch bewijs (zaken beschreven in de media) dat lekenrechters wel op de een of andere manier invloed kunnen uitoefenen op eindbeslissingen. Afwijkende opinies (inclusief uitgebracht door of met deelname van lekenrechters) komen in Zweden niet vaak voor, omdat er naar consensus wordt gestreefd. Representativiteit, diversiteit en het risico van politieke invloed op lekenrechters blijven problematisch, ondanks verschillende hervormingspogingen. Uit dit onderzoek kan bovendien niet worden geconcludeerd dat de deelname van lekenrechters in Zweden tot meer vertrouwen in de rechtspraak leidt. De beschikbare data lijken eerder in een andere richting te wijzen, mede door de huidige negatieve beeldvorming van lekenrechters in de media.

6.4 Lekenrechtspraak in Engeland: de lekenmagistraat

6.4.1 Inleiding

6.4.1.1 Geschiedenis

De eerste tekenen van lokale handhaving van de openbare orde en lokale rechtspraak in Engeland en Wales gaan terug tot 1327, toen 'goede en rechtschapen' (*good and lawful*) mannen in elk graafschap (*county*) als *Conservators of Wardens of the Peace* werden aangesteld om de vrede te bewaken.⁶²⁵ In 1361 werd een wet aangenomen die voorschreef dat *justices of the peace* (een andere term voor *magistrates*) tot de 'waardigste' mensen van het graafschap moesten behoren. Samen met een *lord* kregen zij de bevoegdheid om overtreders van de openbare orde te achtervolgen, aan te houden en te bestraffen, evenals het recht om alle misdrijven gepleegd in het betreffende graafschap te 'horen en beslissen'.⁶²⁶ Veel principes uit deze wet zijn nog steeds van toepassing, zoals de bevoegdheid van lekenmagistraten om een straatverbod op te leggen, of het meer algemene idee dat hun straffen 'redelijk en rechtvaardig' moeten zijn.⁶²⁷

In de daaropvolgende eeuwen kregen lekenmagistraten steeds meer bevoegdheden en taken in het lokale bestuur, naast hun gerechtelijke functie.⁶²⁸ Deze functies hadden onder meer betrekking op het toezicht op de handel en lonen, het ondersteunen van de armen in de gemeenschap, het reguleren van voedselprijzen en zelfs het controleren van kerkgang.⁶²⁹ Oorspronkelijk werden lekenmagistraten uit de adellijke klasse aangesteld, maar vanaf de 17e eeuw kwamen zij steeds vaker ook uit lagere sociale klassen, zoals (niet-adellijke) grondbezitters of handelaren. Lekenmagistraten ontvingen geen salaris van de overheid, maar mochten wel een vergoeding vragen voor sommige van hun diensten.⁶³⁰

⁶²⁵ Lambert 2011, p. 5.

⁶²⁶ Lambert 2011, p. 5.

⁶²⁷ Lambert 2011, p. 5.

⁶²⁸ Lundmark 2012, p. 220.

⁶²⁹ Lambert 2011, p. 6-7; Winn 1986, p. 117-124.

⁶³⁰ Lambert 2011, p. 6-7; Winn 1986, p. 141-149.

Tegen het einde van de 18e eeuw groeide de macht van *magistrates* aanzienlijk, mede omdat de overheid hen gebruikte om controversiële wetten, zoals de *Riot Act* van 1715, te handhaven.⁶³¹ Lekenmagistraten werden steeds vaker bekritiseerd, omdat ze als corrupt, bevoorrecht en te machtig werden gezien. Tegelijkertijd werd het moeilijk om mensen te vinden die bereid waren om als lekenmagistraat te dienen, gezien het grote aantal taken dat met deze rol gepaard ging. Als gevolg hiervan werden in bepaalde gebieden, zoals Londen, magistraten uit de kringen van juridische professionals aangesteld en kregen zij een salaris of stipendium. Deze *stipendiary magistrates* zijn de voorgangers van de huidige *district judges* (zie 6.4.2). In de 19e eeuw werden magistraten ontdaan van veel van hun administratieve bevoegdheden (deze werden overgedragen aan lokale raden),⁶³² waardoor de berechting van misdrijven hun primaire functie werd. De *Summary Jurisdiction Act* van 1848 transformeerde de informele rol van lekenmagistraten als vredesbewakers naar een meer formele gerechtelijke functie.⁶³³ Deze wetgeving stelde uniforme praktijken en procedures vast, waarbij onder meer werd voorgeschreven dat rechtszittingen openbaar moesten worden gehouden.⁶³⁴

In het begin van de 20e eeuw werd de eigendomsvoorwaarde om lekenmagistraat afgeschaft, en vanaf 1919 mochten ook vrouwen als *magistrate* dienen. *Magistrates* behandelden niet alleen minder ernstige zaken (tijdens de zogenaamde *petty sessions*), maar ook ernstigere zaken (tijdens de zogenaamde *quarter sessions*) waarbij een college van twee tot negen lekenmagistraten samen met een jury rechtspraak.⁶³⁵ Slechts de ernstigste zaken werden niet door *magistrates* behandeld, maar door *assize courts*. De *quarter sessions* en *assize courts* werden in 1971 vervangen door *crown courts*.⁶³⁶ De huidige *magistrates' courts* zijn een voortzetting van het systeem van de rechtbanken van *petty session*.⁶³⁷

Halverwege de 20e eeuw ontstond er kritiek met betrekking tot de kwaliteit van de berechting van rijke autobezitters in verkeersmisdrijven, die door *magistrates* werden behandeld.⁶³⁸ Deze kritiek leidde in 1946 tot de benoeming van een Koninklijke Commissie. Deze commissie deed in 1948 verslag (*Royal Commission on Justices of the Peace* 1948) en leidde tot de *Justices of the Peace Act* van 1949, die – naast andere veranderingen – ervoor zorgde dat *magistrates* voortaan ondersteund werden door gekwalificeerde juristen, de voorlopers van de moderne juridisch adviseurs (*justice's clerks*). Een minderheid van de commissieleden pleitte voor vervanging van de lekenmagistraten door professionele rechters, maar de meerderheid zorgde ervoor dat het systeem van lekenrechtspraak in stand bleef.⁶³⁹ De *Justices of the Peace Act* van 1949 creëerde ook *magistrates' courts commissions* om beheer van *magistrates' courts* uit te voeren, die grotendeels uit magistraten bestonden.

In 1966 werd de verplichte opleiding voor *magistrates* voor het eerst officieel ingevoerd, mede om de verschillen in straffen tussen verschillende rechtbanken aan te pakken.⁶⁴⁰ De jurisdictie voor *magistrates' courts* werd geconsolideerd in de *Magistrates' Court Act* van 1952, die later werd vervangen door de *Magistrates' Court Act* van 1980, die nog steeds van kracht is. Momenteel zijn er ongeveer 14.500 lekenmagistraten in Engeland en Wales.⁶⁴¹ In 2023 kregen *magistrates' courts* in Engeland en Wales 1,37

⁶³¹ Lambert 2011, p. 7-8.

⁶³² The Representation of People Act (The Reform Act) 1832; Skyrme 1979.

⁶³³ Osborne 1960, p. 227-228.

⁶³⁴ Jones 1974, p. 26.

⁶³⁵ Lambert 2011, p. 8; Lundmark 2012, p. 220.

⁶³⁶ Lundmark 2012, p. 220.

⁶³⁷ Lundmark 2012, p. 220.

⁶³⁸ Jones 1974, 85.

⁶³⁹ Burney 1979, p. 54-5.

⁶⁴⁰ Lambert 2011.

⁶⁴¹ Sturge 2024, p. 45.

miljoen nieuwe zaken binnen en hebben 1,34 miljoen zaken afgedaan.⁶⁴² Ter vergelijking: *crown courts* ontvingen 105.000 zaken, waarvan 62% (ongeveer 60.000) in eerste aanleg. Dat betekent dat *magistrates courts* ongeveer 96% van alle strafzaken hebben behandeld. Het *magistrates' court* wordt daarom ook wel het 'werkpaard van het Engelse strafrechtstelsel' genoemd.⁶⁴³

De lekenmagistraten worden gezamenlijk vertegenwoordigd door de in 1920 opgerichte *Magistrates Association*.⁶⁴⁴ Het lijkt erop dat de meeste lekenmagistraten lid zijn van deze vereniging.⁶⁴⁵ De vereniging neemt actief aan het publieke debat over de magistratuur, en onderhoudt contacten met zowel de media als het publiek.

6.4.1.2 Benoeming en selectie

Magistrates moeten op hun functie solliciteren en ondergaan een nogal complex selectieproces. Kandidaten moeten tussen de 18 en 75 jaar oud zijn, permanent in het Verenigd Koninkrijk verblijven (burgerschap is niet vereist), binnen een redelijke afstand wonen van de rechtbank waar ze zullen werken en zich committeren aan minimaal vijf jaar dienst.⁶⁴⁶ Leden van bepaalde beroepen, zoals mensen die werkzaam zijn binnen andere instituties binnen de strafrechtpleging worden uitgesloten (automatisch of onder voorbehoud van een individuele beoordeling).⁶⁴⁷ Het hebben van een 'goed karakter' is een vereiste en om dit te beoordelen wordt onder meer het strafblad van de kandidaat en zijn naaste familieleden opgevraagd (hoewel een eerdere veroordeling niet automatisch tot diskwalificatie leidt).

Magistrates worden formeel benoemd door de *Senior Presiding Judge*, maar worden geselecteerd door de lokale adviescommissies, die bestaan uit zowel *magistrates* als niet-*magistrates*.⁶⁴⁸ Ze worden geselecteerd op basis van vijf kernkwaliteiten: (1) het kunnen begrijpen en waarderen van verschillende perspectieven; (2) met gevoeligheid en respect kunnen communiceren; (3) professioneel zijn; (4) het vermogen hebben om eerlijke, onpartijdige en transparante beslissingen te nemen en (5) blijf geven van zelfbewustzijn en openheid om te leren.⁶⁴⁹ Sollicitaties kunnen online worden ingediend, waarna - als er aan de geschiktheidscriteria is voldaan - de zogenaamde kwalificatiebeoordeling plaatsvindt, bestaande uit vragen met betrekking tot casusscenario's. Als de kandidaat wordt geselecteerd, ondergaat hij een interview van 75 minuten, dat vervolgens wordt 'gescoord'.⁶⁵⁰ De definitieve beslissing kan enkele maanden duren in verband met eindcontroles. Volgens lekenmagistraat 3 duurt deze laatste fase te lang (soms wel een jaar), wat er vaak toe leidt dat kandidaten hun interesse verliezen of niet meer beschikbaar zijn.

⁶⁴² Sturge 2024, p. 8.

⁶⁴³ Welsh 2023.

⁶⁴⁴ Collins 2021.

⁶⁴⁵ Zie de webpagina van de *Magistrates Association*: magistrates-association.org.uk (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁶⁴⁶ Courts and Tribunals Judiciary, The Lord Chancellor and Secretary of State's Directions for Advisory Committees on Justices of the Peace, Deel 2, bijgewerkt oktober 2023.

⁶⁴⁷ Courts and Tribunals Judiciary, The Lord Chancellor and Secretary of State's Directions for Advisory Committees on Justices of the Peace, Deel 2, Bijlage 2A – Guidance on eligibility for the criminal court.

⁶⁴⁸ Courts and Tribunals Judiciary, The Lord Chancellor and Secretary of State's Directions for Advisory Committees on Justices of the Peace, Deel 1.

⁶⁴⁹ Courts and Tribunals Judiciary, The Lord Chancellor and Secretary of State's Directions for Advisory Committees on Justices of the Peace, Deel 3.

⁶⁵⁰ Het proces wordt ook beschreven op de in 2023 gelanceerde website 'Ik kan magistraat zijn' als onderdeel van de laatste wervingscampagne. Zie 'I can be a magistrate, 'Application process', magistrates.judiciary.uk (geraadpleegd op 20 december 2024).

6.4.1.3 Rol en procedure

Magistraten behandelen zowel strafrechtelijke als civielrechtelijke zaken.⁶⁵¹ In de rechtbanken voor volwassenen behandelen zij zowel kleine strafzaken (*summary offences*) zoals gewone mishandeling of vernieling, als zogenaamde '*either way offences*'.⁶⁵² Bij deze laatste categorie gaat het om ernstigere delicten, zoals diefstal, inbraak of zware mishandeling, waarbij de verdachte de mogelijkheid heeft om te kiezen of de zaak door een *crown court* (met een jury) of door een *magistrates' court* wordt behandeld.⁶⁵³ Lekenmagistraten zitten daarnaast ook in jeugdrechtbanken en in *crown courts*, waar zij samen met een professionele rechter beroepen van de vonnissen van *magistrates' courts* behandelen.

Lekenmagistraten zitten in een panel van drie personen dat wordt voorgezeten door de voorzittende magistraat (*presiding justice*). Zij worden ondersteund door een juridisch adviseur (*legal advisor*),⁶⁵⁴ die hen informatie over de wet en de procedure verstrekt en ze ondersteunt bij het opstellen van het vonnis, maar ook de regie heeft bij de hoorzitting en het recht heeft om vragen te stellen aan getuigen en partijen om feiten verder te verduidelijken.⁶⁵⁵ Juridische adviseurs zijn doorgaans veel actiever tijdens de hoorzitting dan *magistrates*, wier rol is om passief te blijven en een oordeel te vormen op basis van de argumenten van de partijen.⁶⁵⁶

De procedure in de *magistrates' courts* is nogal informeel en eenvoudig. Als de verdachte schuldig pleit, gaan de lekenmagistraten over tot het bepalen van een straf.⁶⁵⁷ Als de verdachte onschuldig pleit, gaat de zaak naar een hoorzitting, waar de officier van justitie eerst zijn zaak voorlegt, gevolgd door de verdediging.⁶⁵⁸ Partijen kunnen getuigen van de wederpartij aan een kruisverhoor onderwerpen.⁶⁵⁹ Aan het eind krijgen beide partijen nog éénmaal het woord om voor de laatste keer hun standpunt neer te zetten.⁶⁶⁰ De *magistrates* trekken zich dan terug om hun oordeel te vellen. Als de verdachte niet schuldig wordt bevonden, wordt hij vrijgesproken en wordt de zaak gesloten. Als de verdachte schuldig wordt bevonden, zullen de lekenmagistraten zich over de straf buigen.⁶⁶¹ Ze kunnen hun vonnis onmiddellijk uitspreken of de straf uitstellen om de reclassering in staat te stellen een rapport op te stellen dat de lekenmagistraten voorafgaand aan de veroordeling in overweging kunnen nemen.⁶⁶² In het laatste geval moet de verdachte op een andere datum terugkeren naar de rechtbank voor een zitting waarop een straf wordt opgelegd.

⁶⁵¹ 'About magistrates', magistrates-association.org.uk (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁶⁵² Secties 2 en 17 Magistrates Act 1980.

⁶⁵³ Verdachten van deze strafbare feiten kunnen ook ervoor kiezen om in een crown court te worden berecht. Welsh, Skinnis & Sanders 2021, p. 390.

⁶⁵⁴ De functie van een *justices' clerk* werd afgeschaft door de *Courts and Tribunals (Judiciary and Functions of Staff) Act 2018*, en deze rol wordt nu vervuld door een juridisch adviseur.

⁶⁵⁵ Regel 2.12 Criminal Procedure Rules 2020.

⁶⁵⁶ Zie ook Malsch 2009, p. 162.

⁶⁵⁷ Sectie 9 lid 3 Magistrate Courts Act 1980; Regel 24.7 lid 2 Criminal Procedure Rules 2020. In 2015, een *Single Justice Procedure* (SJP) werd geïntroduceerd, die volwassenen verdachten van bepaalde minder ernstige strafbare feiten in staat stelt schuldig te pleiten zonder op de hoorzitting te verschijnen. De zaak zal dan worden behandeld door een enkele magistraat en juridisch adviseur zonder dat er advocaten of partijen aanwezig zijn. Welsh, Skinnis & Sanders, p. 421.

⁶⁵⁸ Regel 24.3 Criminal Procedure Rules 2020.

⁶⁵⁹ Regel 24.4 Criminal Procedure Rules 2020.

⁶⁶⁰ Regel 24.3 lid 3 sub. (h) & (i) Criminal Procedure Rules 2020.

⁶⁶¹ Regel 24.11 Criminal Procedure Rules 2020.

⁶⁶² Regel 24.11 lid 8 Criminal Procedure Rules 2020; Hoofdstuk 1 Sentencing Act 2020.

De *magistrates' court* kan verschillende soorten straffen opleggen, waaronder maximaal zes maanden gevangenisstraf (of maximaal twaalf maanden voor meer dan één misdrijf).⁶⁶³ Naast vrijheidsstraffen kunnen *magistrates* ook andere soorten straffen opleggen, zoals voorwaardelijke straffen, taakstraffen, boetes of een schadevergoeding.⁶⁶⁴ *Magistrates* kunnen ook preventieve maatregelen opleggen, zoals de zogenaamde 'antisociale gedragsaanwijzingen' (*ASBO's*), confiscatiebevelen, ontzeggingen van het bezit van dieren, ontzeggingen van het rijbewijs, verbeurdverklaringen en vernietiging van drugs, straatverboden en bevelen ter voorkoming van seksuele misdrijven. Bij het bepalen van de straf volgen *magistrates* de (zeer gedetailleerde) *Sentencing Guidelines*.⁶⁶⁵ Tegen een vonnis van een *magistrates' court* kan een beroep worden ingesteld bij een *crown court*.⁶⁶⁶

6.4.1.4 Beloning

Werkgevers zijn wettelijk verplicht een redelijke hoeveelheid vrije tijd te geven zodat *magistrates* hun taken kunnen vervullen.⁶⁶⁷ De functie van een *magistrate* wordt niet vergoed, maar *magistrates* hebben wel recht op een gedeeltelijke vergoeding van hun gederfde loon op vertoon van bewijs (als ze geen betaald verlof krijgen van hun werknemer) met een vast tarief (£ 67,48 voor minder dan 4 uur en £ 134,96 voor 4 uur voor zelfstandigen; en £ 53,98 voor minder dan 4 uur en £ 107,97 voor meer dan 4 uur voor andere magistraten), reis- en verblijfskosten en kosten van kinderopvang.⁶⁶⁸ Deze vergoedingen zijn echter vaak ontoereikend om het werkelijke inkomstenverlies volledig te dekken.⁶⁶⁹

6.4.2 Recente wettelijke en beleidsontwikkelingen

Sinds 1990 is de rol van de *magistrate* geleidelijk teruggebracht door bijvoorbeeld bepaalde bevoegdheden over te dragen van *magistrates* naar *justice's clerks* (juridisch adviseurs).⁶⁷⁰ In het begin van de jaren 2000 ontstond een nieuwe discussie over de kwaliteit van de berechting in *magistrates' courts*, aangewakkerd door de publicatie van het zogenaamde Auld-rapport.⁶⁷¹ In dit rapport werd voorgesteld om bepaalde ernstigere zaken die door de *magistrates' courts* werden behandeld, over te dragen aan *district courts*, bestaande uit een beroepsrechter en lekenrechters (die alleen zouden deelnemen aan de beslissing over de schuld maar niet over de straf).⁶⁷² Deze suggestie, die uiteindelijk niet werd overgenomen, resulteerde in een discussie of *magistrates* in grote mate vervangen zouden moeten worden door gemengde panelen.⁶⁷³ In 2003 werd de figuur van een *district judge* ingevoerd, een enkelzittende beroepsrechter die dezelfde bevoegdheden heeft als een panel van drie (leken)magistraten (ter vervanging van *stipendiary magistrates*).⁶⁷⁴ Aangezien het aantal *district judges* bleef toenemen,⁶⁷⁵

⁶⁶³ The Sentencing Act 2020 (Magistrates' Court Sentencing Powers) (Amendment) Regulations 2023.

⁶⁶⁴ Zie Sentencing Act 2020.

⁶⁶⁵ Sentencing Council, 'Magistrates' courts sentencing guidelines', [sentencingcouncil.org.uk](https://www.sentencingcouncil.org.uk) (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁶⁶⁶ Sectie 108 Magistrate Courts Act 1980.

⁶⁶⁷ Sectie 50, Employment Rights Act 1996.

⁶⁶⁸ 'I can be a magistrate', 'Magistrate Expenses Policy', magistrate.judiciary.uk (geraadpleegd op 20 december 2024).

⁶⁶⁹ Interview *magistrate* 3.

⁶⁷⁰ Donoghue 2014; Darbyshire 1999.

⁶⁷¹ Dit was een uitgebreide overheidsopdracht voor een herziening van het strafrechtstelsel. Auld 2001.

⁶⁷² Morgan 2022

⁶⁷³ Sanders 2002. Maar zie Morgan die stelt dat, wanneer magistraten samen met professionele rechters worden geplaatst, zij gereduceerd zullen worden tot de rol van 'bloempotten.' Morgan 2002, p. 321. De suggestie om gemengde panelen in te voeren (deels) in plaats van panelen van *magistrates* krijgt nog steeds ondersteuning van sommige academici. Sanders, Young & Burton 2010, 541; Welsh, Skinnis & Sanders 2021, p. 423.

⁶⁷⁴ Courts Act 2003, Deel 2 Secties 22-26.

⁶⁷⁵ Het aantal districtsrechters (ongeveer 300) is echter te verwaarlozen in vergelijking met lekenmagistraten.

werd er bezorgdheid geuit over het risico van erosie van de lekenrechtspraak.⁶⁷⁶ Het Auld-rapport was ook kritisch over het beheer van de *magistrate courts* door de *magistrates' courts committees*. Deze commissies werden uiteindelijk in 2005 afgeschaft en het beheer van de *magistrates' courts* werd overgedragen naar *HM Courts Service* (nu *HM Courts and Tribunals Service (HMCTS)*). Dit heeft de lokale autonomie en de rol van *magistrates* in het bestuur van *magistrates' courts* behoorlijk verminderd.⁶⁷⁷

Sinds 2010 is het aantal *magistrates* en *magistrates' courts* drastisch afgenomen. Tegen 2020 waren 164 van de 320 *magistrates' courts* gesloten.⁶⁷⁸ Tegelijk is ook het aantal lekenmagistraten aanzienlijk afgenomen, van 29.816 in 2007 tot 13.177 in 2020.⁶⁷⁹ De werving van nieuwe magistraten werd in veel regio's ook voor langere tijd stopgezet.⁶⁸⁰ Sinds 2020 zijn er pogingen ondernomen om het aantal magistraten te verhogen door middel van grootschalige wervingscampagnes, die tot nu toe echter slechts beperkt succesvol lijken te zijn geweest.⁶⁸¹

Er is ook discussie gevoerd over het uitbreiden van de strafbevoegdheden van *magistrates*, zodat meer zaken kunnen worden omgeleid van *crown courts* naar *magistrates' courts*.⁶⁸² Als gevolg hiervan werd een wetsbepaling voorgesteld om de strafbevoegdheid van lekenmagistraten uit te breiden van 6 maanden naar 12 maanden (voor één beschuldiging).⁶⁸³ Dit voorstel stuitte echter op veel controverse.⁶⁸⁴ Sommigen, waaronder de *magistrates* zelf,⁶⁸⁵ stelden dat dit de *crown courts* aanzienlijk zal ontlasten,⁶⁸⁶ en anderen stelden dat dit alleen maar zou leiden tot een toename van het aantal gevangenen.⁶⁸⁷ In 2022 is de verhoging van de strafbevoegdheid tot 12 maanden eindelijk toch doorgevoerd (vanwege de toegenomen achterstanden in zaken bij *crown courts* als gevolg van de Covid-pandemie), maar in maart 2023 is de wijziging weer teruggedraaid.⁶⁸⁸ Momenteel zijn er plannen om de verhoging van strafbevoegdheid van *magistrates' courts* tot 12 maanden gevangenisstraf opnieuw in te voeren.⁶⁸⁹

Daarnaast wordt soms gesteld dat buitengerechtelijke afdoeningen door de politie de rol van magistraten beperkt, omdat via deze weg zaken aan rechterlijke toetsing ontsnappen.⁶⁹⁰ Het systeem van buitengerechtelijke afdoening werd ook meer in het algemeen bekritiseerd vanwege het gebrek aan transparantie en consistentie.⁶⁹¹ Als reactie op deze kritiek werden zogenaamde '*scrutiny panels*' opgericht om toezicht te houden op de toepassing van buitengerechtelijke afdoeningen, waaraan ook magistraten deelnemen.⁶⁹² Naast deelname aan deze panels heeft de *Magistrates Association* gepleit voor duidelijke richtlijnen, die bepalen welke soorten zaken buiten de rechter om kunnen worden behandeld.⁶⁹³

⁶⁷⁶ Stirk 2002.

⁶⁷⁷ Collins 2021.

⁶⁷⁸ Welsh, Skinns & Sanders 2021, p. 379.

⁶⁷⁹ Collins 2021, p. 121.

⁶⁸⁰ Collins 2021, p. 121.

⁶⁸¹ Gibbs 2023.

⁶⁸² Morgan 2002.

⁶⁸³ Sectie Criminal Justice Act 2003.

⁶⁸⁴ Donoghue 2014.

⁶⁸⁵ Interview *magistrate* 3.

⁶⁸⁶ Moloney 2024.

⁶⁸⁷ Donoghue 2014, p. 955-958.

⁶⁸⁸ Moloney 2024.

⁶⁸⁹ Moloney 2024.

⁶⁹⁰ Zie ook interview *magistrate* 1.

⁶⁹¹ Magistrates Association 2022.

⁶⁹² House of Commons Home Affairs Committee, 'Fourteenth Report. Out-of-Court Disposals', 3 March 2015, p. 13.

⁶⁹³ Magistrates Association 2022.

In de tussentijd is het aantal buitengerechtelijke afdoeningen echter drastisch afgenomen (in 2023 waren er minder dan 200.000 van dergelijke afdoeningen,⁶⁹⁴ vergeleken met ongeveer 700.000 in 2007).⁶⁹⁵

Magistrates zijn ook betrokken bij *problem-solving courts* (gespecialiseerde rechtbanken voor huiselijk geweld of familierechtbanken voor drugs en alcohol), die bestaan al 20 jaar in Engeland en Wales in de vorm van proefprojecten.⁶⁹⁶ Magistraten krijgen soms kritiek vanwege hun beperkte betrokkenheid bij deze initiatieven (wat wordt verklaard door het feit dat ze vrijwilligers zijn die deeltijd werken).⁶⁹⁷ Magistrate 1 noemde daarentegen het gebrek aan bereidheid om *magistrates' courts* te betrekken bij innovatie-initiatieven, omdat ze drukker bezet zijn dan *crown courts*:

En ik denk dat het jammer is dat als je een proef hebben wilt voor probleemoplossende rechtbanken of iets dergelijks, dat zal altijd beter werken in een crown court-omgeving omdat ze daar te maken hebben met kleinere hoeveelheden zaken. [D]e kans is groot dat gemakkelijker middelen beschikbaar zullen worden gesteld om dingen te doen bij een crown court dan bij een magistrate's court... En het is niet dat magistrates niet bereid zijn om op verschillende manieren over dingen na te denken, maar praktisch gezien hebben we een enorme lijst met zaken die we op de dag moeten doornemen en dit moet voorrang krijgen.

Naast veranderingen in de bevoegdheden van de *magistrates* is er ook veel aandacht besteed aan het vergroten van hun diversiteit en het verbeteren van hun opleiding. Het gebrek aan diversiteit van lekenmagistraten wordt al sinds 1990 besproken.⁶⁹⁸ Het eerste onderzoek naar diversiteit vond plaats in de periode 1996-1997.⁶⁹⁹ De *Magistrates' Association* heeft toen gepleit voor meer wettelijke garanties om de diversiteit te vergroten, zoals een wettelijke vergoeding van inkomstenderving, het verbieden van discriminatie van lekenmagistraten op het werk en het verplichten van werkgevers om werknemers tijd vrij te geven om als lekenmagistraat te dienen.⁷⁰⁰ Deze garanties zijn tot op heden nog niet volledig ingevoerd. In 2000 bleek uit een onderzoek in opdracht van de overheid dat 4% van *magistrates* op nationaal niveau jonger was dan 40 jaar, 32% een leeftijd van 60 jaar of ouder had, 2% van kleur was en 2% van Indiase of Aziatische afkomst was. Daarnaast was 40% gepensioneerd en was 69% van de *magistrates* (voormalig) professional of manager.⁷⁰¹

Als gevolg van dit onderzoek werd in het Auld-rapport een oproep gedaan om “dringende stappen te ondernemen om [het] grotendeels niet-representatieve karakter” van de lekenmagistratuur aan te pakken.⁷⁰² Er werden maatregelen genomen om de diversiteit van de *magistrates* uit te breiden, voornamelijk via gerichte publiekscampagnes.⁷⁰³ In 2004 werd de minimumleeftijd om *magistrate* te worden verlaagd van 27 naar 18 jaar.⁷⁰⁴ De inspanningen om de diversiteit te verbeteren leken echter niet veel succes te hebben: Gibbs meldt dat in 2013 magistraten “aanzienlijk ouder, witter en meer middenklasse waren dan de algemene bevolking, wat betekent dat het diversiteitsprofiel lange tijd niet

⁶⁹⁴ Ministry of Justice, ‘Criminal Justice Statistics Quarterly: September 2022,’ 16 februari 2023.

⁶⁹⁵ Gibson 2021.

⁶⁹⁶ Centre for Justice Innovation 2023.

⁶⁹⁷ Ward 2008.

⁶⁹⁸ Gibbs & Kirby 2014, p. 4.

⁶⁹⁹ Home Affairs Committee Chaired by Chris Mullin 1995-96. Zie Gibbs & Kirby 2014, p. 4.

⁷⁰⁰ Gibbs & Kirby 2014, p. 4.

⁷⁰¹ Morgan & Russell's 2000. De etnische diversiteit van *magistrates* was bijzonder moeilijk te meten, aangezien 11 procent als onbekend werd geregistreerd. Gibbs & Kirby 2014, p. 5.

⁷⁰² Auld 2001, p. 119.

⁷⁰³ Zie bijvoorbeeld: Department for Constitutional Affairs, ‘The 2003 National Strategy for the Recruitment of Lay Magistrates’, Londen: Department for Constitutional Affairs 2005.

⁷⁰⁴ Gibbs & Kirby, p. 6.

significant is verbeterd.”⁷⁰⁵ Ze merkte op dat de diversiteit was verslechterd door de bevrozing van nieuwe kandidaten: 55,5% van de magistraten was nu 60 jaar of ouder. Er waren ook regionale verschillen: *magistrates* in Londen waren veel diverser in wat betreft leeftijd en etniciteit, dan die in het ‘wittere’ deel van het land.⁷⁰⁶

Mede als reactie op de daling van het aantal *magistrates* en de moeilijkheden bij de werving van nieuwe *magistrates* is ook de maximumleeftijd om het ambt van *magistrate* te vervullen verhoogd van 70 naar 75 jaar. In 2019 heeft het ministerie van justitie een stuurgroep voor de werving en aantrekkingskracht van *magistrates* opgericht om “leiding te geven aan de activiteiten ter bevordering van de magistratuur en het vergroten van de aanwerving, met bijzondere aandacht voor het vergroten van de diversiteit.”⁷⁰⁷ De *Magistrates’ Association* stelde in 2020 dat 10.000 nieuwe *magistrates* nodig waren om ervoor te zorgen dat *magistrates* representatiever zouden worden voor de samenstelling van de gemeenschap.⁷⁰⁸

Volgens de laatste cijfers is de genderdiversiteit in de magistratuur hoger dan bij professionele rechters: in 2024 was 57% van de 14.576 magistraten vrouw.⁷⁰⁹ Het aandeel *magistrates* dat tot etnische minderheden behoort, is tussen 2011 en 2014 met 5% gestegen.⁷¹⁰ Regionale verschillen in deze verhoudingen zijn nog steeds aanwezig: de Londense lekenmagistraten zijn etnisch nog altijd het meest divers.⁷¹¹ 81% van de *magistrates* is ouder dan 50 jaar. De campagne om het aantal sollicitaties en benoemingen van leden van etnische minderheden te verhogen, lijkt echter succesvol te zijn: in 2023-2024 maakte ongeveer 30% van de sollicitanten voor nieuwe posities deel uit van etnische minderheden en 16% van de nieuwe benoemingen betrof leden van etnische minderheden.⁷¹²

De opleiding van *magistrates* is ook onderwerp geweest van veel discussie en hervormingen. De *Lord Chief Justice*⁷¹³ is verantwoordelijk voor deze opleiding, die wordt gegeven door het *Judicial College*. De trainingen worden grotendeels lokaal verzorgd door de juridische adviseurs van de lekenrechters (wat hun invloed op de *magistrates* kan vergroten, zie 6.4.4.2).⁷¹⁴ In de loop der jaren zijn de opleidingseisen geleidelijk toegenomen, wat aantoonbaar enige spanning oproept met de status van *magistrates* als ‘leken’. Magistrate 2 beschreef de bestaande opleidingsvereisten als volgt:

Drie á drie-en-een-halve volle dagen [introductieopleiding]... deels online, maar het grootste deel fysiek... Als je die opleiding eenmaal hebt gedaan en je hebt de eed afgelegd, dan kun je als magistraat optreden... Je eerste zitting heb je met een toegewezen mentor, dat is een andere magistraat... En dan is er een reis gedurende je eerste jaar van 12 tot 18 maanden, afhankelijk van beschikbaarheid enzovoort [met een mentor]... [O]ngeveer 15 maanden later vindt er een 2-daagse consolidatietraining plaats waarin alles wat je het afgelopen jaar of zo hebt gedaan in termen van type zaken, procedures enzovoort, wordt herzien en versterkt... En daarna komt er een beoordeling.

⁷⁰⁵ Gibbs & Kirby, p.9

⁷⁰⁶ Gibbs & Kirby, p. 10.

⁷⁰⁷ Ministry of Justice 2019, p.11 geciteerd in: Collins 2021, p. 123.

⁷⁰⁸ Magistrates Association 100 years on, p. 123.

⁷⁰⁹ Ministry of Justice, ‘Official Statistics. Diversity of the judiciary: Legal professions, new appointments and current post-holders – 2024 Statistics’, gov.uk (geraadpleegd op 20 december), par. 16, figuur 46.

⁷¹⁰ Ministry of Justice, ‘Official Statistics. Diversity of the judiciary: Legal professions, new appointments and current post-holders – 2024 Statistics’, gov.uk (geraadpleegd op 20 december 2024), par. 16.

⁷¹¹ Ministry of Justice, ‘Official Statistics. Diversity of the judiciary: Legal professions, new appointments and current post-holders – 2024 Statistics’, gov.uk (geraadpleegd op 20 december), par. 16, figuur 47.

⁷¹² Ministry of Justice, ‘Official Statistics. Diversity of the judiciary: Legal professions, new appointments and current post-holders – 2024 Statistics’, gov.uk (geraadpleegd op 20 december), par. 14.1 en 14.2.

⁷¹³ Art. 19, lid 3 Courts Act 2003.

⁷¹⁴ Collins 2021, p. 121.

En dan na de eerste beoordeling volgt elke magistraat elk jaar een zogenaamde vervolgopleiding. Deze gaat over één onderwerp... Vorig jaar was er één dag over geestelijke gezondheid, vanwege wetswijzigingen, en één dag over het strafproces... Er zijn ook verschillende soorten e-learningmodules en sommige daarvan zijn essentieel bestempeld. We hebben bijvoorbeeld een e-learningmodule over onbewuste vooroordelen, diversiteit en ga zo maar door.

6.4.3 Argumenten voor en tegen lekenmagistraten

Ondanks een eeuwenlange traditie van ‘lokale rechtbanken’ wordt de rol en positie van de *magistrates* in de laatste decennia regelmatig ter discussie gesteld. Voorheen kregen *magistrates* relatief weinig aandacht van beleidsmakers en academici (zeker in vergelijking met de jury), waardoor Darbyshire opmerkte dat hun belang en waarde grotendeels zijn genegeerd.⁷¹⁵

Sommige rechtenwetenschappers zijn zeer kritisch over de procedures in *magistrates' courts*. Ze spreken van een “massale productie van *guilty pleas*” en merken op dat *magistrates' courts* **minder procedurele waarborgen** bieden voor de verdachte dan *crown courts*.⁷¹⁶ Ook het informele en summiere karakter van de procedures in *magistrates' courts* is bekritiseerd.⁷¹⁷ Gesteld werd namelijk dat deze voor verdachten zonder rechtsbijstand onvoldoende begrijpelijk zijn,⁷¹⁸ en dat ze de partijen (met name advocaten) onvoldoende ruimte bieden om complexe juridische argumenten te voeren.⁷¹⁹ Zoals vermeld in 6.4.2, gaan sommige academici zelfs zo ver om te betogen dat *magistrates* grotendeels vervangen zouden moeten worden door gemengde panels.

Beleidsmakers hebben echter over het algemeen willen vasthouden aan *magistrates' courts*, in de eerste plaats omdat het de notie van ‘lokale rechtspraak’ en ‘berechting door gelijken’ belichaamt, die op publieke steun lijkt te kunnen rekenen (zie hieronder);⁷²⁰ en ten tweede – en misschien nog belangrijker – voor de reden van *efficiency*, namelijk omdat ***magistrates* goedkoper blijken te zijn dan professionele rechters** (zie ook 3.7).⁷²¹

Van oudsher werd de betrokkenheid van lekenrechters bij het strafrecht beschouwd als **bolwerk tegen staatsmacht** (zie ook 3.4) en tegen **managerialisme en technocratie binnen de strafrechtspleging**. Als niet-professionele onafhankelijke rechters, worden *magistrates* beschouwd als fundamentele beschermers van de rechten van burgers, met name tegen schendingen daarvan door de uitvoerende macht. Het gezond verstand dat lekenrechters in het systeem brengen, dient als een controle tegen technocratie en vergroot individuele vrijheden.⁷²² *Magistrates* vergroten in deze gedachtegang het vertrouwen in openbare instellingen, versterken de legitimiteit van de overheid en vergroten de transparantie van haar beslissingen (zie ook 3.3).

Een andere groep argumenten kan worden samengevoegd onder het idee dat magistraten de **participatieve democratie vertegenwoordigen** (zie ook 3.2).⁷²³ Ze zijn een uiting van echte, actieve en

⁷¹⁵ Darbyshire 1997.

⁷¹⁶ Welsh 2016.

⁷¹⁷ Welsh 2016; Carlen 1976; McBarnet 1983.

⁷¹⁸ Welsh 2016.

⁷¹⁹ Welsh, Skinns & Sanders, pp. 417-418.

⁷²⁰ Skyrme 1983, p. 6.

⁷²¹ Ipsos MORI 2011.

⁷²² Raine 1989; Parker, Summer & Jarvis, 1989; Seago, Walker & Wall 2000, p. 645.

⁷²³ Morgan & Russell 2000, p. 6; Malsch, 2019, pp. 163, 167.

brede betrokkenheid van burgers bij een belangrijk onderwerp van besluitvorming.⁷²⁴ Hieraan gerelateerd is het idee dat lekenmagistraten de principes van 'lokale rechtspraak' en 'berechting door gelijken' belichamen.⁷²⁵ De **betrokkenheid van leken en hun nabijheid tot de lokale gemeenschap** zijn zeer geprezen kenmerken van de *magistrates' court*.⁷²⁶ Magistrate 4 beschrijft dit als volgt:

[Er is een zekere mate van] gemeenschapscompetentie, vertrouwen in het feit dat het rechtssysteem er voor hen is... De magistraten kennen hun gebied, ze kennen de context van het gebied. Ze weten hoe de sociale omstandigheden in het gebied zijn. Zij kennen de culturele context van het gebied. En daarom hopen we dat hun integratie [van magistraten] in het weefsel van de gemeenschap mensen meer vertrouwen in de rechtspraak zal geven.

De lekenmagistraten zelf, en de *Magistrates Association* in het bijzonder, leggen grote nadruk op het feit dat lekenmagistraten 'gewone' leden van de gemeenschap zijn,⁷²⁷ en dat ze actief betrokken zouden zijn bij de gemeenschappen die ze vertegenwoordigen.⁷²⁸ *Magistrates* zouden aldus magistrate 3 door verdachten daardoor ook als meer empathisch worden beschouwd:

Maar de manier waarop het werkt en de manier waarop we voelen dat het werkt, is dat je mensen hebt [lekenmagistraten] die net zijn als de mensen die worden berecht en gestraft, in plaats van dat je iemand hebt met een gigantische pruik op hun hoofd. En dus leden van dezelfde gemeenschap zijn. Er is dus een veel sympathieker benadering.

Magistrate 2 deelt deze mening ook:

En ik denk dat dat een van de voordelen is van ons, als leken, dat we in de gemeenschap zijn die we kunnen zien. En ik denk dat het belangrijk is dat de verdachten weten dat we maar gewone mensen zijn, dat we zouden hier in de lokale winkels kunnen werken, we zouden hier les kunnen geven.

Gibbs merkt op dat magistraten een unieke rol vervullen, waarbij zij het 'oordeel van een gelijke' combineren met het creëren van een brug tussen de gemeenschap en het rechtssysteem.⁷²⁹ In deze rol kunnen magistraten **pioniers worden op het gebied van innovatie in het strafrechtssysteem**, omdat ze relatief extern zijn en onafhankelijk van dit systeem.⁷³⁰ Verder werd vaak in de interviews genoemd dat magistraten een rol kunnen spelen bij het **waarborgen van een zekere mate van coulantie bij het opleggen van sancties**,⁷³¹ en het bevorderen van alternatieven voor vrijheidsbenemende sancties.⁷³² Volgens *magistrate 1* hebben nieuwe *magistrates* een minder punitieve houding dan 'oudere' *magistrates*.

Ik denk dat het goed is dat we nu steeds meer mensen zien die zich zorgen maken over de redenen waarom mensen misdaad plegen, en die iets willen doen om die mensen te helpen. Vroeger trok het vooral mensen aan die anderen wilden straffen.

Hieraan gerelateerd is het idee dat magistraten **minder 'case-hardened'** zijn dan professionele rechters, wat betekent dat ze hun taak met een frissere of op een meer open manier benaderen.⁷³³ Omdat

⁷²⁴ Pateman 1970. Zie ook Morgan 2002 die stelde dat het hervormen van een *magistrate* naar een gemengd panelde lekenrechters hun huidige brede beslissingsbevoegdheden zal ontnemen.

⁷²⁵ House of Commons Justice Committee, 'The Role of Magistracy (Sixth Report of Session 2016-2017)', 11 oktober 2016, p. 5.

⁷²⁶ Seago, Walker & Wall 2000, p. 631. Zie ook Malsch, 2009, p. 163.

⁷²⁷ Raine 1989, p. 30.

⁷²⁸ Zo heeft de *Magistrates Association* een '*Magistrates in the Community*' programma opgericht, dat tot doel heeft om 'teams van vrijwillige magistraten in Engeland en Wales een groot aantal presentaties laten geven aan een ongelooflijk divers publiek'. Zie 'What is magistracy in the community?', magistrates-association.org.uk (geraadpleegd 20 december 2024).

⁷²⁹ Gibbs 2016, p. 2.

⁷³⁰ Interview magistraten 2, 4.

⁷³¹ Zie ook Malsch 2009, pp. 163, 166.

⁷³² Interview magistraten 1,3 and 4.

⁷³³ Malsch 2009, p. 164.

lekenrechters geen juridische professionals zijn en in deeltijd werken, blijven zij gevoelig voor bredere maatschappelijke kwesties, zoals de persoonlijke belangen van de verdachte of de behoeften en belangen van de gemeenschap. Zij ontwikkelen geen 'routinematige' benadering, die professionele rechters naar verluidt ontwikkelen omdat ze simpelweg een groot aantal zaken behandelen. Bij een routinematige of 'legalistische' werkwijze beperkt de rechter de factoren die hij in overweging neemt bij het nemen van een beslissing.⁷³⁴ Ook wordt collectieve besluitvorming door een panel dat verschillende standpunten vertegenwoordigt als meer legitiem en acceptabel voor de gemeenschap beschouwd, dan de beslissing van "een enkel individu dat noodzakelijkerwijs uit een vrij beperkte sociale klasse komt en wiens ervaring met lokale problemen beperkt kan zijn."⁷³⁵

Tegen deze argumenten voor *magistrates* en *magistrates' courts* zijn verschillende punten van kritiek naar voren gebracht. Ten eerste is betoogd dat magistraten **steeds meer gemarginaliseerd** worden in het strafrechtstelsel en **onderworpen zijn aan een managerialistische en gecentraliseerde hervormingsagenda** van de overheid, die vaak *ad hoc* en inconsistent is.⁷³⁶ Als gevolg hiervan is de rol van *magistrates* als vertegenwoordiger van de 'lokale rechtspraak' grotendeels ondermijnd.⁷³⁷

Het behoud van het lokale karakter van de rechtspraak wordt vaak gepresenteerd als uiterst belangrijk, zowel in de hervormingsplannen van de regering⁷³⁸ als door de *Magistrates Association*: "Het is belangrijk dat lokaal recht wordt gedaan, zodat de justitiële instanties verantwoording moeten afleggen aan de lokale bevolking... Centralisatie is een punt van zorg. Het is onmogelijk om lokale gerechtigheid te hebben zonder lokale rechtbanken."⁷³⁹ Desondanks wordt de rechtspraak van de *magistrates* steeds minder lokaal, zowel geografisch als in termen van de historische notie van wat een 'gemeenschap' en het 'gemeenschapsleven' inhouden. De sluiting van rechtbanken en de vermindering van het aantal magistraten hebben ook aan dit proces bijgedragen.⁷⁴⁰ Bovendien ondermijnen de pogingen tot centralisatie volgens de geïnterviewde *magistrates* de mogelijkheid om de behoeften van de lokale gemeenschap in het oog te houden.⁷⁴¹ Dit komt volgens magistrate 1 vooral doordat *magistrates* verondersteld worden grotere gemeenschappen te vertegenwoordigen die geografisch verspreid zijn:

Ik geloof dat er ook het idee bestaat van lekenparticipatie, dat mensen de lokale gemeenschap moeten vertegenwoordigen. Het moet dus representatief zijn voor de samenstelling van de lokale gemeenschap. Dat is moeilijker dan vroeger, omdat we niet meer zoveel lokale gerechtsgebouwen hebben als vroeger. Je hebt dus meer centralisatie van het werk. Het is dus moeilijk om ervoor te zorgen dat je in Bristol bijvoorbeeld niet alleen Bristol moet vertegenwoordigen, maar ook South Gloucestershire en North Somerset, de gebieden eromheen die de rechtbank omvat.

Tegelijkertijd zou de traditionele notie van lokale justitie als betrokken bij een zeer geografisch beperkte gemeenschap, en van *magistrates* als 'gerespecteerde leden van de gemeenschap' verouderd zijn:

Ik denk dat het niet zozeer is dat we geen lokale justitie meer hebben. Veel mensen zullen dat zeggen omdat we meer gecentraliseerd zijn. Ik denk dat lokaal iets is dat sowieso breder is geworden. Mensen zijn beter in staat om rond te reizen. Lokaal was vroeger je dorp. Dus mensen denken niet

⁷³⁴ Posner 2010, pp. 76-77.

⁷³⁵ Skyrme 1983, p. 36.

⁷³⁶ Welsh 2016; Welsh 2023.

⁷³⁷ Donoghue 2014.

⁷³⁸ Donoghue 2014, p. 946.

⁷³⁹ Magistrates Association 2011.

⁷⁴⁰ Seago, Walker & Wall 2000, p. 648.

⁷⁴¹ Interview magistrates 3 and 4.

meer in die termen. Mensen spreiden zich wel meer uit. Dus ik denk dat het niet meer dan redelijk is dat lokale justitie meer denkt in termen van een groter gebied dan een heel klein gemeenschap.

Magistrate 4 verwoordde dit als volgt:

Het is een van de redenen waarom het programma dat de Magistrates' Association uitvoert op het gebied van onderwijs was opgericht, omdat er zoveel misvattingen over het concept van 'magistrates in de gemeenschap'... Het concept van berechting door je peers is sterk verouderd... Als we terug naar de tijd gaan zoals de jaren 1930... De meeste magistraten waren grondbezitters... En het systeem in die tijd was dat iemand je gewoon op de schouder tikte: 'Je bent een geweldige vriend van mij. Ik denk dat je een goede magistrate zult zijn...' En natuurlijk is het veranderd.

Een ander veelgehoord kritiekpunt op *magistrates* is dat ze qua samenstelling **niet representatief** zijn voor (landelijke en lokale) gemeenschappen (zie ook 3.2).⁷⁴² Magistraten behoren van oudsher tot de sociale elite.⁷⁴³ Hoewel hun representativiteit de laatste jaren enigszins is toegenomen, vormen ze nog steeds geen volledige afspiegeling van de hele bevolking. Ook het benoemingssysteem van *magistrates* via lokale adviescommissies (zie 6.4.1.2) is bekritiseerd vanwege zijn voorkeur voor de waarden van de middenklasse.⁷⁴⁴ Tegelijkertijd lijkt de etnische diversiteit (een ander aspect van diversiteit) van de *magistrates* in de laatste jaren toegenomen (zie 6.4.1.2). Dit was ook de indruk uit de interviews, in de woorden van magistrate 1:

Er komen nu jongere magistrates doorheen. Ik denk dat als je 50 jaar terug in de tijd zou zijn gegaan, het vrijwel allemaal gepensioneerde mensen of mensen zouden zijn geweest die in een baan zaten waar ze vrij konden nemen, bankmanagers en mensen die gewoon konden zeggen: ik doe dit en ik neem hier de tijd voor.

Sommige groepen, zoals gehandicapten en werklozen, maar ook jongeren en economisch actieven en personen die in de particuliere sector werken, zijn echter nog steeds ondervertegenwoordigd.⁷⁴⁵ Volgens *magistrate* 2 worden leden van bepaalde beroepen, zoals arts of leraar, bijna nooit *magistrate* ("Voor een leraar zou het bijna onmogelijk om *magistrate* te zijn, want je kunt begrijpelijkerwijs geen vrije tijd nemen behalve in de schoolvakanties, hoewel er *blue collar* werkers zijn en *white collar*, alle soorten ... Veel mensen uit de arbeidersklasse... Bijvoorbeeld een taxichauffeur.")

Er werd ook betoogd dat *magistrates*, in tegenstelling tot de jury, **niet representatief** zijn voor de bredere gemeenschap **in termen van hun waarden en gedragsnormen**.⁷⁴⁶ Omdat ze over het algemeen gezagsgetrouwe mensen uit de middenklasse zijn en zelden in conflict komen met de politie, kunnen ze bepaalde vooroordelen hebben tegen verdachten die zich bijvoorbeeld verzetten tegen aanhouding of zich confronterend opstellen tegen autoriteiten.⁷⁴⁷ Ook kunnen zij te veel respect hebben voor en te veel vertrouwen hebben in autoriteiten en daarom eerder geneigd zijn het standpunt van het openbaar ministerie te volgen.⁷⁴⁸ De informaliteit en het gebrek aan procedurele waarborgen werd door sommige academici ook als een punt van zorg aangemerkt, zoals hierboven vermeld. Daarnaast hebben ze ook het idee betwist dat magistraten echt 'leken' zijn, onafhankelijk zijn, of in staat zijn om een frisse kijk te geven

⁷⁴² Skyrme 1983, p. 67; Burney 1979.

⁷⁴³ Hood & Elliot 1972; Baldwin 1976.

⁷⁴⁴ Darbyshire 1997a. Zie ook interview magistrate 2.

⁷⁴⁵ Interview magistrate 1, 2 and 3.

⁷⁴⁶ Darbyshire 1997b.

⁷⁴⁷ Welsh, Skinns & Sanders, p. 419.

⁷⁴⁸ Welsh, Skinns & Sanders, p. 419.

op het (anders routinematige en technocratische) strafproces, zoals door voorstanders van lekenmagistratuur werd betoogd.⁷⁴⁹

Er wordt daarnaast betoogd dat de **opvattingen en inbreng van lekenmagistraten (als leken) worden uitgesloten** door de interne dynamiek in de *magistrates' courts*. Zij kunnen in directe zin beïnvloed worden door juridische adviseurs en andere juridische professionals, wat het concept van rechterlijke onafhankelijkheid zou ondermijnen.⁷⁵⁰ Ze kunnen ook meer indirect worden beïnvloed, doordat magistraten die relatief lang in dienst zijn een aanzienlijke mate van ervaring en deskundigheid verwerven. Ze zullen daardoor na verloop van tijd **'insiders' worden** die zich aanpassen aan de desbetreffende *workgroup cultures* (de informele werkprocessen van de rechtbank).⁷⁵¹ Hierdoor zullen ze eerder geneigd zijn zich bezig te gaan houden met vragen van effectiviteit en efficiëntie, in plaats van afgestemd te blijven op de persoonlijke behoeften van de verdachte of de bredere belangen van de gemeenschap.⁷⁵² Ze worden daardoor **onvermijdelijk 'case-hardened'**, vergelijkbaar met professionele rechters, ook al spreken ze slechts één of twee keer per week recht. **Juridisch adviseurs**, zo wordt betoogd, spelen een cruciale rol in deze professionalisering van *magistrates* en **hebben over het algemeen veel invloed op hun besluitvorming**. Dit werd voor het eerst opgemerkt in de jaren 1950, toen verschillende zaken naar voren kwamen waarin *justice's clerks* werden beschuldigd van inmenging in de procedure vanwege vooringenomenheid.⁷⁵³ Uit later onderzoek bleek dat zij soms ook betrokken waren bij het nemen van beslissingen en het beoordelen van feiten, hoewel dit niet tot hun rol behoort.⁷⁵⁴ Dit risico houdt verband met de aard van hun rol als personen die meer kennis hebben van zowel de wet als de praktijken en gebruiken in de rechtszaal dan lekenmagistraten.⁷⁵⁵ Zoals vermeld in 6.4.2, is de rol van de juridische adviseur bij het voorbereiden en leiden van hoorzittingen en de training van magistraten in de jaren 1990 en 2000 uitgebreid, wat hun invloed op *magistrates* verder zou hebben vergroot.

De discussie over de gewenste mate van 'professionalisering' van *magistrates* laat echter een interessante paradox zien. Aan de ene kant werden er zorgen geuit over de (vermeende) slechte kwaliteit van de rechtspraak in *magistrates' courts* omdat *magistrates* niet juridisch opgeleid zijn.⁷⁵⁶ De uitspraken van *magistrates' courts* worden als **te inconsistent beschouwd** en *magistrates* zouden te snel geneigd zijn om politiebewijs te accepteren zonder verdere twijfel over de betrouwbaarheid daarvan.⁷⁵⁷ Om deze bezorgdheid weg te nemen, werden verschillende initiatieven genomen om de opleiding van magistraten te verbeteren (zie 6.4.2). Dit heeft echter op zijn beurt - aan de andere kant - geleid tot bezorgdheid over een te grote 'professionalisering' van magistraten. Het streven naar een grotere 'professionalisering' van magistraten ondermijnt, zo werd betoogd, de reden van het bestaan van de lekenmagistratuur.⁷⁵⁸ Dus leiden pogingen om één (vermeend) nadeel van lekenrechtspraak – de (vermeende) slechte kwaliteit van beslissingen – tegen te gaan, noodzakelijkerwijs tot tekortkomingen op een ander gebied – namelijk het leekmatige karakter van de lekenmagistraat.

⁷⁴⁹ Welsh, Skinns & Sanders, pp. 417-422; Welsh 2016. Zie ook McConville e.a. 1994; Carlen 1976; McBarnet 1983.

⁷⁵⁰ Morgan & Russell 2011.

⁷⁵¹ Welsh 2016; Welsh 2023, p. 5.

⁷⁵² Welsh 2023; Darbyshire 1997b.

⁷⁵³ Darbyshire 1984, pp. 2-3, 30-60.

⁷⁵⁴ Darbyshire 1984, p.30-60; Darbyshire 2011, p. 404; Holvast 2016, p.18.

⁷⁵⁵ Holvast 2016.

⁷⁵⁶ Welsh 2011; Sanders 2001.

⁷⁵⁷ Welsh, Skinns & Sanders 2021, p. 419.

⁷⁵⁸ Davies 2005.

Andere kritiekpunten zijn onder meer het feit dat *magistrates* **te punitief** zouden zijn. Dit lijkt tegenstrijdig te zijn met de uitspraken van de respondenten in dit onderzoek, maar hangt wel samen met de kritiek dat *magistrates* de neiging zouden hebben om eerder de kant van de officier van justitie en de politie te kiezen. In een onderzoek werd bijvoorbeeld betoogd dat voorlopige hechtenis te veel werd ingezet door *magistrates*.⁷⁵⁹ Dit lijkt in tegenspraak te zijn met wat de respondenten van dit onderzoek stelden. Vervolgens vond een studie die de uitkomsten van zaken vergeleek die werden beslist door professionele rechters (*district judges*) en *magistrates* echter geen significante verschillen in de uitkomsten of opgelegde straffen.⁷⁶⁰ Een verwant punt van zorg is het vermeende gebrek aan consistentie bij de toepassing van sancties door verschillende *magistrates' courts*,⁷⁶¹ en het mogelijke overmatig gebruik van vrijheidsbenemende sancties en boetes ten koste van bijvoorbeeld *community orders*. Zoals magistrate 1 opmerkte, kan dit echter ook te wijten zijn aan andere factoren, zoals verschillen in de beschikbaarheid van probleemoplossende benaderingen in verschillende gebieden, verschillen in de etnische samenstelling van de respectieve bevolking, of de bestaande infrastructuur van het openbaar vervoer:

[Z]aken als de toegankelijkheid van geestelijke zorg kunnen heel verschillend zijn in verschillende gebieden, medicamenteuze behandelingen, dat soort dingen. Maar zelfs de reclassering zal verschillende mogelijkheden hebben [afhankelijk van de locatie]... Als je een hoge populatie van een bepaalde etniciteit hebt, werken programma's soms beter als je mensen [verdachten] plaatst samen met anderen, die ze zouden herkennen als zijnde zoals zij. Dus soms kunnen bepaalde programma's, groepen die zijn afgestemd op etniciteit, beter werken... [De] taakstraf ...is iets wat over het algemeen kan worden aangeboden aan mensen die in staat zijn om naar de centra te gaan waar werk wordt verricht. Dus degenen die in meer landelijke gemeenschappen wonen, waar het openbaar vervoer niet zo goed is, worden daardoor misschien uitgesloten.

Een ander mogelijk nadeel van lekenrechtspraak op basis van vrijwilligerswerk is **het risico van een gebrek aan aandacht en steun van de overheid**. Aan de ene kant kan dit volgens magistrate 1 te wijten zijn aan een streven naar kostenefficiëntie, omdat lekenrechtspraak goedkoop zou moeten blijven. Aan de andere kant kunnen lekenmagistraten en *magistrates' courts* als minder belangrijk worden beschouwd omdat zij zich bezighouden met minder ernstige zaken en bemand worden door vrijwilligers die geen ambtenarenstatus genieten.⁷⁶² Drie van de vier geïnterviewde lekenmagistraten gaven aan dat zij het gevoel hadden dat zij, vanwege de vrijwillige aard van hun werk, niet alleen tijd moesten vrijmaken voor deelname aan hoorzittingen, maar ook voor de gerelateerde organisatorische taken (die normaliter door ambtenaren van de *Court and Tribunals Services* zouden moeten worden uitgevoerd). In de woorden van magistrate 3:

[D]e pastorale kwesties, de welzijnskwesties, ervoor zorgen dat we het juiste aantal magistraten hebben, dat mensen voldoende zittingen krijgen, wie er daadwerkelijk in welke rechtbanken kan zitten, als mensen aanpassingen nodig hebben vanwege fysieke of andere verschillen. Al dat soort dingen, dat wordt ook aangepakt door een vrijwilliger of een groep vrijwillige magistrates.

Daarnaast noemde magistrate 1 het **tekort aan middelen om het werk van magistraten te ondersteunen** als een terugkerend probleem:

Dus ja, we hebben een groot tekort aan juridische adviseurs, een tekort aan administratief personeel, maar dat heeft een domino-effect op de meer senior HMCTS-mensen, dus we hebben niet de steun die we echt nodig hebben in de leiderschapsrollen waar ik over sprak, de bench chair, de presiding

⁷⁵⁹ JUSTICE 2023.

⁷⁶⁰ Ipsos MORI 2011.

⁷⁶¹ Tarling 2006; Mason e.a. 2007; Wright 2013.

⁷⁶² Zie ook Darbyshire 1997b.

*justice... Soms zit je thuis en doe je dat op je eigen apparaat, omdat er geen kamer beschikbaar is in de rechtbank om het te doen.*⁷⁶³

Volgens magistrate 3 kan het ontbreken van een ambtenarenstatus of een officiële arbeidsovereenkomst voor magistraten er ook toe leiden dat zij het gevoel hebben minder serieus te worden genomen of minder beschermd te zijn in hun rol:

We hebben onze eigen gedragsregels en regels voor alles, maar die zijn niet modern. Je weet dat er arbeidsrechtelijke beschermingen zijn die wij niet hebben. We worden niet betaald, maar we hebben een equivalent daarvan nodig, zodat we onze verantwoordelijkheden duidelijk kunnen hebben, en een overheid die ons steunt en zijn verantwoordelijkheden kent...Dus dat is iets waar we in de Magistrates' Association aan werken.

6.4.4 Lekenmagistraten en democratische participatie

6.4.4.1 Participatie

Engeland en Wales kennen een uitzonderlijk hoge mate van **participatie** van leken in het strafrechtstelsel.⁷⁶⁴ Vrijwel alle zaken worden berecht met de betrokkenheid van leken als *magistrate* of als jury. Er zijn wel discussies over het verminderen van de deelname van leken, bijvoorbeeld door de invoering van gemengde panels of door toe te staan dat bepaalde (minder belangrijke en niet-betwiste) zaken door alleenzittende professionele rechters worden beslist. Tot nu toe zijn er echter geen serieuze suggesties gedaan om de deelname van leken helemaal af te schaffen.⁷⁶⁵ Hoewel er kritiek wordt geuit op de *magistrate's courts*, wordt vaak gesteld dat veel van deze kritieken nog sterker zouden gelden voor een systeem met enkel professionele rechters.⁷⁶⁶

Formeel biedt een systeem met lekenmagistraten, zoals vermeld in 4.3.1.2, de meeste ruimte voor beslissingen die volledig door leken worden genomen.⁷⁶⁷ In de praktijk is betoogd dat juridische adviseurs soms de beslissingsbevoegdheid van de magistraten fors in kunnen perken en dat zij in het algemeen grote invloed uitoefenen op hun besluitvorming. Hoewel dit in interviews niet werd bevestigd (alle geïnterviewde magistraten beschouwden de rol van juridische adviseurs als 'zeer professioneel' en hun werkrelatie als 'uiterst goed'), bestaat het risico van een dergelijke inmenging en is dit ook bevestigd door eerder onderzoek buiten de Engelse context.⁷⁶⁸

Zoals vermeld in 6.3.1.3, zijn magistraten zelden actief tijdens hoorzittingen (bijvoorbeeld in termen van het stellen van vragen aan getuigen).⁷⁶⁹ Tegelijkertijd is dit door de meer accusatoire inrichting van het Engelse strafprocesrecht ook niet te verwachten. Aangezien het daarin aan de partijen is om hun zaak voor te leggen, hoeven de *magistrates* zich niet uit te spreken zolang alles soepel verloopt. Aldus magistrate 1:

Dit is waar, nogmaals, begrip van onze rol om de hoek komt kijken, [want] je [magistrate] moet begrijpen dat je er niet bent om het werk van andere mensen voor hen te doen. Dus als de officier van justitie iets niet heeft gevraagd dat je belangrijk vindt, hadden ze het maar moeten vragen...

⁷⁶³ Zie ook magistrate 2, die aangaf dat er in de rechtbank waar zij zitting houdt slechts één werkende computer beschikbaar was voor *magistrates*.

⁷⁶⁴ Zie ook Malsch, 2009, pp. 170-171.

⁷⁶⁵ Zie ook Malsch 2009. Interview magistrate 3.

⁷⁶⁶ Welsh, Skinns & Sanders 2021, pp. 421-422.

⁷⁶⁷ Zie ook Malsch, 2009, pp. 171-172.

⁷⁶⁸ Holvast 2016.

⁷⁶⁹ Machura 2021.

Maar om opheldering te vragen, als je denkt dat het antwoord niet erg duidelijk was of als je denkt dat er iets tegenstrijdigs was, dat kun je altijd doen.

Magistrate 4 merkte ook op dat hij kan ingrijpen om te voorkomen dat advocaten herhaaldelijk vragen stellen, een nerveuze getuige op zijn gemak stellen of een zich misdragende verdachte tot de orde roepen. Soms moeten *magistrates* ingrijpen om de partijen tot de orde te roepen, wat voor hen volgens magistrate 1 een uitdaging kan zijn vanwege de (vermeende) hogere status van advocaten als ‘rechtsgeleerden’:

Het moeilijkere is... voor jou als leek met een rechtszaal vol professionals, als je een advocaat hebt waarvan je denkt dat hij een getuige pest of iets dergelijks, en er is soms wat lef voor nodig om daar te zitten en tegen een juridische professional te zeggen: meneer zus en zo, houd alstublieft rekening met de leeftijd van deze getuige, zorg ervoor dat u op de juiste manier vragen stelt. Ze vinden dat niet leuk.

6.4.4.2 Deliberatie

Wat de deliberatie betreft kunnen lekenmagistraten, zoals in 6.4.3 hierboven vermeld, aanzienlijk worden beïnvloed door de manier waarop de relevante informatie hen door juridisch adviseurs wordt gepresenteerd. Aan de andere kant, reageerden alle geïnterviewde *magistrates* echter positief op de vraag of ze het gevoel hebben dat ze een verschil maken in de zaken die ze beoordelen. Magistrate 2 gaf een voorbeeld waarbij ze de twee andere magistraten en de officier van justitie ervan kon overtuigen dat een verdachte van Afghaanse afkomst op borgtocht moest worden vrijgelaten, omdat hij geen vluchtrisico vormde, want hij moest toch al één keer per week verschijnen bij de *Home Office* vanwege zijn vluchtelingenstatus.

Hoewel het gebrek aan een juridische opleiding soms als een obstakel kan worden beschouwd voor een zinvolle deelname, waren de geïnterviewde *magistrates* zelf niet van mening dat zij dergelijke belemmeringen ondervonden. Volgens magistrate 1 was de informatie die zij van de juridisch adviseur en de partijen kreeg voldoende en duidelijk. Ze vond ook dat een college van drie rechters samen met een juridisch adviseur robuuster is in hun besluitvorming, dan een enkele (beroeps)rechter, die “een beetje een geheugenverlies zou kunnen hebben”.

Zoals hierboven vermeld, achtten de *magistrates* zich niet echt beïnvloed door hun juridisch adviseurs. Sommige adviseurs doen hun werk volgens magistrate 1 misschien “iets te lang” en vergeten hun ondersteunende rol, en anderen geven (aldus magistrate 4) blijk van buitensporige ijver en “beginnen dingen te suggereren” omdat ze *district judge* willen worden. Over het algemeen waren de magistraten echter van mening dat de rollen tussen hen en de juridisch adviseurs duidelijk waren afgebakend (of dat enige verwarring af en toe niet problematisch was: *magistrate* 4). Het volgende citaat uit een interview met magistrate 1 illustreert echter hoe dun de grens kan zijn tussen ‘adviseren’ en ‘meebeslissen’:

Onze juridisch adviseur zal ons uitleggen dat om iemand op grond van de wet schuldig te verklaren, zijn dit de vereisten die vervuld moeten zijn. Daarna zullen we [magistrates] zeggen: dit is de beslissing die we hebben genomen en dit zijn de redenen waarom. De juridisch adviseur kan op dat moment zeggen: oh, de reden die wij [magistrates] hebben gegeven houdt juridisch geen stand, jullie moeten dat opnieuw bekijken (sic!). De juridisch adviseur kan ook zeggen dat wij ergens niets over hebben gezegd. Wat vond u daarover? (sic!) Omdat je dat in je redenen moet dekken.

Over het algemeen lijken er weinig meningsverschillen te bestaan tussen de *magistrates* in het panel en tussen de *magistrates* en juridisch adviseurs tijdens de hoorzittingen of bij het nemen van beslissingen. Dit gebrek aan onenigheid houdt volgens magistrate 4 verband met het feit dat de besluitvorming strikt

wordt afgekaderd, bijvoorbeeld door de wetgeving, straftoemingsrichtlijnen en reclasseringsrapporten.⁷⁷⁰

Er is echter een grote mate van consensus. Er is meer consensus, denk ik, dan mensen soms denken. We laten ons uiteraard ook leiden door de wet en door de richtlijnen voor straftoemeting... En meningsverschillen zijn meestal relatief klein. Het kan bijvoorbeeld zijn dat als je een vrijheidsbenemingsstraf gaat uitspreken, je voor zes maanden gaat en iemand zegt: oh, nee, dat is veel te veel, maak het maar voor vier maanden... We hebben eigenlijk zelden een echt verhitte discussie... Vergeet niet dat we niet alleen al de betogen van de advocaten hebben gehoord, maar dat we ook het voordeel hebben van een begeleidend rapport van de reclassering.

Hoewel *magistrates* als leken worden beschouwd, is hun mate van **professionalisering** veel hoger dan bij de leken in de andere landen die we hebben onderzocht. Twee van de vier geïnterviewde *magistrates* hadden al meer dan 20 jaar ervaring (respectievelijk 22 en 32 jaar), terwijl de andere twee 3 en 6 jaar ervaring hadden. De opleidings- en beoordelingseisen voor *magistrates* (zie 6.4.1.2) zijn vergelijkbaar met, of misschien zelfs strenger dan, die voor bepaalde beroepen. Bovendien vervullen veel lekenmagistraten aanvullende rollen, bijvoorbeeld bij trainingen, mentorschap, lokale coördinatievergaderingen voor het strafrecht of diversiteits- en inclusiepanels.

Sommige *magistrates* spreken ook veel vaker recht dan de wettelijke verplichting (26 dagdelen per jaar).⁷⁷¹ Soms is er volgens magistrate 1 in bepaalde gebieden een tekort aan beschikbare *magistrates* (zoals *presiding justices*) (“Nou, hoewel het minimumvereiste 26 zittingen per jaar is, zijn de cijfers die we hebben berekend voor hoeveel *magistrates* we nodig hebben voor een gebied gemiddeld 40 zittingen per jaar”), maar sommige *magistrates* nemen extra werk op zich, in de woorden van magistrate 3, “omdat ze dat graag doen.” Er is geen wettelijke beperking op het maximaal aantal zittingen dat een *magistrate* in een bepaalde periode kan houden, hoewel in sommige gebieden “de *bench chair* [de hoofdmagistraat in het gegeven gebied] wel een vriendelijk gesprek met je zal voeren als je ongeveer 90 of 100 zittingen doet. Dat is 50 tot 54 dagen per jaar.”⁷⁷²

Wat het externe element van de beraadslaging betreft, wordt er in Engeland en Wales meer aandacht besteed aan de voorlichting van het publiek over de rol van de magistraten dan bijvoorbeeld in Zweden met betrekking tot lekenrechters. Dit is deels te danken aan de actieve rol van de *Magistrates' Association* en deels aan de druk vanuit de overheid om *community involvement* te tonen. Magistrate 4 noemde bijvoorbeeld het ‘*Magistrates in the Community*’ programma van de *Magistrates' Association*, dat o.a. lezingen op scholen omvat (zie ook 6.4.3). Magistrate 2 noemde ook het aangaan van contacten met scholen om het bewustzijn van de rol van de magistraat te vergroten. Magistrate 1 gaf als voorbeeld campagnes gericht op werkgevers om hen aan te moedigen de deelname van hun werknemers aan de magistratuur te vergemakkelijken. Het lijkt er echter op dat het grote publiek zich weinig bewust is van de rol en functies van een magistraat.⁷⁷³ De media hebben vooral de neiging om te berichten over juryrechtspraak, in plaats van over de meer alledaagse zaken in de *magistrates' courts*.⁷⁷⁴ *Magistrates* zelf willen ook niet per se bekend komen te staan in hun gemeenschap, vanwege privacyoverwegingen en angst voor mogelijke represailles.⁷⁷⁵ Dit staat in sterk contrast met wat sommige magistraten zeiden over

⁷⁷⁰ Zie ook Ward 2017.

⁷⁷¹ Interview magistrates 1, 2 and 4.

⁷⁷² Interview magistrate 3.

⁷⁷³ Interview magistrate 1,2 and 3. See also Raine 1989, p. 3; Kirby 2024, p. 10-15.

⁷⁷⁴ Kirby 2024, p. 14.

⁷⁷⁵ Interview magistrates 1 en 2.

het belang dat magistraten de gemeenschap die zij vertegenwoordigen kennen en door deze gemeenschap bekend zijn.

6.4.4.3 Representativiteit

Ook op het gebied van **representativiteit** zijn er in Engeland en Wales met name de afgelopen jaren meer (serieuze) inspanningen geleverd om te zorgen voor meer diversiteit onder *magistrates* dan in de andere onderzochte landen met betrekking tot hun jury's of lekenrechters. Engeland en Wales lijken de enige van de drie onderzochte landen te zijn waar regelmatig informatie wordt verzameld over de diversiteit van de rechterlijke macht in het algemeen en van *magistrates* in het bijzonder. Er worden bovendien creatieve oplossingen voorgesteld om *magistrates* uit alle lagen van de bevolking aan te trekken en hun diversiteit te vergroten, zoals het aanbieden van belastingvoordelen om personen met een lagere sociaaleconomische status aan te spreken, of het aanmoedigen van voormalige juryleden om *magistrate* te worden.⁷⁷⁶ De recentere inspanningen om de diversiteit met betrekking tot etnische vertegenwoordiging te vergroten, lijken in enige mate succesvol te zijn geweest (zie 6.4.2). Toch merken critici op dat het wervingsproces een structurele voorkeur lijkt te hebben voor witte kandidaten en kandidaten uit de middenklasse. Dit leidt ertoe dat hun slaagkans significant hoger is dan die van kandidaten uit etnische minderheden en lagere sociaal-economische klassen.⁷⁷⁷ In algemene zin zijn de problemen met het gebrek aan representativiteit in Engeland en Wales vergelijkbaar met die van de lekenrechtspraak in andere landen, namelijk een oververtegenwoordiging van mensen van oudere leeftijd met een hogere sociaaleconomische status.

6.4.5 Lekenmagistraten en vertrouwen in de rechtspraak

Blijkens de meest recente gegevens over de opvattingen van de samenleving over het strafrechtstelsel is het vertrouwen in de doeltreffendheid en billijkheid daarvan gemengd: 52% van de ondervraagden gaf aan vertrouwen te hebben dat het strafrechtstelsel doeltreffend was, terwijl 45% daar geen vertrouwen in had.⁷⁷⁸ Verder zei 53% dat ze er zeker van waren dat het stelsel eerlijk was, terwijl 44% dat niet was. Personen die direct in aanraking zijn gekomen met het strafrechtstelsel zeiden verhoudingsgewijs veel vaker dat hun ervaring positief dan negatief was. Voormalige juryleden beoordeelden ook het strafrechtstelsel significant vaker als effectief en eerlijk.⁷⁷⁹ Wat de houding ten opzichte van straffen betreft, zei bijna twee derde (64%) van de respondenten dat ze de straffen te mild vinden, en ongeveer een vijfde (22%) dat ze ongeveer goed zijn en slechts minder dan één op de tien (8%) dat ze te streng zijn.⁷⁸⁰ Er was echter enige variatie afhankelijk van het soort misdrijf: respondenten vonden de straffen voor gevaarlijk rijgedrag eerder te hoog dan die voor de productie van drugs.⁷⁸¹

Er wordt in het algemeen aangenomen dat het Engelse publiek positief staat tegenover de lekenrechtspraak,⁷⁸² maar er lijkt geen informatie te zijn over het vertrouwen in specifiek de *magistrates* of *magistrate's courts* (of de jury of lekenrechtspraak in het algemeen). Zoals vermeld in 6.4.3, lijkt het publiek zich niet erg bewust te zijn van de rol van *magistrates* als leken en vertegenwoordigers van de gemeenschap. *Magistrate* 4 vermeldde bijvoorbeeld dat veel mensen denken dat *magistrates* een

⁷⁷⁶ House of Commons Justice Committee 2016, pp. 17-24.

⁷⁷⁷ Gibbs 2024.

⁷⁷⁸ Archer e.a. 2022, p. 5.

⁷⁷⁹ Archer e.a. 2002, p. 13.

⁷⁸⁰ Archer e.a. 2002, p. 22.

⁷⁸¹ Archer e.a. 2002, 6.

⁷⁸² Skyrme 1983, p. 6.

juridische opleiding hebben gedaan en *magistrate* 3 stelde dat “veel mensen nog steeds geloven dat *magistrates* uit een andere sociale klasse komen en veel geld krijgen.” *Magistrate* 1 gaf aan dat zij denkt dat de verdachten het verschil niet kennen tussen hen en *district judges*.⁷⁸³ *Magistrate* 3 merkte op dat het niet zijn rol is om zich zorgen te maken over de mening van de verdachte over hem, omdat deze in ieder geval zal afhangen van de straf en van hun mate van vertrouwen in het rechtssysteem.

Tegelijkertijd waren alle geïnterviewden zeer positief over hun rol als *magistrate* (wat mede de reden kan zijn waarom ze zich hebben aangemeld voor een interview). *Magistrate* 2 zei: “we geven onze tijd op, maar je krijgt echt positieve feedback en je hebt het gevoel dat je al je vaardigheden gebruikt die je in je carrière hebt ontwikkeld, en je weet dat je een bijdrage kunt leveren.” *Magistrate* 4 merkte op dat onder de “[m]eeste mensen die in de magistratuur werken de uitdrukking die vaak naar voren komt, is: ‘ik geef iets terug aan de gemeenschap’...”, en dat hij ontdekte dat *magistrate* zijn “iets heel interessants was, iets dat echt voldoening geeft, iets heel uitdagends waar we mee omgaan.” Tegelijkertijd waren alle *magistrates* (zeer) kritisch over andere instituties in de strafketen en noemden ze vertragingen, ernstige onderfinanciering en personeelstekorten, waardoor zij ook op verschillende manieren hun werk niet effectief konden doen. *Magistrate* 2 noemde de veelvuldige schorsing van zittingen en het daaruit voortvloeiende tijdverlies dat zij kon “besteden aan het helpen van haar cliënten om juridische hulp te krijgen.”⁷⁸⁴ Anderen spraken over de negatieve gevolgen van vertragingen voor verdachten en slachtoffers. *Magistrate* 1 gaf aan dat zij bij haar start verbaasd was dat zaken van alledaagse criminaliteit, waar zij zich persoonlijk mee bezighield, zoals verstoring van de openbare orde, meestal niet bij de rechter kwamen, maar buitengerechtelijk werden afgedaan. Er is dus ook geen bevestiging, op basis van de interviewgegevens, dat het vertrouwen van de geïnterviewde *magistrates* in de strafrechtspleging is toegenomen dankzij hun deelname daaraan.

De geïnterviewde *magistrates* waren bovendien van mening dat de *magistrates’ courts* ten onrechte werden gewantrouwd door advocaten (*magistrate* 2), academici (*magistrate* 1) en de media (*magistrates* 1 en 3). Volgens *magistrate* 1 adviseren sommige advocaten hun cliënten, die verdacht worden van een ‘*either-way offence*’, om te kiezen voor berechting in de *crown court* vanwege een (onterecht) wantrouwen in de *magistrates’ court*.

‘Als het een ‘either-way offence’ is, denk ik dat sommige advocaten hun cliënten adviseren om naar de crown court gaan, omdat ze denken dat een jury milder zal zijn dan magistrates. Want hoewel we geen rechters zijn, hebben we wel veel ervaring en collectief zijn we redelijk goed geïnformeerd. En ik denk dat daardoor de meeste verdachten in de magistrates’ court een betere uitkomst en een meer menselijke hoorzitting zouden krijgen.’

Voorts gaven *magistrate* 1 en *magistrate* 4 aan dat het vertrouwen in *magistrates* ondermijnd zou worden om redenen die buiten hun macht liggen, zoals het slecht functioneren van andere instellingen binnen de strafketen, of de straftoemetingswetten die zij moeten toepassen:

‘[H]eel vaak worden we beschuldigd voor dingen die niet binnen onze controle liggen. Geef magistrates niet de schuld dat ze mensen die twee misdaden hebben gepleegd naar de gevangenis

⁷⁸³ Vergelijkbare resultaten werden gerapporteerd in een recent empirisch onderzoek. Uit dit onderzoek bleek dat van de 28 geïnterviewde burgers die deel hadden genomen aan een zitting in een *magistrate court*, slechts een derde beschikte over ‘goede kennis’ van *magistrates*. Met ‘goede kennis’ werd bedoeld dat respondenten in staat waren om de kernaspecten van de rol van *magistrates* te beschrijven, waaronder hun lekenkarakter. Veel respondenten omschreven *magistrates* als (professionele) ‘rechters’ en waren zich niet bewust van het feit dat het om een vrijwillige, onbetaalde functie ging. Zie Kirby 2014, pp. 10-13.

⁷⁸⁴ Ze was ook vrijwillige bij een *Citizen Advice Centre*.

sturen, want dat was een beslissing die door de regering is genomen. Daar staat een minimumstraf op.'

'Ja, het systeem staat onder enorme druk, wat leidt tot krantenkoppen over vervroegde vrijlating van gevangenen en mensen die meteen weer misdaden plegen zodra ze vrijkomen. Wat echter geen krantenkoppen krijgt, is dat de infrastructuur niet goed is, dat de administratieve ondersteuning voor ons tekortschiet en steeds verder afneemt. Voor mij ligt een groot deel van de uitdaging voor het vertrouwen [in de magistrates] buiten de rechtszaal.'

6.4.6 Deelconclusie

Het Engelse model van rechtspraak door lekenmagistraten is, net als de Zweedse gemengde panels, ingebed in de lokale rechtscultuur. Daarnaast wordt er aan *magistrates* gehouden vanwege *efficiency*: het systeem wordt als goedkoper beschouwd (en blijkt ook daadwerkelijke goedkoper te zijn) dan berechting door professionele rechters. Engeland en Wales zijn uniek in Europa, zowel vanwege de mate van deelname van leken aan strafrechtelijke rechtspraak, als vanwege het gebruik van vooral vrijwilligers om gerechtelijke functies uit te voeren. Formeel is de mate van participatie van leken in de Engelse rechtspraak buitengewoon hoog. Aan de andere kant, mede vanwege de toenemende opleidings- en accreditatie eisen, kunnen er enkele kanttekenen worden geplaatst bij de stelling dat Engelse *magistrates* als 'leken' moeten worden gezien. Daarnaast rijzen er vragen in verband met de mogelijke invloed van juridische professionals (juridische adviseurs) op de besluitvorming van *magistrates*. Het publiek lijkt zich weinig bewust te zijn van de rol van *magistrates*, maar er worden met name door de *Magistrates' Association* inspanningen geleverd om dit te verbeteren.

Hoewel het op het eerste gezicht lijkt alsof het bestaan van lekenrechtspraak in Engeland en Wales niet in twijfel wordt getrokken, zijn er debatten en voortdurende hervormingen, die soortgelijke discussies en twijfels over de relevante voor- en nadelen van lekenrechtspraak weerspiegelen als in andere landen in Europa. De rol en het domein van lekenrechters zijn de afgelopen jaren gekrompen, zij het in mindere mate dan in veel andere Europese landen.

De ideeën van lokale rechtspraak en nauwe betrokkenheid bij de gemeenschap spelen een prominente rol in het debat over *magistrates*. De noties van 'lokale rechtspraak' en 'gemeenschap' hebben echter een belangrijke (historische) transformatie ondergaan. Andere argumenten ten gunste van *magistrates* zijn dat ze minder duur zijn dan professionele rechters en minder '*case-hardened*' zouden zijn (en omgekeerd gevoeliger voor de persoonlijke omstandigheden van de verdachten en de belangen van de gemeenschap) dan professionele rechters. Aan de andere kant wordt aangevoerd dat de kwaliteit van de rechtspraak in *magistrates' courts* ontoereikend is, onder meer vanwege de recente drang naar meer efficiëntie en het toegenomen managerialisme; dat *magistrates* het risico lopen om in dezelfde mate '*case-hardened*' te worden als professionele rechters; en dat ze (nog) onvoldoende representatief zijn. De representativiteit van de Engelse *magistrates* is echter aanzienlijk toegenomen, mede dankzij de meest recente wervingscampagnes. De diversiteit van rechters en *magistrates* wordt ook regelmatig gemonitord. Hoewel in de literatuur en in het publieke debat over *magistrates* en *magistrates' courts* wordt aangenomen dat het Engelse publiek er positief tegenover staat, is er geen informatie beschikbaar over de mate van het vertrouwen in specifiek de *magistrates* of *magistrate's courts* (of in de lekenrechtspraak in het algemeen).

7 Nederlandse burgers over lekenrechtspraak

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komen de opvattingen van burgers over lekenrechtspraak aan bod, gebaseerd op de interviews die in het kader van dit onderzoek zijn uitgevoerd. Het hoofdstuk geeft daarmee antwoord op de laatste deelvraag van het onderzoek: hoe kijken Nederlandse burgers aan tegen invoering van verschillende vormen van lekenrechtspraak en hoe kijken ze aan tegen het verband tussen die vormen van lekenrechtspraak en het vertrouwen in de rechtspraak? Deelnemers zijn gevraagd naar hun vertrouwen in de huidige rechtspraak en waar ze dat op baseren, naar hun mening over verschillende potentiële vormen van lekenrechtspraak en welke voor- en nadelen ze daaraan toekennen.⁷⁸⁵ Doel van het hoofdstuk is om de opvattingen van burgers inzichtelijk te maken, met aandacht voor de inhoud van hun standpunten en de redenen die ze daaraan ten grondslag leggen. In totaal werkten 17 respondenten mee aan het onderzoek. Omdat Nederland - als een van de weinige landen - geen lekenrechtspraak kent, kregen de respondenten vooraf een topiclijst toegestuurd waarin onder andere via infographics verschillende vormen van lekenrechtspraak stonden beschreven (zie 2.6 en bijlage 3). Hierdoor konden ze zich vooraf een beeld vormen. Vanwege de kwalitatieve aard van het onderzoek en het kleine aantal respondenten gaat het in dit hoofdstuk niet om hoeveel respondenten een bepaalde opvattingen onderschrijven, maar staat het in beeld brengen van de (variatie aan) standpunten centraal.

In dit hoofdstuk gaan we allereerst in op de mate waarin de geïnterviewde burgers vertrouwen in de huidige rechtspraak hebben en in de redenen die ze aandragen voor hun vertrouwen of wantrouwen (zie 7.2). In 7.3 komen vervolgens aan bod hoe respondenten over lekenrechtspraak denken, aan de hand van diverse voordelen, nadelen en andere overwegingen over lekenrechtspraak. Daarbij hebben we ook aandacht voor de betekenis die lekenrechtspraak volgens respondenten kan hebben voor het vertrouwen in de rechtspraak. In 7.4 komen de steun voor en argumentatie bij diverse vormen van lekenrechtspraak aan bod, waarna we in 7.5 ingaan op de bereidheid om (zelf) deel te nemen aan lekenrechtspraak en factoren die respondenten in dat kader van belang achten. We sluiten af met een conclusie (zie 7.6).

7.2 Vertrouwen in de rechtspraak

Het vertrouwen van respondenten in de rechtspraak loopt behoorlijk uiteen. Gevraagd om hun vertrouwen een cijfer te geven op een schaal van één tot tien, komen respondenten met cijfers variërend van 'nul komma nul' (R21) tot een negen. In hun beeldvorming speelt bij veel respondenten de berichtgeving in de media een grote rol. Respondenten refereren daarbij met name aan berichtgeving over het strafrecht en de strafrechtspleging, maar ook bekende zaken uit andere rechtsgebieden passeren de revue, zoals de Urgenda-zaak en rechtszaken over de coronamaatregelen.

Ook ervaringen dichterbij huis beïnvloeden het beeld dat respondenten hebben van de rechtspraak en rechtspleging. Dat kan gaan om (ernstige) delicten in de nabije omgeving, waarna verhalen over de verdachte en de slachtoffers de ronde doen. Het kan ook kennissen betreffen die met de rechtspraak in aanraking zijn gekomen, in diverse typen zaken (familierecht, strafrecht) en diverse rollen (verdachte, slachtoffer). Twee respondenten zijn bovendien zelf betrokken geweest bij één of meerdere strafzaken waarin het tot een zitting kwam, een van hen als verdachte, de ander als slachtoffer. Een derde respondent is wel eens aangehouden, maar niet zelf vervolgd. Ook vertellen twee respondenten dat politie en OM geen werk maakten van een melding of aangifte die zij deden, en zijn in elk geval twee respondenten

⁷⁸⁵ Zie voor een uitgebreide beschrijving van de methode 2.6.

persoonlijk betrokken geweest bij een civielrechtelijke of bestuursrechtelijke procedure. Twee respondenten zijn via hun werk met de rechtspraak in aanraking gekomen, als partij die zich moet verantwoorden dan wel als werknemer bij een overheidsinstantie die voornamelijk bestuursrechtelijk procedeert, maar zo nu en dan ook strafrechtelijk. Zeven respondenten hebben in het geheel geen ervaring met justitie.

Respondenten geven uiteenlopende redenen voor hun vertrouwen of wantrouwen in de rechtspraak. Degenen die (veel) vertrouwen hebben in de rechtspraak, noemen als redenen onder meer dat ze de indruk hebben dat er goed opgeleide mensen werken, die zorgvuldig te werk gaan (R14: 'de grootste groep [rechters] doet goed z'n werk, denkt goed na, maakt weloverwogen keuzes') en dat ze zich over het algemeen in de uitkomsten van zaken kunnen vinden. De rechtspraak in Nederland is een rustig bezit, aldus deze respondenten, met weliswaar gevallen waarin het fout gaat, maar dat zijn uitzonderingen:

Ik denk dat je weet dat het functioneert omdat het wat dat betreft best wel rustig gaat in Nederland. Je hoort wel eens dat er iets mis is gegaan in een rechtszaak en dan komt het groot in het nieuws. Natuurlijk zullen er wel eens dingen niet helemaal goed gaan, maar over het algemeen gaat het rustig. Je hoort er weinig over, laat ik het zo zeggen, en dat is voor mij een reden om te denken dat het functioneert. Omdat je het wel hoort als iemand iets gedaan heeft wat echt niet kan, hè. (R11, hoog vertrouwen)

Bij degenen met minder of weinig vertrouwen in de rechtspraak klinkt als meest prominente reden juist onvrede over beslissingen in – met name – strafzaken. Straffen zijn volgens deze respondenten te laag, zeker waar het ernstige (verkeers)delicten met dodelijke slachtoffers betreft, omdat de rechter teveel begrip zou hebben voor verdachten. (R4: 'Die verzachtende omstandigheden ook. Als iemand een slechte jeugd heeft gehad, een slechte opvoeding heeft gehad, dat maakt het toch niet goed als ze jouw zoon vermoorden?'). Verdachten komen in de ogen van deze respondenten op onbegrijpelijke wijze vrij in afwachting van hun proces of gaan zelfs vrijuit (R5: 'Net als zo'n Extinction Rebellion, [...] dat ze de snelweg blokkeren. Dat mocht niet. Maar ze komen allemaal zo weg.'). In bredere zin vindt een aantal respondenten dat normen en waarden niet meer genoeg worden aangeleerd, gecontroleerd en gehandhaafd. Andere bezwaren zien op de gebrekkige naleving van rechterlijke uitspraken door machtige partijen, op de moeite die 'gewone burgers' hebben om goede rechtsbijstand te vinden en op rechters die niet goed naar hen luisteren:

R: Ja, want ik heb te maken gehad met rechter [naam 1], met rechter [naam 2], met rechter [naam 3]. En er wonen hier mensen in de wijk die ook problemen hebben gehad met rechters. [...]

I: Ja. En wat voor problemen heeft u dan gehad met die rechters?

R: Ze hebben niet geluisterd.

I: Ze hebben niet geluisterd?

R: Nee.

I: Waarnaar niet?

R: Naar mijn verhaal niet. (R21, laag vertrouwen)

Een andere respondent, die in zijn werk te maken kreeg met onverwachte en ongunstige uitspraken, becijfert zijn vertrouwen in de rechtspraak met een krappe voldoende en meent dat er te veel ruimte is voor interpretatie door individuele rechters. Mensen kunnen daardoor de wet en de handhaving ervan niet meer begrijpen, wat deze respondent betreurt (R16: 'Want dat is hun houvast. En op het moment dat

je dus nuances krijgt of interpretaties krijgt, dan raken de mensen hun houvast kwijt en [hun] vertrouwen.’). Ook is er een respondent die het strafrecht als systeem ter discussie stelt:

Ik denk dat het hele rechtssysteem – dat soort dingen zou ik ook wel eventjes willen benoemen, bijvoorbeeld [dat] het hele rechtssysteem voor vrouwen die verkracht worden, of voor mannen die verkracht [worden], of voor iedereen die verkracht wordt helemaal niet werkt en dat het dus intrinsiek een patriarchisch [sic] systeem is. En ook gevangenissen, dat daar buitenproportioneel veel mensen van lager op de maatschappelijke ladder in terecht komen. Ik denk dat dat klassendiscriminatie is. Het hele rechtssysteem is gebaseerd op, ja, I don’t know, het bewaren van de macht van rijke mensen, om het heel kort door de bocht te zeggen. (R1, laag vertrouwen)

Respondenten die onderling zeer verschillen in vertrouwen in de rechtspraak, delen soms wel dezelfde punten van kritiek. Bij degenen met weinig vertrouwen vormt zo’n argument een reden voor wantrouwen; bij degenen met meer vertrouwen is het een reden om geen hoger cijfer te geven dan bijvoorbeeld een zes, zeven of acht. Het gaat dan bijvoorbeeld om de bureaucratische aard van de strafrechtspleging, waardoor processen lang duren (R9: ‘En er moet te veel langs te veel bureautjes gaan. Het kan veel sneller en efficiënter, denk ik’), verdachten strafkorting kunnen krijgen of juist te weinig daadwerkelijke rechtsbescherming genieten. Ook uiten respondenten zorgen over de overbelasting van de strafrechtsketen, vanwege de septs die daarmee gepaard gaan en de mogelijke impact op degenen die onder hoge werkdruk zorgvuldig moeten blijven beslissen. Kritiek is er verder op de (on)begrijpelijkheid van de taal van de rechtspraak, onder meer bij twee respondenten die zelf wel eens uitspraken lezen en daarin op veel jargon of een gebrek aan duidelijke uitleg stuiten (R13: ‘Ik heb wel de vertaling van de journalist nodig. En dat vind ik jammer’).

Andere punten van zorg zien op de rol van advocaten in het strafrecht – die zorgen voor gunstige maar onverdiende uitkomsten voor verdachten, aldus enkele respondenten – en op de beperkte mogelijkheden om via het (straf)recht vroegtijdig (preventief) in te grijpen. Ook stelt een respondent dat de rechtspraak onvoldoende oog heeft voor de maatschappelijke effecten van bepaalde uitspraken:

En uiteindelijk is het zo maatschappelijk ontwrichtend, deze [stikstof]rechtspraak, dat ik denk: ja, maar wacht even. Want [...] dat is voor het gros hartstikke lastig. Als je een relatie hebt en je wil samen iets gaan starten, is het zo goed als niet te doen om een eigen woning te kunnen aanschaffen. [...] En dat soort rechtspraak is daar dan van zulke grote invloed op. Dan denk ik: je hebt gelijk dat er iets moet gebeuren, maar dan moet je dat toch op een andere wijze nastreven. Want is het dan wel recht wat de rechter heeft beslist? (R3, gemiddeld vertrouwen)

Zoals bovenstaande voorbeelden laten zien, lopen bij veel respondenten meningen over de rechtspraak en meningen over de rest van de rechtspleging door elkaar (R15: ‘Als mening is het één pot nat’); soms zijn ze zelfs verweven met argumenten over normen en waarden in de samenleving in bredere zin. Enkele respondenten maken in de toelichting op hun vertrouwen in de rechtspraak echter expliciet onderscheid tussen de rechtspraak en het deel van de rechtspleging dat daaraan voorafgaat of erna komt. Zij hebben betrekkelijk veel vertrouwen in de beslissingen die rechters nemen, maar betwijfelen of zaken de rechter wel halen of zijn ontevreden over de manier waarop politie en OM zaken aanpakken:

Ik ervaar het als heel ingewikkeld om bij die rechtspraak te komen. Maar ja, dat zit natuurlijk in het vooronderzoek, in de opsporing en vervolging. Dingen kunnen geseponneerd worden terwijl je bij jezelf denkt: ik wil een vrijspraak, of: ik wil dat de ander veroordeeld wordt. En dat doet daar wel een beetje afbreuk aan, daarom geef ik het [vertrouwen in de rechtspraak] geen 10, want ja, komt er wel bij die rechter wat ik in het dagelijks leven belangrijk vind? (R13, hoog vertrouwen)

Sommige respondenten wijzen een duidelijk omslagpunt aan waarop hun vertrouwen in de rechtspraak afnam. Het gaat daarbij vrijwel steeds om gebeurtenissen in hun directe omgeving, zoals uitspraken in

eigen zaken die deze respondenten als onrechtvaardig bestempelen. Andere respondenten met relatief weinig vertrouwen spreken van een meer geleidelijke daling, omdat ze met het ouder worden meer situaties van gebrek aan handhaving en onrecht hebben gezien. Respondenten met een hoog vertrouwen beschrijven dat vaak juist als betrekkelijk stabiel, al zit er met name voor de jongeren onder hen nog enige beweging in. Zij benoemen bijvoorbeeld hun initiële onwetendheid, waarna meer kennis over de rechtspraak kan bijdragen aan hun vertrouwen of een enigszins kritische houding kan kweken.

7.3 Overwegingen over lekenrechtspraak

Respondenten zien in het algemeen weinig in een systeem van lekenrechtspraak in Nederland. Slechts twee respondenten – beide met laag vertrouwen in de rechtspraak – zijn duidelijk voorstander en zien burgers graag (mee)beslissen, waarbij een van hen vooral denkt aan straftoemeting (R5: ‘Ik denk dat [...] door de rechter beoordeeld moet worden of het een terechte schuldvraag is. Maar over de uitspraak [strafmaat], vind ik wel, moet een burger mee kunnen praten’). Een derde respondent, met overigens veel vertrouwen in de rechtspraak, staat afwijzend tegenover over juryrechtspraak of een gemengd panel, maar ziet wel iets in een lekenmagistraatmodel voor eenvoudige delicten:

[A]ls het voor kleine vergrijpen is, waar je eigenlijk gewoon letterlijk de wet moet volgen, stap voor stap, heeft iemand hem overtreden of niet? En is er bewijs voor of niet? Dat zou wel misschien te doen zijn door iemand die niet de allerhoogste rechter is. (R20, hoog vertrouwen)

Andere respondenten zijn in het bijzonder huiverig voor vormen van lekenrechtspraak waarin burgers een beslissende stem krijgen. Onder hen zijn zowel respondenten met veel en weinig vertrouwen in de rechtspraak. Zij zien in het geheel niets in lekenrechtspraak (R9: ‘[I]k ben überhaupt tegen dat burgers betrokken worden’) of willen hen hoogstens een adviserende rol geven, waarbij de eindbeslissing bij professionele rechters blijft:

[H]et verste wat ik zou willen gaan is dat burgers – stel je voor, je zou een jury aanschaffen, dat zij met elkaar kunnen bespreken: oké, hoe staan jullie erin? Wat vinden jullie ervan? En dat ze vervolgens dat advies wel bij de rechter kunnen neerleggen [...] En dan kan de rechter daar zich even over inlezen en zien: oké, dit zijn nog andere perspectieven vanuit het volk, maar niet dat ze daar per se naar moeten luisteren. (R18, hoog vertrouwen)

Een van deze respondenten merkt op dat de terughoudendheid ten aanzien van lekenrechtspraak mogelijk ook een kwestie is van wat men kent. In Nederland horen mensen nou eenmaal het meest over het Nederlandse systeem met professionele rechters, maar ‘misschien als ik in Amerika was geboren en opgevoed, dat ik juist van het systeem [van professionele rechtspraak] denk: nou, dat meen je toch niet. Maar het is zo afhankelijk van wat je gewend bent’ (R17).

In het vervolg van deze paragraaf komen diverse voor- en nadelen van lekenrechtspraak aan bod, zoals ze door respondenten worden beschreven. Hoewel de respondenten naast nadelen ook een flink aantal voordelen noemen, voorzien ze die geregeld van kanttekeningen en wegen voor de meeste respondenten de nadelen zwaarder dan de mogelijke voordelen.

7.3.1 Objectiviteit en deskundigheid

De belangrijkste reden voor terughoudendheid over lekenrechtspraak ligt in de **objectiviteit en deskundigheid** die respondenten van de rechtspraak verwachten (zie ook 3.5). Op één respondent na refereren alle respondenten uit zichzelf aan dit thema. Ze menen dat burgers zich te snel door hun emoties laten leiden bij het nemen van beslissingen, waardoor onderbuikgevoelens en de wens tot wraak leidend worden. De opleiding en deskundigheid van professionele rechters beschouwen zij als een waarborg voor

objectieve besluitvorming, omdat het zorgt voor beslissingen die juridisch mogelijk zijn en omdat deze rechters in staat stelt om hun emoties buiten hun beslissingen te houden:

Je zou maar uitgekozen worden daar en iemand heeft bijvoorbeeld zijn vrouw in elkaar geslagen. En vlak daarvoor heb ik een vechtscheiding gehad, bijvoorbeeld. Ja, dan ben ik strenger voor diegene, dus hoe ga je zorgen dat dat geen invloed gaat hebben? Snap je? En dan verwacht je van de rechters in Nederland dat je onafhankelijk bent, hè, dat je gewoon een heel puur kan kijken wat er is. [...] En een rechter hoeft dat natuurlijk ook niet te zijn, die is ook maar een mens, maar die kan het op zijn werk wel van zich afzetten. Dat bedoel ik eigenlijk, en ik denk dat een burger dat minder goed kan. Omdat je daar gewoon niet voor opgeleid bent. (R11, hoog vertrouwen)

De veronderstelde emotionele beslissingen van burgers baren respondenten in het bijzonder zorgen als burgers zelf een negatieve of zelfs traumatiserende ervaring met een bepaald type strafbaar feit hebben gehad, omdat ze daardoor niet meer onbevooroordeeld zouden kunnen zijn. Daarbij brengen ze geregeld feiten ter sprake waarbij ze zelf moeite zouden hebben om objectief te blijven:

Ik zou bijvoorbeeld weer niet mee kunnen beslissen, denk ik, over [delict]. Want ik sta daar door mijn eigen ervaring heel anders in. [...] Het zit bij mij zo hoog, of het heeft zo hoog gezeten. [...] Dus ik heb daar wel een behoorlijke vooringenomenheid of vooroordeel op. (R13, hoog vertrouwen)

Burgers zijn volgens respondenten bovendien makkelijker te beïnvloeden in hun oordeelsvorming dan professionele rechters. Dat geldt voor beïnvloeding binnen het proces door advocaten, die bijvoorbeeld een beroep kunnen doen op de emoties van burgers. Respondenten schatten echter in dat burgers ook sneller onder druk gezet of omgekocht kunnen worden door criminelen.

Tegelijkertijd wijzen enkele respondenten erop dat rechters ook hun emoties en ervaringen niet uit kunnen zetten (R4: '[D]at heb je ook bij de rechter natuurlijk. Als die die dag ruzie heeft gehad met zijn vrouw, zal hij ook minder vriendelijk zijn naar vrouwen misschien. Ja, je bent allemaal maar mensen'). Ook zij hebben vooroordelen en zijn mogelijk beïnvloedbaar. Een aantal respondenten spreekt in dat kader over meervoudige rechtspraak en ziet dat als een mechanisme om de invloed van vooroordelen van individuele rechters in de besluitvorming tegen te gaan. Ook is er een respondent die meent dat sommige burgers hun vooroordelen prima buiten hun besluitvorming zouden kunnen houden.

7.3.2 Inzichten van burgers betrekken

Het belangrijkste voordeel van lekenrechtspraak is voor respondenten dat de **inzichten van burgers** zo een plek krijgen binnen de besluitvorming. Vrijwel alle respondenten noemen dat punt uit zichzelf. Daarmee lijken ze in elk geval twee belangen voor ogen te hebben. Het betrekken van de inzichten van burgers kan er enerzijds toe leiden dat de uitkomsten in zaken veranderen (zie 3.5) en is anderzijds ook waardevol omdat het democratisch is (zie 3.2).

Gaat het over de betekenis van de inzichten van burgers voor de uitkomsten in strafzaken, dan verschillen respondenten van mening over de mate waarin rechters voldoende voeling met de maatschappij hebben. Dat varieert van: 'Rechters die komen gewoon uit de Efteling. We leven in een sprookjesbos' (R21) tot: 'Je bent [als rechter] ook gewoon een mens, hè? Je hebt ook je collega's en de mensen met wie je verder praat' (R11). Niettemin noemen vrijwel alle respondenten uit zichzelf dat lekenrechtspraak professionele rechters met andere inzichten kan confronteren dan ze binnen hun eigen beroepsmatige en persoonlijke omgeving tegenkomen. Rechters kunnen op die manier leren van burgers en die nieuwe inzichten kunnen de besluitvorming versterken:

[M]ensen kunnen ook gewoon een andere visie hebben of een visie hebben die misschien wel, met alle respect, de vakidioten die altijd maar in hetzelfde kringetje rondlopen ook wel eens tot andere inzichten doet komen. En andere inzichten kunnen wel eens confronterend of vervelend zijn. Maar dat hoeft niet per se, per definitie heel erg verkeerd te zijn. Die andere inzichten die kunnen het ook wel eens verbeteren. (R3, gemiddeld vertrouwen)

Lekenrechtspraak biedt bovendien een mogelijkheid om perspectieven te betrekken van mensen met ervaring op een bepaald gebied, maar die anders minder goed gehoord worden. Een respondent spreekt in dat kader bijvoorbeeld over gendergerelateerd geweld en delicten met een racistisch motief. De inzichten van burgers kunnen op die manier mogelijk de inhoud van beslissingen beïnvloeden, aldus respondenten.

Tegelijkertijd spreken respondenten weinig expliciet over de veranderingen in uitkomsten die ze bij lekenrechtspraak verwachten. Dat geldt ook voor veranderingen in **straftoemeting**. Slechts vier respondenten stellen uit zichzelf dat ze met lekenrechtspraak hogere straffen voorzien. Een van hen – een respondent met weinig vertrouwen in de rechtspraak – vindt dat wenselijk. De anderen achten het echter onwenselijk, omdat ze menen dat wraak- en onderbuikgevoelens van burgers een te grote rol zullen gaan spelen en straffen al snel onevenredig hoog zullen uitvallen (R9: ‘Ik ga ervan uit dat mensen ondoordacht zijn en denken: nou, we moeten meteen de *pitchforks* pakken en een hoge straf opleggen’). Ze refereren daarmee aan de eerdergenoemde vrees dat burgers vooral emotionele en weinig objectieve beslissingen nemen.

Niettemin blijkt de verwachting van hogere straffen breed gedeeld onder respondenten, ook bij degenen die er niet uit zichzelf over beginnen. En hoewel bij een aantal van hen de vrees voor onevenredig hoge straffen aanwezig is – zowel bij respondenten met veel als weinig vertrouwen – is dat niet bij iedereen het geval. Enkele respondenten stellen bijvoorbeeld dat hogere straffen niet per se onevenredig hoog hoeven te zijn, dat hogere straffen beter aansluiten bij de onvrede in de samenleving of zijn er simpelweg niet over uit wat ze van hogere straffen zouden vinden. Eén respondent weet bovendien niet zeker of lekenrechtspraak tot hogere straffen zou leiden, omdat de betrokken burgers ook meer informatie over de zaak en betrokkenen hebben dan de buitenstaanders in het bredere publiek: ‘[A]ls iemand heel lang in het proces wordt meegenomen, wordt er misschien wel milder gestraft’ (R18).

De vraag naar het **aantal fouten** dat burgers zullen maken in een lekenrechtspraakstelsel is voor respondenten lastig te beantwoorden. Twee van hen refereren daar uit zichzelf aan; een van hen meent dat een veroordeling van onschuldigen niet snel zal voorkomen, de ander denkt dat burgers verdachten van verkeersdelicten met dodelijke afloop niet snel zullen vrijlaten in afwachting van hun proces. Respondenten die desgevraagd op dit punt reflecteren, zeggen betrekkelijk vaak dat ze het lastig kunnen inschatten, onder meer omdat ze niet (kunnen) weten hoeveel fouten er momenteel worden gemaakt. En hoewel een paar respondenten vrezen dat burgers ook bij beslissingen over schuld en onschuld zullen afgaan op hun emoties in plaats van het aanwezige bewijsmateriaal, zijn er ook respondenten die menen dat het zo’n vaart niet zal lopen.

Een tweede reden om waarde te hechten aan het betrekken van de inzichten van burgers ligt in **het democratische element** dat daarmee binnen de rechtspraak komt. Burgers krijgen bij lekenrechtspraak immers een (al dan niet beslissende) stem in zaken die de samenleving aangaan, wat sommige respondenten op zichzelf al waardevol achten. Een van hen stelt echter wel dat dat belang afgewogen moet worden tegen het belang van deskundigheid in het huidige stelsel van professionele rechters.

Andere respondenten zien in lekenrechtspraak een potentieel waardevol forum om burgers met uiteenlopende achtergronden met elkaar in contact te brengen en te laten (mee)beslissen of adviseren over onderwerpen die de samenleving aangaan. Op die manier ontwikkelen mensen meer begrip voor elkaar en profiteert de gehele maatschappij: '[I]k denk dat als mensen daar meer bij betrokken worden, en zich meer bewust worden van wat er allemaal gebeurt, dat dat ook positief kan zijn voor de samenleving' (R23). Enkele respondenten met weinig vertrouwen in de rechtspraak zijn echter sceptisch over die mogelijkheid tot democratische besluitvorming. Zij stellen dat ook lekenrechtspraak niet tot daadwerkelijk democratische besluiten leidt, omdat burgers gebonden blijven aan het rechtssysteem en slechts daarbinnen een bepaalde beslissing moeten nemen (R4: 'Die juryrechtspraak, die is ook maar beperkt, omdat ze kunnen alleen maar zeggen, schuldig of onschuldig. En ze hebben verder totaal geen invloed ergens op. Ja, dan heeft het weinig zin'). Er is dus geen sprake van vrije besluitvorming naar eigen inzicht. Een van hen ziet daarom meer heil in een diverser samengestelde rechterlijke macht dan in het betrekken van burgers bij strafzaken.

7.3.3 Representativiteit

Een derde thema dat respondenten vaak uit zichzelf benoemen, is de vereiste **representativiteit** van de deelnemende burgers. Representativiteit kan daarbij een (democratisch) doel op zich zijn, bijvoorbeeld waar respondenten stellen dat iedereen een gelijke kans moet hebben om mee te beslissen of dat deelname voor iedereen toegankelijk moet zijn (zie ook 3.2). Het kan ook ten dienste staan van de uitkomst in strafzaken (zie ook 3.5). Breed gedeeld is bijvoorbeeld de notie dat representativiteit dient als basis voor goede, rechtvaardige beslissingen. Het zorgt er immers voor dat meerdere perspectieven vertegenwoordigd zijn in de besluitvorming en gaat daarmee een beperkte blik tegen. Het maakt ook dat burgers met goede argumenten moeten komen om elkaar te overtuigen.

Kijk, je leeft allemaal in je eigen bubbel. Op basis van je werk, van je vrienden, kennissen, heb je een bepaald sociaal leven, en op basis daarvan heb je ook je oordeelvorming, je beeldvorming. Per definitie is dat, nou ja, niet gekleurd, maar wel beperkt, dus je moet dan zeg maar uit alle lagen van de bevolking mensen hebben die zo'n jury gaan bemannen, of bemensen. (R16, gemiddeld vertrouwen)

Tegelijkertijd vermoeden respondenten dat het lastig is om een diverse groep samen te stellen (R24: 'Mijn voorstellingsvermogen schiet tekort om daar heel positief over te zijn') en vrezen ze voor de eenzijdige, bevooroordeelde beslissingen die daaruit kunnen voortvloeien. Een respondent wijst er ook op dat bij juryrechtspraak vervolgens de samenstelling van de jury onderwerp van discussie kan worden. Niettemin vormt het streven naar representativiteit voor meerdere respondenten reden om voor verplichte deelname te zijn, uit vrees dat bij vrijwillige deelname al zo'n sterke zelfselectie optreedt dat een divers samengestelde groep burgers onmogelijk wordt. Als burgers vervolgens samen tot een beslissing moeten komen, rijzen bij respondenten echter wel zorgen over groepsdynamiek, die tot onevenwichtige uitspraken kan leiden (R14: '[H]oe voorkom je dat iemand die een grote mond heeft, een leidende positie heeft binnen die drie, niet die anderen gaat overheersen? En dat die dan maar meegaan in dat oordeel?').

7.3.4 Leren over de rechtspraak

Een paar respondenten noemen bij lekenrechtspraak uit zichzelf als voordeel dat op die manier **burgers kunnen leren over de rechtspraak** (zie ook 3.2). Desgevraagd denken ook veel andere respondenten dat deelname aan een strafproces voor burgers leerzaam is. Mensen kunnen dan zelf zien hoe een proces verloopt, wat in hun ogen anders is dan het waarnemen via mediaberichtgeving. Ze leren over de werking en grenzen van het recht, krijgen inzicht in de complexiteit van de afwegingen die er gemaakt moeten worden en over de factoren die daarbij een rol spelen. Betrokkenheid van burgers kan zo niet alleen

nieuwe inzichten binnen de rechtspraak brengen, maar kan er ook voor zorgen dat burgers met voor hen onbekende perspectieven in aanraking komen; ‘dat mensen bewust worden van: oh wacht even, er is meer aan de hand dan één en één is twee’ (R15). Dat kan er vervolgens toe leiden dat burgers uitkomsten gemakkelijker accepteren.

Enkele respondenten tekenen daarbij wel aan dat het effect in eerste instantie vooral op kleine schaal zal optreden, bij de burgers die deelnemen en wellicht hun directe omgeving. Op de lange termijn kan kennis over recht en rechtspraak echter wel breder als een ‘olievlek’ (R22) in de samenleving doordringen:

Dus de burger zelf, dat individu wel, maar of we er maatschappijbreed wat aan hebben, ik denk dat dat héél lang gaat duren. [...] En pas na vijf of tien jaar dat de gesprekken op verjaardagen veranderen. En ook de mensen die er niet bij zitten. Dat het dan als een vlek, hoe noem je dat, rimpeling in het water gaat werken. [...] En ik denk dat daar dan de winst al kan liggen bij die twaalf mensen [in een jury]. Dat ze een keer meemaken hoe ingewikkeld het eigenlijk is om daarover na te denken. Hoe ingewikkeld ook de taak van de rechter is. (R13, hoog vertrouwen)

Gerelateerd hieraan zijn opvattingen over de **begrijpelijkheid van de uitleg van beslissingen** (zie ook 3.3), al is ook dat een punt waar weinig respondenten uit zichzelf over spreken. Een paar respondenten menen dat lekenrechtspraak professionele rechters zal aanmoedigen om begrijpelijker over het recht en beslissingen te spreken en schrijven, in elk geval tijdens het proces en wellicht ook in hun uitspraken. Rechters moeten dan immers ook uitleg geven en communiceren met de deelnemende burgers op een manier die voor iedereen te volgen is. Dat kan burgers meer inzicht geven in het functioneren van de rechtspraak.

Tegelijkertijd bestaat bij respondenten enige scepsis over de mate waarin de uitleg ook anderen dan de deelnemende burgers bereikt: in hoeverre zijn die er überhaupt in geïnteresseerd? Een aantal respondenten stelt bovendien dat de rechtspraak hoe dan ook de verplichting heeft haar beslissingen zo duidelijk mogelijk uit te leggen aan de samenleving, ook binnen het huidige systeem van professionele rechtspraak (R14: ‘Ik bedoel: je moet mensen informeren. Dat hoort bij je werk, vind ik. [...] [O]ok bij het werk van rechters. Van: waarom doe je dit? Waarom kom je tot die beslissing?’). Lekenrechtspraak verandert in de ogen van deze respondenten niets aan die verplichting.

Respondenten vatten de vraag naar begrijpelijkheid geregeld op als een vraag over het begrip dat mensen kunnen opbrengen voor inhoud van beslissingen.⁷⁸⁶ Voor zover dat het geval is, komt hun argumentatie aan bod in 7.3.67.3.6. Twee respondenten zien daarnaast een verband tussen de begrijpelijkheid van de communicatie en het begrip voor de uitkomst, de een binnen een systeem van lekenrechtspraak, de ander in algemene zin. Betere en begrijpelijker uitleg over de beslissing en de afweging van relevante factoren kan volgens hen binnen de samenleving meer begrip voor de uitkomst opleveren, en dus meer vertrouwen in de rechtspraak – al vraagt een van hen zich wel af of de inspanning die lekenrechtspraak vergt daartegen opweegt:

Ik vraag me wel af: is het ook haalbaar? Want soms is gewoon iets super complex. En wil je continu die complexiteit uit gaan leggen aan de burgers? [...] Stel je voor: in de operatiezaal zou ik het ook niet begrijpen. En dan hoeft ik het ook niet allemaal te weten. Maar bij de rechtspraak gaat het natuurlijk vaak meer over morele kwesties, en dat is weer een stukje complexer. Maar daar kunnen mensen natuurlijk eerder een mening over vormen dan iets praktisch. [...] Dus ja, het fijne is inderdaad als je burgers erbij betreft, dan wordt het misschien voor hun wel begrijpelijker. Maar anderzijds is het soms zo complex dat ik denk: ik hoeft het ook niet allemaal te begrijpen. Maar het vervelende is wel dat je daardoor misschien vertrouwen verliest bij burgers. Maar is dat vertrouwen

⁷⁸⁶ Onze vraagstelling op dat punt sluit aan bij de formulering van Koomen 2006, maar blijkt dus ruimte voor interpretatie open te laten.

dan belangrijker dan de complexiteit weghalen terwijl iets gewoon simpelweg complex is? Is dat die energie dan weer waard? (R18, hoog vertrouwen)

7.3.5 Duur en kosten van procedures

Respondenten maken uit zichzelf geregeld opmerkingen over de betekenis van lekenrechtspraak voor de **duur van procedures en de kosten** die ermee gemoeid zijn (zie ook 3.7), zij het vaak terloops. Veel van die opmerkingen zijn gerelateerd aan specifieke vormen van lekenrechtspraak (zie 7.4). In algemene zin denken respondenten dat het betrekken van burgers extra tijd kost, omdat burgers niet kunnen bouwen op hun eigen deskundigheid. Er is dus meer uitleg nodig tijdens het proces. Bovendien kan het lang duren als burgers tot een gezamenlijk besluit moeten komen en kost het moeite (en dus tijd en geld) om burgers te werven. Een enkeling denkt echter dat het betrekken van burgers mogelijk ook tijd kan schelen voor de professionele rechters. Burgers kunnen de rechters namelijk voorlichten over bepaalde ervaringen en rechters hoeven zich dan minder in te lezen.

Een aantal respondenten begint uit zichzelf ook over de **veiligheid** van burgers en spreekt over mogelijkheden dat verdachten deelnemende burgers onder druk zetten om in hun voordeel te beslissen. Ze zien dat als risico voor de objectiviteit van beslissingen (zie 7.3.1), maar refereren ook aan de kosten die nodig zijn om burgers daartegen te beschermen. Bovendien ontstaat het risico dat nabestaanden burgers gaan opzoeken als ze het oneens zijn met hun beslissing. Ook dan wordt (kostbare) beveiliging in hun ogen noodzakelijk.

Een andere respondent denkt nog breder en wijst niet alleen op de financiële gevolgen van meer en hogere gevangenisstraffen, maar ook op de samenhang van kosten en de acceptatie van uitspraken binnen een systeem van lekenrechtspraak:

En op de lange termijn weet ik ook niet wat voor een sociale impact het heeft. Of mensen sneller wel of niet vonnissen accepteren. Of ze eerder in hoger beroep gaan of juist niet. [...] Want in hoger beroep gaan is natuurlijk ook weer tijd en geld en energie. Ja, dat is speculeren. (R9, gemiddeld vertrouwen)

7.3.6 Vertrouwen in de rechtspraak

Gevraagd naar de verwachte invloed van lekenrechtspraak op hun eigen **vertrouwen in de rechtspraak** geven respondenten uiteenlopende antwoorden. Sommige respondenten vinden het lastig om de hypothetische vraag te beantwoorden en stellen dat het afhangt van de precieze inrichting van het systeem van lekenrechtspraak (R11: 'Wat ik graag zou willen, is dat de rechter nog de laatste stem heeft. Dan heeft het voor mijn vertrouwen geen invloed') of van de uitkomsten die het oplevert. Een aantal van de respondenten die (betrekkelijk) veel vertrouwen hebben in de huidige professionele rechtspraak, stelt dat hun vertrouwen vermoedelijk zal afnemen, omdat ze vrezen voor een gebrek aan deskundigheid in de besluitvorming en weinig vertrouwen hebben in de beslissingen van medeburgers (R9: 'Ik denk dat die [het vertrouwen van de respondent] verkleint, omdat ik denk dat mensen gewoon domme keuzes maken').

Een paar respondenten met een laag vertrouwen in de huidige rechtspraak is ook over lekenrechtspraak sceptisch. Ze vinden het een verandering in beeldvorming zonder dat het systeem daadwerkelijk verandert (R1: 'Ik zou gewoon denken: oh, ze gaan iets proberen om ons te laten denken dat het beter gaat') of menen dat het niet garandeert dat burgers daadwerkelijk iets te zeggen krijgen over wat voor hen

belangrijk is, zoals de straftoemeting. Andere respondenten met weinig vertrouwen in de rechtspraak denken dat de invoering van lekenrechtspraak voor hun vertrouwen in de rechtspraak wel zou helpen:

I: Zou jouw vertrouwen toenemen door burgerparticipatie?

R: Ik denk het wel, want je hebt vaak, en niet alleen bij mij maar bij een heleboel mensen, als er een uitspraak geweest is, dat ze eigenlijk, netjes gezegd, dat ze zich toch verschrikkelijk in hun kruis getast voelen. En ik denk [dat] als er inderdaad niet-juristen bij betrokken worden, dat het wel eerder aangenomen [geaccepteerd] wordt. (R5, laag vertrouwen)

Ook onder de respondenten die hun vertrouwen een (krappe) zes of zeven geven, zijn er die denken dat het voor hun vertrouwen in de rechtspraak goed zou zijn als burgers meer betrokken zijn bij de rechtspraak. Daarbij bepleiten ze niet meteen grote systeemwijzigingen, maar wel meer ruimte voor het meewegen van de opvattingen van burgers:

[K]ijk, het is niet zoveel dat ik absoluut negatief ben, hè? Dat is niet zo, maar er zijn een aantal voorbeelden waarvan ik denk: ja, daar slaat de rechtspraak toch een beetje de plank mis. En ik wil niet zeggen dat de hele rechtspraak op de schop zou moeten, helemaal niet. Ik denk dat het beter kan. Het kan meer in balans, zeg maar. [...] Ik denk dat er een link moet zijn, met de rechtspraak, met de samenleving, met de gevoelens van de samenleving. Dat wil niet zeggen dat de wetgeving helemaal op de schop moet, maar het is een uitwisseling. Het is een soort kruisbestuiving, zeg maar, dat zou natuurlijk ook zo moeten zijn. (R16, gemiddeld vertrouwen)

Vergelijkbare opvattingen komen breder voor, ook onder degenen die inschatten dat lekenrechtspraak voor hun vertrouwen negatief zou zijn. Respondenten houden dan de mogelijkheid open dat lekenrechtspraak het vertrouwen in de rechtspraak binnen de samenleving als geheel ten goede kan komen. Sommige respondenten noemen dat uit zichzelf, de andere reflecteren er desgevraagd op. Een aantal van hen gaat daarbij wel uit van een vorm van lekenrechtspraak waarin burgers geen beslissende stem hebben.

Lekenrechtspraak kan volgens respondenten bijdragen aan het vertrouwen in de rechtspraak doordat burgers betrokken zijn bij de rechtspraak en doordat dat zichtbaar is. Dat kan ervoor zorgen 'dat er misschien minder afstand wordt ervaren tot de rechtspraak' (R17), omdat mensen zien dat burgers invloed hebben op de rechtspraak (R9: 'O, er zijn al mensen, burgers zoals ik, die zich ermee hebben bemoeid. Dus we leggen ons erbij neer'). Mensen kunnen ook zichzelf beter vertegenwoordigd voelen als de groep deelnemende burgers divers is samengesteld:

Als ik zie dat er in een jury echt een representatie is – en dat begint al met: zie ik vrouwen? Zie ik zwarte mensen? En komt er een rolstoel binnen? – dan denk ik wel dat dat mijn vertrouwen doet toenemen. [...] Ik denk dat dat echt helpend is. Representatie. [...] En ik denk dat als je kijkt naar artikel 1 van de Grondwet, dat je dan al een hele leuke hebt, met alles wat daarin benoemd wordt. (R13, hoog vertrouwen)

Een aantal respondenten houdt echter ook nadrukkelijk de optie open dat lekenrechtspraak zal afdoen aan het vertrouwen in de rechtspraak, omdat 'mensen gaan denken: o, maar mensen die er niks van weten hebben dit bepaald' (R21).

Als respondenten menen dat lekenrechtspraak kan bijdragen aan meer vertrouwen in de rechtspraak, maken ze vooral gebruik van argumenten die zien op het proces. Ze verwachten dan dat het vertrouwen kan groeien omdat mensen zien dat burgers zoals zij invloed hebben, omdat ze zich vertegenwoordigd weten. Over de mogelijkheid dat met lekenrechtspraak de inhoud van beslissingen verandert op een manier die het vertrouwen van de samenleving vergroot, reppen respondenten echter niet expliciet. Soms

lijkt het in eerste instantie nog in hun bewoording besloten te liggen, maar refereren respondenten vervolgens aan een andere reden, zoals burgers die leren over de rechtspraak:

Je probeert altijd in dat soort zaken de kloof die er is hè, tussen het volk en de rechter, te dichten. En die verbinding te zoeken. En ik hoop dat die kloof een deel gedicht wordt. Dat dat begrip [groeit] waarom bepaalde zaken gebeuren zoals ze gebeuren. Waarom dat is. (R3, gemiddeld vertrouwen)

Voor zover respondenten een toename in vertrouwen aannemelijk achten, koppelen ze dat dus niet direct aan de mogelijkheid van burgers om andere, mogelijke strengere, uitspraken te bereiken, maar veel meer aan het democratische, vertegenwoordigende element van lekenrechtspraak en de mogelijkheid dat er onder burgers meer begrip voor beslissingen ontstaat.

7.4 Opvattingen over specifieke vormen van lekenrechtspraak

In de interviews zijn diverse vormen van lekenrechtspraak de revue gepasseerd: juryrechtspraak, gemengde panels, lekenmagistraten, en in veel gevallen ook een adviserende vorm van lekenrechtspraak. Voor zover respondenten er iets in zien om burgers te betrekken, geniet een adviserende rol voor burgers veelal hun voorkeur. Gaat het om vormen waarin burgers (mee)beslissen, dan staan veel respondenten het minst afwijzend tegenover het gemengd panel. Juryrechtspraak en zeker een lekenmagistratenmodel bekijken de meeste respondenten met meer argwaan. Deze verschillen in voorkeur komen voort uit verschillen in de weging van de argumenten uit de vorige paragraaf. Het gewicht dat respondenten aan de argumenten toekennen, loopt namelijk per vorm van lekenrechtspraak uiteen. In deze paragraaf staan die verschillen in weging centraal. De vormen van lekenrechtspraak komen aan bod in omgekeerde volgorde van voorkeur onder de respondenten.

7.4.1 Lekenmagistraten

Een stelsel met lekenmagistraten keuren vrijwel alle respondenten ronduit af. Ze typeren het onder meer als ‘best wel eng’ (R11), ‘echt onwenselijk’ (R17) en ‘levensgevaarlijk’ (R16), of zien het niet als serieus alternatief (R4: ‘daar heb ik wel een beetje om moeten lachen’). Ze zien met name het ontbreken van een professionele rechter als gemis, omdat daardoor geen enkele (juridische) **deskundigheid** aanwezig is. Daarmee vrezen respondenten dat vooroordelen en extreme denkbeelden vrij baan krijgen in de besluitvorming. Zou niettemin deze vorm van lekenrechtspraak zijn intrede doen, dan achten meerdere respondenten goede screening van de lekenmagistraten cruciaal. Het moeten in elk geval integere mensen zijn met een goede portie gezond verstand. Enkele respondenten wijzen daarnaast op het belang van psychologische screening en een opleiding binnen het gerecht om te leren hoe het recht werkt.

Een aantal respondenten ziet wel iets in een lekenmagistratenmodel voor eenvoudige delicten en plaatst dat in de sleutel van capaciteitsgebrek binnen de strafrechtspraak (R20: ‘En als je dan kijkt naar: oh, we hebben zulke achterstanden, we hebben mensen nodig die daar sneller doorheen kunnen gaan of meer mensen nodig, [dan] zou dit inderdaad wel een optie kunnen zijn’). Ze menen dat lekenmagistraten kunnen helpen om meer ruimte voor zaken te scheppen en doorlooptijden te verkorten (**duur en kosten van procedures**). Omdat het om eenvoudige delicten gaat, hoeft het gebrek aan juridische vooropleiding volgens deze respondenten niet bezwaarlijk te zijn, zolang de lekenmagistraten binnen het gerecht maar een (juridische) training krijgen. Wel vindt een respondent dat burgers nooit alleen zouden moeten beslissen, maar altijd meervoudig; een ander vindt dat in elk geval hoger beroep bij ‘een echte rechtbank’ (R5) met professionele rechters mogelijk zou moeten zijn.

7.4.2 Juryrechtspraak

Over juryrechtspraak merken respondenten op dat het kan zorgen voor veel voeling met de samenleving en alle perspectieven die daar leven (**inzichten van burgers betrekken**). Tegelijkertijd leven er veel twijfels over de **objectiviteit** van juryrechtspraak, omdat juryleden juridische deskundigheid missen. Respondenten vrezen dat dat ertoe leidt dat besluitvorming gebaseerd wordt op onderbuikgevoelens en vooroordelen in plaats van rationele afwegingen, dat juryrechtspraak gevoelig is voor bedreiging en corruptie, en dat dominante juryleden het besluitvormingsproces zullen overheersen (R16: '[A]ls er een paar sterke karakters in zitten die zo'n hele groep meenemen in zijn of haar overtuiging. Ja, dat moet je niet hebben. Dan krijg je bij wijze van spreken lynchpartijen'). Op een aantal respondenten komt juryrechtspraak over als 'theater' (R9), waarbij partijen bewust inspelen op de emoties van de juryleden om de besluitvorming te beïnvloeden.

Een respondent wijst erop dat juryrechtspraak de meest toegankelijke vorm is van alle modellen waarin burgers (mee)beslissen:

En in hoeverre kunnen zij [burgermagistraten] dan een afspiegeling van de maatschappij zijn? De analfabeet die vuilnisman wordt, die kan best meepraten als we met z'n twaalfen zitten te vergaderen [in een jury]. [...] Maar hoe gaat dat dan in het Verenigd Koninkrijk [met een magistrates-model]? Worden daar dan mensen met een beperking wel in voldoende mate gerepresenteerd in die [...] burgermagistraat? [...] Dus ik zit daar weer met die representativiteit van de maatschappij. [...] Ik denk dat je daar nog steeds krijgt, zoals we dat nu met raadsleden zien, dat het een soort luxe is als je het kunt, of als je er tijd voor kan vrijmaken, of als je de training daarvoor kunt. En dat kan niet iedereen. En daardoor vind ik hem [de lekenmagistraat] niet in het rijtje horen. (R13, hoog vertrouwen)

Juryrechtspraak leent zich dus beter voor **representatieve** deelname van burgers. Wel vermoeden respondenten langere en duurdere procedures, ook omdat het noodzakelijk kan zijn om alle juryleden te beveiligen (**duur en kosten van procedures**).

7.4.3 Gemengd panel

In het gemengde panel waarderen respondenten dat er een professionele rechter betrokken is, met wie de deelnemende burgers overleggen. Die betrokkenheid van de professionele rechter vormt voor veel van hen reden om deze vorm van lekenrechtspraak te verkiezen boven juryrechtspraak (waar burgers zelfstandig overleggen) en lekenmagistraten. Ook staat het gemengde panel voor respondenten gevoelsmatig het dichtst bij het huidige Nederlandse systeem en is het daardoor 'iets minder dramatisch of zo, iets minder een grote stap naar een andere vorm' (R22).

Respondenten hechten in het gemengde panel veel waarde aan de **deskundigheid** van professionele rechters als waarborg voor goede beslissingen. Een aantal van hen heeft dan ook bedenkingen bij het gegeven dat de burgers met meer zijn dan de rechter en dus een beslissende stem kunnen hebben in de besluitvorming. Zij zouden liever zien dat de verhouding andersom is, met bijvoorbeeld één burger en twee professionele rechters, zodat de (deskundige) rechters de doorslag geven:

Ja, het gaat er natuurlijk [om]: welke stem weegt zwaarder? Is dat [die] van de rechter of is het [die] van de burger die erbij zit? En je zou toch mogen aannemen dat een rechter, wat toch ook een jurist is, dat die toch een eerlijker oordeel of een eerlijker – recht doet aan de wet, laat ik het zo maar zeggen. (R5, laag vertrouwen)

Als voordeel van het gemengde panel noemen respondenten dat het ruimte biedt om **inzichten van burgers te betrekken** in de besluitvorming, maar dus zonder verlies van de deskundige inbreng van een professionele rechter. Een respondent meent wel dat het aantal burgers in een panel te klein is voor daadwerkelijke representativiteit.

7.4.4 Adviserend burgerpanel

Omdat veel respondenten grote waarde hechten aan een beslissende stem voor professionele rechters, bestaat onder hen de meeste steun voor een adviserend burgerpanel. Respondenten zien dat als manier om enerzijds wel de **inzichten van burgers te betrekken** bij de besluitvorming, maar anderzijds **deskundigheid** te waarborgen, doordat professionele rechters uiteindelijk de beslissing nemen. Rechters kunnen zo in aanraking komen met perspectieven buiten hun eigen ‘bubbel’ (R18) en vervolgens besluiten met hun eigen juridische kennis:

Ik was aan het denken: in hoeverre [...] hebben [burgers] kennis van juridische zaken, als ze dat zouden moeten beslissen, om tot een beslissing te komen. [...] Als er dan burgers bij de rechtspraak betrokken zijn, dan met rechters en burgers, en dat de burgers een adviserende rol hebben. Nou, verder hoeft dat voor mij niet. (R14, hoog vertrouwen)

Een respondent ziet een adviserend burgerpanel zo ook als ‘een soort oefening van de maatschappij’ (R15), die op de lange termijn een opstapje kan vormen voor een vorm van lekenrechtspraak waarbij burgers meebeslissen.

Tegelijkertijd zijn er ook respondenten die niets in een adviserende rol voor burgers zien. Zij vinden het bijvoorbeeld ‘een extra laagje bureaucratie’ en daarmee ‘zonde van iedereens tijd en geld’ (R9; **duur en kosten van procedures**). Ook wijzen enkele respondenten erop dat adviserende vormen van lekenrechtspraak mogelijk afdoen aan het **vertrouwen in de rechtspraak**, namelijk als rechters (vaak) afwijken van het advies van burgers. Enkele respondenten met weinig vertrouwen in de rechtspraak staan om gerelateerde redenen negatief tegenover een adviserende rol voor burgers. Zij vragen zich af of professionele rechters wel bereid zijn iets te doen met het perspectief van burgers en vrezen voor een schijnvertoning.

7.5 Randvoorwaarden voor deelname en eigen bereidheid

Niet alle respondenten staan te springen om zelf als burger deel te nemen aan enige vorm van lekenrechtspraak waarbij burgers (mee)beslissen. Andere respondenten willen wel graag deelnemen, bijvoorbeeld omdat ze op die manier ‘een steentje willen bijdragen aan de maatschappij’ (R13) of omdat ze het interessant vinden. Een van hen vindt het geen burgerplicht, maar stelt dat met kritiek op het huidige systeem ook de bereidheid moet komen om zelf te helpen met verbeteringen:

[I]k denk dat rechtspreeken best lastig is, best moeilijk is. Dus als je kritiek hebt op een systeem en er zijn andere mogelijkheden waarvan je denkt van dat ze beter zijn, dan kan het geen kwaad om daaraan mee te werken, snap je. Dus kritiek hebben is één ding, maar als je de mogelijkheid hebt om, ja, te mógen helpen, nou, waarom niet? (R16, gemiddeld vertrouwen)

Tegelijkertijd wijst een van deze respondenten er wel op dat ze een ‘enorme verantwoordelijkheid’ (R11) zou voelen om een eerlijke beslissing te nemen. Die verantwoordelijkheid vormt voor enkele andere respondenten reden om in het geheel niet bereid te zijn tot deelname (R1: ‘Ik wil niet dat soort macht, zeg maar, ik vind het ook eng. [...] Nee, [het] zijn echt heftige beslissing over iemands leven’).

In algemene zin achten veel respondenten zichzelf niet in staat tot goede, objectieve besluitvorming – wat vervolgens ook reden vormt om zelf liever niet deel te nemen. Respondenten menen bijvoorbeeld dat ze te veel op hun emoties zouden afgaan, dat ze te weinig van het recht weten (R17: ‘[I]k vind dat ik zelf absoluut onvoldoende kennis heb om zoiets te kunnen doen’), dat ze zich binnen een jury te makkelijk laten overtuigen (R18: ‘[A]ls iemand al een heel duidelijke mening heeft bijvoorbeeld, kan ik me daar al snel – van: o ja, daar heeft diegene ook een punt – me daardoor laten beïnvloeden’), of zijn zich erg bewust van het feit dat iedereen vooroordelen heeft en zij zelf dus ook. Een respondent die voorstander is van een lekenmagistratenmodel voor eenvoudige strafbare feiten acht zichzelf bijvoorbeeld ongeschikt als lekenmagistraat, want ‘daar ben ik veel te emotioneel voor’ (R5). Respondenten kunnen verder opzien tegen de tijd die met deelname gemoeid gaat en tegen besluitvorming in een groep met uiteenlopende meningen, en vrezen voor de impact van mogelijk gruwelijk bewijsmateriaal op hun mentale gesteldheid. Hoewel veel respondenten zelf liever niet zouden deelnemen aan lekenrechtspraak, menen de meeste respondenten wel dat deelname voor burgers verplicht zou moeten zijn. Bij vrijwillige deelname vrezen ze dat de mensen die zich melden veelal dezelfde denkbeelden delen. Bij verplichte deelname is daarentegen de samenstelling willekeurig en representatief (R14: ‘Ik vind dat dat verplicht moet zijn. Want dan bereik je wel die doorsnee van de bevolking’). Een paar respondenten pleit niettemin voor vrijwillige deelname, omdat de burgers op die manier gemotiveerd zijn en hun taak serieus nemen. Een van hen wijst er daarbij op dat lekenrechtspraak in Nederland niet verankerd is in de samenleving en ziet tegen die achtergrond het meest in vrijwillige deelname, al wijst hij er ook op dat het wel lastig zal zijn om voldoende mensen bereid te vinden. Tot slot is er nog een respondent die een tussenvorm voorstelt, waarbij burgers wel verplicht opgeroepen worden en voorlichting krijgen over deelname aan een adviserend burgerpanel, en vervolgens de mogelijkheid hebben om zich terug te trekken (R13: ‘Ik kan me voorstellen dat veel mensen niet in de gaten hebben dat ze best wel van waarde kunnen zijn in dat stuk meedenken en voorlichten. En daar kom je dan pas achter als je de zaak ziet en uitgelegd krijgt wat je taak is’).

Ten aanzien van de tijdsinvestering die deelname aan lekenrechtspraak kost, merkt een aantal respondenten op dat het niet voor iedereen even makkelijk is om er tijd voor vrij te maken en dat mensen mogelijk weinig bereid zijn tot deelname als ze er vrij voor zouden moeten nemen van hun werk. Een aantal respondenten meent dan ook dat deelname onder werktijd zou moeten kunnen. Vanwege de tijdsinvestering achten de meeste respondenten bovendien een vergoeding voor deelname wenselijk. De algemene tendens is dat burgers gecompenseerd moeten worden voor het geld dat ze mislopen omdat ze niet kunnen werken (R5: ‘[J]e moet wel gewoon kunnen blijven leven, laat ik het zo zeggen. Je stelt je in feite ten dienste van de gemeenschap. [...] Ik bedoel, je hoeft er geen honger van te krijgen’). Staat er geen vergoeding tegenover, ‘dan bevoordeel je de mensen die het zich kunnen permitteren om het zonder vergoeding te doen’ (R24) en wordt het dus lastig om een representatieve groep deelnemers te krijgen. Deelname aan lekenrechtspraak moet echter geen verdienmodel op zich worden, of zoals R18 het verwoordt: ‘[M]isschien maak je het zo ook commercieel. [...] Dat mensen misschien voor die reden in de rechtspraak willen zitten in plaats van voor het feit dat ze een goede – ja’.

Respondenten merken bovendien op dat een vergoeding mensen kan motiveren om hun best te doen om hun rol te vervullen (R3: ‘[J]e moet er altijd een vergoeding tegenover zetten. Want dan kun je namelijk op dat moment iets teruggeisen van degene waarmee je dat convenant aangaat, die samenwerking’). Een respondent vergelijkt deelname aan lekenrechtspraak in dat kader met stemmen tellen bij de verkiezingen, waar ook een vergoeding tegenover staat. Een andere respondent stelt dat deelname een burgerplicht is en vindt om die reden een vergoeding niet nodig.

7.6 Conclusie

In dit deelonderzoek zijn gesprekken gevoerd met 17 Nederlandse burgers over hun vertrouwen in de rechtspraak, hun mening over verschillende vormen van lekenrechtspraak en de voor- en nadelen ze daaraan toekennen en wat invoeren van lekenrechtspraak zou kunnen betekenen voor het vertrouwen in de rechtspraak.

Onder de geïnterviewden bevinden zich mensen met veel, weinig of een gemiddeld vertrouwen in de rechtspraak. Wat ze daarbij onder de rechtspraak verstaan, kan echter verschillen. Sommigen hebben hierbij het functioneren van het brede rechtssysteem voor ogen, inclusief politie, OM en/of advocaten, anderen denken vooral aan het werk van rechters. Hun oordelen over dat vertrouwen baseren ze op berichtgeving in de media of verhalen uit hun omgeving en persoonlijke ervaringen. Minder vertrouwen koppelen ze onder andere aan ontevredenheid over het in hun ogen niet goed functioneren van het strafrechtssysteem, de hoogte van straffen, de maatschappelijke gevolgen van uitspraken (stikstofcrisis), de toename van septs, het bestaan van klassenjustitie, de traagheid van het rechtssysteem en onbegrijpelijke vonnissen. Respondenten die persoonlijke ervaringen met rechters hadden, voelden zich onder andere niet gehoord of niet eerlijk behandeld. Respondenten met veel vertrouwen zien ook bepaalde tekortkomingen, maar beschouwen die eerder als incidenten en waarderen over het algemeen juist de deskundigheid van rechters.

Onder de groep geïnterviewden bevinden zich weinig mensen die enthousiast zijn om een vorm van lekenrechtspraak in te voeren. Ze zien vaak wel de meerwaarde van het betrekken van inzichten van burgers bij de besluitvorming, maar vrezen er veelal voor dat bij gebrek aan deskundigheid de emoties van burgers beslissingen zullen beïnvloeden. Dat achten ze onwenselijk, omdat ze hechten aan niet-emotionele besluitvorming die past binnen het geldende recht. Respondenten waarderen juist de deskundigheid en professionaliteit van professionele rechters en zien dat als een belangrijke waarborg voor objectieve besluitvorming. Andere nadelen die ze koppelen aan lekenrechtspraak zijn de mogelijk extra kosten en langere duur van zaken (door het selecteren, bekostigen en informeren van leken), de mogelijk hogere straffen waar men geen voorstander van is, externe druk op of beïnvloeding van burgers of een te grote invloed van dominante leken bij de besluitvorming, en veiligheidsrisico's voor burgers. Mogelijke voordelen worden ook vermeld. Naast het eerdergenoemde betrekken van inzichten van verschillende groepen burgers, zien sommigen ook als meerwaarde dat burgers ervan kunnen leren en meer begrip krijgen voor (de complexiteit van) de rechtspraak en voor de gezichtspunten van andere burgers. Op termijn kan dat begrip zich breder verspreiden in de samenleving. Andere voordelen die worden genoemd, zijn hogere straffen (waar men dus voorstander van is), vonnissen die beter te begrijpen zijn, lagere kosten (een leek is goedkoper dan een rechter) en het wegwerken van achterstanden door leken eenvoudige zaken te laten behandelen.

De breed gedeelde zorg voor het gebrek aan deskundigheid van leken, werkt door in de mate van steun voor verschillende vormen van lekenrechtspraak. Hoe kleiner de rol van een professionele rechter, hoe lager namelijk de steun lijkt onder de meeste respondenten. Een adviserend model geniet dus meer voorkeur dan een model waarin burgers (mee)beslissen, en binnen de vormen met een beslissende stem voor de burgers bestaat meer steun voor modellen waarin rechters een grotere rol hebben. Gaat het om modellen waarin burgers wel (mee)beslissen, dan geniet het gemengde panel de meeste steun, gevolgd door juryrechtspraak en tot slot het lekenmagistratenmodel.

De grote waardering voor deskundigheid en objectiviteit klinkt ook door in uitspraken van respondenten over hun eigen bereidheid tot deelnemen. Veel respondenten beschouwen zichzelf als ongeschikt,

vanwege bewuste of onbewuste vooroordelen, gebrek aan kennis of omdat ze zichzelf te emotioneel vinden.

Respondenten denken bovendien verschillend over de mate waarin lekenrechtspraak kan bijdragen aan hun vertrouwen in de rechtspraak – en vinden dat vaak ook een lastige vraag. Sommige denken dat het zou bijdragen aan hun vertrouwen, vooral omdat de inzichten van burgers worden betrokken. Anderen denken dat het aan hun vertrouwen zou afdoen, vooral omdat er deskundigheid uit de besluitvorming verdwijnt. Voor zover respondenten – soms voorzichtig – inschatten dat lekenrechtspraak in de samenleving het vertrouwen in de rechtspraak kan vergroten, menen ze dat dat voornamelijk via de verandering in het proces verloopt. Burgers weten zich namelijk vertegenwoordigd in de besluitvorming en zien dat hun inzichten deel uitmaken van de discussie, wat de ervaren afstand tot de rechtspraak kan verkleinen. Hoewel veel respondenten bij lekenrechtspraak hogere straffen verwachten en een deel van hen dat ook uitdrukkelijk steunt, voeren ze die verwachte verandering in uitkomsten echter niet aan als reden voor mogelijke groei in vertrouwen.

Ook blijkt er geen eenduidig verband te bestaan tussen het huidige vertrouwen in de rechtspraak van respondenten en hun steun voor lekenrechtspraak. In algemene zin neemt met een lager vertrouwen in de rechtspraak de steun voor (een vorm van) lekenrechtspraak toe. Niettemin is ook een aantal respondenten met een laag of gemiddeld vertrouwen (zeer) sceptisch over vormen van lekenrechtspraak waarin burgers (mee)beslissen, omdat zij net als veel andere respondenten zwaar hechten aan een beslissende stem voor deskundige professionele rechters. Ook zijn er respondenten die elke vorm van rechtspraak wantrouwen, zowel de huidige met professionele rechters als de voorgelegde vormen van lekenrechtspraak. Voor zover met een lager vertrouwen de steun voor lekenrechtspraak toeneemt, betreft dat vooral de adviserende vorm. De steun onder de geïnterviewde respondenten voor vormen van lekenrechtspraak waarbij burgers (mee)beslissen is zeer beperkt.

Ten aanzien van democratische participatie valt op dat respondenten veel waarde hechten aan representativiteit. Ze noemen het onderwerp betrekkelijk vaak uit zichzelf en menen dat bij lekenrechtspraak de deelnemende burgers een goede afspiegeling van de maatschappij moeten vormen. Dat vinden ze onder meer van belang omdat zo iedereen gelijkelijk vertegenwoordigd wordt en dat ook zichtbaar is. Daarnaast komt het volgens respondenten de beslissingen ten goede, omdat zo grote diversiteit aan inzichten gegarandeerd wordt.

De toegevoegde waarde van dit onderzoek is driedig. Hoewel veel van de argumenten van burgers al in enige vorm in eerder Nederlands empirisch onderzoek voorkomen (zie 1.3.31.3.3), troffen we ten eerste ook nieuwe argumenten aan, gerelateerd aan de veiligheid van burgers die deelnemen aan lekenrechtspraak. Respondenten kunnen zich bijvoorbeeld zorgen maken om bedreigingen om burgers te beïnvloeden, of wijzen op de kosten van beveiliging en de vermoedelijke geringe bereidheid tot deelname die gepaard kunnen gaan met veiligheidszorgen. Ten tweede biedt dit onderzoek meer inzicht in de relatie tussen diverse argumenten die burgers hanteren. Ten derde laat dit onderzoek zien dat de weging van diverse argumenten per vorm van lekenrechtspraak verschilt. Waar bij een lekenmagistraatmodel bijvoorbeeld de afwezigheid van een deskundige, professionele rechter voor burgers een groot nadeel kan vormen, is dat bij een gemengd panel minder het geval; waar representativiteit bij een jury in elk geval theoretisch voorstelbaar is voor respondenten, zien ze dat bij lekenmagistraten en gemengde panels veel minder voor zich. Dit kwalitatieve onderzoek geeft echter geen inzicht in de mate waarin burgers voor- of tegenstander zijn van bepaalde vormen van lekenrechtspraak. Daarvoor is een representatief enquêteonderzoek onder de Nederlandse bevolking nodig.

8 Conclusie

8.1 Inleiding

In dit onderzoek zijn we eerst ingegaan op de argumenten in de juridische en rechtstheoretische literatuur voor en tegen lekenrechtspraak (hoofdstuk 3). Daarna hebben we de verschillende vormen van lekenrechtspraak onderzocht die in verschillende Europese landen bestaan, en hun verhouding met democratische participatie (hoofdstuk **Error! Reference source not found.**). Vervolgens zijn we ingegaan op de bevindingen uit de empirische literatuur over de verhouding tussen het vertrouwen in de rechtspraak en lekenrechtspraak en de verhouding tussen democratische participatie en lekenrechtspraak (hoofdstuk 5). In hoofdstuk 6 hebben we gekeken naar de totstandkoming van, en de recente ervaringen met drie verschillende vormen van lekenrechtspraak – de jury (België), gemengde panels (Zweden) en de lekenmagistraat (Engeland en Wales), alsook de argumenten voor en tegen lekenrechtspraak in deze landen en de relatieve voor- en nadelen daarvan in het licht van (het bevorderen van) democratische participatie en vertrouwen in de rechtspraak. Ten slotte zijn we ingegaan op de opvattingen van Nederlandse burgers over (verschillende vormen van) lekenrechtspraak en het verband met vertrouwen in de rechtspraak (hoofdstuk 7).

In dit hoofdstuk beantwoorden we de deelvragen die in hoofdstuk 1 zijn gesteld en reflecteren we op de hoofdvraag, namelijk *“Wat is er bekend over de relatie tussen de verschillende vormen van lekenrechtspraak in strafzaken in West-Europese landen (en daarbuiten) en (a) het vertrouwen in de strafrechtspraak, (b) democratische participatie en (c) andere mogelijke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak?”*. We sluiten af met enige reflecties met betrekking tot de **mogelijke voordelen en nadelen** van het invoeren van (verschillende vormen van) lekenrechtspraak in strafzaken met het doel om het vertrouwen in de rechtsspraak en/of de democratische participatie in de rechtspraak te vergroten met inachtneming van de Nederlandse context. Het doel van dit onderzoek is echter niet om een definitief antwoord te geven op de vraag naar de wenselijkheid van de invoering van lekenrechtspraak in Nederland, maar om een geïnformeerd debat te faciliteren over dit onderwerp.

8.2 Beantwoording deelvragen

8.2.1 Deelvraag 1: rechtstheoretisch onderzoek

De eerste deelvraag luidde:

Welke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak worden er in de juridische en rechtstheoretische literatuur aangevoerd?

Een belangrijk argument vóór lekenrechtspraak is de bevordering van democratische participatie (3.2). Het idee is dat burgers, door deel te nemen aan de rechtspraak, directe invloed kunnen uitoefenen op de beslissingen die worden genomen door de overheid. Daarnaast wordt de toegankelijkheid van het recht als belangrijk punt naar voren gebracht (3.3). De deelname van leken zou professionele rechters en advocaten bijvoorbeeld kunnen dwingen het strafrecht op een begrijpelijker manier uit te leggen, bijvoorbeeld door het gebruik van juridisch jargon te verminderen. Dit kan de openbaarheid van de rechtspleging bevorderen en het toezicht op de rechtspraak versterken. Een ander argument vóór lekenrechtspraak is dat lekenrechtspraak kan bijdragen aan de inperking van overheidsmacht. Historisch gezien is er een sterke vrees voor onderdrukking door (corrupte) rechters, en lekenrechtspraak kan fungeren als een waarborg tegen machtsmisbruik door de overheid.

De overwegingen met betrekking tot de rechtstraditie (3.8), de kwaliteit van rechterlijke beslissingen (3.5), de onpartijdigheid van rechters (3.6) en de met lekenrechtspraak samenhangende kosten (3.7) kunnen zowel bij de argumenten vóór als tegen de lekenrechtspraak worden genoemd. Een lange rechtshistorische traditie van lekenrechtspraak zou ervoor kunnen zorgen dat deze voldoende draagvlak heeft bij zowel juristen als bij het bredere publiek. Daarentegen kan het ontbreken van een dergelijke traditie weerstand oproepen tegen de invoering van lekenrechtspraak, zowel bij juristen als bij burgers. De betrokkenheid van leken in de rechtspraak kan mogelijk de kwaliteit van rechterlijke beslissingen verbeteren, omdat een diverse groep leken waardevolle inzichten kan bieden in de sociale context van een zaak en meer empathie kan tonen voor alle betrokkenen (zowel voor de verdachte als voor het slachtoffer en eventuele nabestaanden). Dit kan resulteren in meer evenwichtige en rechtvaardige oordelen, met het oog op de aanname dat leken met een bredere blik naar de zaak kunnen kijken. Tegelijkertijd zijn er zorgen dat leken inhoudelijk mogelijk minder goed kunnen oordelen dan professionele rechters, omdat ze niet over de benodigde deskundigheid beschikken en gemakkelijker zouden worden beïnvloed door emoties en juridische professionals. Daarnaast wordt gevreesd dat lekenrechtspraak kan resulteren in een repressiever strafrecht, omdat leken mogelijk geneigd zijn om strenger te straffen dan professionele rechters. Leken zouden wel op een gelijk niveau met de verdachte staan dan professionele rechters (qua hun achtergrond en met name opleidingsniveau), wat hun onpartijdigheid kan bevorderen. Aan de andere kant bestaat de vrees dat zij door media-invloed al een voorgevormd beeld van de zaak zouden kunnen hebben. Lekenrechters zouden ook flexibeler met de wet en bestaande jurisprudentie omgaan dan professionele rechters, wat potentieel tot willekeur kan leiden. Tegelijkertijd kan dit ook worden beschouwd als een teken van betrokkenheid van de samenleving bij een mogelijk te rigide en technocratisch rechtssysteem.

Tegenstanders van lekenrechtspraak benadrukken tot slot dat een systeem met een jury of gemengde panels duurder is dan professionele rechtspraak, vooral door de extra kosten voor de selectie en compensatie van leken en de grotere tijdsinvestering die nodig is voor de behandeling van zaken. Ze vrezen dat de efficiëntie van het huidige Nederlandse systeem, dat voornamelijk schriftelijk van aard is, in gevaar komt als niet alle deelnemers professionele juristen zijn. Aan de andere kant wordt betoogd dat de relatieve kosten van lekenrechtspraak in vergelijkend professionele rechtspraak afhankelijk zijn van verschillende factoren. Zo is een panel met meerdere lekenrechters of een gemengd panel met één professionele rechter en twee lekenrechters wel weer goedkoper dan een meervoudige kamer met drie professionele rechters.

8.2.2 Deelvraag 2: verkennend landenonderzoek

De tweede deelvraag luidde:

Welke verschillende vormen van lekenrechtspraak worden in West-Europa in strafzaken toegepast en hoe verhouden deze verschillende vormen zich blijkens de relevante wet- en regelgeving, beschikbare statistische data en de juridische literatuur tot de drie voorwaarden van democratische participatie, namelijk participatie, deliberatie en representativiteit?

In het verkennend onderzoek van 18 Europese landen (en in totaal 20 regio's met een eigen rechtssysteem binnen deze landen) zijn de volgende drie hoofdmodellen van lekenrechtspraak onderzocht:

- de jury, waarbij een groep leken willekeurig wordt geselecteerd uit de samenleving (vaak op basis van kieslijsten) voor deelname aan één strafzaak, die tijdens de zitting wordt voorgezeten door een of meerdere professionele rechters;
- het gemengde panel, waarin lekenrechters, benoemd om deel te nemen aan meerdere rechtszaken gedurende een bepaalde periode, samen met professionele rechters rechtspreekt; en
- de lekenmagistraat (*magistrate*), die geheel zonder professionele rechters, alleen of samen met meerdere leken rechtspreekt.

De inrichting van deze drie vormen van lekenrechtspraak verschilt wat betreft het aantal lekenrechters (zowel in absolute zin als in verhouding tot het aantal professionele rechters), de rol en verantwoordelijkheden van lekenrechters, de mogelijke samenwerking met professionele rechters, en de procedures voor de selectie en besluitvorming. De relatie tussen de drie vormen en de elementen van democratische participatie in de rechtspraak — participatie, deliberatie en representativiteit — is complex. De complicerende factoren zijn bijvoorbeeld de variaties in de inrichting van deze modellen in de onderzochte Europese landen, de specifieke context van elk rechtstelsel en de praktische werking van deze modellen.

Elk van de drie vormen kent echter inherente voordelen en nadelen. Wat betreft participatie biedt een jurymodel, zoals dit in Engeland en Wales en Schotland wordt toegepast, de grootste mogelijkheid om zoveel mogelijk burgers bij de lekenrechtspraak te betrekken. Aan de andere kant heeft de juryrechtspraak vaak een zeer beperkt bereik met betrekking tot het aantal zaken dat met leken wordt afgedaan, mede door de aanzienlijke kosten en organisatorische uitdagingen van juryzittingen. Op dat punt hebben de lekenmagistraat en het gemengde panel juist een duidelijk voordeel. In veel Europese landen wordt het voordeel van een potentieel bredere toepasbaarheid van deze twee vormen van lekenrechtspraak echter niet volledig benut, omdat er verdere beperkingen zijn opgelegd aan het type zaken dat met lekenrechters wordt behandeld.

Wat betreft deliberatie, oftewel de mate waarin leken daadwerkelijk deelnemen aan het debat over schuld en straf, komt de lekenmagistraat als beste uit de bus. Het risico van beïnvloeding (of zelfs overvleugeling) van leken door juridische professionals lijkt omgekeerd het grootst te zijn bij gemengde panels, maar het is ook in enige mate aanwezig bij juryrechtspraak (inclusief door de instructies die de jury krijgt voordat ze zich terugtrekken voor beraad). Het waarborgen van (actieve) deelname van leken tijdens de zittingen en het voorkomen van beïnvloeding door juridische professionals, vormen echter een uitdaging in alle drie de vormen. Sommige landen hebben wettelijke waarborgen geïntroduceerd om lekenrechters in gemengde panels gelijk te stellen aan professionele rechters voor wat betreft hun rechten en bevoegdheden tijdens zittingen. Het blijft echter de vraag in hoeverre deze waarborgen effectief zijn in de praktijk. De mogelijke professionalisering van lekenrechters (die ertoe kan leiden dat het lekenperspectief minder sterk naar voren komt) is het grootst bij een lekenmagistraat en het kleinst bij juryrechtspraak. Bij een lekenmagistraat en gemengde panels bestaan er doorgaans weinig waarborgen tegen de professionalisering van lekenrechters, zoals het beperken van het aantal bijgewoonde zittingen of het aantal (her)benoemingen. Dit kan samenhangen met de wens om efficiëntie te bevorderen door het gebruik van ervaren lekenrechters.

Tot slot vormt de representativiteit van de deelnemende leken een grote uitdaging in alle drie de vormen van lekenrechtspraak. Met name formele toelatingseisen lijken een belemmering te vormen voor representativiteit als het gaat om factoren zoals inkomsten, sociaaleconomische status (klasse) en opleidingsniveau en ook als het gaat om andere relevante persoonskenmerken, zoals etnische en culturele achtergrond, ervaring met het strafrechtstelsel en het al dan niet hebben van een beperking. Deze toelatingseisen zijn doorgaans echter minder streng bij juryrechtspraak dan bij gemengde panels en systemen met lekenmagistraten. Sommige landen hebben expliciete waarborgen ingevoerd om representativiteit te versterken. De effectiviteit van deze waarborgen is in de praktijk echter onduidelijk.

8.2.3 Deelvraag 3: eerder empirisch onderzoek naar lekenrechtspraak, vertrouwen en democratische participatie

De derde deelvraag luidde:

Wat is bekend uit recente empirische literatuur over de verhouding tussen: a) het vertrouwen van het publiek in de (straf)rechtspleging en (verschillende vormen van) lekenrechtspraak; en b) democratische participatie en (verschillende vormen van) lekenrechtspraak?

Veel empirisch onderzoek naar juryrechtspraak enerzijds en democratische participatie en vertrouwen anderzijds is afkomstig uit de Verenigde Staten. Hoewel ook in andere landen en binnen andere stelsels empirisch onderzoek naar deze relaties is gedaan, betreft het overgrote deel van de studies juryrechtspraak.

Ten aanzien van vertrouwen in de rechtspraak blijkt het allereerst – en zoals verwacht – lastig om de relatie met een systeem van lekenrechtspraak goed te onderzoeken. In algemene zin lijkt het erop dat mensen het systeem dat ze kennen het meest waarderen. Naarmate mensen minder vertrouwen hebben in een bestaand systeem van professionele rechtspraak, groeit hun steun voor lekenrechtspraak. Mensen met weinig vertrouwen in professionele rechtspraak beschouwen lekenrechtspraak dus eerder als goed alternatief dan mensen met veel vertrouwen in professionele rechtspraak.

De duidelijkste relatie tussen lekenrechtspraak en vertrouwen in de rechtspraak bestaat bij degenen die deelgenomen hebben aan een jury. Vaak hebben zij na hun jurydeelname meer vertrouwen in de rechtspraak. Dat komt omdat zij positief terugkijken op hun ervaring en bijvoorbeeld tevreden zijn met de onderlinge bejegening, de manier waarop de beraadslaging verliep en met de beslissing. Ook hun vertrouwen in de rechtspraak voorafgaand aan hun optreden als jurylid blijkt echter een rol te spelen. Bovendien betekent een en ander ook dat jurydeelname tot een afname van vertrouwen in de rechtspraak kan leiden, namelijk als burgers hun ervaring als jurylid negatief beoordelen. Bij juryleden en lekenrechters kan zo'n negatieve ervaring zich bijvoorbeeld voordoen als ze tijdens het besluitvormingsproces het gevoel hebben dat hun kennis tekortschiet of dat ze onvoldoende kaders krijgen voor hun beslissing.

Diverse aspecten van democratische participatie komen terug in het bestudeerde empirische onderzoek. Zo vormt de representativiteit van de deelnemende burgers bij alle vormen van lekenrechtspraak een punt van aandacht. In elke fase van de selectie blijken (zelf-)selectie-effecten op te treden, waardoor mensen uit minderheidsgroepen bijvoorbeeld minder kans maken om aan een jury deel te nemen. Wat deliberatie in gemengde panels betreft, bestaan er behoorlijke verschillen in de mate waarin burgers actief deelnemen aan de besluitvorming. Professionele rechters in Scandinavië geven lekenrechters bijvoorbeeld aanzienlijk meer ruimte om mee te overleggen en beslissen dan professionele rechters in China dat doen. Komt het wel tot gezamenlijk beraadslagen, dan blijkt ook niet-juridische kennis en argumentatie

bruikbaar voor de besluitvorming, en op dat punt verschillen professionele rechters en lekenrechters niet veel van elkaar. Op hun beurt leren lekenrechters gedurende hun termijn wel om hun argumentatie aan te passen aan wat juridisch relevant geacht wordt door professionele rechters en meer ervaren lekenrechters, waardoor ze mettertijd minder als volstreekte leek optreden.

Eerder empirisch onderzoek richt zich ook op andere aspecten van democratische participatie, zoals de bereidheid van burgers om deel te nemen aan lekenrechtspraak. Bij grotere steun voor een jurystelsel of meer onvrede over (de beslissingen van) professionele rechters lijken mensen bijvoorbeeld eerder bereid tot jurydeelname. Ook helpt het als ze menen dat de jury de waarden van de gemeenschap weerspiegelt. Bereidheid tot deelname ligt daarentegen lager als mensen twijfelen of ze over de benodigde kennis en vaardigheden beschikken om tot een goede beslissing te komen. Tot slot gaat een andere lijn van onderzoek over de betekenis van (jury-)deelname voor de burgerschapshouding van mensen. Zo wordt in elk geval in de VS jurydeelname beschouwd als een vorm van actief burgerschap. Burgers beschrijven het niet alleen als zodanig, maar jurydeelname blijkt ook aan te zetten tot andere vormen van burgerparticipatie. Mensen die vóór jurydeelname weinig stemden bij verkiezingen, doen dat na hun deelname namelijk vaker.

8.2.4 Deelvraag 4: verdiepend buitenlandonderzoek

De vierde deelvraag luidde:

Welke ervaringen zijn recentelijk opgedaan met verschillende vormen van lekenrechtspraak in drie geselecteerde West-Europese landen: de jury (België), gemengde panels (Zweden) en de lekenmagistraat (Engeland en Wales)? Welke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak zijn gevoerd in deze landen en wat zijn de relatieve voor- en nadelen van deze vormen in het licht van (het bevorderen van) democratische participatie en vertrouwen in de lekenrechtspraak?

Dit onderdeel berust op een literatuurstudie en (beperkt) eigen empirisch onderzoek. In alle drie de onderzochte West-Europese landen wordt lekenrechtspraak gezien als een integraal onderdeel van de nationale rechtscultuur en democratische traditie. Desondanks zijn er in alle drie landen recentelijk discussies gevoerd over de voor- en nadelen van de (bestaande vormen van) lekenrechtspraak. De algemene tendens is in alle drie de landen in de afgelopen eeuw om de reikwijdte en/of de rol en invloed van lekenrechters binnen de strafrechtpleging te beperken. In België verloor de jury haar bevoegdheid in een deel van de zaken, en behandelt nu ongeveer 70 zaken per jaar. In Engeland en Wales waren de beperkingen minder direct; daar werden de rol en bevoegdheden van *magistrates* vooral beperkt door bijvoorbeeld het beheer van de *magistrates' courts* over te dragen aan overheidsfunctionarissen. In Zweden nam het aantal lekenrechters in gemengde panels geleidelijk af, terwijl hun rol in de besluitvorming ten opzichte van professionele rechters (althans formeel) juist werd versterkt.

Sommige argumenten voor en tegen lekenrechtspraak uit de drie landen komen overeen met de argumenten die worden genoemd in de rechtstheoretische literatuur. Het bevorderen van democratische participatie en het vergroten van de legitimiteit van de rechtspraak door het verkleinen van de veronderstelde 'kloof' tussen burgers en het gerechtelijk systeem wordt bijvoorbeeld in elk land genoemd. Dit argument heeft echter in elke land een eigen karakter. In Zweden ligt de nadruk bijvoorbeeld op het inbrengen van 'gezond verstand' en niet-juridische expertise binnen de professionele rechtspraak. In Engeland en Wales is de focus daarentegen gericht op de betrokkenheid van *magistrates* bij de gemeenschap en het bevorderen van 'lokale rechtspraak'. Bovendien wordt in Engeland en Wales het bestaan van een lange traditie van de lekenrechtspraak, wat vermoedelijk in ieder geval bij de burgers

draagvlak creëert, ook als een zelfstandig argument voor de lekenrechtspraak genoemd. Daarnaast wordt in België het argument van de kwaliteit en zorgvuldigheid van de procedure en besluitvorming in juryzaken naar voren gebracht.

In Zweden wordt het argument aangevoerd dat lekenrechtspraak helpt om het publiek te informeren over de werking van de rechtspraak. In Engeland en Wales speelt daarnaast ook het argument een rol dat *magistrates* controle uitoefenen op de overheidsmacht. Het kostenargument lijkt meer op de voorgrond te treden in België (als een argument tegen lekenrechtspraak) en Engeland en Wales (als een argument voor lekenrechtspraak), maar speelt ook in Zweden op de achtergrond een rol. Als argument tegen lekenrechtspraak wordt in zowel België als Zweden onder meer het gebrek aan echte (inhoudelijke) inbreng door leken in de rechtspraak genoemd, en in Engeland en Wales de ontoereikende kwaliteit van procedures en besluitvorming in *magistrates' courts*. Een prominent argument in Zweden ziet tot slot op mogelijke politieke invloed op de rechtspraak en het daaruit voortvloeiende risico van afnemend vertrouwen in de rechtspraak, omdat daar lekenrechters door politieke partijen worden benoemd.

De geldigheid van veel van deze argumenten is moeilijk te beoordelen, omdat ze vaak aannames bevatten die niet of onvoldoende ondersteund worden door empirisch bewijs. Bovendien weerspiegelen ze bepaalde institutionele posities en belangen. Regelmatig wordt dezelfde eigenschap van lekenrechtspraak zowel positief als negatief beoordeeld, zoals het feit dat lekenrechters geen juridische expertise hebben. Daarnaast zijn er ook meningsverschillen over de feitelijke onderbouwing van bepaalde argumenten. In Engeland en Wales stellen voorstanders bijvoorbeeld dat *magistrates* minder punitief optreden dan professionele rechters, terwijl tegenstanders juist het tegenovergestelde beweren.

Daarbij is twijfelachtig of de veronderstelde (positieve en negatieve) gevolgen van de inzet van leken waarop bepaalde argumenten berusten, zich in de praktijk daadwerkelijk voordoen. Zo vindt de veronderstelling dat professionele rechters meer 'objectief' en 'juridisch' redeneren dan lekenrechters – een argument tegen lekenrechtspraak aangevoerd in bijvoorbeeld Zweden – geen steun in de empirische literatuur. In Engeland wordt bijvoorbeeld het argument van de 'lokale betrokkenheid' van *magistrates* in hun gemeenschappen afgezwakt door zowel recente institutionele ontwikkelingen (centralisatie van rechtbanken), als door het feit dat *magistrates* vaak niet breed bekend willen zijn in hun lokale gemeenschap vanwege zorgen over veiligheid en privacy.

De voor- en nadelen van de verschillende onderzochte vormen van lekenrechtspraak in het licht van het bevorderen van het vertrouwen in de rechtspraak en/of de strafrechtspleging zijn zeer moeilijk vast te stellen. De landenstudies laten het niet toe conclusies te trekken over de invloed van de verschillende vormen van lekenrechtspraak of de inrichting daarvan op het vertrouwen in de rechtspraak. Daarnaast is het vertrouwen in de lekenrechtspraak ook afhankelijk van externe factoren, zoals berichtgeving in de media en de mate waarin leken- en professionele rechters verantwoordelijk worden gehouden voor bepaalde negatieve ontwikkelingen in de strafrechtspleging. Het vertrouwen in de lekenrechtspraak wordt bovendien in geen van de bestudeerde landen systematisch onderzocht, met uitzondering van België.

De meeste geïnterviewde lekenrechters hadden positieve ervaringen met hun deelname aan de rechtspraak. Zoals in ander onderzoek gesuggereerd is, draagt dat waarschijnlijk bij aan hun vertrouwen in de rechtspraak – al heeft geen van de lekenrechters dit expliciet aangegeven tijdens de interviews. Dat lekenrechters positieve ervaringen rapporteren kan bovendien ook voortvloeien uit de eerdergenoemde zelfselectie-effecten, zowel bij de keuze om lekenrechter te worden, als bij de keuze om deel te nemen aan dit onderzoek. Tot slot is het aandeel lekenrechters in de onderzochte landen in verhouding tot de totale bevolking behoorlijk klein. Het lijkt daardoor onwaarschijnlijk dat het toegenomen vertrouwen in

de rechtspraak van deze groep als zodanig een statistisch significante invloed heeft op het vertrouwen in de rechtspraak binnen de bredere bevolking. Als dat toegenomen vertrouwen echter wordt ‘doorgegeven’ aan familie, vrienden en andere derden die met lekenrechters in contact staan, kan dat natuurlijk anders worden. Dergelijke uitstralingseffecten van deelname aan lekenrechtspraak bij derden – en ook de effecten van het bestaan van het instituut van lekenrechtspraak als zodanig, bijvoorbeeld in de vorm van een bredere algemene bekendheid met de werking van de rechtspraak – verdienen nader onderzoek.

Wat betreft de elementen van democratische participatie, is de mate van participatie in termen van het aandeel van de totale bevolking in alle drie de onderzochte landen nogal laag, zoals hierboven ook al aangegeven. Dit neemt niet weg dat het in alle drie de landen gaat om een significante hoeveelheid of een belangrijke soort strafzaken. Het aandeel van alle strafzaken dat met deelname van leken wordt behandeld, ligt in het in Engeland en Wales het toegepaste *magistrates*-systeem het hoogst en blijft in het systeem van juryrechtspraak in België juist ver achter. Het Zweedse systeem met gemeente panels bevindt zich daar tussenin. Dit is niet verwonderlijk als de kosten worden vergeleken. Het *magistrates*-systeem is namelijk het goedkoopst (en maakt het mogelijk om kosten te besparen op professionele rechters), terwijl juryrechtspraak het duurste is per zaak. Wat de deliberatie tijdens de berechting betreft, is de inbreng van leken formeel goed gewaarborgd in alle drie onderzochte landen. De facto is de inbreng van leken het kleinst in Zweden en het grootst in Engeland – hoewel ook de *magistrate* beïnvloed kan worden door bijvoorbeeld juridisch adviseurs. De inbreng van leken wordt over het algemeen anders beoordeeld door professionele rechters dan door de leken zelf. De leken zijn zelf namelijk van mening dat zij meer inbreng hebben dan professionele rechters menen. Een nadeel van de inzet van van leken bij de berechting van een groot aandeel strafzaken per leek is dat zij onvermijdelijk meer gaan lijken op professionele rechters, zoals in Engeland en Wales ook te zien is. Dat komt deels door de druk van juristen om de kwaliteit van de strafrechtelijke besluitvorming te verbeteren. Deze professionalisering van lekenrechters zou vanuit het standpunt van deliberatie echter nadelig zijn, omdat dit de inbreng van het lekenperspectief kan inperken.

De representativiteit van personen die deelnemen aan de lekenrechtspraak is een problematisch aspect in elk van de drie onderzochte landen. Juryrechtspraak zorgt in zijn algemeenheid waarschijnlijk voor een betere representativiteit dan een gemengd panel of een systeem met lekenmagistraten, omdat juryleden willekeurig uit de samenleving worden geselecteerd. Dit is waarschijnlijk de reden waarom er in België relatief weinig tot niets wordt ondernomen om de representativiteit van de jury te monitoren, hoewel het argument van het gebrek aan representativiteit, bijvoorbeeld in termen van beroep, opleiding of sociaaleconomische status, wel wordt aangevoerd (zoveel in dit onderzoek als in de bestudeerde literatuur). Het Belgische systeem illustreert bovendien dat er – naast de initiële selectie van potentiële juryleden – in de jurysystemen ook andere potentiële uitsluitingsmechanismen zijn, namelijk bij de daadwerkelijke selectie van juryleden voor concrete zaken. Van de drie onderzochte landen worden in Engeland en Wales de meeste inspanningen gedaan om de representativiteit van lekenrechters te waarborgen. Dit kan waarschijnlijk worden verklaard door het feit dat *magistrates* van cruciaal belang zijn voor het functioneren van de Engelse strafrechtspleging, terwijl in Zweden en België lekenrechters of jury’s eerder een aanvullende rol spelen ten opzichte van professionele rechters. De kwaliteit, opleiding en samenstelling van de Engelse *magistrates* krijgt daardoor relatief veel (politieke) aandacht.

8.2.5 Deelvraag 5: interviews met burgers in Nederland

Deelvraag 5 luidde:

Hoe kijken Nederlandse burgers aan tegen invoering van verschillende vormen van lekenrechtspraak en hoe kijken ze aan tegen het verband tussen die vormen van lekenrechtspraak en het vertrouwen in de rechtspraak?

Ter beantwoording van deze deelvraag zijn kwalitatieve interviews en een focusgroep gehouden met zeventien Nederlandse respondenten. Hoewel het onderzoek kleinschalig is opgezet en de steekproef niet representatief is voor de Nederlandse samenleving als geheel, hebben we gestreefd naar een breed scala aan perspectieven op lekenrechtspraak, onder andere door spreiding in de achtergrondkenmerken van respondenten en de mate waarin zij vertrouwen hebben in de rechtspraak. De kwalitatieve benadering bood bovendien de mogelijkheid om deelnemers te voorzien van informatie over (verschillende vormen van) lekenrechtspraak en die zo nodig nader toe te lichten. Dat maakte een mate van diepgang mogelijk die in een grootschalige survey vermoedelijk niet haalbaar zou zijn, aangezien burgers over onvoldoende achtergrondkennis beschikken om dergelijke vragen zelfstandig te beantwoorden.

Wat respondenten onder de rechtspraak verstaan verschilt. Meestal wordt aan het strafrecht gedacht. Sommigen hebben hierbij het functioneren van de hele strafrechtketen voor ogen, anderen vooral het werk van rechters. Hun oordelen over dat vertrouwen baseren ze op berichtgeving in de media, verhalen uit hun omgeving en persoonlijke ervaringen. Degenen met weinig vertrouwen schrijven dat onder andere toe aan onvrede over het functioneren van het strafrechtstelsel, de hoogte van straffen, de maatschappelijke gevolgen van uitspraken (stikstofcrisis), het bestaan van klassenjustitie en lange doorlooptijden. Respondenten met weinig vertrouwen die persoonlijke ervaringen met rechters hadden, voelden zich onder andere niet gehoord of niet eerlijk behandeld. Respondenten met veel vertrouwen zien ook bepaalde tekortkomingen, maar beschouwen die eerder als incidenten en waarderen over het algemeen juist de deskundigheid van rechters.

Zowel bij mensen met een hoog als laag vertrouwen in de rechtspraak is het animo voor lekenrechtspraak niet altijd groot. Deze respondenten associëren professionele rechters veelal met deskundigheid en objectiviteit. Ze zien lekenrechtspraak bijvoorbeeld in het geheel niet zitten of willen niet verder gaan dan een adviserende vorm van lekenrechtspraak, waarin daartoe opgeleide professionele rechters de beslissingen blijven nemen. Burgers zijn in hun ogen namelijk te beïnvloedbaar en emotioneel, waardoor wraakgevoelens en vooroordelen een onwenselijke rol in de besluitvorming zouden gaan spelen. Dat zeggen respondenten bovendien niet alleen over anderen: ze beschouwen ook zichzelf geregeld als te emotioneel en te weinig deskundig om deel te nemen aan lekenrechtspraak. Andere nadelen die ze noemen zijn de mogelijk extra kosten en langere duur van zaken (door het selecteren, bekostigen en informeren van leken), de mogelijk hogere straffen waar men geen voorstander van is, een te grote invloed van dominante burgers en externe beïnvloeding van of veiligheidsrisico's voor burgers. Naast deze nadelen worden ook voordelen genoemd, zoals het betrekken van inzichten van verschillende groepen burgers, meer begrip van burgers voor (de complexiteit van) de rechtspraak en voor de gezichtspunten van andere burgers, hogere straffen (waar men dus voorstander van is), vonnissen die beter te begrijpen zijn, lagere kosten (een leek is goedkoper dan een rechter) en het wegwerken van achterstanden door leken eenvoudige zaken te laten behandelen.

Van de drie voorgelegde vormen van rechtspraak waarin burgers (mee)beslissen, kan het gemengde panel op de meeste steun rekenen vanwege de betrokkenheid van een professionele rechter. Niettemin plaatsen sommige respondenten ook bij die vorm de kanttekening dat ze graag zouden zien dat professionele rechters de lekenrechters in aantal overtreffen, zodat professionele rechters de beslissende stem behouden. Wel lijkt in algemene zin de steun voor lekenrechtspraak toe te nemen naarmate mensen minder vertrouwen hebben in de rechtspraak. De paar respondenten die onomwonden voor alle vormen

van lekenrechtspraak zijn, hebben namelijk een zeer laag vertrouwen in de huidige professionele rechtspraak, terwijl respondenten met een hoog vertrouwen vaak huiverig tegenover elke vorm van (mee)beslissen door burgers staan. Ook de steun voor adviserende vormen van lekenrechtspraak is vaak groter bij mensen met minder vertrouwen in de rechtspraak. Tegelijkertijd zijn er wel steeds uitzonderingen op deze algemene tendens. Zo zijn er ook mensen met een zeer laag vertrouwen in de rechtspraak die desondanks afwijzend staan tegenover het betrekken van burgers.

Respondenten denken ook wisselend over de invloed van invoering van lekenrechtspraak op hun vertrouwen. Sommigen denken dat lekenrechtspraak hun vertrouwen zal vergroten, anderen dat het hun vertrouwen zal verminderen en weer anderen vinden het simpelweg lastig in te schatten. Ze zien in algemene zin vaak wel de mogelijkheid dat een vorm van lekenrechtspraak kan bijdragen aan vertrouwen. Daarbij refereren sommigen niet aan verwachte veranderingen in uitkomsten, maar aan het gegeven dat mensen bij lekenrechtspraak kunnen zien dat burgers zoals zij vertegenwoordigd zijn en dat hun inzichten betrokken worden in de besluitvorming. De mogelijke winst in vertrouwen zien deze respondenten dus eerder in een verandering in het systeem – het (zichtbare) deelnemen – van burgers dan in een verandering in de uitkomsten van rechtszaken.

Respondenten vinden het bovendien belangrijk dat de groep deelnemende burgers representatief is voor de samenleving, en wel om twee redenen. Respondenten beschrijven het ten eerste als waarborg tegen eenzijdige beslissingen, omdat met een representatieve groep deelnemers ook diversiteit aan perspectieven komt. Ten tweede is het voor respondenten van belang dat iedereen zo een gelijke kans heeft om deel te nemen. Dat is eerlijk en kan bijdragen aan vertrouwen, omdat eenieder zich vertegenwoordigd weet. Ook hier verloopt de mogelijke stap van lekenrechtspraak naar een toename in vertrouwen dus via een verandering in het proces in plaats van de uitkomsten.

De door burgers genoemde argumenten voor en tegen lekenrechtspraak komen in grote lijnen overeen met de argumenten uit eerder empirisch Nederlands onderzoek naar opvattingen van burgers over lekenrechtspraak.⁷⁸⁷ Toch stuiten we in ons onderzoek ook op een nieuw argument: de veiligheid van de deelnemende burgers. Dat punt past bij de toegenomen (media)aandacht voor de veiligheid van professionele rechters en togadragers in bredere zin. In de context van lekenrechtspraak gebruiken respondenten veiligheidszorgen bovendien op verschillende manieren: in relatie tot de bereidheid om deel te nemen (vermoedelijk lager bij veiligheidsrisico), objectiviteit (leken kunnen bedreigd worden om een bepaalde beslissing af te dwingen) en de kosten van procedures (duurder als alle deelnemende leken ook beveiligd moeten worden).

8.3 Nadere reflectie en conclusie

Nederland is een van de weinige Europese landen die geen vorm van lekenrechtspraak in het commune strafrecht kennen. Dit onderzoek bespreekt daarom de relatie tussen enerzijds verschillende vormen van lekenrechtspraak in strafzaken in West-Europese landen (en daarbuiten) en anderzijds (a) het vertrouwen in de strafrechtspraak; (b) democratische participatie en (c) andere mogelijke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak. Het onderzoek onderscheidt zich onder andere door het interdisciplinaire karakter en de diversiteit van gebruikte methodes. Zo zijn rechtstheoretisch onderzoek, klassiek juridisch-dogmatisch onderzoek en kwalitatief empirisch onderzoek gecombineerd. Het onderzoek bevat bovendien een systematische bestudering van de relevante internationale empirische literatuur (hoofdstuk 5) en van de

⁷⁸⁷ Boutellier & Lünemann 2007, p. 45-62.

diverse vormen van lekenrechtspraak in Europese landen (hoofdstuk **Error! Reference source not found.**), en behandelt op een systematische manier de voordelen en nadelen van lekenrechtspraak gerelateerd aan vertrouwen in de rechtspraak en democratische participatie. De verdiepende studie van het Zweedse systeem van gemengde panels (6.3) vormt bovendien een waardevolle toevoeging aan de bestaande literatuur. Door de nadruk te leggen op literatuur en ontwikkelingen vanaf 2006 vormt het huidige onderzoek daarnaast een update van eerdere Nederlandse studies. Zo is bijvoorbeeld aandacht besteed aan de (zeer verschillende) uitkomsten van de recente inspanningen tot het waarborgen van diversiteit onder lekenrechters in Zweden en in Engeland en Wales. Het onderzoek kent ook beperkingen die uitvoerig in 8.3.4 zijn beschreven.

Ook geeft dit onderzoek inzicht in wat de geïnterviewde Nederlandse burgers vinden van diverse vormen van lekenrechtspraak, welke voor- en nadelen ze daarin zien en wat die verschillende vormen van lekenrechtspraak kunnen betekenen voor hun vertrouwen in de rechtspraak (hoofdstuk 7). In vergelijking met eerder onderzoek troffen we ten eerste nieuwe argumenten aan, gerelateerd aan de veiligheid van de burgers die zouden deelnemen aan lekenrechtspraak. Respondenten maken zich bijvoorbeeld zorgen om bedreigingen gericht aan burgers die als lekenrechter optreden, met als doel rechterlijke beslissingen te beïnvloeden. Ten tweede biedt dit onderzoek inzicht in de relatie tussen diverse argumenten die burgers hanteren. Respondenten blijken om twee verschillende redenen waarde te hechten aan het betrekken van de inzichten van burgers: niet alleen omdat het hen laat meebeslissen, maar ook omdat het op zichzelf democratisch is. Ten derde laat dit onderzoek zien dat de weging van diverse argumenten per vorm van lekenrechtspraak verschilt. Waar bij een systeem met lekenmagistraten bijvoorbeeld de afwezigheid van een professionele rechter voor respondenten een groot nadeel vormt, is dat bij een gemengd panel minder het geval en waar representativiteit bij een jury in elk geval theoretisch voorstelbaar is voor respondenten, zien ze dat bij lekenmagistraten en gemengde panels veel minder voor zich.

In het vervolg van deze paragraaf staan we allereerst stil bij enkele algemene conclusies over de relatie tussen lekenrechtspraak en democratische participatie (8.3.1). Datzelfde doen we voor het verband tussen lekenrechtspraak en vertrouwen (8.3.2). Daarna volgt een overzicht van de kansen en risico's/uitdagingen die gepaard gaan met lekenrechtspraak in het algemeen en met elk van de onderzochte vormen in het bijzonder (8.3.3). Tot slot bespreken we de beperkingen van dit onderzoek en doen we aanbevelingen voor vervolgonderzoek (8.3.4).

8.3.1 Lekenrechtspraak en democratische participatie

Het ideaalbeeld van democratische participatie is de (actieve) deelname van burgers aan besluitvorming van de overheid, waarbij zij op die besluitvorming daadwerkelijk invloed kunnen uitoefenen. Om democratische participatie in de rechtspraak te waarborgen, moet op zijn minst in minimale mate aan drie voorwaarden worden voldaan: participatie, deliberatie en representativiteit. Deze drie voorwaarden moeten eerder worden beschouwd als indicatoren dan als absolute eisen. Ze schetsen een ideaalbeeld van volledige participatie van leken bij rechterlijke besluitvorming dat in de praktijk waarschijnlijk niet volledig realiseerbaar is.

Participatie betekent ten eerste de mate waarin burgers kans hebben om deel te nemen aan een substantieel deel, of aan een belangrijke categorie van de strafzaken. De algemene tendens in meeste Europese landen (zie hoofdstuk 4) is echter om het toepassingsbereik van lekenrechtspraak te beperken. Dit wordt onder andere toegeschreven aan de groeiende complexiteit van strafzaken, de noodzaak om de

doorlooptijden te verkorten en het streven de kosten van de behandeling van strafzaken te beperken. Dergelijke overwegingen spelen ook in Nederland een rol. Ten tweede houdt participatie de mogelijkheid deel te nemen aan de beslissingen over schuld en sanctie, om toegang te krijgen tot de onderliggende informatie en om actief deel te nemen aan zittingen. Ons onderzoek laat zien dat het formeel gezien mogelijk is om leken een (mee)beslissende rol te geven bij de beslissingen over schuld en sanctie in alle drie de vormen van lekenrechtspraak. De beslissingsruimte van leken kan echter *de jure* of *de facto* worden beperkt, bijvoorbeeld bij juryrechtspraak, wanneer gevreesd wordt dat de jury te vaak tot onjuiste vrijspraken zal komen. Er bestaat ook formeel de mogelijkheid om leken actief te betrekken bij de zitting, hoewel deze mogelijkheid niet altijd wordt benut. Deze mogelijkheid kan ook worden beperkt door factoren gerelateerd aan het rechtssysteem, zoals de passieve rol van de (leken)rechter in een *common law* stelsel (zie het voorbeeld van Engeland in hoofdstuk 6). Het betrekken van leken kan mogelijk bijdragen aan een grotere openbaarheid en toegankelijkheid van de rechtspraak, waar in Nederland volgens recent onderzoek behoefte aan bestaat onder Nederlandse burgers.⁷⁸⁸ Echter vereist het verstrekken van informatie aan leken op een voor hen toegankelijke manier en het bieden van de mogelijkheid om hen te laten meebeslissen veel inspanning van de betrokken professionals. Daarnaast vraagt dit om ingrijpende hervormingen in het strafproces in stelsels waar lekenrechtspraak niet bestaat, zoals in Nederland.

Deliberatie gaat voornamelijk om de mate waarin leken inhoudelijk deelnemen aan het debat over schuld en straf, de mate waarin ze zich daarbij in een gelijkwaardige positie bevinden ten opzichte van professionele rechters en de mate waarin verschillende perspectieven (zowel die van professionals als leken) daadwerkelijk aan bod komen. Alle drie de onderzochte rechtssystemen waar lekenrechtspraak is ingevoerd maken echter gebruik van professionele juristen, met name professionele rechters of op zijn minst juridische adviseurs, die samen met leken deelnemen en/of zelfs meebeslissen (zie hoofdstuk 6). In alle drie de landen zijn er wettelijke mechanismes om de stem van de leken een prominente plek te geven. In Zweden zijn de lekenrechters in de meerderheid ten opzichte van de professionele rechters en mogen ze op gelijke voet meebeslissen zowel over schuld als de straf. In België beslist de jury zelfstandig over de schuld van de verdachte en beslist zij samen met de professionele rechters over de straf. In Engeland en Wales beslissen lekenmagistraten zelfstandig over zowel schuld als straf. Desondanks kan de invloed van juridische professionals op het proces van beraadslaging en/of besluitvorming in alle drie de vormen van lekenrechtspraak aanzienlijk zijn (inclusief lekenmagistraten die beïnvloed kunnen zijn door professionals zoals griffiers of juridische adviseurs). Omdat uit onderzoek blijkt dat leken vaak geneigd zijn om in juridische aangelegenheden de opvattingen van professionele juristen te volgen, is het bereiken van *de facto* gelijkwaardigheid tussen lekenrechters en professionele juristen lastig. Hoe groter de invloed van juridische professionals, hoe beperkter is in ieder geval in beginsel de mate van (gelijkwaardige) deliberatie. Daarnaast lijkt de mate van discussie in panels met zowel leken als juridische professionals beperkt, wat op gespannen voet staat met het idee dat lekenrechtspraak een confrontatie van verschillende perspectieven (als onderdeel van deliberatie) bevordert. Zoals blijkt uit hoofdstuk 6 stelt het juridisch systeem strikte kaders waaraan rechtelijke uitspraken moeten voldoen, wat de mate van debat in de raadkamer aanzienlijk kan beperken. Deze kaders bestaan uit wettelijke bepalingen en jurisprudentie met betrekking tot het materiele strafrecht en straftoemeting en formeelrechtelijke regels en de rechtspraak in meer algemene zin (zoals zogenoemde *workgroup cultures*) (zie 6.2.4.2 en 6.4.4.2). Bovendien draait deliberatie ook om de mate waarin het bestaan van lekenrechtspraak bijdraagt aan een goed geïnformeerde maatschappelijke discussie over de rechtspraak. De vraag of dit daadwerkelijk het

⁷⁸⁸ Staatscommissie rechtsstaat 2024, p. 65-66.

geval is in de drie onderzochte landen, vereist nader onderzoek. Mogelijke factoren die hierbij een rol spelen, zijn bijvoorbeeld de wijze waarop de media over lekenrechtspraak bericht, de bereidheid van lekenrechters om zich met het bredere publiek te engageren en de mate waarin het bestaan van lekenrechtspraak de betrokkenheid van het algemene publiek bij de rechtspraak stimuleert.

Representativiteit betekent tot slot dat lekenrechters bij voorkeur uit alle lagen van de samenleving afkomstig zijn. Professionele rechters komen vaak uit de maatschappelijke elite en zijn weinig divers. In Nederland had bijvoorbeeld slechts 3% van de rechtelijke ambtenaren in 2020 een niet-Westerse migratieachtergrond.⁷⁸⁹ Het bestaan van lekenrechtspraak kan dus de representativiteit en diversiteit binnen de rechtspraak vergroten. Uit eerder empirisch onderzoek (hoofdstuk 5) en ons verdiepend onderzoek (hoofdstuk 6) blijkt echter dat het lastig is om een representatieve groep burgers te selecteren, zelfs als deelname van leken verplicht is, zoals bij een jury vaak het geval is (5.3.2 en 6.2.2). Dat komt niet alleen doordat gerechten zich meer moeten inspannen om bepaalde groepen mensen te bereiken en te motiveren om voor de initiële selectie te verschijnen, maar ook omdat in de daaropvolgende selectie mensen uit minderheidsgroepen vaker worden uitgesloten. In veel landen worden bijvoorbeeld bepaalde selectievoorwaarden voor lekenrechters noodzakelijk geacht om de integriteit en legitimiteit van de rechtspraak te kunnen bewaken (zie 4.3.3.1). Het gaat hierbij voornamelijk om waarden die stereotyperend zijn voor de middenklasse – zoals het hebben van een ‘goed karakter’, ‘gezond verstand’, een stabiele financiële situatie – wat mogelijk uitsluitingseffecten kan hebben voor minderheidsgroepen. Lekenrechters en mogelijk ook juryleden hebben mogelijk al vóór hun deelname een bovengemiddeld tot hoog vertrouwen in de rechtspraak. Dit kan worden toegeschreven aan een (zelf)selectie-effect, aangezien het vaak gaat om mensen die graag willen bijdragen aan het goed functioneren van het rechtssysteem. Daardoor is de kans kleiner dat bijvoorbeeld mensen met een laag opleidingsniveau of met een lage sociaaleconomische status – groepen die mogelijk minder vertrouwen hebben in de rechtspraak (zie 1.3.2) – geneigd zijn om deel te nemen aan lekenrechtspraak. Hoe strikter de selectievoorwaarden en hoe groter de (zelf)selectie-effecten zijn, hoe beperkter de mate van representativiteit.

Concluderend kan worden gesteld dat in de drie onderzochte landen in zekere mate aan de drie vereisten van democratische participatie wordt voldaan. Hoewel het aantal leken dat daadwerkelijk deelneemt aan de rechtspraak in absolute zin relatief beperkt is, heeft hun betrokkenheid vaak betrekking op zaken van groot belang en/of een significant aandeel van de (straf)rechtzaken. Dit onderstreept het gewicht en de waarde van hun deelname, ondanks de beperkte aantallen. De invloed van leken op het proces is over het algemeen goed geborgd, al bestaan er risico's, zoals een te grote invloed van professionele rechters en de mogelijke ‘professionalisering’ van leken. Daarnaast blijft het een voortdurende opgave om ervoor te zorgen dat de leken die deelnemen een goede afspiegeling vormen van de maatschappij.

8.3.2 Lekenrechtspraak en het vertrouwen in de rechtspraak

De achterliggende gedachte bij de motie die aanleiding vormde voor dit onderzoek, is de mogelijkheid dat lekenrechtspraak kan bijdragen aan het vertrouwen van burgers in de rechtspraak. Volgens eerder onderzoek aan de hand van grootschalige enquêtes is het vertrouwen in rechters onder de Nederlandse bevolking al redelijk hoog. Niettemin zegt ongeveer een kwart van de burgers geen of weinig vertrouwen

⁷⁸⁹ Dit is in tegenstelling tot 12% van mensen met een niet-Westerse migratieachtergrond in de Nederlandse samenleving. CBS, ‘Culturele diversiteit rechtspraak 2020,’ tabel gepubliceerd op [cbs.nl](https://www.cbs.nl), laatst bijgewerkt 16 oktober 2020 (geraadpleegd 20 december 2024). Zie ook over het (gepercipieerde) gebrek aan diversiteit onder Nederlandse rechters: Maegherman en Wiznitzer 2023.

te hebben in de rechtspraak (1.3.1). Het gaat dan met name om lager opgeleiden, ouderen en mensen uit lagere sociaal-economische klassen. Daarbij geldt wel dat vaak onduidelijk is wat burgers precies onder 'de rechtspraak' verstaan en wat ze meewegen als ze hun vertrouwen in de rechtspraak beoordelen.

Verschillen in vertrouwen zijn te verklaren vanuit de onbehagenhypothese en de prestatiehypothese (1.3.2). De onbehagenhypothese gaat uit van een algeheel wantrouwen in instituties en in de medemens, waar een lager vertrouwen in de rechtspraak een onderdeel van is. Onder de prestatiehypothese komt een laag vertrouwen voort uit een negatieve beoordeling van de prestaties van de rechtspraak. Het gaat daarbij vooral om de manier waarop mensen die prestaties - via persoonlijke betrokkenheid of de media - ervaren. Dat kan gaan om uiteenlopende aspecten zoals straftoemeting door rechters en doorlooptijden van rechtszaken, maar ook om het functioneren van de politie en het OM.

In onze interviews in Nederland kwamen we aspecten tegen van zowel de onbehagenhypothese als de prestatiehypothese (zie hoofdstuk 7). Daarbij valt op dat respondenten ook geregeld spreken over hun (eigen) ervaringen met of hun beeld van de (straf)rechtspleging in brede zin, inclusief het optreden van politie en OM. Hun vertrouwen lijkt dus beïnvloed te worden door niet alleen het (gepercipieerde) functioneren van de rechtspraak zelf, maar ook door de rest van de justitiële keten (prestatiehypothese). Ten aanzien van de onbehagenhypothese blijkt dat een laag vertrouwen in de rechtspraak niet altijd gepaard gaat met een algeheel gevoel van onbehagen. Als dat algehele gevoel van onbehagen er wel is, kan er bovendien alsnog weinig steun voor lekenrechtspraak zijn, voortkomend uit een meer algemeen wantrouwen tegenover de medemens.

Uiteindelijk zijn dus allerlei factoren van invloed op het vertrouwen in de rechtspraak, die bovendien ook buiten de rechtspraak kunnen liggen. Lekenrechtspraak is in dat geheel slechts één van de factoren die het vertrouwen in de rechtspraak kan beïnvloeden. Daarbij geldt dat empirisch onderzoek naar de relatie tussen lekenrechtspraak en het vertrouwen van de samenleving in de rechtspraak schaars is (5.2). Niettemin ontstaat op basis van eerder empirisch onderzoek wel het beeld dat mensen over het algemeen een voorkeur hebben voor het systeem van rechtspraak dat ze kennen. Naarmate de ontevredenheid over hun systeem van professionele rechtspraak toeneemt, groeit de steun voor een vorm van burgerbetrokkenheid (5.2.3). Eenzelfde beeld rijst uit eerder onderzoek in Nederland, waar mensen in het algemeen terughoudend zijn ten aanzien van vormen van lekenrechtspraak. De (beperkte) steun die er is, betreft vooral de 'lichtere' vormen van lekenrechtspraak met een grote rol voor de professionele rechter, waarbij mensen met een lager vertrouwen in de rechtspraak eerder voorstander zijn van (een vorm van) lekenrechtspraak (1.3.3). Ook het voorbeeld van België illustreert dat groeiende steun voor de lekenrechtspraak kan samenhangen met dalend vertrouwen in de rechtspraak in het algemeen (6.2.4).

Het voorgaande sluit aan bij ons empirisch onderzoek in Nederland, waaruit onder meer blijkt dat respondenten er weinig vertrouwen in hebben dat burgers objectief beslissingen kunnen nemen. Ze vrezen dat bij lekenrechtspraak emoties een grote rol gaan spelen en hechten waarde aan de vakbekwaamheid van professionele rechters, die ze als waarborg voor objectiviteit beschouwen (7.3.1). Wel is de steun voor de diverse vormen van lekenrechtspraak over het algemeen groter bij degenen met weinig vertrouwen in de rechtspraak, al bestaan op die tendens allerlei uitzonderingen. Mensen met veel vertrouwen in de huidige professionele rechtspraak houden er bovendien serieus rekening mee dat invoering van lekenrechtspraak zou afdoen aan hun vertrouwen in de rechtspraak (7.3.6). Niettemin zijn op basis van ons onderzoek drie paden te identificeren waarlangs lekenrechtspraak tot meer vertrouwen in de rechtspraak zou kunnen leiden.

Het gaat dan ten eerste om de notie dat met lekenrechtspraak de uitkomsten in zaken kunnen veranderen op een manier die beter aansluit bij de voorkeuren van burgers. In de Nederlandse empirische studie klinkt bijvoorbeeld de verwachting door dat lekenrechtspraak tot hogere straffen zal leiden (7.3.2). Lekenrechtspraak zou daarmee de zogenaamde punitiviteitskloof kunnen adresseren: de perceptie dat rechters mildere straffen opleggen dan burgers wenselijk achten.⁷⁹⁰ Voor degenen die menen dat straffen nu te laag zijn, zou dat kunnen bijdragen aan een hoger vertrouwen. Voor mensen die menen dat burgers onevenredig hoog zouden straffen, zou het echter juist kunnen afdoen aan hun vertrouwen. Bovendien is het de vraag of strafoplegging en vertrouwen zich daadwerkelijk op deze manier tot elkaar verhouden. Uit eerder onderzoek blijkt namelijk dat het oordeel van burgers over (al dan niet passende) straftoemeting door professionele rechters niet of nauwelijks samenhangt met hun mate van vertrouwen in de rechtspraak (1.3.2). Daarnaast blijkt dat het oordeel van burgers over passende straffen steeds meer overeenkomt met of zelfs gelijk is aan het oordeel van professionele rechters naarmate de (informatie)positie van burgers meer op die van rechters gaat lijken.⁷⁹¹ Het is dus goed mogelijk dat de verwachte stijging van straffen niet of slechts beperkt tot stand komt, omdat burgers bij lekenrechtspraak meer gaan oordelen zoals professionele rechters doen (1.3.3). Mocht wel een verandering in straffen optreden, dan is het bovendien de vraag of dat het algemene publiek bereikt. Hoewel de afgelopen decennia straffen in Nederland hoger zijn geworden, blijkt namelijk een ruime meerderheid van de burgers (59%) niet van die ontwikkeling op de hoogte te zijn.⁷⁹² De perceptie van het strafklimaat lijkt daarmee niet volledig te zijn gebaseerd op de feitelijk opgelegde straffen.

Het tweede mogelijke pad van lekenrechtspraak naar vertrouwen loopt via de procesmatige veranderingen die lekenrechtspraak met zich brengt. Het gaat dan niet zozeer om de invloed van leken op de uitkomsten van zaken (mogelijke verandering in uitkomst), maar om het gegeven dat hun inzichten deel uitmaken van de procedure. Burgers zien zo dat de inbreng van eenieder uit de samenleving ertoe doet; dat 'de rechtspraak' zich rekenschap geeft van welke opvattingen er leven en die meeweegt in de besluitvorming. Democratische participatie wordt zo een weg naar meer vertrouwen in de rechtspraak. In ons Nederlandse empirische onderzoek plaatsen respondenten de mogelijke winst aan vertrouwen bijvoorbeeld sterk in deze sleutel van de verandering in het proces (7.3.6). Die bevinding sluit aan bij eerder Nederlands onderzoek dat constateerde dat steun voor lekenrechtspraak wel samenhangt met de wens tot verbetering van het systeem, maar nauwelijks met een wens tot strenger straffen (1.3.3). Belangrijk lijkt daarbij wel dat iedereen de kans krijgt om mee te beslissen. Zo hechten de respondenten uit onze studie veel waarde aan representativiteit van de deelnemende leken, zodat iedereen zich vertegenwoordigd weet (7.3.3). Ook uit Amerikaans onderzoek volgt dat het kan afdoen aan het vertrouwen in de rechtspraak als mensen menen dat de juriesamenstelling niet eerlijk verloopt (5.2.1). Opnieuw rijst wel de vraag of bij een eventuele invoering van lekenrechtspraak het algemeen publiek op de hoogte raakt van deze systeemverandering, wat een vereiste is voor dit pad naar meer vertrouwen. De kennis van het rechtssysteem blijkt onder burgers namelijk behoorlijk beperkt, waarbij op dit moment 29% van de Nederlanders ten onrechte denkt dat Nederland reeds een vorm van juryrechtspraak heeft.⁷⁹³

Het derde en laatste mogelijke pad van lekenrechtspraak naar vertrouwen ziet niet op de samenleving als geheel, maar geldt primair voor de burgers die zelf als leek deelnemen aan een proces. Van de drie genoemde paden is over dit pad het meest duidelijk, omdat op dit punt de empirische bevindingen uit eerder onderzoek betrekkelijk eenduidig zijn. Uit eerder empirisch onderzoek (voornamelijk uit de VS, maar ook uit België en Australië) blijkt namelijk dat jurydeelname leidt tot meer vertrouwen in de jury,

⁷⁹⁰ Dekker & Van der Meer 2007; Van den Brink 2008.

⁷⁹¹ De Keijser, van Koppen & Elffers 2006; Wagenaar 2008.

⁷⁹² Malsch, De Wit & De Bruin 2024, p. 603.

⁷⁹³ Malsch, De Wit & De Bruin 2024, p. 603.

onder de voorwaarde dat mensen hun jurydeelname als positief beoordelen. Kijken mensen negatief terug op hun jury-optreden, dan zorgt hun deelname juist voor afname in vertrouwen (5.2.2). Hoewel nog niet volledig is uitgekristalliseerd welke factoren relevant (kunnen) zijn voor de waardering van de jurydeelname, is wel duidelijk dat een aantal ervan op (de ervaren) procedurele rechtvaardigheid zien, zoals de onderlinge bejegening binnen de jury, de grondigheid van de feitenbespreking en de mate waarin mensen de ruimte krijgen hun argumenten te delen. Daarnaast doen echter ook andere aspecten ertoe, zoals de tevredenheid met de uitkomst van de zaak en het vertrouwen dat mensen voorafgaand aan hun jurydeelname al hadden in de rechtspraak. De bevindingen uit onze verdiepende buitenlandstudie suggereren bovendien dat dit pad naar meer vertrouwen niet beperkt is tot juryrechtspraak. Zowel de voormalig juryleden als de geïnterviewde lekenrechters stellen immers dat ze door hun deelname meer begrip hebben gekregen voor de werking van de rechtspraak en de redenen achter de genomen beslissingen (hoofdstuk 6).

Tot slot verdient opmerking dat de hierboven beschreven paden alle drie aansluiten op de prestatiehypothese. Ze gaan er immers van uit dat er iets verandert in (de perceptie van) de prestaties van de rechtspraak: de uitkomsten in zaken, de mate van democratische participatie in de rechtspraak en de opvattingen over de grondigheid en eerlijkheid van het proces. Noodzakelijk voor een toename van vertrouwen in de rechtspraak is dan dus wel dat veranderingen binnen het systeem en de uitkomsten ook het algemene publiek bereiken, wat zeker geen gegeven is. Een en ander betekent ook dat voor zover de onbehagenhypothese opgaat, mogelijk minder te verwachten is van de invoering van lekenrechtspraak om het vertrouwen in de rechtspraak te vergroten. Weinig vertrouwen hangt dan immers niet samen met de gepercipieerde prestaties van de rechtspraak, maar met kenmerken van mensen die in het algemeen instituties wantrouwen. Voor deze burgers met een algeheel onbehagen en weinig vertrouwen in instituties en de medemens, lijkt ook met lekenrechtspraak weinig winst in vertrouwen te boeken.

8.3.3 Overkoepelende conclusies

Met inachtneming van de vaak beperkte empirische data zijn voorzichtige conclusies mogelijk over de mogelijke voordelen en nadelen die gepaard gaan met verschillende vormen van lekenrechtspraak. Deze voordelen en nadelen komen in het vervolg van deze paragraaf aan bod in vier tabellen. Het betreft één tabel voor alle vormen van lekenrechtspraak in het algemeen, gevolgd voor drie specifieke tabellen voor de in dit onderzoek afzonderlijk bestudeerde vormen van lekenrechtspraak: juryrechtspraak, gemengde panels en de lekenmagistraat. We besteden in de tabellen aandacht aan de voordelen en nadelen voor het vertrouwen in de rechtspraak, voor de drie onderscheiden elementen van democratische participatie en aan overige voordelen en nadelen.

Tabel 8.1 Voordelen en nadelen van lekenrechtspraak in het algemeen

	Voordelen	Nadelen
Vertrouwen	• Mogelijke toename van vertrouwen vanwege veranderingen in uitkomsten in lijn met de wensen van burgers. • Mogelijke toename van vertrouwen doordat burgers zien dat hun inzichten meegenomen worden (verandering in proces). • Mogelijke toename van vertrouwen bij degenen die als leek deelnemen en positief terugkijken op hun deelname.	• Veel steun voor huidige professionele rechtspraak; weinig draagvlak voor lekenrechtspraak en weinig vertrouwen in objectieve beslissingen door de deelnemende leken. • Mogelijke afname van vertrouwen bij degenen die nu veel vertrouwen hebben in professionele rechtspraak.
Participatie	• Burgerparticipatie in de rechtspraak neemt toe omdat een bepaald aandeel van burgers deelneemt aan (een deel van) strafzaken en daar een (mee)beslissende rol in krijgt. • Deelnemende burgers worden beter geïnformeerd over de (werking van de) rechtspraak.	• Bepaalde factoren die tegenwoordig binnen de rechtspraak een belangrijke rol spelen, met name de toenemende complexiteit van strafzaken, <i>efficiency</i> en kostenbesparing kunnen ertoe leiden dat de omvang van lekenrechtspraak nogal (of zeer) klein blijft. • Het verstrekken van informatie aan leken op een voor hen toegankelijke manier en ze laten meebeslissen vereist veel inspanning van de betrokken professionals, en mogelijk ingrijpende hervormingen in het strafproces.
Deliberatie	• De kwaliteit van de beraadslaging in strafzaken verbetert mogelijk doordat professionals worden geconfronteerd met de perspectieven en inzichten die leken bijdragen. • Het bestaan van lekenrechtspraak kan mogelijk bijdragen aan de kwaliteit van het publieke debat over de rechtspraak dat mede via de media verloopt.	• Gelijkwaardige deliberatie is mogelijk beperkt door <i>de facto</i> ongelijke (informatie)posities van professionals en lekenrechters; professionals hebben waarschijnlijk veel invloed op de besluitvorming van leken. • Strikte kaders gesteld door het juridisch systeem waaraan rechtelijke uitspraken moeten voldoen, beperken de mate van debat in beraadkamers met leken en professionals. • Mediaberichtgeving over de lekenrechtspraak kan eenzijdig en oppervlakkig te zijn, met nadruk op het creëren van sensatie. • Lekenrechters kunnen terughoudend zijn in het bereiken van een breed publiek of stuiten op barrières zoals gebrek aan tijd of administratieve ondersteuning.

Representativiteit	Representativiteit en diversiteit binnen de rechtspraak neemt toe als lekenrechters uit alle lagen van de samenleving afkomstig zijn.	- Selectievoorwaarden om deel te nemen aan de lekenrechtspraak kunnen uitsluitingseffecten hebben voor minderheidsgroepen. - Mogelijk vindt er een zelfselectie plaats, waardoor mensen uit bepaalde lagen minder vertegenwoordigd zijn (bijvoorbeeld jongere mensen of mensen met lagere vertrouwen in de rechtspraak). - Het werven van lekenrechters uit minder vertegenwoordigde groepen kost veel inspanning.
Overig	Het betrekken van leken kan bijdragen aan grotere openbaarheid en toegankelijkheid van de rechtspraak.	Het invoeren van lekenrechtspraak kan weinig draagvlak hebben onder juridische professionals in rechtssystemen waar het niet bestaat.

Tabel 8.2 Voordelen en nadelen bij juryrechtspraak

	Voordelen	Nadelen
Vertrouwen	Vanwege de relatief grote groep leken per jury is dit de beste manier om te laten zien dat de inzichten van eenieder meegewogen kunnen worden en om zo via democratische participatie mogelijk meer vertrouwen te bewerkstelligen.	Mogelijke afname van vertrouwen omdat mensen de indruk hebben dat juryleden makkelijk beïnvloedbaar zijn en niet objectief kunnen oordelen.
Participatie	- Mogelijkheid om een groot deel van bevolking te betrekken bij de rechtspraak (mits het soort/aantal zaken niet te veel wordt beperkt). - Juryleden beoordelen hun ervaringen met deelname aan de jury in het algemeen positief. - Mogelijkheid om leken actief te betrekken tijdens de zitting en de beraadslaging.	- Mede door hoge kosten blijft het aandeel zaken dat door jury's wordt behandeld in veel landen redelijk beperkt. - Risico dat de bevoegdheid van de jury om zelfstandig (zonder rechters of andere professionals) te beslissen steeds meer ingeperkt zal worden vanwege zorgen over 'onjuiste' of 'oneerlijke' vrijspraken.

Overig	Deliberatie	- Juryleden nemen met elkaar de meeste beslissingen in een zaak, met name over de schuld. - Potentieel betere kwaliteit van de beraadslaging vanwege een groot aantal deelnemers. - Risico van beïnvloeding door professionele juristen (waaronder rechters) wordt mogelijk verminderd door de geheime beraadslaging en stemming. - Potentieel grote bekendheid van de samenleving met de juryrechtspraak. - Potentieel meer media-aandacht voor de rechtspraak. - De juryleden behouden door hun eenmalige deelname de kwaliteit van leek.	- Daadwerkelijke kwaliteit van de beraadslaging is afhankelijk van diverse factoren die lastig te realiseren kunnen zijn, zoals representativiteit. - Enig risico van beïnvloeding door beroepsjuristen (en mogelijk ook de media) blijft bestaan. - Risico van slechte kwaliteit van mediaberichtgeving met de nadruk op sensationele aspecten van juryzaken.
	Representatie	- De juryplicht en willekeurige selectie bevorderen de representativiteit. - Er bestaan in vele landen wettelijke waarborgen voor representativiteit.	- De mate van representativiteit neemt vaak aanzienlijk af tijdens het opstellen van panels van potentiële juryleden voor concrete zaken. - De mogelijkheid voor de partijen om mensen uit te sluiten van jurydeelname kan de representativiteit verder beperken.
	Overig	De procesvoering wordt openbaar en toegankelijk voor het grotere publiek; het publiek zal waarschijnlijk veel interesse hebben in juryzaken.	- Het draagvlak voor de invoering of het voortbestaan van de jury kan, met name onder juristen, (te) klein zijn. - Hoge kosten per zaak in vergelijking met professionele rechtspraak en andere vormen van lekenrechtspraak.

Tabel 8.3 Voordelen en nadelen bij gemengde panels

	Voordelen	Nadelen
Vertrouwen	Door Nederlandse burgers gepercipieerd als minder grote systeembreuk dan juryrechtspraak en lekenmagistraten.	Mogelijke afname van vertrouwen omdat mensen de indruk hebben dat lekenrechters makkelijk beïnvloedbaar zijn en niet objectief kunnen oordelen, al biedt de aanwezigheid van de professionele rechter in de perceptie van burgers enig tegenwicht.

Participatie	• Mogelijkheid om een relatief hoog aandeel strafzaken aan leken voor te leggen. • Lekenrechters zijn in het algemeen positief over hun ervaringen met deelname aan gemengde panels. • Lekenrechters verkrijgen veel inzicht in de werking van de rechtspraak en de redenering achter rechtelijke beslissingen.	• Het aandeel van de bevolking dat deel kan nemen aan de rechtspraak blijft beperkt. • De (actieve) deelname van lekenrechters tijdens de terechtzitting blijft mogelijk beperkt. • Geen bevoegdheid voor lekenrechters om volledig zelfstandig (zonder professionele rechters) beslissingen te nemen. • Risico dat het aantal sollicitaties van burgers ontoereikend zal zijn, mede omdat de functie meestal onbezoldigd is.
Deliberatie	• Potentieel betere kwaliteit van de beraadslaging vanwege een (relatief) groot aantal deelnemers en een mix van zowel leken als professionals. • Mogelijkheid om wettelijke waarborgen te introduceren om lekenrechters en beroepsrechters een gelijke stem te geven (en andere waarborgen om de rol van lekenrechters bij beraadslaging ten opzichte van professionele rechters te beschermen).	• Risico van <i>de facto</i> beïnvloeding door beroepsrechters ondanks de wettelijke waarborgen van gelijke rol. • Risico van 'professionalisering' van lekenrechters (die daarmee dan de kwaliteit van 'leek' verliezen) ten opzichte van juryleden (maar minder dan bij een lekenmagistraat). • Lekenrechters kunnen terughoudend zijn om contacten te onderhouden met het grotere publiek. • Mogelijk beperkte media-aandacht voor en/of van eenzijdige of negatieve mediaberichtgeving over lekenrechters.
Representativiteit	• Mogelijkheid om de representativiteit te bevorderen door het invoeren van bepaalde selectiemechanismes. • Er bestaan in sommige landen wettelijk waarborgen voor representativiteit.	• De mate van representativiteit blijft beperkt door het vrijwillige (en vaak onbetaalde) karakter van de positie van lekenrechter. • Risico dat bepaalde groepen of mensen worden uitgesloten door de selectievoorwaarden (en het feit dat de functie onbezoldigd is) en/of zelfselectie. • Risico van politieke beïnvloeding als lekenrechters kunnen in sommige landen worden genomineerd door politieke partijen.
Overig	• De procesvoering wordt mogelijk meer transparant en toegankelijk voor burgers. • Relatief lagere kosten in vergelijking met panels met professionele rechters.	• Lekenrechters krijgen mogelijk onvoldoende administratieve ondersteuning en/of kostencompensatie door de overheid, omdat de functie als 'vrijwilligerswerk' wordt beschouwd.

Tabel 8.4 Voordelen en nadelen bij lekenmagistraten

Voordelen	Nadelen
-----------	---------

Vertrouwen Participatie Deliberatie Representatie		• Mogelijke afname van vertrouwen omdat mensen de indruk hebben dat lekenmagistraten makkelijk beïnvloedbaar zijn en niet objectief kunnen oordelen, en er bovendien geen professionele rechter betrokken is.
	• Mogelijkheid om een zeer hoog aandeel strafzaken aan leken voor te leggen. • Lekenmagistraten zijn in het algemeen positief over hun ervaringen in de rechtspraak. • In <i>continental law</i> rechtsstelsels kunnen lekenmagistraten waarschijnlijk actief deelnemen aan de terechtzitting. • Lekenmagistraten zijn bevoegd om helemaal zelfstandig (zonder professionele rechters) beslissingen te nemen.	• Het aandeel van de bevolking dat deel kan nemen aan de rechtspraak blijft zeer beperkt. • In <i>common law</i> rechtsstelsels kunnen lekenmagistraten zich meer passief opstellen tijdens de zitting. • Risico dat het aantal sollicitaties van burgers ontoereikend zal zijn, mede omdat de functie onbezoldigd is.
	• Mits meerdere lekenrechters samen beslissen, zorgt collectieve besluitvormen voor een betere kwaliteit van deliberatie. • Relatief weinig risico van beïnvloeding van besluitvorming door professionele rechters en de media.	• (Volgens sommige auteurs) potentieel lagere kwaliteit van beraadslaging en besluitvorming vanwege het gebrek aan professionele rechters. • Enig risico van beïnvloeding door andere juridische professionals dan rechters. • Kans op 'professionalisering' van lekenmagistraten in vergelijking met andere vormen van lekenrechtspraak. • Lekenmagistraten kunnen terughoudend zijn om contacten te onderhouden met het grotere publiek. • Mogelijk (zeer) beperkte media-aandacht voor en/of van eenzijdige of negatieve mediaberichtgeving over lekenmagistraten.
	• Mogelijkheid om de representativiteit te beïnvloeden door het invoeren van bepaalde selectiemechanismes. • Er bestaan in andere landen vaak wettelijk waarborgen voor representativiteit.	• De mate van representativiteit blijft beperkt door het vrijwillige (en vaak onbetaalde) karakter van de positie van lekenmagistraat. • Risico dat bepaalde groepen of mensen worden uitgesloten door de selectievoorwaarden (en het feit dat de functie onbezoldigd is) en/of zelfselectie.

Overig	• Relatief lagere kosten in vergelijking met professionele rechters. • Mogelijkheid om achterstanden weg te werken en doorlooptijden te verkorten.	• Lekenmagistraten krijgen mogelijk onvoldoende administratieve ondersteuning en/of kostencompensatie door de overheid, omdat de functie als 'vrijwilligerswerk' wordt beschouwd.
--------	---	---

8.3.4 Beperkingen en aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Naast de hierboven genoemde vernieuwende inzichten kent het onderhavige onderzoek ook een aantal beperkingen. De argumenten besproken in hoofdstuk 3 hebben vaak betrekking op de jury en minder vaak op andere vormen van lekenrechtspraak, omdat de meeste rechtstheoretische literatuur zich op juryrechtspraak richt. Voor het eerdere empirische onderzoek naar lekenrechtspraak, vertrouwen en democratische participatie (hoofdstuk 5) hebben we ons beperkt tot Nederlandse en Engelse literatuur. Mede daardoor is ook daarin het Amerikaanse jurymodel oververtegenwoordigd. Ook de verdiepende studie in Zweden is vooral gebaseerd op Engelstalige literatuur. Daarnaast is de omvang van het verdiepende onderzoek beperkt (per land twee tot vijf interviews met rechters en lekenrechters, inclusief voormalige juryleden). De bevindingen daaruit kunnen daarom enkel ter illustratie worden gebruikt van bijvoorbeeld de argumenten voor en tegen lekenrechtspraak in de landen in kwestie. Het empirisch onderzoek in Nederland bleef beperkt tot 17 respondenten. Hoewel geprobeerd is om zoveel mogelijk verschillende meningen te inventariseren, was het moeilijk om mensen met weinig vertrouwen bereid te vinden om mee te werken aan het onderzoek. Of we met deze respondenten alle visies in kaart hebben gebracht, blijft dan ook de vraag. In ieder geval zijn wel enkele nadelen van lekenrechtspraak genoemd die niet in eerder onderzoek aan bod zijn gekomen. Daarnaast bleef het lastig voor mensen – ondanks de verstrekte infographics over verschillende vormen van lekenrechtspraak – om vragen te beantwoorden over iets waar ze geen ervaring mee hebben.

We hebben drie paden geïdentificeerd waarlangs lekenrechtspraak invloed zou kunnen hebben op het vertrouwen van burgers in de rechtspraak: het dichten van de punitiviteitskloof in de perceptie van burgers; de perceptie van burgers dat ze überhaupt kunnen deelnemen aan de rechtspraak; en de feitelijke participatie kan het vertrouwen van de deelnemende burgers beïnvloeden. Bij elk van die paden hebben we kanttekeningen geplaatst, maar vooral over het tweede pad weten we nog weinig. Hoe belangrijk vinden Nederlandse burgers het überhaupt om deel te kunnen nemen aan de rechtspraak, in welke vorm en volgens welke randvoorwaarden? Recente gegevens daarover ontbreken. Een herhaling van het onderzoek zoals dat in 2006 door Koomen is verricht zou hierin inzicht kunnen bieden. Dit onderzoek zou eventueel aangevuld kunnen worden met verschillende infographics zoals die bij onze interviews zijn gebruikt. Hierdoor krijgen burgers een betere voorstelling van verschillende vormen van lekenrechtspraak. Voor dit tweede pad is het tevens van belang dat burgers uit alle lagen van de bevolking vertegenwoordigd zijn. In dit opzicht zou internationaal meer onderzoek kunnen worden gedaan naar hoe en in hoeverre representativiteit bij lekenrechtspraak kan worden gewaarborgd. Daarnaast zouden (de mechanismen achter) de mogelijke bijdrage van verschillende vormen van lekenrechtspraak aan het bevorderen van publieke betrokkenheid bij en bekendheid met de rechtspraak, los van de effecten op de deelnemers aan lekenrechtspraak zelf, nader onderzocht kunnen worden. Een relevante vraag zou daarbij kunnen zijn of en zo ja, in hoeverre een toegankelijker procesvoering bijdraagt aan meer betrokkenheid bij of interesse in (verschillende vormen van) lekenrechtspraak en de rechtspraak in het algemeen. Daarnaast kan worden onderzocht in hoeverre dit bijdraagt aan bredere en beter geïnformeerde berichtgeving over de (leken)rechtspraak door de media.

Meer algemeen zou onderzocht kunnen worden hoe stabiel individuele percepties van vertrouwen in de rechtspraak zijn over de jaren. In hoeverre verandert het vertrouwen in de rechtspraak door positieve of negatieve persoonlijke ervaringen met de rechtspraak, dan wel berichtgeving in de media en in hoeverre weerspiegelt het onbehagen over bredere aspecten in de samenleving of een wantrouwende basishouding. Dit zou meer inzicht kunnen bieden in welke mate factoren van invloed zijn en in hoeverre

vertrouwen in de rechtspraak überhaupt te beïnvloeden is. Een longitudinale panelstudie zou hier inzicht in kunnen bieden.

Literatuurlijst

Abramowitz & Douglass 2023

K. Abramowitz & A.B. Douglass, 'Racial bias in jury selection hurts mock jurors, not just defendants: Testing one potential intervention', *Law and Human Behavior* (47) 2023, afl. 1, p. 153-168.

Abramson 2015

J. Abramson, 'Four models of jury democracy', *Chicago-Kent Law Review* (90) 2015, afl. 3, p. 861-898.

Adams 2004

M. Adams, '“Democracy's discontent” en juryrechtspraak', *Orde van de dag. Criminaliteit en samenleving* 2004, afl. 25, p. 75-81.

Alschuler & Deiss 1994

A.W. Alschuler & A.G. Deiss, 'A brief history of the criminal jury in the United States', *The University of Chicago Law Review* (61) 1994, afl. 3, p. 867-928.

Andreasson 2017

U. Andreasson, *Trust—the Nordic gold*, Copenhagen: Nordic Council of Ministers 2017.

Anwar, Bayer & Hjalmarsson 2014

S. Anwar, P. Bayer & R. Hjalmarsson, 'The Role of Age in Jury Selection and Trial Outcomes', *Journal of Law and Economics* (57) 2014, afl. 4, p. 1001-1030.

Archer e.a. 2022

N. Archer e.a., *Public Knowledge of and Confidence in the Criminal Justice System and Sentencing: 2022 Research*, London: Sentencing Council/Savanta 2022.

Auld 2001

R. Auld, *Review of the Criminal Courts of England and Wales: Executive Summary*, London: The Stationery Office 2001.

Baekeland 2009a

C. Baekeland, 'Assisen is een practical joke geworden', *Juristenkrant*, afl. 195, 14 oktober 2009, p. 11.

Baekeland 2009b

C. Baekeland, 'De hervorming van de juryrechtspraak van het hof van assisen en artikel 150 Gw.: een zinvolle stap voorwaarts of een slag in het water?', *CDPK* 2009, afl. 3, p. 393-418.

Balboni 2020

J. Balboni, 'La réforme de la cour d'assises suscite les critiques', *L'Echo* 8 juli 2020

Baldwin 1976

J. Baldwin, 'The Social Composition of the Magistracy', *The British Journal of Criminology*, (16) 1976, afl. 2, p. 171-174.

Bell 2004

J. Bell, 'Lay judges', in: J. Bell, A. Dashwood, J. Spencer & A. Ward (red.) *The Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Oxford: Hart Publishing 2004, p. 293–310.

Bergoglio 2021

M. Bergoglio, 'Twelve years of Mixed Tribunals in Argentina', in: S. Ivković e.a. (red.), *Juries, Lay Judges, and Mixed Courts: A Global Perspective (ASCL Studies in Comparative Law)*, Cambridge: Cambridge University Press 2021, p. 47-68.

Berkvens 1992

J.M. Berkvens, 'Het Hof van Assisen: droom of werkelijkheid?', *Vl. Jurist* 1992, afl. 1, p. 20-21.

Berryessa, Dror & McCormack 2023

C.M. Berryessa, I.E. Dror & C.J.B. McCormack, 'Prosecuting from the bench? Examining sources of prosecution bias in judges', *Legal and Criminological Psychology* (28) 2023, afl. 1, p. 1-14.

Binnall 2018a

J.M. Binnall, 'Exorcising Presumptions? Judges and Attorneys Contemplate "Felon-Juror Inclusion" in Maine', *Justice System Journal* (39) 2018, afl. 4, p. 378-392.

Binnall 2018b

J.M. Binnall, 'Summoning Criminal Desistance: Convicted Felons' Perspectives on Jury Service', *Law & Social Inquiry* (43) 2018, afl. 1, p. 4-27.

Binnall, Smith & Flick 2022

J.M. Binnall, O.K.H. Smith & C. Flick, 'Is the taint argument real? Public perceptions of juries that include felon-jurors', *Psychology, Crime & Law* (30) 2022, afl. 9, p. 1123-1143.

Bisschop 2023

A. Bisschop, 2023. 'Un juré estime que la présidente de la cour d'assises de Liège a orienté l'acquittement d'un des prévenus : « Le jury s'est un peu senti obligé d'acquitter Sami Gallout »'. *La Meuse* 21 oktober 2023.

Bloeser, McCurley & Mondak 2012

A.J. Bloeser, C. McCurley & J.J. Mondak, 'Jury Service as Civic Engagement: Determinants of Jury Summons Compliance', *American Politics Research* (40) 2012, afl. 2, p. 179-204.

Boone & Moriau 2009

R. Boone & I. Moriau. 'Ik heb hoop: ooit wordt assisen afgeschaft', *Juristenkrant*, afl. 183, 11 februari 2009, p. 8.

Bossers 1987

G.F.M. Bossers, *Welk eene natie, die de jurij gehad heeft, en ze weder afschaft!* (diss. Amsterdam UvA), Delft: Eburon 1987.

Boutellier & Lünemann, 2007

H. Boutellier & K.D. Lünemann, 'Burgers over rechters: over de beleving van de rechtspraak', *Rechtstreeks* 2007/1, p. 45-62.

Bovend'Eert 2001

P.P.T. Bovend'Eert, 'Jury en lekenrechtspraak in een vergelijkend perspectief', in: P.P.T. Bovend'Eert, J.W.A. Fleuren & H.R.B.M. Kummeling (red.), *Grensverleggend staatsrecht. Opstellen aangeboden aan prof. mr. C.A.J.M. Kortmann*, Deventer: Kluwer 2001, p. 1-23.

Bovend'Eert 2002a

P.P.T. Bovend'Eert, 'Burgers, democratie en rechtspraak', *NJB* 2002, afl. 34, p. 1700-1701.

Bovend'Eert 2022b

P.P.T. Bovend'Eert, *Rechter, rechterlijke organisatie en rechtspraak*, Deventer: Wolters Kluwer 2022.

Bowler, Esterling & Holmes 2014

S. Bowler, K. Esterling & D. Holmes, 'GOTJ: Get Out the Juror', *Political Behavior* (36) 2014, afl. 3, p. 515-533.

Brants 2004

C.H. Brants, 'Mag het volk ook meedoen? De leek en het Nederlandse strafproces', in: A.H. Klip, A.L. Smeulders & M.W. Wolleswinkel (red.), *KriTies. Liber amicorum et amicarum voor prof. mr. E. Prakken*, Deventer: Kluwer 2004, p. 129-146.

Burney 1979

E. Burney, *Magistrate, Court and Community*, London: Hutchinson 1979.

Cals & Donner 1971

J.M.L.Th. Cals & A.M. Donner, *Eindrapport van de Staatscommissie van Advies inzake de Grondwet en de Kieswet. Ingesteld bij Koninklijk Besluit van 26 augustus 1967, nr. 1*, Den Haag: Staatsuitgeverij 1971.

Carlen 1976

P. Carlen, *Magistrates' Justice*, London: Martin Robertson 1976.

Centre for Justice Innovation 2016

Centre for Justice Innovation, *Problem-solving courts: An evidence review*, september 2016.

Chabot & Tersago 2016

D. Chabot & P. Tersago, *Orde van Vlaamse Balies, Wetgevingsdossier II, Commentaar bij de wet van 28 januari 2016 tot wijziging van het strafrecht en de strafvordering en houdende diverse bepalingen inzake justitie. (Potpourri II-wet)*, 1 februari 2016.

Chalmers & Leverick 2018

J. Chalmers & F. Leverick, *Methods of Conveying Information to Jurors: An Evidence Review*, Scottish Government 2018.

Chin 2019

M. Chin, 'Lay Participation in Taiwan: Observations from Mock Trials', *Asian Journal of Law and Society* (6) 2019, afl. 1, p. 181-207.

Clair & Winter 2016

M. Clair & A.S. Winter, 'How Judge Think About Racial Disparities: Situational Decision-Making in the Criminal Justice System', *Criminology* (54) 2016, afl. 2, p. 332-359.

Clair & Winter 2022

M. Clair & A.S. Winter, 'The collateral consequences of criminal legal association during jury selection', *Law & Society Review* (56) 2022, afl. 4, p. 532-554.

Cleiren & De Roos 2002

C.P.M. Cleiren & Th.A. de Roos, 'Democratisering van het strafproces?', in: K. Boonen e.a. (red.), *De weging van 't Hart. Idealen, waarden en taken van het strafrecht*, Deventer: Kluwer 2002, p. 171-188.

Clement de Clety 2005

F. Clement de Clety, 'Plaidoyer pour la cour d'assises', *Journal des Procès* 2005, afl. 502, p. 7-9.

Collins 2021

J. Collins, 'The Magistrates Association – A century on', *The Howard Journal* (60) 2021, afl. 1, p. 119-128.

Cornwell & Hans 2011

E.Y. Cornwell & V.P. Hans, 'Representation through Participation: A Multilevel Analysis of Jury Deliberations', *Law & Society Review* (45) 2011, afl. 3, p. 667-698.

Corstens 2008

G.J.M. Corstens, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2008.

Corstens 2021

G.J.M. Corstens, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2021.

Cover 2016

A.P. Cover, 'The Eighth Amendment's Lost Jurors: Death Qualification and Evolving Standards of Decency', *Indiana Law Journal* (92) 2016, afl. 1, p. 113-156.

Culhane, Hosch & Daudistel 2014

S.E. Culhane, H.M. Hosch & H.C. Daudistel, 'Ethnicity and Court Processes: An Archival Review of Adjudicated Jury Trials', *Journal of Ethnicity in Criminal Justice* (12) 2014, afl. 2, p. 116-139.

Daftary-Kapur, Dumas & Penrod 2010

T. Daftary-Kapur, R. Dumas & S.D. Penrod, 'Jury decision-making biases and methods to counter them', *Legal and Criminological Psychology* (15) 2010, afl. 1, p. 133-154.

Darbyshire 1984

P. Darbyshire, *The Magistrates' Clerk*, Chichester: Barry Rose 1984.

Darbyshire 1997a

P. Darbyshire, 'An essay on the importance and neglect of the magistracy', *Criminal Law Review* 1997, p. 627-643.

Darbyshire 1997b

P. Darbyshire, 'The Law Commission Consultation Paper on previous misconduct : Part 3: Previous misconduct and magistrates' courts - some tales from the real world', *Criminal Law Review* 1997, p. 105-115.

Darbyshire 1999

P. Darbyshire, 'A comment on the powers of magistrates' clerks', *Criminal Law Review* 1999, p. 377-386.

Darbyshire 2011

P. Darbyshire, *Sitting in Judgment: The Working Lives of Judges*, Oxford: Hart Publishing 2011.

Davies 2005

Davies. M, 'A new training initiative for the lay magistracy I England and Wales – a further step towards professionalisation?', *International Journal of the Legal Profession*, (12) 2005, afl. 1. p. 93-119.

De Cock 2007

R. De Cock, *Trieste vedetten? Assisenverslaggeving in Vlaamse kranten (diss. KU Leuven)* 2007

De Groot-van Leeuwen 2005

L. de Groot-van Leeuwen, *Rechters tussen staat en straat. De positie van de rechterlijke macht in de democratische rechtsstaat* (oratie Nijmegen), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005.

De Hert & Gutwirth 2005

P. De Hert en S. Gutwirth, 'Enkele argumenten ter verdediging van de jury', *Juristenkrant*, afl. 106, 23 maart 2005, p. 2-3.

De Hert 2004a

P. de Hert, 'De discussie over de jury in België', *Orde van de dag. Criminaliteit en samenleving* 2004, afl. 25, p. 9-20.

De Hert 2004b

P. de Hert, 'Leven de republiek, leven de jury. Historische, bewijstechnische, democratische en politieke argumenten', in: M. Adams & P. Popelier (red.), *Recht en democratie. De democratische verbeelding in het recht*, Antwerpen/New York/Oxford: Intersentia 2004, p. 459-491.

De Hert 2006a

P. de Hert, 'Hervorming van het Assisenhof: België blijft slow', *Panopticon* 2006, p. 1-11.

De Hert 2006b

P. de Hert, 'Jury en leken in Nederland: een identiteitsonderzoek', *NJB* 2006/39, p. 2226-2230.

De Keijser, Van Koppen & Elffers 2006

J.W. de Keijser, P.J. van Koppen & H. Elffers, *Op de stoel van de rechter. Oordeelt het publiek net zo als de strafrechter?* (Research Memoranda 2006/2), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2006.

De Nauw 1992

A. de Nauw, 'De jury, hier en elders, pro en contra', *Vl. Jurist* 1992, afl.1, p. 26-31.

De Roos 2003

Th.A. de Roos, 'Burger en strafrechtspleging. Is het strafrechtelijk discours passé?', *Justitiële verkenningen* 2003, afl. 1, p. 62-73.

De Roos 2006

T.A. de Roos, *Is de invoering van lekenrechtspraak in de Nederlandse strafrechtspleging gewenst?*, bijlage bij *Kamerstukken II* 2006/07, 30800-VI, nr. 20.

De Roos 2007

T.A. de Roos, 'Lekenrechtspraak: een hot issue inmiddels al weer afgekoeld?', in: B.J. Eerdmans e.a. (red.), *Leken en rechtspraak: moet, mag en wil de burger meedoen?* (*Rechtstreeks* nr. 1), Raad voor de rechtspraak 2007, p. 29-42.

De Stroop 2010

C. de Stroop, 'De prijs van de jury', *Knack* 13 oktober 2010.

De Tocqueville 1841

A. de Tocqueville, *Democracy in America*, New York: J. & H.G. Langley 1841.

De Tocqueville 1980

A. de Tocqueville, *Alexis de Tocqueville on democracy, revolution, and society*, Chicago: University of Chicago Press 1980.

De Voogd 2006

M. De Voogd, 'Naar invoering van lekenrechtspraak', *RdW* 2006, afl. 2, p. 45-51.

DeCamp 2021

W. DeCamp, 'Gender and the Peremptory Challenge: Separating the Effects of Race and Gender in Jury Selection', *Women & Criminal Justice* (31) 2021, afl. 2, p. 159-173.

DeCamp, Whitney & DeCamp Elise 2020

DeCamp, Whitney & DeCamp Elise, 'It's Still about Race: Peremptory Challenge Use on Black Prospective Jurors', *The Journal of Research in Crime and Delinquency* (57) 2020, afl. 1, p. 3-30.

Declercq 1994

R. Declercq, 'Het hof van assisen veroordeeld', in: P. Arnou e.a. (red.), *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplas*, Gent: Mys & Breesch 1994, p. 91-115.

Dekker & Van der Meer 2007

P. Dekker & T. van der Meer, *Vertrouwen in de rechtspraak nader onderzocht*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) 2007.

Dekker 2018

P. Dekker, 'Transparantietwijfels en volksvertrouwen', *Rechtstreeks* 2018/2, p. 48-55.

Dekker 2023

P. Dekker, 'Vertrouwen in de rechtspraak vervolgd', *Rechtstreeks* 2023/1, p. 52-58.

Dekker, Maas-de Waal & Van der Meer 2004

P. Dekker, C. Maas-de Waal & T. van der Meer, *Vertrouwen in de rechtspraak Sociaal en Cultureel Planbureau Den Haag, maart 2004 Theoretische en empirische verkenningen voor een monitor* (werkdokument 102), Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau 2004.

Devlin 1956

P. Devlin, *Trial by Jury*, London: Stevens & Sons 1956.

Dewart 2009

M. Dewart, "Quel avenir pour le verdict populaire?", *JT* 2009, afl. 6351, p. 309-311.

Diamond & Rose 2018

S.S. Diamond & M.R. Rose, 'The contemporary American jury', *Annual Review of Law and Social Science* (14) 2018, afl. 1, p. 239-258.

Diamond & Salerno 2020

S.S. Diamond & J. M. Salerno, 'Reasons for the Disappearing Jury Trial: Perspectives from Attorneys and Judges', *Louisiana Law Review* (81) 2020, afl. 1, p. 119-163.

Diesen 2001a

C. Diesen, 'Lay judges in Sweden. A short introduction', *Revue internationale de droit pénal*, (72) 2001, afl. 1, p. 313-315.

Diesen 2001b

C. Diesen, 'The advantages and disadvantages of lay judges from a Swedish perspective', *International Review of Penal Law* (72) 2001, afl. 1, p. 355-363.

Donker 2008

H.J. Donker, 'Juryrechtspraak nader bekeken', *Trema* 2008, afl. 31, p. 395-400.

Donoghue 2014

J.C. Donoghue, 'Reforming the Role of Magistrates: Implications for Summary Justice in England and Wales', *Modern Law Review* (77) 2014, afl. 6, p. 928-963.

Dubelaar 2014

M.J. Dubelaar, *Betrouwbaar getuigenbewijs. Totstandkoming en waardering van strafrechtelijke getuigenverklaringen in perspectief* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2014.

Dujardin 2023

D. Dujardin, 'Proces aanslagen: volksjury doorstaat stresstest, kritiek blijft,' *De Tijd* 25 juli 2023.

Dzur 2012

A.W. Dzur, 'Participatory democracy and criminal justice', *Criminal Law and Philosophy* (6) 2012, p. 115-129.

Eigenberg e.a. 2012

H. Eigenberg e.a., 'Doing Justice: Perceptions of Gender Neutrality in the Jury Selection Process', *American Journal of Criminal Justice* (37) 2012, afl. 2, p. 258-275.

Eriksson & Vernby 2022

L.M. Eriksson & K. Vernby, 'Let Me Be the Judge: Ideology, Identity, and Judicial Selection', *Journal of Experimental Political Science* (10) 2022, afl. 2, p. 1-10.

Europäische Akademie Berlin 2012

Europäische Akademie Berlin, 'European Day of Lay Judges. Documentary of the elaboration of the European Charter of Lay Judges', www.parijus.eu, 2012.

Ewald 2024

A.C. Ewald, "'Because I feel like I want to be heard, you know?'" Carceral citizenship and collateral consequences', *Law & Policy* (46) 2024, afl. 1, p. 4-26.

Flower 2018

L. Flower, *Loyalty Work: Emotional interactions of defence lawyers in Swedish courtrooms* (diss. Lund University), 2018.

Freiberg 2018

A. Freiberg e.a., 'You be the judge: No thanks!', *Alternative Law Journal* (43) 2018, afl. 3, p. 154-159.

Fritz 2016

Fritz, Andreas. 2016. *Genomförda kommunikationsinsatser inför nämndemannavalet 2015: Delrapport (Implementatie van communicatie-inspanningen voor de verkiezing van lekenrechters in 2015: Deelrapport)*, Stockholm: Domstolsverket 2016.

Fujita 2018

M. Fujita, 'Social Attitudes towards Lay Participation System in Japan', in: M. Fujita, *Japanese Society and Lay Participation in Criminal Justice. Social Attitudes, Trust and Mass Media*, Singapore: Springer Science + Business Media 2018, p. 75-114.

Fukurai & Krooth 2010a

H. Fukurai & R. Krooth, 'The Establishment of All-Citizen Juries as a Key Component of Mexico's Judicial Reform: Cross-National Analyses of Lay Judge Participation and the Search for Mexico's Judicial Sovereignty', *Texas Hispanic Journal of Law and Policy* (16) 2010, afl. 1, p. 37-86.

Fukurai & Krooth 2010b

H. Fukurai & R. Krooth, 'What brings people to the courtroom? Comparative analysis of people's willingness to serve as jurors in Japan and the U.S.', *International Journal of Law, Crime and Justice* (38) 2010, afl. 4, p. 198.

Fukurai 2007

H. Fukurai, 'The Rebirth of Japan's Petit Quasi-Jury and Grand Jury Systems: A Cross-National Analysis of Legal Consciousness and the Law Participatory Experience in Japan and the U.S. The Rising Tide: Citizen Participation in Legal Decision Making: A Cross-Cultural Perspective', *Cornell International Law Journal* (40) 2007, afl. 2, p. 315-354.

Fukurai 2009

H. Fukurai, 'Comparative Analysis of Popular Legal Participation in Japan and the U.S.: Differential Perceptions of Actual Jurors and College Students on the System of Lay Participation in Law', *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* (33) 2009, afl. 1, p. 37-59.

Gastil e.a. 2008a

J. Gastil e.a., 'From Group Member to Democratic Citizen: How Deliberating with Fellow Jurors Reshapes Civic Attitudes: From Group Member to Democratic Citizen', *Human Communication Research* (34) 2008, afl. 1, p. 137-169.

Gastil e.a. 2008b

J. Gastil e.a., 'Jury Service and Electoral Participation: A Test of the Participation Hypothesis', *Journal of politics* (70) 2008, afl. 2, p. 351-367.

Gastwirth & Yu 2013

J. Gastwirth & B. Yu, 'Case comment: appropriate statistical methodology yields stronger evidence of discriminatory peremptory challenges in North Carolina: application to the Randolph County data in North Carolina v. Rouse and related cases', *Law, Probability & Risk* (12) 2013, afl. 2, p. 155-164.

Gastwirth, Xu & Pan 2015

J. Gastwirth, W. Xu & Q. Pan, 'Statistical measures for evaluating protected group under-representation: analysis of the conflicting inferences drawn from the same data in People v. Bryant and Ambrose v. Booker', *Law, Probability & Risk* (14) 2015, afl. 4, p. 279-304.

Geurts & Ter Voert 2019

T. Geurts & M.J. ter Voert, *Geschillen in het MKB. Over het verloop van conflicten bij bedrijven tot tien werkzame personen* (WODC-rapport), Den Haag: WODC.

Gibbs & Kirby 2014

P. Gibbs & A. Kirby, *Judged by peers? The diversity of lay magistrates in England and Wales. Working Paper*, London: Institute for Criminal Policy Research, Birkbeck, University of London 2014.

Gibbs 2016

P. Gibbs, *The role of the magistrate?*, London: Transform Justice, January 2016.

Gibbs 2023

P. Gibbs, 'The new recruitment process for magistrates has failed', transformjustice.org, 13 juli 2023.

Gibson 2021

C. Gibson, *Out of Court Disposals: A Review of Policy, Operation and Research Evidence*, London: Sentencing Academy 2021.

Goldbach & Hans 2014

T.S. Goldbach & V.P. Hans, 'Juries, Lay Judges, and Trials', in: G. Bruinsma & D. Weisburd (red.), *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, New York: Springer 2014, p. 2716-2727.

Gombeer 2006

T. Gombeer, 'Mediahete leidt niet tot onontvankelijkheid strafvordering', *Juristenkrant* 2008, afl. 166, p. 6.

Grant & Booth 2009

M.J. Grant & A. Booth, 'A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies', *Health Information & Libraries Journal* (26) 2009, afl. 2, p. 91-108.

Griffiths 1995

J. Griffiths, 'De jury als spiegel voor Nederland', *NJB* 1995/37, p. 1359-1363.

Groenhuijsen & Knigge 2004

M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, 'Afronding en verantwoording. Algemeen deel', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Afronding en verantwoording. Eindrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer: Kluwer 2004, p. 3-185.

Groenhuijsen 2005

M.S. Groenhuijsen, 'Jury en andere vormen van lekenrechtspraak. Over onbehagen, legitimiteit, onderbuik en cultuur', *DD* 2005/59, afl. 8, p. 831-841.

Grootelaar & Van den Bos 2018

H.A.M. Grootelaar & K. van den Bos, 'How Litigants in Dutch Courtrooms Come to Trust Judges: The Role of Perceived Procedural Justice, Outcome Favorability, and Other Sociolegal Moderators', *Law & Society Review* (52) 2018, pp. 234-268.

Grosso & O'Brien 2012

C.M. Grosso & B. O'Brien, 'A Stubborn Legacy: The Overwhelming Importance of Race in Jury Selection in 173 Post-Batson North Carolina Capital Trials Symposium: Batson at Twenty-Five: Perspectives on the Landmark, Reflections on its Legacy', *Iowa Law Review* (97) 2012, afl. 5, p. 1531-1560.

Gyselaers 2016

L. Gyselaers, 'De wet van 5 februari 2016 tot wijziging van het strafrecht en de strafvordering en houdende diverse bepalingen inzake justitie (Potpourri II), gewikt en gewogen: Veralgemening van de correctionaliseerbaarheid', *Tijdschrift voor Strafrecht* 2016, afl. 2, p. 3-5.

Hammerstein 2002

A. Hammerstein, 'Effectiviteit lekenrechtspraak is twijfelachtig', *NJB* 2002, afl. 34, p. 1701-1702.

Hans & Casper 2019

V.P. Hans & J.D. Casper, 'Trial by Jury, the Legitimacy of the Courts, and Crime Control', in: L.M. Friedman & G. Fisher, *The Crime Conundrum*, New York: Routledge 2019, p. 93-106.

Hans 2008

V.P. Hans, 'Jury Systems Around the World', *Cornell Law Faculty Publications* 2008, p. 276-297.

Hasenbos 2010

E. Hasenbos, *Assisenverslaggeving in Vlaamse kranten. Ontwikkelingen en inhoudsanalyse. Een empirische studie van de recente evolutie van de assisenverslaggeving in Vlaamse kranten (diss. mag. jur. Universiteit Gent)* 2007.

He 2016

X. He, 'Double Whammy: Lay Assessors as Lackeys in Chinese Courts', *Law & Society Review* (50) 2016, afl. 3, p. 733-765.

Hind 2017

W. Hind, 'Is It Really a Jury of Your Peers: A Quantitative Analysis of Racial Composition on Juries in New York State', *Howard Law Journal* (60) 2017, afl. 2, p. 519-530.

Hoet 2019

L. Hoet, *De media: bloed- of waakhond van het strafproces? Een kritische evaluatie van de verslaggeving omtrent strafprocessen (diss.mag.jur. Universiteit Gent)* 2019.

Hoge Raad van de Justitie 2024

Hoge Raad van de Justitie, *Vijfde Justitiebarometer 2024. De blik van de burger* 2024.

Holm 2018

M. Holm, 'Bondförnuft i absurd dager (Gezond verstand in de absurditeit)', *Fokus* 8 maart 2018.

Holvast 2016

N. Holvast, 'The Power of the Judicial Assistant/Law Clerk: Looking behind the Scenes at Courts in the United States, England and Wales, and the Netherlands', *International Journal of Court Administration* (7) 2016, afl. 3, p. 10-28.

Honohan 2017

I. Honohan, 'Liberal and Republican Conceptions of Citizenship', in: A. Shachar e.a. (red.), *The Oxford Handbook of Citizenship*, Oxford: Oxford University Press 2017, p. 83-106.

Hood & Elliot 1972

R. Hood & K. W. Elliot, *Sentencing the motoring offender: a study of magistrates' views and practices*, London: Heinemann 1972.

Huang & Lin 2013

K. Huang & C. Lin, 'Rescuing Confidence in the Judicial System: Introducing Lay Participation in Taiwan', *Journal of Empirical Legal Studies* (10) 2013, afl. 3, p. 542-569.

Ipsos MORI 2011

Ipsos MORI, *The Strengths and Skills of the Judiciary in the Magistrates' Courts*, London: Ministry of Justice Research Series 9/11, November 2011.

Ivkovic & Hans 2024

S.K. Ivkovic & V.P. Hans, 'Beacons of Democracy? A Worldwide Exploration of the Relationship Between Democracy and Lay Participation in Criminal Cases', *Chicago-Kent Law Review* (98) 2024, afl. 1, p. 135-164.

Ivkovic 2015

S.K. Ivković, 'Ears of the Deaf: The Theory and Reality of Lay Judges in Mixed Tribunals', *Chicago-Kent Law Review* (90) 2015, p. 1031-1067.

Ivkovic 2017

S. K. Ivkovic, 'Lay participation in decision making: a Croatian perspective on mixed tribunals', in: T. Brooks (red.), *The Right to a Fair Trial*, Routledge: London 2017, p. 101-118.

Ivkovich 1999

S.K. Ivkovich, *Lay participation in criminal trials: The case of Croatia*, [plaatsnaam onbekend]: Austin & Winfield Publishers 1999.

Jackson & Doran 1997

J. Jackson & S. Doran, 'Judge and Jury: Towards a New Division of Labour in Criminal Trials', *Modern Law Review* (60) 1997, afl. 6, p. 759-778.

Jackson & Kovalev 2016

J.D. Jackson & N.P. Kovalev, 'Lay Adjudication in Europe: The Rise and Fall of the Traditional Jury', *Oñati Socio-legal Series* (6) 2016, afl. 2, p. 368-395.

Jansen 2011

C. Jansen, 'The Participation of Laymen in the Dutch Judiciary 1811-2011', *Fundamina* (20) 2014, afl. 1, p. 427-436.

Jansen 2011

C. Jansen, 'Over de deelname van leken aan de strafrechtspraak (1945-nu)', in: P.H.P.H.M.C. Kempen, A.J. Machielse, H.J. Sackers & P.C. Vegter (red.), *Levend strafrecht: Liber amicorum Ybo Buruma*, Deventer: Kluwer 2011, p. 201-224.

Jimeno-Bulnes & Hans 2016

M. Jimeno-Bulnes & V.P. Hans, 'Legal interpreter for the Jury: The Role of the Clerk of the Court in Spain', *Oñati Socio-legal Series* (6) 2016, afl. 2, p. 197-215.

Johansen 2016

L.V. Johansen, 'Lay Participation in Danish Crime Trials: On the Interaction between Lay and Professional Judges during Deliberation', *Journal of Law and Society* (46) 2016, afl. 4, p. 586-611.

Johansen 2018

L.V. Johansen, 'Using legal language as a non-lawyer: Danish lay judges' linguistic strategies during criminal trials', *Nordic Journal of Linguistics* (41) 2018, afl. 2, p. 227-246.

Johansen 2019

L.V. Johansen, 'Lay Participation in Danish Crime Trials: On the Interaction between Lay and Professional Judges during Deliberation', *Journal of Law and Society* (46) 2019, afl. 4, p. 586-611.

Jolivet 2017

A. Jolivet, 'Quels enseignements tirer de l'étude du procès criminel suisse?', *Les Cahiers de la Justice* (4) 2017, afl. 4, p. 653-664.

Jones 1974

M. Jones, *Justice and Journalism: A Study of the influence of newspaper reporting upon the administration of justice by magistrates*, Chichester: Barry Rose Publishers 1974.

Jonkers 2013

P. Jonkers, 'Transparantie leidt niet vanzelfsprekend tot vertrouwen in de rechtspraak', *Recht der Werkelijkheid* 2013, afl. 2, p. 21-41.

JUSTICE 2023

JUSTICE, *Remand Decision-Making in the Magistrates' Court: A Research Report*, London: JUSTICE 2023.

Justitiedepartementet 2002

Justitiedepartementet, *Framtidens nämndemän (De lekenrechters van de toekomst) (SOU 2002:61)* 2002.

Justitsministeriets Forskningskontor 2020

Justitsministeriets Forskningskontor, *Lægdommeres repræsentativitet (Representativiteit van lekenrechters)*, Stockholm: Justitministeriet 2020.

Kadane 2018

J.B. Kadane, 'Statistics for Batson challenges', *Law, Probability and Risk* (17) 2018, afl. 1, p. 1-13.

Kirby 2024

A. Kirby, 'No TV programme is made about boring magistrates' cases': Revisiting the 'ideology of triviality' in magistrates' justice', *The Howard Journal of Crime and Justice* 2024, p. 1-21.

Kleinnijenhuis, Van Atteveldt & Welbers 2012

J. Kleinnijenhuis, W. van Atteveldt & K. Welbers, *De herkomst van vertrouwen in de rechtsstaat 1993 – 2012, onderzocht via tekstmining van de mediaberichtgeving en analyse van de publieke opinie* (WODC-rapport), Amsterdam: VU 2012.

Klijn & Croes 2007

A. Klijn & M. Croes, 'Wil het volk ook meedoen? Burgers over hun bereidheid tot deelname aan de strafrechtspraak', *Rechtstreeks* 2007/1, p. 81-102.

Klijn & Croes 2012

A. Klijn & M. Croes, 'Het effect van de televisieserie "De rechtbank": beklijft het?', *Trema* 2012, afl. 9, p. 316-320.

Klik & Van Koppen 1991

P. Klik & P.J. van Koppen, 'De democratie van de jury. Theorie en praktijk in de Verenigde Staten', *NJB* 1991/19, p. 767-778.

Knutsson & Andersson 2015

T. Knutsson & M. Andersson, 'Politisk tillhörighet påverkar hur nämndemännen dömer (Politieke affiliatie beïnvloedt hoe lekenrechters beslissen)', *Advokaten* (81) 2015, afl. 5.

Kools 2004

L. Kools, 'Het Hof van Assisen: nog enige reden van bestaan?', *Orde van de dag. Criminaliteit en samenleving* 2004, afl. 25, p. 47-52.

Koomen 2006

M. Koomen, *Lekenparticipatie in de strafrechtspraak. Het beeld van de Nederlandse bevolking* (WODC-rapport), Amsterdam: TNS NIPO 2006.

Kuyper 1907

A. Kuyper, *Ons program*, Hilversum/Pretoria: Höveker & Wormser 1907.

Lambert 2011

A. Lambert, '650 years of the office of justice of the peace/magistrate', *Amicus Curiae* 2001, afl. 88, p. 5-9.

Landsman 2003

S. Landsman, 'Dispatches from the Front: Lay Participation in Legal Processes and the Development of Democracy Special Issue on Lay Participation in Legal Decision Making - Commentary', *Law & Policy* (25) 2003, afl. 2, p. 173-178.

Langbroek 2017

P. Langbroek, 'Rechtspraak die verbindt', blog.montaignecentre.com, 1 maart 2017.

Legros 1993

M. R. Legros, 'Quel avenir pour le jury populaire en Belgique?', *J.D.P.* 1993, afl. 242, p. 10-11.

Lerner 2023

R.L. Lerner, *The Jury: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press 2023.

Leroy 2020

S. Leroy, 'Euthanasie: un procès qui laissera des traces.' *L'Echo* 31 janvier 2020.

Lieber 2017

H. Lieber, *Die Verantwortung der Gemeinden und Kreise bei der Schöffenwahl 2018*, Wiesbaden: Kommunal- und Schuld-Verlag (KSV Medien) 2017.

Liegeois 2004

Y. Liegeois, 'De waarheid, niets dan de waarheid,' *Orde dag* 2004, afl. 25, p. 21-24.

Ligue des Droits Humains 2021

Ligue des Droits Humains, 'Suppression de la cour d'assises en du jury populaire', liguedh.be, september 2021.

Liu & Chen 2020

J.Z. Liu & L. Chen, 'Jury trial and public trust in the judiciary: evidence from cross-countries comparison', *Asia Pacific Law Review* (28) 2020, afl. 2, p. 412-436.

Lundmark 2012

T. Lundmark, *Charting the Divide Between Common and Civil Law*, Oxford: Oxford University Press 2012.

Luyckx 1992

J. Luyckx, 'De jury in het Belgische strafproces. Un juge passe aux aveux,' *Vl. Jurist* 1992, afl. 1, p. 3-4.

Machura & Rennig 2021

S. Machura & C. Rennig, "'In the Name of the People": Lay Assessors in Germany', in: S. Ivković e.a. (red.), *Juries, Lay Judges, and Mixed Courts: A Global Perspective (ASCL Studies in Comparative Law)*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 152-173.

Machura 2007

S. Machura, 'Lay Assessors of German Administrative Courts: Fairness, Power-Distance Orientation, and Deliberation Activity', *Journal of Empirical Legal Studies* (4) 2007, afl. 2, p. 331-363.

Machura 2016a

S. Machura, 'Understanding the German Mixed Tribunal', *Zeitschrift für Rechtssoziologie* (36) 2016, afl. 2, p. 273-302.

Machura 2016b

S. Machura, 2016. 'Jury trial research: Evolution of ideas and many questions remaining'. *Zeitschrift für Rechtssoziologie*, 36 (2016), afl. 2, p. 273-302.

Machura 2021

S. Machura, "'... And My Right": The Magistrates' Courts in England and Wales', in: S. K. Ivković, S.S. Diamond, V.P. Hans e.a. (red.), *Juries, Lay Judges, and Mixed Courts: A Global Perspective. ASCL Studies in Comparative Law*, Cambridge: Cambridge University Press 2021, p. 131-151.

Machura, Kutnjak Ivkovic & Hans 2024

S. Machura, S. Kutnjak Ivkovic, & V.P. Hans, 'Recent Developments about Lay Judges in the European Union', *Laikos* (1) 2024, afl. 2, p. 54-61.

Maegherman en Wiznitzer 2023

E. Maegherman & S. Wiznitzer, 'Oordeelsvorming onderzocht: strafrechters over (on)bewuste invloeden', *Rechtstreeks* 3/2023, p. 13-34.

Maes en Vanthienen 2018

C. Maes & S. Vanthienen, 'Het hof van assisen 2.0. Succesvolle reboot of herhaalde system crash? Enkele kritische overwegingen inzake de Assisenhervorming', *CDPK* 2018, afl. 2, p. 232-256.

Magistrates Association 2022

Magistrates Association, *Out of Court Disposals: Fit for Purpose or in Need of Reform?*, December 2022.

Malsch 2000

M. Malsch, 'Lay elements in the criminal justice system of the Netherlands', in: J. Shapland (red.), *Justice, community and civil society: a contested terrain*, Collumpton: Willan 2000, p. 107-124.

Malsch 2003

M. Malsch, 'De leek als rechter en de rechter als leek', *Justitiële verkenningen* 2003, afl. 1, p. 47-61.

Malsch 2004

M. Malsch, 'De jury en andere vormen van lekeninbreng', *Orde van de dag. Criminaliteit en samenleving* 2004, afl. 25, p. 59-66.

Malsch 2009

M. Malsch, *Democracy in the Courts. Lay Participation in European Criminal Justice Systems*, Surrey/Burlington: Ashgate 2009.

Malsch 2011

M. Malsch, 'Lekenrechtspraak: iets voor Nederland?', *socialevraagstukken.nl*, 13 september 2011.

Malsch 2013

M. Malsch, 'Een transparanter stafrechtssysteem in Nederland? Mogelijkheden en onmogelijkheden van meer openbaarheid', in: D. Broeders e.a. (red.), *Speelruimte voor transparante rechtspraak* (onderzoek WRR), Amsterdam: Amsterdam University Press 2013.

Malsch 2014

M. Malsch, 'Het heilige huisje van de professionele rechtspraak', *Strafblad* 2014/25, afl. 2, p. 162-168.

Malsch, De Wit en De Bruin 2024

M. Malsch, J.R. de Wit & B.P. de Bruin, 'Kennis en ervaring met het recht maakt burger realistischer', *NJB* 2024/494, p. 600-606.

Marque 2016

M. Marque, 'La réforme des juges de proximité', *Dalloz Actualité* 16 september 2016.

Mason e.a. 2007

T. Mason, N. de Silva, N. Sharma e.a., *Local Variation in Sentencing in England and Wales*, London: Ministry of Justice 2007.

Masschelin 2004

J. Masschelin, 'De assisenprocedure brengt maatschappelijke rust', *Orde dag*, afl. 25, p. 67-74.

Maya 2019

S. Maya, 'Bias and Judging', *Annual Review of Political Science* (22) 2019, p. 241-259.

McBarnet 1983

D. McBarnet, *Conviction: Law, the State and the Construction of Justice*, London: Palgrave Macmillan 1983.

McConville e.a. 1994

M. McConville, J. Hodgson, L. Bridges e.a., *Standing Accused: The Organisation and Practices of Defence Lawyers in Britain*, Oxford: Clarendon Press 1994.

McKeever 2013

G. McKeever, 'A Ladder of Legal Participation for Tribunal Users', *Public Law* 2013, p. 575-598.

Ministry of Justice 2019

Ministry of Justice, *Government Response to the Justice Committee's Eighteenth Report of Session 2017–19: The Role of the Magistracy*, London: Ministry of Justice 2019.

Moloney 2024

C. Moloney, 'Government announces increase in magistrates' sentencing powers – again', *Law Gazette* 17 oktober 2024.

Montesquieu 1899

C.L. de Montesquieu, *The Spirit of Laws*, The Colonial Press 1899.

Morgan & Russell 2000

R. Morgan & N. Russell, *The judiciary in the magistrates' courts*, London: Home Office 2000.

Morgan 2002

R. Morgan, 'Magistrates: The future according to Auld', *Journal of Law and Society* (29) 2002, afl. 2, p. 308-323.

Mulder 1982

G. Mulder, 'De voorbeeldige jury. Een repliek', *DD* 1982, pp. 347-352.

Naka e.a. 2011

M. Naka e.a., 'Citizen's psychological knowledge, legal knowledge, and attitudes toward participation in the new Japanese legal system, saiban-in seido', *Psychology, crime and law* (17) 2011, afl. 7, p. 621-641.

Nämndemannautredningen 2013

Nämndemannautredningen, *Nämndemannauppgdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan, betänkande (De missie van de lekenrechter - Verruiming van de raanwerving en gekwalificeerde deelname, verslag) (SOU 2013:49)* 2013.

Noelmans & Beyens 2010

W. Noelmans & K. Beyens, "'Ge moet daar in gezeten hebben om dat te begrijpen'", *Tijdschrift voor Criminologie* (52) 2010, afl. 3, p. 290-309.

Noyon 2023

L. Noyon, 'Drie stellingen over vertrouwen in rechtspraak', *Rechtstreeks* 2023, afl. 1 (Vertrouwen in de rechtspraak), p. 33-43.

O'Brien e.a. 2008

K. O'Brien e.a., 'Factors affecting juror satisfaction and confidence in New South Wales, Victoria and South Australia', *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice* 2008, afl. 354, p. 1-6.

Offit 2018

A. Offit, 'The Jury Is Out: An Ethnographic Study of Lay Participation in the Norwegian Legal System', *Political and Legal Anthropology Review* (41) 2018, afl. 2, p. 231-246.

Offit 2021

A. Offit, 'Dismissing the Jury: Mixed Courts and Lay Participation in Norway', in: S.K. Diamond e.a. (red.), *Juries, Lay Judges, and Mixed Courts: A Global Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press 2021, p. 197-217.

Olson & Olson 1994

K.M. Olson & C.D. Olson, 'Judges' influence on trial outcomes and jurors' experiences of justice: Reinscribing existing hierarchies through the sanctuary trial', *Journal of Applied Communication Research* (22) 1994, afl. 1, p. 16-35.

Orde van Vlaamse Balies 2020

Orde van Vlaamse Balies, 'Nota Hoorzitting Kamercommissie Justitie: hervorming van het Hof van Assisen', ordevanvlaamsebalies.be, 8 juli 2020.

Osborne 1960

B. Osborne, *Justices of the Peace 1361-1848*, Shaftesbury, Dorset, UK: The Sedgehill Press 1960.

Park, Han & Seong 2010

K. Park, Y.H. Han & Y.R. Seong, 'The effect of double judgments on public confidence in court decisions for the trial by citizen-participation in Korea', *International Journal of Law, Crime and Justice* (38) 2010, afl. 4, p. 166-174.

Parker, Summer & Jarvis 1989

H. Parker, M. Summer & G. Jarvis, *Unmasking the Magistrates: Custody-or-not Decision in Sentencing Young Offenders*, Maidenhead, Berkshire: Open University Press 1989.

Pateman 1970

C. Pateman, *Participation and democratic theory*, Cambridge: Cambridge University Press 1970.

Peeters e.a. 2021

T. Peeters e.a., *Van persoonlijke krenking tot vertrouwensbreuk: Verhalen van burgers met gebrek aan vertrouwen in instituties* (WODC-rapport), Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2021.

Pennington & Dolliver 2021

L. Pennington & M.J. Dolliver, 'The Effect of Deliberation on Jurors' Attitudes toward Jury Service in Criminal Cases', *Law & Social Inquiry* (46) 2021, afl. 2, p. 391-406.

Pennington & Dolliver 2022

L. Pennington & M.J. Dolliver, 'Understanding the effects of jury service on jurors' trust in courts', *Law & Society Review* (56) 2022, afl. 4, p. 580-600.

Peter-Hagene, Salerno & Phalen 2019

L.C. Peter-Hagene, J.M. Salerno & H. Phalen, 'Jury decision making', *Psychological science and the law* 2019, p. 338-366.

Posner 2010

R.A. Posner, *How judges think*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press 2010.

Prakken 2013

E. Prakken, 'Het grote taboe: burgerparticipatie in het strafproces', *Strafblad* 2013/69, afl. 6, p. 445-449.

Priem 2017

C. Priem, 'Befria domstolarna från amatörerna (Bevrijd de rechtbanken van amateurs),' *Fokus* 29 September 2017.

Pyo 2018

J. Pyo, 'The impact of jury experience on perception of the criminal prosecution system', *International Journal of Law, Crime and Justice* (52) 2018, p. 176-184.

Quirynen 2009

P. Quirynen, 'Waarom we van onze volksjury's mogen houden,' *De Morgen* 16 januari 2009.

Raine 1989

J. Raine, *Local Justice, Ideals and Realities*, Edinburgh: T. & T. Clark 1989.

Ridal Ceder 2020

K. Ridal Ceder, *Långsiktigt nämndemannauppdrag 2016–2019: Slutrapport (Langdurige missie van lekenrechters 2016-2019: Eindrapport)*, Stockholm: Domstolsverket 2020.

Rose & Abramson 2011

M.R. Rose & J.B. Abramson, 'Data, Race, and the Courts: Some Lessons on Empiricism from Jury Representation Cases', *Michigan State Law Review* (2011) 2011, afl. 3, p. 911-966.

Rose, Casarez & Gutierrez 2018

M.R. Rose, R.S. Casarez & C.M. Gutierrez, 'Jury Pool Underrepresentation in the Modern Era: Evidence from Federal Courts', *Journal of Empirical Legal Studies* (15) 2018, afl. 2, p. 378-405.

Rose, Diamond & Musick 2012

M.R. Rose, S.S. Diamond & M.A. Musick, 'Selected to Serve: An Analysis of Lifetime Jury Participation', *Journal of Empirical Legal Studies* (9) 2012, afl. 1, p. 33-55.

Rose, Ellison & Diamond 2010

M.R. Rose, C. Ellison & S.S. Diamond, 'Juries and Judges in the Public's Mind, Race, Ethnicity, and Jury Experience', *Judicature* (93) 2010, afl. 5, p. 194-200.

Rousvoal e.a. 2023

L. Rousvoal e.a., *Juger les crimes : Enjeux de juridictions en France et dans les pays voisins*, Limal: Anthemis 2023.

Rundkvist 1994

C. Rundkvist, *Nämndemännen – politiker som dömer (Lekenrechters – politici die oordelen)* (diss. Stockholm), Stockholm: Stockholm University 1994.

Sanders 2002

A. Sanders, 'Core values, the magistracy, and the Auld report', *Journal of Law and Society* (29) 2002, afl. 2, p. 324-341.

Sanders, Young & Burton 2010

A. Sanders, R. Young & M. Burton, *Criminal Justice (4de editie)*, Oxford: Oxford University Press 2010.

Sarver & Lyons 2010

R. Sarver & P.M. Lyons, 'Representativeness of Petit Juries', *Applies Psychology in Criminal Justice* (6) 2010, afl. 2, p. 91-103.

Satzger 2011

H. Satzger, 'Die Schöffen im Strafprozess', *Juristische Ausbildung* (33) 2011, afl. 7, p. 518-526.

Schultz 2021

M. Schultz, 'Solnadomen ett haveri som ger kalla kårar (De Solna uitspraak: Solna oordeel: een storing die rillingen over de rug veroorzaakt)', *Svenska Dagbladet* 22 december 2021.

Seago, Walker & Wall 2000

P. Seago, C. Walker & D. Wall, 'The Development of the Professional Magistracy in England and Wales', *Criminal Law Review* 2000, p. 631-651.

Skyrme 1979

T. Skyrme, *The Changing face of the Magistracy*, London: Macmillan Press LTD 1979.

Sloan 2020

A. Sloan, "'What to do about Batson?': Using a Court Rule to Address Implicit Bias in Jury Selection", *California Law Review* (108) 2020, afl. 1, p. 233-265.

Söderholm, Regnér & Gödri-Mártis 2013

I. Söderholm, E. Regnér & R. Gödri-Mártis, 'Nämndemannauppdraget (De missie van lekenrechter)', *Svensk Juristtidning (online)* 2013, svjt.se/svjt/2013/720 (geraadpleegd 20 december 2024).

Söderström 2015

P. Söderström, *Nämndemannasystemet – ett institut i förändring? Reformarbete och modernisering (Het systeem van lekenrechters – een instituut in verandering? Hervorming en modernisering)* (diss. mag. jur. Universitet Lund) 2015

Sommers & Norton 2007

S.R. Sommers & M.I. Norton, 'Race-based judgments, race-neutral justifications: Experimental examination of peremptory use and the Batson Challenge procedure', *Law and Human Behavior* (31) 2007, afl. 3, p. 261-273.

Spronken 2002

T. Spronken, 'Lekenrechtspraak in strafzaken?', *NJB* 2002, afl. 34, p. 1703.

Staatscommissie Rechtsstaat 2024

Staatscommissie rechtsstaat, *De gebroken belofte van de rechtsstaat*, staatscommissierechtsstaat.nl, 2024.

Statskontoret 2015

Statskontoret, *Rekrytering av nämndemän - Konsekvensanalys av förslaget om en fri kvot (Aanwerving van lekenrechters - Effectbeoordeling van het voorstel voor een vrije quotum)* 2015.

Stirk 2022

S. Stirk, *The future of lay participation in the criminal justice system in England and Wales: A critical assessment* (diss. Liverpool John Moores University) 2022.

Sturge 2024

G. Sturge, *House of Commons Library, Court Statistics for England and Wales*, commonslibrary.parliament.uk, 13 september 2024.

Tak 2002

P.J.P. Tak, 'Lekenparticipatie kan legitimiteit strafrechtspleging bevorderen', *NJB* 2002, afl. 34, p. 1703-1704.

Tak 2016

A.Q.C. Tak, *Democratie in relatie tot recht en politiek*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

Tarling 2006

R. Tarling, 'Sentencing in magistrates courts revisited', *Howard Journal of Criminal Justice*, (45) 2006, afl. 1, p. 29-41.

Taylor e.a. 2007

R.B. Taylor e.a., 'Roles of neighborhood race and status in the middle stages of juror selection', *Journal of Criminal Justice* (35) 2007, afl. 4, p. 391-403.

Ter Voert & Hoekstra 2020

M.J. ter Voert & M.S. Hoekstra, *Geschiedbeslechtingdelta 2019. Over verloop en afloop van (potentieel) juridische problemen van burgers* (WODC-rapport), WODC 2020.

Thomas 2007

C. Thomas, *Diversity and Fairness in the Jury System* (Ministry of Justice Research Series nr. 2/07), London: Ministry of Justice 2007.

Thomas 2008

C. Thomas, 'Exposing the myths of jury service', *Criminal Law Review* 2008, afl. 11, p. 888-891.

Tornqvist 2022

N. Tornqvist, 'Drizzling Sympathy: Ideal Victims and Flows of Sympathy in Swedish Courts', *International Review of Victimology* (28) 2022, p. 263-285.

Traest 2001

P. Traest, 'The jury in Belgium', *Revue internationale de droit pénal* (72) 2001, afl. 1, p. 27-50.

Traest 2004

P. Traest, 'Juryrechtspraak: bijdrage tot een onbevangen debat', *Orde van de dag. Criminaliteit en samenleving* 2004, afl. 25, p. 83-88.

Trousse 1967

P.E. Trousse, 'Rapport', in: J. Dabin (red.), *Le jury face au droit pénal* (Travaux de la troisième Journée d'études juridiques Jean Dabin, 19-20 mei 1967), Brussel: Bruylant 1967, p. 53-55.

Van Damme, Pauwels & Svensson 2015

A. van Damme, L. Pauwels & R. Svensson, 'Why do Swedes cooperate with the police? A SEM analysis of Tylers's procedural justice model', *European Journal of Criminal Policy Research* (21) 2015, p. 15-33.

Van den Bos 2011

K. van den Bos, *Vertrouwen in de overheid: wanneer hebben burgers het, wanneer hebben ze het niet, en wanneer weten ze niet of de overheid te vertrouwen is? Een essay over de sociaalpsychologische werking van vertrouwen en de mens als informatievergarend individu*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2011.

Van den Bos 2023

K. van den Bos, *Elkaar eerlijk behandelen: Wantrouwen, polarisatie en complotdenken voor zijn* (1e dr.), Den Haag: Boom Juridisch 2023.

Van den Brink 2008

G.J.M. van den Brink, *Geloofwaardige rechtspraak: De rechter als bruggenbouwer*, Den Haag: Raad voor de rechtsspraak 2008.

Van den Eijnden 2011

P.M. van den Eijnden, *Onafhankelijkheid van de rechter* (diss. Nijmegen), Deventer: Wolters Kluwer 2011.

Van den Wyngaert 2006

C. van den Wyngaert, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht*, Antwerpen/Apeldoorn: Maklu 2006.

Van Fraechem & Traest 1999-2000

E. van Fraechem & P. Traest, 'Is er een toekomst voor de juryrechtspraak', *Jura Falc.* 1999-2000, afl. 36, p. 95-104.

Van Fraechem 2004

E. van Fraechem, *Een rechter spreekt*, Leuven: Davidsfonds 2004.

Van Langenhove 1992

L. van Langenhove, 'Over de kwaliteit van juryrechtspraak: een rechtspsychologische visie', *VI. Jurist* 1992, afl. 3, p. 25-29.

Van Leeuw 2020

F. van Leeuw, 'Supprimer la cour d'assises, un pas vers la justice moderne', *Le Soir* 6 december 2020.

Van Lent 2008

L. van Lent, *Externe openbaarheid in het strafproces* (diss. Utrecht), Den Haag: Boom juridische uitgevers 2008.

Van Lent, Smolders & Malsch 2020

L. van Lent, A. Smolders & M. Malsch, "'We kennen allemaal de stukken ...'"Pleidooi voor een debat over een onmiddellijker strafproces in Nederland', *DD* 2020/38, p. 528-542.

Van Noije & Putters 2017

L. van Noije & K. Putters, 'Vertrouwen in de rechtspraak, nu en in de toekomst?', *Rechtsreeks* 2017/2, p. 39-57.

Van Noorloos 2013

L.A. van Noorloos, 'Lekenrechtspraak, waarom (niet)? Nederland versus Spanje', in: M.S. Groenhuijsen, T. Kooijmans & J.W. Ouwerkerk (red.), *Roosachtig strafrecht. Liber amicorum Theo de Roos*, Deventer: Kluwer 2013, p. 479-490.

Van Rossum, Tigchelaar & Ippel 2012

W. van Rossum, J. Tigchelaar & P. Ippel, *Wraking bottom-up. Een empirisch onderzoek* (Research Memoranda 2012/6), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2012.

Vermassen 2004

J. Vermassen, 'Assisen: rechtspraak in opspraak', *Orde van de dag. Criminaliteit en samenleving* 2004, afl. 25, p. 35-46.

Verstraeten & Gyselaers 2006

R. Verstraeten en L. Gyselaers, "Naar een hervorming van de assisenprocedure?" in P.F. Anthonissen, P. Bekaert, K. Bourgeois e. a. (red.), *Recht in beweging*, Antwerpen: Maklu 2006, p. 299-320.

Voigt 2009

S. Voigt, 'The effects of lay participation in courts - A cross-country analysis', *European journal of political economy* (25) 2009, afl. 3, p. 327-339.

Vultejus & Volk 2004

U. Vultejus & K. Volk, 'Stärkung der Rolle der Schöffen', *Zeitschrift für Rechtspolitik* 2004 (63), afl. 2, p. 63-64.

Waele 1999

A. Waele, *Democracy*, New York: St. Martin's Press 1999.

Wagenaar 2008

W.A. Wagenaar, *Strafrechtelijke oordelen van rechters en leken* (Research Memoranda 2008/2), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008.

Wang & Fukurai 2010

Z. Wang & H. Fukurai, 'Popular legal participation in China and Japan', *International Journal of Law, Crime and Justice* (38) 2010, afl. 4, p. 236-260.

Wang & Fukurai 2015

Z. Wang & H. Fukurai, 'China's Lay Participation in the Justice System: Surveys and Interviews of Contemporary Lay Judges in Chinese Courts', in: S. Miyazawa e.a. (red.), *East Asia's Renewed Respect for the Rule of Law in the 21st Century*, Leiden: Brill Nijhoff 2015, p. 111-136.

Ward 2017

J. Ward, *Transforming summary justice: Modernisation in the lower criminal courts*, London: Routledge 2017.

Ward 2018

J. Ward, 'Problem-Solving Criminal Justice: Developments in England and Wales', *Utrecht Law Review* (14) 2018, afl. 3, p. 7-18.

Welsh 2016

L. Welsh, *Magistrates, managerialism and marginalisation: neoliberalism and access to justice in East Kent (diss. University of Sussex)* 2016.

Welsh 2023

L. Welsh, 'Informality in magistrates' courts as a barrier to participation,' *International Journal of Law, Crime and Justice* (74) 2006, 100606.

Welsh, Skinns & Sanders 2021

L. Welsh, L. Skinns & A. Sanders, *Sanders and Young's Criminal Justice (5de editie)*, Oxford: Oxford University Press 2021.

Winn 1986

M. Winn, *The structure and functions of the English magistrates' court : a study in historical sociology (diss. Warwick University)* 1986.

Winter & Clair 2018

A.S. Winter & M. Clair, 'Jurors' Subjective Experiences of Deliberations in Criminal Cases', *Law & Social Inquiry* (43) 2018, afl. 4, p. 1458-1490.

Wright 2013

O. Wright, 'Justice by postcode: variety in magistrates' sentences revealed,' *The Independent* 22 April 2013.

Wright, Chavis & Parks 2018

R.F. Wright, K. Chavis & G.S. Parks, 'The Jury Sunshine Project: Jury Selection Data as a Political Issue', *University of Illinois Law Review* 2018, afl. 4, p. 1407-1442.

Yanase 2016

N. Yanase, 'Deliberative Democracy and the Japanese Saiban-in (Lay Judge) Trial System', *Asian Journal of Law and Society* (3) 2016, afl. 2, p. 327-349.

Zander 2001

M. Zander, 'England and Wales report', *Revue internationale de droit pénal* (72) 2001, afl. 1, p. 121-157.

Bijlage 1 Begeleidingscommissie

Mevrouw prof. dr. mr. M. Malsch, Open Universiteit (voorzitter)

Mevrouw dr. N. Doornbos, UvA - Faculteit der Rechtsgeleerdheid

Mevrouw dr. L. van Lent, UU - Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen

Mevrouw L. Feirabend, LLM, MinJenV - Directie Rechtsbestel (DRB)

Mevrouw W. de Jongste, Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC)

Bijlage 2 Interview topiclijst lekenrechters en voormalige juryleden

1. Preliminare zaken:

- Doel onderzoek uitleggen
- Toestemming om op te nemen
- (Sinds) wanneer heb je gediend als jury of lekenrechter/welk type za(a)k(en)

2. Ervaringen met deelname:

- Voordelen/nadelen; positief/negatief enz.
- Uitdagingen

3. Selectie- en nominatieproces:

- Hoe werd je geselecteerd/genomineerd voor de functie en de concrete zaak? Eerste reacties (indien relevant)
- Werd/krijg je een vergoeding, en zo ja, was/is dit voldoende?

4. Verstrekte informatie:

- Wat is jouw ervaring met betrekking tot de verstrekte informatie om je voor te bereiden voor je rol?
- Wat voor soort informatie en in welke vorm?
- Omvang en tijdstip van toegang tot het dossier
- Is er informatie die NIET aan je is/werd verstrekt/informatie die je had willen hebben?
- Was het begrijpelijk? Voldoende? Enz. [Voelde je je voorbereid op je rol?]

5. Deelname aan het proces en de beraadslagingen:

- Wat is jouw ervaring met betrekking tot deelname aan de zittingen?
- Hoe heb jij (en andere leken) deelgenomen aan de zittingen? Vragen gesteld enz?
- Wat is jouw ervaring met betrekking tot het beraadslagingsproces?
- Hoe was/is de werkrelatie met de voorzittende rechter [of de griffier in Schotland]? [Voelde je/voel je je voldoende gesteund?]

6. Vertrouwen in en imago van justitie:

- Indrukken van het strafrechtstelsel vóór deelname als jury/lekenrechter en eventuele veranderingen na deelname?
- Heb je het gevoel dat je nu weet hoe justitie 'werkt'? Wat is jouw mening hierover?

7. Visie voor de toekomst:

- Hoe zou 'ideale' lekenparticipatie in de strafrechtspleging er volgens j uit moeten zien?
- Wat kan er beter dan nu?

8. Nog iets toe te voegen?

Bijlage 3 Topiclijst rechters bij jury's/lekenrechters

1. Preliminair zaken:

- Doel onderzoek uitleggen
- Toestemming om op te nemen
- Functie/jaren ervaring (met lekenrechtspraak)/soorten zaken

2. Ervaringen met juryrechtspraak/lekenrechters:

- Voordelen/nadelen
- Belangrijke veranderingen in de loop van de tijd [afgelopen 15 jaar] en huidige debatten
- Uitdagingen

3. Selectie en optreden als jury/lekenrechters:

- Representatief van de samenleving?
- Het nominatie-/selectieproces (voor de functie en voor specifieke gevallen)
- Is de betaling/compensatie naar hun mening adequaat?
- Zijn er uitdagingen bij de nominatie/selectie?
- Veranderingen in de loop van de tijd [laatste 15 jaar]

4. Informatie verstrekt aan jury's/lekenrechters en deelname:

- Informatie verstrekt voor de aanvang van de zaak/functie [bijv. procedure & rol lekenrechter/jury]? In welke vorm?
- Omvang en tijdstip van toegang tot het dossier
- Alle informatie die NIET aan hen wordt verstrekt en om welke reden(en)
- Op welke manieren nemen jury-/lekenrechters in de praktijk deel aan de hoorzittingen (of aan de voorfase van het proces)?
- Hoe zou u hun bijdragen beoordelen?
- Wat is de invloed van jury's/lekenrechters op de uiteindelijke beslissingen?
- Zijn er uitdagingen met betrekking tot het verstrekken van informatie en/of het waarborgen van participatie?
- Veranderingen in de loop van de tijd [laatste 15 jaar]

5. Vertrouwen in het rechtssysteem:

- Denkt u dat deelname van leken hun vertrouwen in het rechtssysteem vergroot?

6. Visie voor de toekomst:

- Hoe zou 'ideale' lekenparticipatie er volgens u uit moeten zien (om het vertrouwen in justitie en/of democratische participatie te vergroten)?
- Wat kan er beter dan nu?

7. Nog iets toe te voegen?

Bijlage 4 Informatieformulier interviews Nederland

Radboud Universiteit

Onderzoek naar deelname van burgers aan de rechtspraak

Inleiding

U bent uitgenodigd om mee te doen aan een onderzoek van de Radboud Universiteit. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door dr. Anna Pivaty, dr. Elco Nab, mr. Hannah Hübner, prof. dr. Marijke ter Voert en prof. mr. Paul Bovend'Eert. U wordt verzocht de informatie en de onderstaande toestemmingsverklaring te lezen.

Waarover gaat het onderzoek?

Doel van deze studie is inzicht te krijgen in hoe mensen denken over deelname van burgers aan de strafrechtspraak en hoe dat samenhangt met hun vertrouwen in de rechtspraak. Aanleiding voor dit onderzoek zijn vragen in de Tweede Kamer over de relatie tussen deelname van burgers aan de rechtspraak en vertrouwen in de rechtspraak. Het onderzoek wordt uitgevoerd door de Radboud Universiteit in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Het rapport zal worden aangeboden aan de Tweede Kamer.

Wat wordt er van u verwacht?

Voor dit onderzoek vragen we u mee te werken aan een interview. Het interview zal een half uur tot een uur duren en kan online plaatsvinden of op een plaats die uw voorkeur heeft. Voorafgaand aan het interview krijgt u een lijst toegestuurd met de onderwerpen waarover we met u willen spreken. Aan het begin van het interview vragen wij u toestemming om een geluidsopname te maken. U kunt ook deelnemen zonder dat een geluidsopname wordt gemaakt. Geluidsopnames worden gewist zodra het gespreksverslag klaar is. U krijgt het gespreksverslag toegestuurd en kunt daar eventueel nog wijzigingen in aanbrengen.

Vrijwilligheid

Deelname aan het onderzoek is vrijwillig. U hoeft geen vragen te beantwoorden waar u liever geen antwoord op geeft, en u kunt op elk moment tijdens het interview uw deelname stoppen en uw toestemming intrekken. U hoeft niet aan te geven waarom u stopt. U kunt tot twee weken na afronding van het gespreksverslag ook uw verslag laten verwijderen door een mail te sturen naar Hannah Hübner (hannah.hubner@ru.nl).

Wat gebeurt er met mijn gegevens?

Uw deelname aan dit onderzoek is vertrouwelijk en anoniem. Het gespreksverslag wordt bewaard op de beveiligde servers van de Radboud Universiteit volgens het protocol van de universiteit. Dit protocol is in lijn met de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). De geanonimiseerde gespreksverslagen worden tien jaar opgeslagen om wetenschappelijke integriteit te waarborgen. Alleen de onderzoekers krijgen toegang tot het gespreksverslag en het verslag wordt niet voor andere doeleinden gebruikt dan dit onderzoek.

Toestemmingsverklaring

Door toestemming te geven, geeft u aan dat u de bovenstaande informatie heeft gelezen en begrepen en vrijwillig instemt met de hieronder beschreven punten.

- Ik geef toestemming voor deelname aan dit interview als onderdeel van het onderzoek.
- Ik geef toestemming voor het gebruik van het anonieme gespreksverslag voor onderzoeksdoeleinden.
- Ik begrijp dat deelname aan dit onderzoek vrijwillig is en dat ik op elk moment tijdens het interview het recht heb om mijn deelname aan dit onderzoek in te trekken zonder enige gevolgen.
- Ik begrijp dat alle persoonlijke gegevens uit het interview geanonimiseerd worden en dat de eventuele audio-opname van het interview direct wordt verwijderd na afronding van het gespreksverslag.

Vragen of klachten

Mocht u vragen of klachten hebben, dan kunt u altijd contact opnemen met de hoofdonderzoeker, dr. Anna Pivaty (anna.pivaty@ru.nl).

Bijlage 5 Topiclijst interviews Nederland

Blauwe tekst maakt geen onderdeel uit van de topiclijst die respondenten toegestuurd krijgen, maar staat enkel in de topiclijst voor de interviewers.

Inleiding

Dit onderzoek gaat over vertrouwen in de rechtspraak en mogelijkheden voor burgers om deel te nemen aan de rechtspraak. We willen graag weten waarom mensen wel of juist geen vertrouwen hebben in de rechtspraak. Ook zijn we geïnteresseerd in meningen over de betrokkenheid van burgers bij de beslissing in strafzaken. Burgers kunnen bijvoorbeeld advies geven aan rechters of meebeslissen. We zijn benieuwd naar uw gedachten daarover, dus er zijn geen ‘foute’ antwoorden. Het kan ook zijn dat u geen mening hierover heeft. Dat is ook prima.

Uw medewerking aan dit onderzoek is vrijwillig. U kunt op elk moment besluiten dat u niet meer mee wilt doen en dat aan de onderzoekers laten weten.

Met uw toestemming maken we graag een audio-opname van het gesprek. Die opname wordt vernietigd als er een verslag is gemaakt van het gesprek.

Vragen

- 1 Hoe vindt u dat de rechtspraak in Nederland functioneert?
- 2 Kunt u op een schaal van 0 tot 10 aangeven hoeveel vertrouwen u persoonlijk heeft in de rechtspraak?
 - a. Kunt u uw antwoord toelichten?

Hier doorvragen naar waar ze hun beeld op baseren, bijvoorbeeld media, kennissen of eigen ervaring.

- 3 Is uw vertrouwen in rechters/de rechtspraak veranderd in de loop der jaren? Zo ja, kunt u dit toelichten?

Hier eventueel doorvragen naar persoonlijke ervaringen/media.

- 4 In sommige landen nemen burgers deel aan de rechtspraak. Hoe kijkt u daar tegenaan? Zou u dat in Nederland ook willen? In welke vorm? Hieronder staan enkele mogelijkheden.

	Vormen van lekenrechtspraak
1	Burgers actief uitnodigen voor bijeenkomsten waar zij de mogelijkheid krijgen om te discussiëren met bijvoorbeeld rechters, officieren van justitie en politiemensen over zaken die spelen in de samenleving.
2	Burgers achteraf, via een echte zaak uit de praktijk mee laten denken over de schuldvraag en de hoogte van de straf, zodat rechters beter weten hoe burgers over rechtspraak denken.
3	Burgers wonen een rechtszaak bij en geven een advies over de schuldvraag en de eventuele strafmaat aan de rechter(s).
4	Burgers beslissen mee over de schuldvraag maar niet over de strafmaat. De straf wordt bepaald door rechters.
5	Burgers beslissen mee over de schuldvraag en beslissen mee over de strafmaat.
6	Burgers nemen de taken van professionele rechters over als het om eenvoudige zaken gaat.

- 5 Over drie vormen van deelname van burgers aan de strafrechtspraak willen we graag verder praten aan de hand van de toegestuurde informatie: juryrechtspraak, beslissing door beroepsrechter en burgers samen, burgers die de taken van professionele rechters overnemen in eenvoudige zaken. Hieronder vindt u meer informatie over die vormen van rechtspraak.
- Welke voor- en nadelen ziet u aan elke vorm?
 - Heeft u een voorkeur voor een bepaalde vorm?
 - Zijn er aspecten die u liever anders zou zien (bijvoorbeeld in de rol van de burger of voor het type strafzaken)?

Hier respondenten eerst zelf met argumenten laten komen, dan vragen naar opvattingen over argumenten die nog niet aan bod gekomen zijn:

- Rechters leren van de inzichten van burgers
- Burgers leren over de rechtspraak (opvoedende functie)
- Objectiviteit van burgers en rechters
- Deskundigheid van burgers en rechters
- Gezag van uitspraken
- Begrijpelijkheid van beslissingen (uitspraken, straftoemeting)
- Straftoemeting (verwachting hogere straffen)
- Aantal veroordelingen, aantal fouten
- Duur en kosten van procedures
- Representativiteit burgers
- Differentiatie naar typen strafzaken

gemengde rechtbank

Een **gemengde rechtbank** bestaat uit 2 tot 4 burgers en 1 tot 3 rechters. Er zijn altijd meer burgers dan rechters. De rechter(s) en burgers beslissen samen of de verdachte schuldig is en welke straf de verdachte moet krijgen.

Wat doen de burgers?

De burgers krijgen voor de zitting het dossier en zijn bij de zitting aanwezig. Ze mogen vragen stellen tijdens de zitting. Na de zitting overleggen de burgers met de rechter. Ze beslissen dan samen of de verdachte schuldig is en welke straf de verdachte moet krijgen.

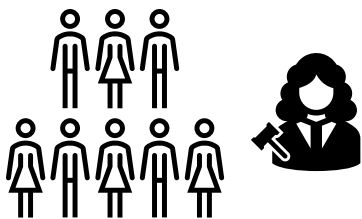
Wat doet de rechter?

De rechter leidt de zitting. Na de zitting overleggen de burgers en de rechter. Burgers en rechter beslissen dan samen of de verdachte schuldig is en welke straf de verdachte moet krijgen.

Voor welke zaken?

Gemengde rechtbanken behandelen ernstige zaken, waarbij de kans aanwezig is dat de verdachte een gevangenisstraf krijgt. Voorbeelden zijn woninginbraak en zware mishandeling.

juryrechtspraak

Bij **juryrechtspraak** is een groep van 6 tot 15 burgers aanwezig bij een strafzaak. Zij beslissen of de verdachte schuldig is. In sommige landen beslissen ze ook welke straf de verdachte moet krijgen. In andere landen beslist de rechter dat.

Wat doen de burgers?

De burgers vormen samen de jury en zijn aanwezig bij de zitting. Na de zitting overleggen ze over de zaak en beslissen ze of de verdachte schuldig is. In sommige landen kan de jury ook de hoogte van de straf bepalen.

Wat doet de rechter?

De rechter leidt de zitting. De rechter kan de jury uitleggen hoe het recht werkt, maar beslist niet mee of de verdachte schuldig is. In sommige landen bepaalt de rechter wel welke straf de verdachte moet krijgen.

Voor welke zaken?

Juryrechtspraak komt voor bij zeer ernstige strafbare feiten, zoals moord, verkrachting en woningovervallen.

burger-magistraat

Als **burger-magistraat** nemen burgers alle taken van de rechter over. Burgers beslissen helemaal zelfstandig over strafbare feiten, soms alleen en soms in een groep van drie burgers.

Wat doen de burgers?

De burgers leiden zelf de zitting. Na afloop beslissen ze of de verdachte schuldig is en welke straf de verdachte moet krijgen.

Wat doet de rechter?

Er is geen rechter bij de zaak betrokken.

Voor welke zaken?

Burger-magistraten behandelen eenvoudige strafzaken, zoals winkeldiefstal, vernieling en mishandeling.

- 6 Zou u zelf willen deelnemen? Waarom wel/niet? ([hier doorvragen naar vergoeding en tijdsinvestering](#))
 - a. Moet deelname voor burgers verplicht of vrijwillig zijn? Waarom? ([hier eventueel: representativiteit burgers](#))
- 7 Als burgers in Nederland in de toekomst zouden meedoen aan rechtspraak, wat zou dat dan voor een invloed hebben op uw vertrouwen in de rechtspraak?
 - a. Hoe denkt u dat deelname van burgers het vertrouwen van andere mensen zal beïnvloeden?
 - b. Denkt u dat de vorm van deelname (zie vraag 5) uitmaakt? Op welke manier?
- 8 Zijn er nog dingen die u wilt toevoegen?

Bijlage 6 Relevante wetgeving in onderzochte Europese landen

België

Gerechtelijk Wetboek (GerW)

Strafwetboek (Sw)

Grondwet (Gw)

Wetboek van Strafvordering (Sv)

Bulgarije

Konstitucija na Respublika Bălgarija (Grondwet)

Zakon za Sudebnata Vlast (Wet op de rechterlijke organisatie)

Nakazatelno-Prozesualen Kodeks (Wetboek van Strafvordering)

Denemarken

Grundloven (Grondwet)

Retsplejeloven (Rpl) (Wet op de rechtelijke indeling)

Straffeloven (Sl) (Wetboek Strafrecht)

Duitsland

Gerichtsverfassungsgezet (GVG)

Deutsches Richtergesetz (DriG)

Strafprozeßordnung (StPO)

Estland

Kohtute seadus 2002 (Wet op de rechterlijke organisatie van 2002)

Kriminaalmenetluse seadustik 2003 (Wetboek van Strafvordering 2003)

Finland

Oikeudenkäymiskaari/rättegångsbalken (Wetboek van Rechtsvordering)

Laki käräjäoikeuden lautamiehistä (Lkl) (Wet inzake de lekenrechters van de arrondissementsrechtbank)

Tuomioistuinlaki (Wet op de rechtelijke organisatie)

France

Code de procédure pénale

Loi no 11-939 du 10 août 2011 sur la participation des citoyens au fonctionnement de la justice pénale et le jugement des mineurs

Griekeland

Sýntagma (Grondwet)

Kódikas Poinikís Dikonomías (Wetboek van Strafvordering)

Ierland

Constitution of 1937

Courts and Civil Law (Miscellaneous Provisions) Act 2013

Juries Act 1976

Italië

La Costituzione (Grondwet)

Codice di procedura penale (Wetboek van strafvordering)

Kroatië

Kazнено процесно право 1998 (Criminal Procedure Law 1998)

Zakon o sudovima 2013 (Wet op de rechtelijke organisatie 2013)

Zakon o sudovima za mladež 1998 (Juvenile Courts Law 1998)

Malta

Criminal Code

Noorwegen

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) (Wetboek Strafvordering)

Lov om domstolene (Domstolloven) (Wet op rechtelijke organisatie)

Oostenrijk

Strafprozeßordnung 1975 (StPO)

Geschworenen- und Schöffengestz 1990 (GSchG)

Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG)

Spanje

La Constitución (Grondwet)

Ley del Jurado (Wet op juryrechtspraak)

Ley Orgánica del Poder Judicial (Wet op de rechtelijke macht)

Reglamento de los Jueces de Paz (Reglement van de vrederechters)

Código Procesal Penal (Wetboek Strafvordering)

Código Penal (Wetboek Strafrecht)

Zweden

Tryckfrihetsförordningen (TFF) (Wet op de persvrijheid)

Rättegångsbalk (RB) (Wetboek van rechtsvordering)

Zwitserland (Zürich)

Kantonsverfassung Zürich (KV)

Kantonsratsgesetz Zürich (KRG)

Geschäftsreglement des Kantonsrates Zürich (GR-KR)

Gesetz über die Gerichts- und Behördenorganisation im Zivil- und Strafprozeß Zürich (GOG)

Gesetz über die politischen Rechte Zürich (GPR)

Zwitserland (Genève)

Loi sur l'organisation judiciaire (LOJ)

Règlement concernant les indemnités allouées à divers magistrats du pouvoir judiciaire, aux membres du Tribunal arbitral et aux membres du conseil supérieur de la magistrature (RIPJ)

Règlement du Tribunal pénal (RTPén)

Verenigde Koninkrijk (Engeland en Wales)

Juries Act 1973

Criminal Justice Act (CJA) 2003

Magistrate Courts Act 1980

Criminal Procedure Rules 2020

Verenigde Koninkrijk (Schotland)

Criminal Procedure (Scotland) Act 1995 (CPS)

The Justices of the Peace (Scotland) Order 2007

Bijlage 7 Dankwoord

Vele personen hebben bijgedragen aan de totstandkoming van dit onderzoek. Als eerste gaat onze dank uit naar alle personen die bereid zijn geweest om geïnterviewd te worden en op andere manier mee te werken aan ons onderzoek zowel in Nederland als in het buitenland. We zijn dankbaar aan Samira Ali en Maria Moore van de Engelse *Magistrates Association* voor het faciliteren van contacten met *magistrates*. We zijn ook dankbaar aan onze contacten in België en Zweden die gezien de aard van dit onderzoek anoniem moeten blijven. Ook danken we de buitenlandse experts die ons hebben geholpen met het rechtsvergelijkende onderzoek en het opleggen van contacten in het buitenland, met name: Dr. Laurène Soubise (Universiteit van Leeds), Dr. Lucy Welsh (Universiteit van Sussex), Prof. Dr. Louise Victoria Johansen (Universiteit van Kopenhagen), Prof. Dr. Ole Hammerslev (Lund Universiteit), Dr. Lisa Flower (Lund Universiteit) en Mr. Hasso Lieber (European Network of Associations of Lay Judges). Daarnaast willen we Norma Fötsch en Maud Govers-Vennemans bedanken voor hun uitstekende begeleiding van het systematische literatuurreview verricht voor dit onderzoek.

Wij zijn voorts zeer erkentelijk voor de bijdrage van Prof. Dr. Paul Bovend'Eert die essentieel was geweest voor de totstandkoming van en in de vroege stadia van dit project, en voor zijn kritische blik die heeft bijgedragen aan de verbetering van de teksten in de latere stadia. Onze dank gaat ook naar student-assistenten Jordy Kaal en Claudia Goossens die hebben geholpen bij het uitvoeren van een literatuurreview, transcriberen van de interviews en redigeren van het rapport. Jordy Kaal heeft ook een belangrijke inhoudelijke bijdrage geleverd aan verschillende onderdelen van het rapport. Tot slot zijn we de leden van de begeleidingscommissie onder leiding van prof.dr. Marijke Malsch (Open Universiteit) dank verschuldigd voor hun enthousiasme, hun vertrouwen, en hun gedetailleerde en kritische commentaren in elke fase van dit uitdagend onderzoek.